Jaroslav Malina – Jan Žaloudík

O životě, ~smrti a medi~cíně s humo~rem

Realizaci knižního projektu podpořily tyto subjekty:
GENERÁLNÍ PARTNER

L.T.M.
DVOŘÁČEK
VINAŘSTVÍ MIKULČICE

Vinařství Dvořáček LTM, s.r.o,
696 19 Mikulčice ev. č. 93
www.vinarstvi-dvoracek.cz

Ing. Lubomír Dvořáček, Ph.D., zakladatel Vinařství Dvořáček LTM, s.r.o., Mikulčice, se synem Tomášem a dcerou Martinou Magdalénou.
Lubomír Dvořáček jako spoluzakladatel a předseda spolku „Velká vína velkých vinic“ (VVVV) logicky chce i v budoucnosti ve svém vinařství dál připravovat „prémiová“ a snad někdy i „velká“ vína dle přísných zásad tohoto spolku až z vybalancovaných sklizní, s maximálním výnosem 50 hektolitrů na hektar (alternativně z jednoho keře révy maximálně jednu láhev vína o objemu 750 ml), vína školit a bílá i kvasit v sudech s dobou zrání v sudu nejméně 6 měsíců, u červených vín nejméně 12 měsíců. Samozřejmostí výroby takových vín jsou stoprocentně

Jan Steven van Calcar, *Arión triumfující*, 1543; kresba představuje jeden z více než tří set obrazů v prvním vydání (1543) monumentálního sedmisvazkového anatomického kompendia vlámského lékaře, anatoma a antropologa Andrease Vesalia (1514–1564) *De humanis corporis fabrica libri septem* („Sedm knih o stavbě lidského těla“). Dílo, které má mimořádný význam pro anatomii, medicínu, fyziologii a fyzickou antropologii, je poprvé v historii členěno podle platného anatomického systému: v sedmi samostatných oddílech o kostech, svalech, cévách, nervech, břišní dutině, srdci a o mozku. Toto, ve své době nejdokonalejší kompendium, bylo základním pramenem humánní anatomie téměř celých příštích 200 let. S některými útvary, nesoucími Vesaliovo jméno, se setkáváme i v současných anatomických a antropologických učebnicích.
Arión z Méthymny na Lesbu byl řecký dionýsovský básník a zpěvák doprovázející se na kitharu *(kitharódos)*. Kolem roku 600 př. n. l. žil na dvoře korintského tyrana Periandra, kde kultivoval lidový dithyrambos (původně strofický kultovní hymnus na Dionýsa) a provozoval jej se sborem převlečeným za Satyry; Aristotelés v tom spatřoval zárodek tragédie. Proslulost Aríonovi získala zejména legenda o jeho zachránění delfínem z područí pirátů. *„Invia virtuti nulla est via“* – „Pro mužnou odvahu není žádná cesta nepřístupná“ / „Pro ctnost není žádná cesta nepřekonatelná“ (Ovidius, *Metamorphoses* / Proměny 14,113; 8 n. l.).

zdravé hrozny, pouze ručně sklízené v plné fyziologické zralosti, alkoholická fermentace s použitím pouze neutrálních čistých kvasničných kultur, i jiných než saccharomycetních druhů, případně fermentace jen s kvasinkami z vinice. I u bílých vín následuje malolaktická fermentace s použitím čistých kultur bakterií. Za zcela zásadní změnu ve filozofii vinařství lze také jistě považovat uvolnění bílých vín k prodeji nejdříve 1. září roku následujícího po sklizni, červených vín pak nejdříve 1. září druhého roku po sklizni. Cíle jsou to jistě splnitelné, neboť už současná produkce vinařství sklízí uznání a nejvyšší ocenění u nás i ve světě.

Dvořáčkovo vinařství z velkomoravské stolice,
navazuje a dbá na tisícileté tradice.
Ve vinařském světě se jeho víno na výsluní pohybuje,
jen takové, co zdravému životnímu stylu prospívá, produkuje.

HLAVNÍ PARTNEŘI

MARTIN ŠEBESTA

Vinařství Martin Šebesta,
Lípová 688,
691 85 Dolní Dunajovice
www.vinosebesta.cz

Veselý

Přemysl Veselý
stavební a inženýrská činnost, s. r. o.,
Pražákova 60,
619 00 Brno
www.premyslvesely.cz

Mistr Třeboňského oltáře, *Zmrtvýchvstání Krista*, okolo 1380, tempera, smrková deska z obou stran potažená plátnem, 132,8 × 91,7 cm, Národní galerie v Praze.

Vrtí se člověk, vrtí
životem až ke smrti,
a nemá-li to být úmorné,
tož to musí být humorné.

Text © Jaroslav Malina – Jan Žaloudík, 2025
Typografie, sazba © Jiří Eliška, 2025
(kresby bez popisek – Jiří Eliška)
Ilustrace © Jiří Eliška, Michal Halva, Jiří Hiršl, Alice Kopečková,
Zdeněk Macháček, Alois Mikulka, Jiří Neuwirt, Ivana Olšanová,
Pavel Tasovský, Antonín Vojtek, 2025
Obraz na přebalu: Harmenszoon van Rijn Rembrandt, Anatomie dr. Tulpa, 1632,
olej, topol, 169,5 × 216,5 cm, Mauritshuis, Haag, Nizozemsko.
Recenzenti: doc. RNDr. Miroslav Králík, Ph.D.,
MUDr. Vít Všianský,
doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc., 2025
Vydala © Nadace Universitas, 2025; 1. vydání
Tisk: Tiskárna Didot, spol. s r. o., Trnkova 119, 628 00 Brno

ISBN 978-80-908838-8-8

Tato kniha ani jakákoli její část nesmí být přetiskována, kopírována
či jiným způsobem rozšiřována bez výslovného povolení vydavatele.

Philippe de Champaigne, ca 1671, *Marnost (Život, smrt a čas),*
olej, dřevěná deska, 28 × 37 cm, Musée de Tessé, Le Mans, Francie.
Tři symboly bytí vyjádřil autor tulipánem, lebkou a přesýpacími hodinami.

OBSAH

PROLOG
Antropolog
Anatom
Lékař

I. ČLOVĚK – VZNIK
Vznik
Vznik člověka podrobně aneb Homo prý sapiens
Ne-andertálec
Neandertálec (Homo neanderthalensis)
Člověk (Homo sapiens)
Člověk budoucí (Homo futurus)
Raketový vzestup / sestup člověka
Vúdú v Davisově poháru

II. LIDSKÉ TĚLO
Tělo (I)
Tělo (II)
Hlava (Caput)
Hlava a pohlaví
Ucho
Řeč
K řeči a křeči
Hýždě (Regio glutealis)

Pohybová soustava (kosti, klouby a svaly)

Osteologie
Kostra
Lebka (Cranium)
Páteř (Columna vertebralis)
Čepovec (Axis)
Hrudní kost (Sternum)
Klíční kost (Clavicula)
Pažní kost (Humerus)
Čéška (Patella)
Patní kost (Calcaneus)

Arthrologie
Kloub (Articulatio; Diarthrosis)
Loketní kloub (Articulatio cubiti)
Kolenní kloub (Articulatio genus)
Klenba nožní

Myologie
Svaly
Mimické svaly (Musculi faciales)
Žvýkací svaly (Musculi masticatorii)
Kývač hlavy (Musculus sternocleidomastoideus)
Zádové svaly (Musculi dorsi)
Bránice (Diaphragma)
Břišní svaly (Musculi abdominis)
Tříselný kanál (Canalis inguinalis)
O kýlách čili základy herniologie
Dvojhlavý pažní sval (Musculus biceps brachii)
Svaly thenaru (Musculi thenaris)
Síla svalových detailů
Velký hýžďový sval (Musculus glutaeus maximus)
Ej aj aneb role hýžďového svalu v rozvoji umělé inteligence (AI)
Trojhlavý lýtkový sval (Musculus triceps surae)

Trávicí soustava (Apparatus digestorius)
Rty (Labia oris)
Chrup (Dentice)
Zubař
Jazyk (Lingua)
Slinné žlázy (Glandulae salivariae)
Hltan (Pharynx)
Žaludek (Ventriculus, Gaster)
Vrátník (Pylorus)
Střevo (Intestinum)
Dvanáctník (Duodenum)
Konečník (Rectum)
Játra (Hepar)
Žlučník (Vesica fellea)
Slinivka břišní (Pancreas)

Dýchací systém (Apparatus respiratorius)
Zevní nos (Nasus externus)
Hrtan (Larynx)
Jablko Adamovo (Pomum Adami)
Hrtanová příklopka (Epiglottis)
Průdušky (Bronchi)
Plíce (Pulmo)
Pohrudnice (Pleura parietalis)
Mezihrudí (Mediastinum)

Močové ústrojí (Organa urinaria)
Močové ústrojí
Ledvina (Ren)
Ledvinová pánvička (Pelvis renalis)
Močovod (Ureter)
Močový měchýř (Vesica urinaria)
Močová trubice (Urethra)

Pohlavní orgány mužské (Organa genitalia masculina)
Penis
Šourek (Scrotum)
Varle (latinsky Testis, řecky Orchis)
(viz Vaječník a Varle)
Nadvarle (Epididymis)
Chámovod (Ductus deferens)
Semenné váčky (Vesiculae seminales)
Erekce
Ejakulace
Podstata mužství
Endymión
Dildo a pouzdro penilní

Ženské pohlavní orgány (Organa genitalia feminina)
Vaječník a Varle (Ovarium et Testis)
Vejcovod (Tuba uterina)
Děloha (Uterus)
Pochva (Vagina)
Poštěváček (Clitoris)
G-bod
Ovulace
Menstruace
Plodnost (Fertilita)
Přednosti ženství
Dva na koni
Enigmatičnost lásky

Kardiovaskulární (oběhový) systém (Systema cardiovasculare)
Srdce (Cor)
Srdečnice (Aorta)
Syndrom zlomeného srdce
Když srdce v mezihrudí prudí…
Bytí srdce
Koronární tepny (Arteriae coronariae cordis)
Žilní splavy (Sinus durae matris)
Vrátnicová žíla (Vena portae)
Slezina (latinsky Lien, řecky Splen)

Mízní soustava (Systema lymphaticum)
Mízovod (Ductus thoracicus)
Mízní uzliny (Nodi lymphatici)
Brzlík (Thymus)

Žlázy s vnitřní sekrecí (Glandulae endocrinae)
Podvěsek mozkový (Hypophysis cerebri)
Šišinka (Corpus pineale)
Štítná žláza (Glandula thyroidea)
Nadledvina (Glandula suprarenalis)

Nervový systém (Systema nervosum)
Periferní nervový systém (Systema nervosum periphericum)
Centrální nervový systém (Systema nervosum centrale)
Mozek (Cerebrum)
Hippocampus
Mozeček (Cerebellum)
Čtvrtá mozková komora (Ventriculus quartus)
Mozkomíšní mok (Liquor cerebrospinalis)

Limbický systém
Lícní nerv (Nervus facialis;
VII. hlavový nerv)
Trojklaný nerv (Nervus trigeminus,
V. hlavový nerv)

Ústrojí smyslová
(Organa sensuum)
Oko (Oculus)
Vagina bulbi
Řasa (Cilium)
Ucho (Auris)

Soustava kožní
(Integumentum commune)
Vlas (Capillus)
Nehet (Unguis)
Potní žlázy (Glandulae sudoriferae)
Ženský prs (Mamma feminina)
Římská a osvícenská charita
Mužský prs (Mamma masculina)

III. ÚPRAVY TĚLA

Úpravy těla

Amputace
Augmentace prsními implantáty racionálně
Člověčí zkrášlování čili beautifikace
Deformace lebky
Liposukce
Plastika
Propichování těla
Redukce vrásek – obnova krásek
Skarifikace
Tetování
Transplantace
Transplantace vlasů
Úpravy zubů
Usekávání prstů
Zkrášlovací dilema
Zlaté lotosy
Ženská obřízka

IV. ZDRAVÝ NEMOCNÝ

Zdravý nemocný

Ach, ty nemoce!
Achillova šlacha (Tendo Achillis)
Alzheimerova choroba
Anhedonie
Anorexie
Arachnodaktylie
Asexualita
Asfyxiofilie
Ateroskleróza
Artróza (Arthrosis)
BDSM
Bechtěrevova nemoc
Bohémská léčba bohéma
Break aneb bolehlav
Bulimie
Celibát
Clérambaultův syndrom
Dna (Arthritis uratica)
Ebrieta
Epididymitida
Exibicionismus
Fetišismus
Frambézie
Frigidita
Frotérství
Gangréna
Gerontofilie
Graofilie
Gynofobie
Gynoidka
Hallux valgus
Hemofilie
Hikikomori
Histrionství
Hypochondrie
Hysterie
Charakterové hlavy a frenologie
Chondrodystrofie
Chorobná trojkombinace
Chřipka (Influensa)
Impotence
Infarkt myokardu
Intersexualita
Kala azar
Kandaulismus
Kapavka
Kleptomanie
Koprofilie
Kýly čili základy herniologie
Lepra
Manželství se šicím strojem
Masochismus
Mente captus
Mizogynie
Nefrologie
Nekrofilie
O rakovině vždy jen vážně
Obezita
Oidipský komplex
Onychofagie
Pandemie
Paradentóza
Parafilie
Parafilní infantilismus
Paralýza
Parkinsonova nemoc
Pedofilie a pederastie
Píštěl
Plešatění
Pohlavní infekce
Prasečí chřipka
Priapismus
Prostata
Prostrace
Protahování
Psychopatie
Queer
Rýma (Rhinitis)
Sadismus
Sarkoidóza
Senilita
Souchotě (Tuberkulóza)
Statuofilie
Syfilis
Syndrom spánkové apnoe
Tanatofilie
Tanatofobie
Tenisové koleno (Patelární tendinopatie) I, II
Tenisový loket (Epicondylitis radialis humeri) I, II
Toxikologie
Transvestitismus
Tuberkulóza a vlastenectví
Úplavice (Dyzenterie)
Vaginismus
Vegetariánství
Voyeurismus
Xantopsie
Zachycený penis (Penis captivus)
Zánět dásní (Gingivitida)
Zoofilie
Zoofobie
Žlučové kameny

V. ČLOVĚK – ZÁNIK

Smrt je jistá
Smrt
Memento
Nesmrtelnost
Epyllion o surrealistické márnici
Útěcha ze zdravého rozumu

EPILOG

Autoři
Výtvarník
Epigramatici M & Ž

~Prolog

Naše antropologicko-anatomicko-medicínská poezie a poetika
je vlastně do všech tří zmíněných věd zábavná propedeutika,
zklame-li vás, je připravena hodnotná náhrada – protetika.

---

propedeutika (z novořeckého *propaideutikós* utvořeného v 19. století z řeckého *pró*, „před, proti, za“ a odvozeniny od *paideúō*, „poučuji, vychovávám“), úvod, průprava do studia nějaké vědy (například *lékařská propedeutika* – základy lékařského vyšetřování; *filozofická propedeutika* – elementární základy do studia dějin filozofie, do psychologie a logiky na středních školách).
protetika (z řeckého *πρόσθεσις [prósthesis]*, „přídavek, náhrada“), lékařský obor zabývající se umělými náhradami částí lidského těla, technickými prostředky a přístroji umožňujícími jejich funkci.

Antropolog

Antropologie je věda interdisciplinární
biologická/fyzická, kulturní a sociální,
moudrostí a co do rozsahu téměř geniální.

Ten, kdo si ji vysní
jako své zaměstnání,
musí se věnovat specializování.

Antropolog fyzický
je per definitionem vědec fyzický,
ale co když je *per se* člověk éterický…

Antropolog kulturní
je *per definitionem* vědec kulturní,
ale co když je *per se* člověk akulturní…

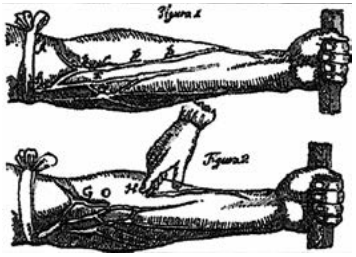
Antropolog sociální
je per *definitionem* vědec sociální,
ale co když je *per se* člověk asociální…

A když se *per se s per definitionem* sváří
a antropolog vypadá jak antický Chronos s dvojí tváří?
Stará moudrost praví, že nic tak horké, jak se uvaří, nezůstává,
pro grantové agentury však *per definitionem* zákonem se stává.

Říkám si: *Proximus est sibi quisque* –
jistě dostanu grant, i když obsah jeho dutě zní jak tykve.

---

antropologie (z řeckého *ánθρωπος [anthrópos]*, „člověk“, *λόγος [logos]*, „nauka, věda; myšlenka, intelektuální činnost; rozum; slovo, řeč; důvod; počet“ = „věda o člověku“), interdisciplinární bio-socio-kulturní věda (stažený tvar termínu „biologická, sociální a kulturní“ antropologie) o biologické, sociální a kulturní existenci člověka a lidské společnosti; v obecnějším smyslu nauka hledající odpovědi na základní otázky lidského rodu: *„Odkud jsme? Jací jsme? Kam jdeme?“*
apologie (z řeckého *apología*, „obrana“; od *apologoũmai*, „omlouvám se, hájím se“), slovní obrana, obhajoba, obrana (osobní i společenské povahy; například obhajoba národního jazyka, vědecké disciplíny apod.); původně v antickém Řecku obhajovací řeč na soudě; od začátku křesťanství žánr křesťanské literatury zaměřený na obhajobu jednotlivých článků víry.
per definitionem (z latiny), z definice samé; z povahy věci.
per se (z latiny), samo o sobě; ze sebe.
Proximus est sibi quisque (z latiny), Každý je sobě blízkým.

Anatom

Anatomové jsou zvláštní sortou lidí,
vezmou do ruky skalpel a řežou vše, co vidí.
Už ve staré dobré Anglii se kupčilo s mrtvými těly,
co vědychtiví anatomové pro své pitvání tolik chtěli.

Vždyť každý anatom pitvá s urputností maniaka,
dobrat se podstaty člověka, to jej stále láká.

Medici musí pak pitvané orgány dopodrobna znát,
přitom i na anatomickou nomenklaturu přísně dbát.
Žehrají, že to Galén, Vesalius, Tulp či jim podobní zavinili,
když anatomické pojmy až k nezapamatování rozhojnili.

Není ale pochyb, že chirurg, ortoped či internista
přes technický pokrok musí anatomii znát dozajista.

Přestože beru na vědomí pěkné, co už bylo řečeno,
doufám, že mně přátelství s anatomem není souzeno.
Mít totiž anatoma za blízkého přítele, to mě velmi leká,
vždyť, už v márnici na mne možná nedočkavě čeká…

A ještě se „řezník“ holedbá:
„Hic locus est ubi mors gaudet succurrere vitae
aneb
Toto je místo, kde smrt s radostí pomáhá životu.“

---

anatomie (ze středolatinského *anatomia* z řeckého *anatomé*, „rozříznutí“ od *anatémnō*, „rozřezávám“ z *aná-*, „na, po, nahoru, opět“ a *témnō*, „řežu“), tělověda, jedna z morfologických disciplín, která se zabývá studiem tvaru (struktury) živých organismů. Název pochází z řeckého slova *anatémnein* („rozřezávat“), poněvadž hlavní anatomickou metodou je pitva (*sectio*) mrtvého těla.
sectio (z latinského *secare*, „řezati“), pitva, autopsie, základní anatomická metoda užívaná ke studiu lidského těla. Otevření a prozkoumání těla zemřelého člověka nebo zvířete za účelem poznání a studia jeho stavby se nazývá anatomická pitva. Provádí se na anatomických ústavech lékařských fakult pro výuku mediků a další vzdělávání lékařů. Pro anatomickou pitvu slouží těla lidí, kteří se rozhodli věnovat je pro tyto účely.

Lékař

Pochází ze šamana, felčara či ranhojiče,
geny má ze všech, jen co se vědomostí týče
bude na tom přece jen o trochu lépe,
když věda mu tak neodbytně na dveře klepe.
Dnes nehrozí, že ho za chybu na popravišti zabijí,
čeká ho však horší trest – nekonečné vláčení médii.

---

felčar (z německého *Feldscher*, „vojenský ranhojič“ z *Feld*, „pole“ a *scheren*, „stříhat [nůžkami]“ [holiči dříve ve vojsku sloužili i jako ranhojiči]), ranhojič, lékař; ve středověku praktický ošetřovatel a medik, který jako léčebnou metodu často užíval „pouštění žilou“; lékař (odvozeno zřejmě z všeslovanského slova *lek*), odborník oprávněný léčit lidi, doktor medicíny.
medicína (z latinského *medicīna*, „lékařství; lék“ od *medicus*, „lékař“ a od *medērī*, „léčit, hojit“), souhrn vědeckých disciplín o způsobech a prostředcích léčení, lékařství. Slovo „medicína“ používá odborná i laická veřejnost. Medicínou se často myslí nějaký lék (například doktor předepsal hořkou medicínu; užívat medicínu). Historicky je medicína spojena s péčí o nemocné osoby, zvířata nebo rostliny. Medicínu lze dělit na medicínu humánní, veterinární a na fytomedicínu. Medicína jako odborná disciplína je souhrnem profesionálních

činností vykonávaných lékaři. Běžně se odkazuje na synonymum lékařství. Lékařstvím se míní jednak činnost lékaře, jednak souhrn vědních disciplín o způsobech a prostředcích léčení. Je zřejmé, že takové definice jsou jen orientační, neúplné a zjednodušující. Termín medicína se používá téměř na celém světě, a proto nepřekvapuje, že existuje mnoho definic (obvykle se více či méně překrývají), které svou výstižnost odvozují od určitého sociálního kontextu vymezeného například historicky, skupinově, geograficky anebo kulturně.

šaman (patrně z evenkštiny [možné kořeny shledávány i v sanskrtu]: *šaman*, „ten, který ví"; termín byl prostřednictvím ruštiny převzat do jiných jazyků), kouzelník, léčitel a věštec, domněle nadaný schopností komunikovat s nadpřirozenými silami a ovlivňovat dění v lidském světě.

Harmenszoon van Rijn Rembrandt, *Anatomie dr. Tulpa,* 1632, olej, topol, 169,5 × 216,5 cm, Mauritshuis, Haag, Nizozemsko.

Scéna zachycuje přednášku Nicholaese Tulpa (1593–1674), konanou v roce 1632, kdy tento nizozemský anatom doprovázel svůj výklad pitvou horní končetiny zemřelého.

~člo~ věk– vznik~

I. VZNIK

Vypátrat vývojovou řadu člověka,
to je práce antropologů odvěká.
Kdyby dnešní člověk techniky zbaven byl,
čím by se třeba od neandertálce odlišil?

Fyzické znaky? Těch je v populaci škála,
na nich by naše existence sotva stála.
Šikovný předek náš vylovil by nám revír,
navíc by z toho měl obrovský plezír.

Naše slabé instinkty a zakrnělé svaly
při přežití by jen úlohu podřadnou hrály.
V souladu s přírodou žít už neumíme,
snad jen počítačům trochu rozumíme.

Na začátku byl *Australopithecus africanus,*
na konci vývoje zas *Homo computatorius.*
Nachýlenou postavou upoutají oba páni,
to je celý výsledek antropologického/evolučního klání.

Australopithecus africanus (australopiték africký), druh hominiů představující první objevený druh australopitéků. V některých znacích (jako je například stavba obličeje a lebeční žilní splavy) se *Australopithecus africanus* podobá rodu *Homo*.
Homo computatorius (člověk počítačový), *Homo sapien*s postmoderní doby žijící v uctivém předklonu v těsném sepětí se svým počítačem, jímž bude již brzy pohlcen.

Vznik člověka podrobně aneb Homo prý sapiens

V rozpacích nad mužem – prototypem,
pak i nad ženou, tím druhým typem,
Bůh trápení dost zakoušel
a dále už to raděj nezkoušel.
V strachu, že to zase pohnojí,
ponechal vše na vývoji.
Na moderní vědě teď uberu,
neb psáno už za starých Sumerů,
že v úvahu nutno vzít taky
tvoření lidu Annunaky.
Těmi z planety Nibiru,

kroužícími po ekliptice.
Věda však netouží vědět
o tom už ničeho více.
Lidi plně štěstím zmámí,
že jsme ve vesmíru sami.
Vše jiné jsou jen plané řeči,
moderní věda má o nás péči!
Ze svého ale nesleví,
ani z toho, že nic neví.

Ne-andertálec

Z neandertálců, asi kvůli válce,
zplodila negace andrtálce.
Ať bystřejší jsou či pitomí,
vývojově jsme to pořád my.

Neandertálec

(Homo neanderthalensis)

Mnozí mají neandertálce
za hrubě primitivní neotesance,
někteří tak častují dnešní „nevychovance“,
kteří jako by dodnes přežili evoluční kotrmelce.

Ale neandertálci se o starce a nemocné starali,
sofistikované kamenné nástroje dělali,
úspěšně jimi kance i medvědy lovili,
i zemřelé pietně pohřbili…

Neandertálec nebyl ani krasavec,
ani mocný Muromec,
ani noblesní milenec,
v historii se však prosadil nakonec.

Ilja Muromec, bohatýr, jedna z hlavních postav slovanské mytologie a ruských bájí.

neandertálec (antropologie), *Homo neanderthalensis* (člověk neandertálský); specializovaná forma člověka žijícího v období středního a raného svrchního pleistocénu na území Evropy a Předního východu. Byla vymezena na základě nálezu z roku 1856 v Neanderově údolí v Německu. Mnohé specializované znaky, stavba těla a genetické rozdíly s anatomicky moderním člověkem jsou natolik významné, že se zdá být oprávněné vyčlenění samostatného lidského druhu v rámci rodu *Homo*. Neandertálci vznikli jako specifická lidská skupina v období mezi 230 000 až 140 000 lety, nejpravděpodobněji intenzivní selekcí evropských populací archaického *Homo sapiens* mezi 190 000 až 140 000 lety. Neandertálské děti měly kratší dětství, první permanentní zuby se prořezávaly již ve čtyřech letech. Podle stavby skeletu a proporcí těla a končetin (muži v průměru 166 cm, 70 kg; ženy 155 cm, 60 kg) lze předpokládat, že tito nanejvýš atleticky stavění lidé byli metabolicky i biomechanicky přizpůsobeni k extrémně namáhavým krátkodobým aktivitám a pohybovali se v členitém terénu, kde měli také svoje stálé základny, nejčastěji v jeskyních a pod skalními převisy. Podle analýzy složení kostí a paleontologických dokladů byli zřejmě jedinými čistě masožravými zástupci rodu *Homo*. Fyziologické studie výzkumného týmu University College London prokázaly, že neandertálci měli specifickou formu termoregulace umožňující neobyčejně efektivní adaptaci na chlad, a to pomocí velkého množství svalové hmoty; je tedy pravděpodobné, že mohutné svaly byly nejen efektivní při kontaktním typu lovu, který neandertálci praktikovali, ale byly také účinným zdrojem tepla a aktivní ochranou proti chladu. Tato termoregulace byla funkční i při teplotách pod -20 °C. Mozek neandertálců byl svou velikostí prakticky totožný s anatomicky moderním člověkem. Neandertálci byli evropskou, respektive eurasijskou formou adaptovanou na podmínky mírného pásu až po 52° severní šířky. Nejhustší výskyt jejich stop tvoří skupina nalezišť v jihozápadní Francii, menší skupiny leží ve Španělsku, v belgicko-porýnském prostoru, ve středním Podunají (včetně Moravy), v Chorvatsku, ve střední Itálii, na Krymu a ve východním Středomoří. Ojedinělé lokality zasahují do severního Iráku a do Uzbekistánu. Například z irácké jeskyně Šanidar pocházejí pozůstatky celkem devíti jedinců. Kostry dvou dospělých vykazují stopy opakovaných zranění a nemoci (artritidy), v jejichž důsledku mohli tito muži sotva opustit nejbližší okolí tábořiště a museli být odkázáni na obživu, o kterou se s nimi dělili zdraví členové skupiny. Jiný z mužů zjevně zemřel v důsledku bodnutí ostrým hrotem na levé straně hrudníku, což představuje zatím nejstarší známý doklad

vnitrodruhového násilí u člověka. Dno hrobu jednoho ze zdejších neandertálců bylo patrně vystláno květy léčivých bylin. Moravské kosterní nálezy (všechno menší lebeční fragmenty) byly učiněny v průběhu více než sta let výzkumu v jeskyních Šipka, Švédův stůl a Kůlna. Zdá se, že neandertálci jeskyně systematicky vyhledávali jako přirozené útočiště. Tím si „vysloužili“ označení „jeskynní lidé“ neboli „troglodyté“. Pro neandertálce byl charakteristický tvar obličejové části, okcipito-mastoidní a temporální části lebky. Lebka měla mohutné nedělené nadočnicové oblouky a byla silně pneumatizovaná, byla vždy poměrně dlouhá a nízká s velkými zuby. Postkraniální skelet neandertálců byl robustní. V posledních letech se z kostí neandertálců podařilo několikrát extrahovat mitochondriální DNA, z jejíž analýzy vyplývá, že mezi neandertálci a anatomicky moderním člověkem existují poměrně velké rozdíly. Tradičně se předpokládá, že neandertálci přežili podstatné změny evropského klimatu včetně nejchladnějších a nejsušších extrémů. Populačně genetické modely přežívání velkých savců v tomto období ukazují, že skupiny neandertálců byly glaciálním maximem extrémně ovlivněny a lze u nich předpokládat redukci velikosti populací na hranici reprodukčního minima. U čistých masožravců (jako byli neandertálci) to znamenalo, že museli zápolit o holou existenci. Je nepochybné, že neandertálci plánovali, byli dobře přizpůsobeni k svému způsobu života i měnícím se podmínkám, měli účinné kamenné a kostěné nástroje a zbraně (drásadla, pěstní klíny, hroty aj.), jednoduché symboly, umění a také občas pohřbívali své (zřejmě významné) mrtvé. Jisté je, že na počátku svrchního pleistocénu byla Evropa kolonizována populacemi anatomicky moderního člověka a pro neandertálce se z dlouhodobého hlediska situace zhoršovala. Jednak byli v konkurenci o podobnou kořist znevýhodněni horší technologií a svojí biologickou specializací a také měli, tak jak je to pro velké predátory typické, menší počet dětí i obecně menší základní sociální jednotky. To podle všeho vedlo k dlouhodobému oslabování reprodukčních schopností neandertálců a jejich marginalizaci a následnému vyhynutí. Přes veškeré argumenty nelze předpokládat rozsáhlejší křížení mezi neandertálci a anatomicky moderními lidmi; 2. (hovorově hanlivě) označení nevzdělaného, nevychovaného, nespolečenského člověka; vychází z překonaných názorů, že neandertálci byli neschopní „primitivové“.

Člověk

(Homo sapiens)

„Homo homini lupus,“
dí v Komedii oslovské
antický dramatik Plautus.

Co k tomu antropolog dodá?

Homo sapiens podobá se vlku víc než člověku
už od pravěku, a to přetrvává i do dnešního věku.

To je nekonečný trend a bohužel i jeho „The end“.

člověk, *Homo sapiens sapiens* (současný [recentní], respektive anatomicky moderní člověk), z hlediska biologické antropologie (přírodopisu člověka) je přirozeně zařazen v zoologickém systému jako živočich. „Recentní“ možno chápat jako současný – buď v užším slova smyslu jako populace lidí žijících v současnosti, tj. v současné době existující, dosud žijící živočišný druh, nynější, moderní, nový, – ale i v širším slova smyslu jako nedávný, patřící do geologické přítomnosti, tj. do holocénu, který začal před zhruba 10 000 lety.
end (z angličtiny), konec.
homo (z latinského *homo*, „člověk“), (bible, mytologie), člověk; hebrejští starozákonní proroci v Knize zrodu *(Genesis)*, vytvořené před více než dvěma tisíciletími, soudí, že prvním člověkem byl Adam (podle akkadských pramenů z klínopisných tabulek, na jejichž tradici bible navazuje, se první člověk jmenoval Adap). Kdesi na Zemi před šesti tisíci lety jeho tělo z hlíny či ze země vytvořil Bůh, načež mu vdechl život. Nevíme, co tu znamená poněkud záhadná věta „muže a ženu stvořil jej“ – někdy se z toho usuzuje, že první člověk byl oboupohlavní bytost. Ale o několik vět dál už Bůh z jeho žebra učinil Evu (hebrejsky *Chavvá*, „dávající život“) a všechno tak uvedl do pořádku. Tak vznikl první lidský pár. Díky božské velkorysosti mohl bezstarostně žít v ráji, avšak zhřešil, z ráje byl zapuzen a nastaly mu klopotné lidské starosti a strasti, ušetřen nezůstal ani vztah mezi oběma pohlavími. Podobně líčí stvoření prvních lidí a prvotní zlatý věk lidstva mýty a legendy i jiných kulturních areálů světa.
Homo, označení rodu z čeledi *Hominidae* (velcí lidoopi a lidé). Kromě druhu *Homo sapiens* jsou všechny druhy i poddruhy rodu *Homo* vymřelé.
Homo homini lupus (z latiny), Člověk člověku vlkem (Plautus, *Komedie oslovská*).
Plautus, Titus Maccius (kolem 250 – kolem 184 př. n. l.), římský dramatik; jeden z nejvýznamnějších autorů komedií. Pod jeho jménem

se dochovalo jedenadvacet komedií (*Amfitryon, Chlubný voják, Komedie o hrnci, Komedie oslovská, Lano, Pseudolus* a další), patřících k žánru tzv. palliáty (komedie z řeckého prostředí). Charakteristické pro Plauta je posilování komického prvku a vkládání zpívaných árií *(cantica).* Vytvořil celou škálu komických typů přejatých novodobým evropským dramatem; jeho dílem se inspirovali William Shakespeare (1564–1616), Molière (1622–1673), Ludvig Holberg (1684–1754) nebo Heinrich von Kleist (1777–1811).

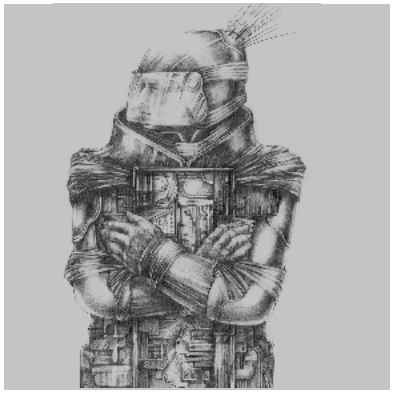
Člověk budoucí

(Homo futurus)

Tělo *Homo sapiens* je složité soustrojí,
věda však ví si rady, součástky nahradit může:
zuby, klouby, srdce, játra, prsa, ba i kusy kůže.
Moderní technologie nás do života řádně vyzbrojí.

Vypěstovat novou tkáň byla tužba odvěká,
novým hitem se kmenové buňky staly,
co mnohým lidem lákavou naději zas daly.
Otázka je, co zůstane z přirozenosti člověka?

Až všechny orgány technika nahradí,
s pohybem pomůže, celkově omladí,
když i plození můžeme provést uměle,
k čemu budou pak rozkoše společné postele?

Střežme se raději lékařské prohlídky!
Co když se na nás technika tak podepíše,
že už nebudeme patřit ani do živočišné říše?
Má *Homo futurus* ještě nějaké vyhlídky?

Chmur se rýsuje až až.
Homo futurus = Homo minus fututio?
Z radostí nám zůstane asi jen ta futráž.

---

futráž (z francouzského *fourrage* [fura:ž[, „píce, krmivo; podšívka"), 1. krmivo pro koně, obrok; 2. (přeneseně slangově) strava, potrava; futrovat (přecpávat se jídlem).
futurus (z latiny), budoucí, příští, nastávající.
fututio (z latiny), soulož.
Homo futurus (z latiny), člověk budoucí.
Homo minus [parvus] **fututio** (z latiny), člověk „bez pohlavního života".

Homo sapiens (z latiny), člověk rozumný; anatomicky moderní člověk (stáří minimálně 160 000 let, možná až 190 000 let); v nejstarších fázích byli muži značně vysocí a měli i přes 190 cm s odpovídající spíše atletickou stavbou těla. Ženy byly podstatně menší, jejich výška se pohybovala mezi 175 cm a 155 cm, většinou však byly mnohem robustnější než muži a mohly vážit i 70 a více kilogramů. Později se výška mužů zmenšovala a také se snižovaly pohlavní rozdíly, ženy byly menší a gracilnější než muži. Moderní formy *Homo sapiens* se poprvé objevily asi před 160 000 lety v Africe a asi před 100 000 lety také v Palestině. Anatomicky moderní člověk (dříve kromaňonec) měl lebku, zuby i stavbu těla a končetin velmi podobné dnešnímu modernímu člověku, byl vysoký a nepříliš robustní. Asijské populace anatomicky moderního člověka kolonizovaly asi před 70 000–60 000 lety Novou Guineu a o něco později také Austrálii a Tasmánii. Osídlení Evropy neznamenalo pouze přítomnost nové biologické formy člověka, ale i prudký rozvoj technologie kamenných čepelových industrií a nových typů nástrojů, výraznou změnu způsobu života a také rozvoj nových technologií (například zhotovování sofistikovaných kostěných nástrojů, oděvů a jejich zdobení, broušení kamene, výroba keramiky a textilu) a umění (malby, rytiny, skulptury, hudební nástroje aj.). Důležité byly také nové adaptace ekologické, například strategie lovu a další nové způsoby získávání a uchovávání potravy a pro tyto účely vyvinuté nástroje. Jedním z významných rysů byla výroba mistrovsky zpracovaných nástrojů s bohatým zdobením, například vrhačů oštěpů, tedy jejich individualizace na základě estetických kritérií (což lze považovat za počátek užitého umění). Rozvoj člověka v Evropě a západní Asii předznamenal také kolonizaci ostatních částí světa, nejprve mírného a arktického pásu Asie a později i kolonizaci Ameriky a dalších regionů světa.
kmenová buňka, nediferencovaná buňka, z níž teprve dalším dělením a diferenciací vznikají zralé buňky, které mohou plnit určitou funkci. Kmenových buněk se využívá v terapii (zatím pokusně), zejména pro regeneraci poškozených tkání.

Raketový vzestup / sestup člověka

Práce působila při polidštění opice,
hlavní roli však sehrála hra,
ta tenisová nejvíce.
Úderem rakety Head do hlavy
božská Níké dovršuje
polidštění „slabšího" pohlaví.

Ivana Olšanova, *Podíl tenisu na polidštění opice*, 2020, tenisová raketa Head (ready made), kombinovaná technika, překližka (hlava rakety), baobab prstnatý – *Adansonia digitata* L. (soklík), 38 × 68 × 9,2 cm.

Umělkyně názvem svého díla parafrázuje titul známého spisu Friedricha Engelse (1820–1895) *Anteil der Arbeit an der Menschwerdung des Affen* (1876; česky *Podíl práce na polidštění opice*). Nepovažuje sice hypotézu o důležitosti pracovní činnosti v lidské evoluci tohoto německého materialistického filozofa za zcela scestnou, ale v souladu s učením nizozemského historika Johana Huizingy (1872–1945), vysloveným v jeho *Homo ludens, proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur* (1938, česky *Homo ludens: O původu kultury ve hře,* 1971), přisuzuje hlavní roli při vzniku lidství a kultury hře, a to především tenisové. Jde o velkolepý objev, není proto neskromné, když malířka jako vrchol tvorstva zobrazila sama sebe jako bohyni Níké v dresu od firmy Nike a s raketou značky Head, kterou dokončuje polidštění slabší poloviny lidstva. Volba tématu a jeho celostního uměleckého pojednání odráží jednu z řady malířčiných volnočasovych aktivit – poznávání vyznamných archeologických a paleoantropologických nalezišť; finančně nákladné cestování po světě jí umožňují uspěchy na uměleckem trhu. Toto dílo bylo inspirováno návštěvou Olduvaiske rokle v severní Tanzanii ve východní Africe s klasickým souvrstvím nejstaršího paleolitu a starého paleolitu (oldowan, acheuleen) a s kosterními pozůstatky homininů *(Paranthropus boisei, Homo habilis, Homo erectus)*. Z africké cesty si do Brna přivezla také baobabové dřevo, které použila na soklík ztvárněný v podobě olduwaiské stratigrafie. Tím zřejmě nejsou vyčerpána všechna sofistikovaná sdělení umělkyně. Jak si například vysvětlit, že obrátila obvyklé evoluční schéma, na němž každý z lidských předků stoupá výš než jeho předchůdce, jako by ho fyzicky a duševně převyšoval a tím nekorektně ponižoval? Odpověď můžeme snad hledat v jejím filozoficko-etickém světonázoru: „Vše podléhá stejnému univerzálnímu rytmu, univerzálnímu dechu, jako je příliv a odliv, pohyb hvězd, živí a mrtví se spojují v energii, která ovládá pozemské i vesmírné dění.“ Tomu by odpovídalo ztvárnění reverzní strany v hlavě rakety, které připomíná černou školní tabuli, jakousi *tabula rasa* (latinsky „čistá, nepopsaná deska“, řecky *pinax agrafos*). Jde totiž o metaforu, která vyjadřuje stav lidského vědomí (duše) předtím, než do sebe pojme vnější dojmy a začne vytvářet vnitřní představy. Tato metafora se uplatňovala již hluboko v řecké antice, najdeme ji u Aischyla jako „desku smyslů“, používal ji Platón, Aristotelés a stoa. V širší známost vešla ale až v novověku ve filozofii Johna Locka (*An Essay Concerning Human Understanding* [Esej o lidském rozumu], 1689) a u dalších senzualistů, kteří ji stavěli do protikladu k racionalistické, zejména descartovské (René Descartes) představě tzv. „vrozenych idejí“ *(ideae innatae)*. Metafora nepopsané desky se stala základem nejznámější senzualistické teze, která říká, že „není v rozumu nic, co by dříve nebylo ve smyslech“ *(nihil est in intellectu quod non prius ferit in sensu)*. Tento striktní protiklad se začal řešit teprve u Gottfrieda Wilhelma Leibnize (1646–1716), který explicitně odlišil poznání s platností *a priori* od poznání s platností *a posteriori*. Současná teorie poznání a teorie vědy na metaforu *tabula rasa* nereflektuje – „… ke své škodě“, stýská si někdy kreativní malířka-filozofka, přezdívaná „Halva v sukýnce“ podle obdobně hluboce filozofujícího staršího brněnského kolegy-malíře Michala Halvy.

Oba umělci se navzájem inspirují zvláště v tvorbě zrcadlící fundamentální filozofické a existenciální otázky lidského rodu.

Nepřekvapí proto, když Michal Halva na dílo Ivany Olšanové reagoval svým *chef-d'œuvre* (majstrštykem), který bývá navíc srovnáván s Gauguinovým antropologickým velkoplátnem.

Nike Inc., americká firma s celosvětovou působností vyrábějící sportovní potřeby; v roce 1964 ji pod názvem Blue Ribbon Sports (název Nike, Inc. od roku 1978) založili atlet Philip Knight a sportovní trenér na University of Oregon v Eugene Bill Bowerman. Sídlo firmy je v Beavertonu (Oregon, USA). Název a logo firmy, odvozené od řecké okřídlené bohyně vítězství Níké, navrhla v roce 1971 studentka grafického designu na Portland State University Carolyn Davidsonová; byla placena částkou 2 dolary za hodinu práce a její celková výplata za vytvoření loga činila 35 amerických dolarů. (Logo, představující stylizované křídlo bohyně, bývá též nazýváno expresivně „fajfka" nebo „háček".) V současnosti je cena značky Nike odhadována na 12 miliard amerických dolarů. Ve fiskálním roce 2011 dosáhla firma obratu téměř 21 miliard amerických dolarů.

Níké, řecká bohyně vítězství. Byla zobrazována zejména jako okřídlená mladá žena, zpravidla v dlouhém vlajícím šatu, s věncem či palmovým listem. U Římanů byla Níké ztotožněna s bohyní Victorií. Častý motiv výtvarného umění od antiky do současnosti (*Níké Samothrácká, Níké v Efesu, Níké Varšavská* aj.).

polidštění (hominizace), proces specifických změn v evoluci čeledi *Hominidae* (orangutan, gorila, šimpanz, bonobo, člověk), který podmiňoval a rozvíjel znaky typické pro fylogenetickou linii vedoucí od miocenních lidoopů k modernímu člověku, jíž bezprostředně předcházel. Jedná se o komplexní proces zahrnující všechny aspekty biologické (od genetických až po somatické), aspekty chování, ekologie, sociální struktury i kultury v širokém slova smyslu. Člověk *(Homo sapiens)* je druh primátů s některými unikátními vlastnostmi a musí být chápán jako tvor biosociální, u něhož může mít například kultura velky adaptivní význam.

Vúdú v Davisově poháru

Když hráči reprezentačního tenisového týmu Burkiny Faso
vězí až po krk v bahně porážky, mají po ruce záchranné laso:
Užijí proti soupeři magické praktiky kultu vúdú
a hned mají pod nohama zas pevnou půdu.
„Co jsme? Kam směřujeme?" táží se pak ve vítězném oparu
na Halvově obrazu parafrázujíce název plátna Paula Gauguina,
a sborově v jásavém vivace si odpovídají: „K zisku Davisova poháru!"

Michal Halva, *Burkina Faso Team slavící vítězství v kvalifikaci afrického pásma Davisova poháru*, 2020, akryl, sololit, 129,1 × 374,6 cm.
Halvův obraz je sice o deset centimetrů užší než Gauguinovo plátno, ale z pohledu reprezentantů Burkiny Faso vyjadřuje stejně naléhavě základní existenciální otázky. A na rozdíl od váhajících hrdinů Gauguinovy scény mají Halvovi borci o své budoucnosti jasno: získají Davisův pohár!

Paul Gauguin, *D' où venons-nous? Que sommes-nous? Où allons-nous? (Odkud přicházíme? Co jsme? Kam jdeme?)*, 1897–1898, olej, plátno, 139,1 × 374,6 cm, Museum of Fine Arts, Boston, USA.

Burkina Faso („Vlast důstojných [spravedlivých] lidí"), vnitrozemský stát v západní Africe; až do roku 1960 francouzská kolonie. Po získání samostatnosti je země často zmítána nepokoji a zbídačována bezohlednými diktátory. Nicméně v hlavním městě Ouagadougou se hraje tenis, vyniká například Tennis Club de Ouagadougou.

vúdú (voodoo), označení pro skupinu náboženských kultů vycházejících z animismu a spjatých s magickými praktikami, které vycházejí z tradičního polyteisticky organizovaného náboženství *vodoun* („duch", z jazyka kwa) západoafrických etnik Eweů, Fonů a Jorubů z oblasti Guinejského zálivu. Dnes je oficiálním náboženstvím v Beninu, věřící jsou dále zastoupeni ve státech Ghana, Nigérie, Togo nebo v Burkině Faso. Vodoun představuje animistickou víru spojenou s kultem předků. Hlavní úlohu hrají ochranná božstva, kterým slouží duše mrtvých předků, každodenní praktikování rituálů posiluje jak společenský systém, tak i závislost na rodině.

~Lid~ ské tělo~

II. LIDSKÉ TĚLO

Tělo (I)

Starořecká estetika byla velmi vyspělá –
v podobě kúra preferovala před ženskou krásu mužského těla.

Až kvůli Afrodítou cinknutému Paridovu soudu došlo ke změně –
Práxitelés a jemu podobní začali se věnovat nahé ženě.

kúros (z řeckého *kúros*, „hoch, mladík“), typ sochy stojícího nahého mladíka charakteristický pro archaické řecké umění. S určitým zpožděním navazuje na typ stojící ženské sochy *koré*, který je o něco starší. Nejstarší sochy tohoto typu se objevují kolem roku 600 př. n. l. Jejich tvorba byla pro sochaře náročnější než v případě ženských soch. Vyžadovala již jisté znalosti anatomie a systém rozvržení proporcí těchto námětů podle pomocné grafické sítě, odvozené z pozdního egyptského umění. Ve stylu a proporcích se od sebe liší také jednotlivé místní školy: dórští kúrové jsou mohutnější, členitější a expresivnější ve výrazu obličeje (*Kleobis a Bitón* z argejského okruhu, kolem 590 př. n. l.). Iónský okruh dával přednost štíhlým a splývavějším sochám a nezvýrazňoval příliš anatomii (doklady jsou poněkud mladší, například kúros z Mélu z doby kolem roku 550 př. n. l.). Attičtí kúrové jsou charakterizováni svou solidní konstrukcí a zároveň i snahou o celkovou harmonii (kúros z New Yorku, kolem roku 600 př. n. l). V průběhu 6. století př. n. l. sochaři zdokonalili svou technickou zručnost a pokročili ve znalosti anatomie. V iónském prostředí vznikly i první kolosální sochy (kúros ze Samu, torzo z Délu aj.). V pozdně archaickém období se sochy kúrů stavěly na hroby zemřelých mladíků (kúros z Anavyssu, kolem roku 530 př. n. l.). Posledním z řady kúrů a zároveň prvním z řady klasických kontrapostových soch atletů je socha takzvaného *Krítiova eféba* (Krítios) z athénské Akropole (490–480 př. n. l.). Pro archaické řecké sochy a motivy kúrů zvlášť je typická soustředěnost, energie a optimismus, které z nich vyzařují. Jsou specifikem vitality rané řecké kultury v jejích počátcích a v nastávající strmé fázi vzestupného vývoje řecké civilizace.

Paridův soud, Paris byl synem trójského krále Priama a jeho manželky Hekaby; v důsledku toho, že jeho narození bylo provázeno snem o zkáze Tróje, který se zdál jeho matce, byl pohozen na hoře Ídě. Tam ho vychovali pastýři, a protože je v dospělosti chránil svou silou, dali mu jméno Aléxandros („Ochránce mužů“). Na Ídě našel Parida Hermés a pověřil ho rozhodnutím sporu o nejkrásnější bohyni. Jablko jako symbol vítězství přisoudil Paris Afrodítě, protože mu slíbila nejkrásnější z žen. Poté následoval únos Heleny a trójská válka.

Práxitelés (4. století př. n. l.), řecký sochař; významný umělec pozdní klasiky 4. století př. n. l. Jeho tvorba spadá do let 360 až 330 př. n. l. Dával přednost sochařství v mramoru, protože mu dovolovalo subtilní, téměř malířsky jemnou a senzualistickou modelaci detailů. Proslul novým přístupem k znázornění bohyně Afrodíty, kterou zobrazil jako krásnou ženu poprvé v aktu. Její socha, pro niž mu byla modelem slavná milostnice Frýné, se nacházela v maloasijském Knidu a byla ve své době považována za nejkrásnější sochu vůbec. Práxitelovy sochy vynikaly jemným půvabem, volbou především mladistvých námětů a snahou o prostorovost. O Práxitelovi lze říci, že ze všech sochařů nejvíce ovlivnil vkus své doby a styl dalších generací svých nástupců.
tělo (latinsky *corpus*), soubor všech orgánů a orgánových soustav tvořících organismus živočicha nebo rostliny; zajišťuje stálé vnitřní prostředí a životaschopnost.

Tělo (II)

Pravidelné cvičení těla? Jistěže ano!
Už v antice se přece jasně říkalo:
„Mens sana in corpore sano.“

Jenže v dnešním požitkáři
se tělo s duší už skoro nesváří,
neb vrcholný zážitek
je pro požitkáře smyslný prožitek.

„Bez dobrého jídla a pití,“
shodnou se, „není pro nás žití“.
Hrdě si nesou objemný břich,
ale pod čepcem jen několik knih…

Immodicis brevis est aetas et rara senectus –
není jim pomoci, život jim za čas vystaví minus.
Corpus sine anima – žijí jako mrtví mezi živými.

Corpus sine anima (z latiny), Tělo bez duše.
Immodicis brevis est aetas et rara senectus (z latiny), Nestřídmí krátce jen žijí a zřídka se dočkají stáří (římský epigramatik Marcus Valerius Martialis [38/41–104], *Epigramy*).
Mens sana in corpore sano (z latiny), Ve zdravém těle zdravý duch (Decimus Iunius Iuvenalis [50 až po roce 127], římský spisovatel; nejvýznamnější římský satirik, kritik společenských poměrů i morálních zvráceností soudobé římské společnosti; tuto sentenci uveřejnil v díle *Satiry*).

nestřídmost (též obžerství; latinsky *gula*), přílišné požívání nápojů i potravin.
požitkářství, životní postoj považující za nejvyšší dobro a cíl života dosažení slasti a rozkoše a uhýbání utrpení; zájem na dosažení maxima požitků s minimálním vynaložením námahy.

Hlava

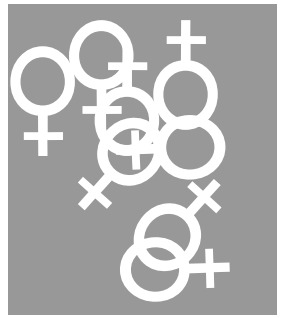
(Caput)

Zdobí mě *decorum caput,*
kterou mi závidí sám Shutt,
avšak mám problém s pamětí,
nepamatuji si ani krátká souvětí,
při přednášce používám *pons asinorum,*
abych tak před auditoriem zachoval dekorum.

decorum caput (z latiny), krásná, sličná hlava (autorem je římský básník Publius Ovidius Naso [43 př. n. l.–17 nebo 18 n. l.]).
dekorum (z latinského *decorus*, „slušný, vhodný; důstojný; krásný, půvabný“), formální, jen vnější slušnost, vážnost, důstojnost.
hlava (latinsky *caput*), (anatomie) část těla, která obsahuje část centrální nervové soustavy a její obaly (koncový mozek, mozeček, mezimozek, mozkový kmen, mozkové pleny), většinu smyslových orgánů a počáteční oddíly dýchacího a trávicího systému.
pons asinorum (z latiny), oslí můstek; pomůcka na zapamatování pro osoby, které hůře chápou nebo mají slabší paměť. Vznikla podle věty řeckého matematika a filozofa Eukleida: (kolem 340 – kolem 280 př. n. l.): Jsou-li dvě strany trojúhelníka stejné, jsou stejné i protilehlé úhly. Grafické znázornění této věty se podobalo můstku. Úsloví se užívá i pro přechod od jednoho tématu k jinému, odlišnému.
Shutt, Steve (1. 7. 1952, Willowdale, Kanada), slavný kanadský hokejový útočník, držitel pěti Stanley Cupů; někdejší idol ženských srdcí, v anketách býval řazen mezi dvacet nejkrásnějších mužů světa všech dob.

Hlava a pohlaví

Co si žádá tělo bez hlavy?
Věnovat se pohlaví.
A člověk už se říci bojí,
že bývávalo jenom dvojí.

Ucho

Dávej si pozor na ucho,
potápěj se jen na sucho.
Než do hlubin, radši shůry
vnoř se do literatury.
Než o potápěčské novinky,
pečuj o své ušní bubínky.

Řeč

Wernickeovo senzorické centrum řeči
Brocovu motorickému v mnohém protiřečí.
Často mluvidla řeknou, co mělo být k utajení,
předejdou-li myšlení, na průšvih buďme připravení.

Wernickeovo centrum obvykle pikle kuje,
poroučí Brocovu, rádo mu móresy uděluje,
přesto se ono chová jak ničema malý,
hraje si s jazykem a trápí jeho svaly.

V jejich častých půtkách však převahu vždy měla
podvědomá a nenápadná řeč našeho těla.
Na konkursu nestačí dát jen jazyk pod kontrolu,
snažte se ovládnout své pohyby, neklopit oči dolů.

Brocovo centrum řeči, motorické řečové centrum, oblast kůry mozkové v dominantní hemisféře v dolním gyru (závitu) čelního laloku. Z tohoto centra jsou ovládány svaly nezbytné pro pohyb mluvidel.
Wernickeovo centrum řeči, senzorické řečové centrum, nachází se v dominantní hemisféře v asociační sluchové oblasti kůry mozkové. Toto centrum umožňuje pochopení mluveného slova.

Hýždě

(Regio glutaealis)
Kopečkovitě smyslně zvlněnou krajinu – regio glutaealis –
muži rádi oběma rukama mocně svírají jako lis.

Mají ji za druhou či dokonce první milenčinu tvář,
kterou v jejich očích obklopuje až božská svatozář.

A jak jsou na tom v tomto ohledu ohleduplné ženy?

Naštěstí pro ně se fíkový list na hýždě neumísťuje,
umění je odjakživa nezastřeně vystavuje.
Z mužských kopečků pak malý, oblý a pevný triumfuje.

Výhodu svobodného obdivu mají kopečkomilné ženy,
o velmoc v říši smyslů mohou jevit zájem nelíčený,
protože oči nejsou naštěstí na zádech osazeny.
*

I pokrok v AI se musí vysedět!

Kde byl by bez hýždí,
raději nevědět…
Též kulturní veselí
přijímá se na zádeli,
taky oslavy svátků
tráví se na zadku.

Ač inteligence by jinak to chtěla,
hýždě jsou klíčovou částí těla.

Lid nebude tak v pohybu, jako býval vždycky,
až bude ještě více elektronický.

Co lidé o světě nevědí,
to dnes na hýždích si vysedí.

Hlavně z veřejnoprávní televize
přejdou na ně ty správné vize.
S využitím umělé inteligence
mozkové kůry postačí jen tence.

fíkový list, pětidílný list smokvoně (fíkovník – *Ficus carica*), podle biblické legendy „oděv“ Adama a Evy.
hýždě (latinsky *regio glutaealis*, „krajina hýžďová“; hovorově: „druhá tvář, prdelka, zadeček, zadek, zadnice“ atd.), vyvýšenina ve tvaru dvou „kopečků“ na zadní straně pánve tvořená hýžďovými svaly a tukovou tkání. Hýždě představují mocnou erotogenní zónu u žen i mužů. Vzhledem k dichotomii mužské příchylnosti k erotogenním oblastem hýždí či prsou označují se muži preferující ženská pozadí „dolňáci“, zatímco mužům upřednostňujícím prsy před hýžděmi se přezdívá „horňáci“. Tato krajina se proto stala i námětem výtvarného umění. Proslulý je například portrét ženských hýždí od švýcarsko-francouzského malíře, předního představitele evropského symbolismu Félixe Vallottona (1865–1925), mužské ztvárnila například česká malířka Alice Kopečková (*1969).
kopečkomilka (složenina vytvořená pro tuto skladbu [podle vzoru *octomilka*] z českých slov *kopeček* „malý milý kopec“ a milka, „milenka; žena milující milování“), žena považující mužské hýždě, ony dva kopečky, za nejmocnější erotogenní oblast, a podle toho i jednající; adjektivum: *kopečkomilná*, adverbium: *kopečkomilně*.

tvář (též líce; latinsky *bucca*), tváře zaujímají podstatnou část obličeje. Tvář sahá od koutku úst a obou rtů až k zadnímu okraji dolní čelisti, shora jde její hranice podél jařmového oblouku a dosahuje až k dolnímu okraji úhlu dolní čelisti. Podkladem tváří jsou mimické svaly, zejména tvářový sval „trubačský“ *(musculus buccinator)*, zevně se nachází kůže s podkožím a na vnitřní straně sliznice s podslizničním vazivem.

Félix Valloton, *Hýždě a levá ruka opřená v bok*, z cyklu *Étude de fesses,* ca 1884, olej, plátno, 38 × 46 cm, soukromá sbírka.

Alice Kopečková, *Kopečkomilka*, 2016, olej, plátno, 50 × 50 cm, soukromá sbírka.

Pohybová soustava (kosti, klouby a svaly)

Osteologie

Kostra

„To jest konečně *kost!!!* z mých kostí!“
ohodnotil Adam Evu. „Nevěřil jsem, že se toho Hospodin tak úspěšně zhostí!“

Adam promlouvá česky, asi neuměl latinsky a nebyl Vergilia ctitel, jinak by pochopil jeho varování, že *„Ex ossibus ultor* – Z kostí se zrodí mstitel.“

A tak způsobila Adamova kostra,
že se zrodila ženská pomstychtivá monstra…

Není o tom pře, neb logicky plyne, že žena je chytřejší muže,
vždycky toho nebožáka přechytračí a se lstí zmůže…

Adam (z hebrejského *adam*, „člověk“, přeneseně „lidský rod, lidstvo“; jméno souvisí s výrazem *adámá*, „hlína“ a snad i s *dám*, „krev“), podle starozákonní knihy *Genesis* první člověk, muž stvořený Bohem v ráji. V 1. Mojžíšově knize (Gn 1,27) je uvedeno, že Bůh stvořil člověka „jako muže a ženu“; v 2. Mojžíšově knize (Gn 2,7) se sbližují významy *adam* a *adamah* – „hlína“, „země“ – a zdůrazňuje se, že člověk je „prach ze země“, a dále, v druhém příběhu stvoření, se pak význam tohoto slova zužuje. Bůh vdechl Adamovi život a zůstavil jej v ráji, aby ho obdělával a střežil. Aby první člověk nebyl sám, dává mu Bůh pomocnici, která byla utvořena z jeho (Adamova) žebra. Nazývá se *išša*, „mužena“ (= žena), neboť je vzata z *iš*, „muže“. Adam se pak stává vlastním jménem prvního člověka (Gn 3,17).

Eva (z hebrejského *chavvá*, patrně odvozenina slovesa *chajá*, „žíti“, tedy „život dávající“), podle druhé kapitoly stvoření v Genesis je to jméno, jež dává Adam po vyhnání z ráje (Eden) ženě, kterou Bůh stvořil z jeho žebra, aby byla mužovi družkou: „Člověk svou ženu pojmenoval Eva, protože se stala matkou všech živých“ (Gn 3,20). Eva se stala matkou Kaina, Ábela a Šéta (Gn 4,1.2.25). O původním významu Eva-Chavva existují různé hypotézy, z nichž žádná nedosáhla obecného přijetí. Stvoření ženy z žebra se někdy vysvětluje podle sumerské mytologie, která zná rovněž představu prvotního ráje (sumersky *Dilmun*): zde sexuálně přelétavý bůh Enki okusil osm rostlin, jež vyrostly

z jeho semene, v důsledku čehož nad ním bohyně Ninchursanga vyslovila kletbu smrti. Enki onemocněl a jedním z jeho chorých orgánů bylo i žebro. K uzdravení Enkiho žebra byla stvořena bohyně Ninti, tj. „Paní žebra“. Podle sumerologa Samuela Kramera sumerský výraz *ti* znamená jak „žebro“, tak i „dávat život“. Jméno bohyně Ninti může proto znamenat „Paní, která dává život“, nebo „Paní žebra“. Tuto sumerskou literární předlohu prý sledoval i biblický text. V křesťanském, novozákonním učení se o Evě zmiňuje Pavel z Tarsu (2. list Korintským 11,3,14) v souvislosti s tím, že byla podvedena hadem-satanem, a proto má být v křesťanském společenství žena „poddanou“ muži.

Ex ossibus ultor (z latiny), Z kostí se zrodí mstitel (římský básník Publius Vergilius Maro [70–19 př. n. l.], *Aeneis*).

kost (hovorově obdivně), hezká žena nebo dívka.

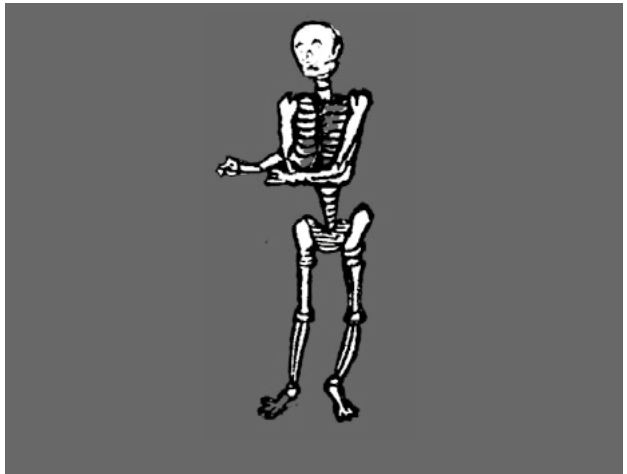
kost, 1. (latinsky *os*), tvrdá, mineralizovaná struktura sloužící jako mechanická ochrana vnitřních orgánů a opora těla, tvořící vnitřní konstrukci, na kterou se upínají šlachy svalů. Souhrn všech kostí v těle se nazývá kostra; kostra dospělého člověka má přibližně 206 kostí; 2. kost jako surovina patří vedle kamene, dřeva a kůže k materiálům užívaným lidmi od nejranějších dob.

kostra (řecky *skeleton*; latinsky *sceletum*), tvoří pevnou a pohyblivou oporu těla. Nazýváme ji (spolu se soustavou spojů) pasivním pohybovým aparátem (aktivní hybný systém představuje svalstvo). Kosterní soustava tvoří také ochranná pouzdra pro důležité orgány, jako jsou mozek, smyslové orgány, srdce, plíce a další. Kosterní systém má rovněž důležitou funkci jako depozitum minerálních látek, jeho červená kostní dřeň je krvetvorným orgánem, významným energetickým zdrojem jsou tukové buňky žluté kostní dřeně. Základním stavebním článkem kostry je kost *(os)*; skelet člověka obsahuje 202–206 kostí. (Původní řecké přídavné jméno *skeletos* znamená „vyschlý, vysušený, suchý“ a užívalo se pro označení mumie.)

To jest konečně kost z mých kostí a maso z mého masa (*Starý zákon*, Gn 2,23; zvolání Adama, když poprvé spatřil Evu).

Chvála kostry

Krajinou běží zostra,
neb podpírá ho kostra.
Ať lovci nebo sběrači,
plž ani pavouk jim nestačí.

Lebka

(Cranium)

To je takový trezor na vědomosti,
jenže stěny místo oceli tvoří kosti.
Do trezoru se někdy dostanou kasaři,
podívat se do lebky, to se jen lékaři podaří.

I starověcí ranhojiči uměli hlavy trepanovat,
uzavřít otvor stříbrnou destičkou, zaletovat…
Rádi bychom občas některé politiky praštili do hlavy,
trepanovali a vymazali jejich šílené představy.
*
Snadno se dá ukrýt v lebce,
co na odiv stavět se nechce.
Pro mozek máme kostěné limity –
pan premiér, popelář, já i ty.

---

cranium (středolatinské *cranium* z řeckého *κρανίον [krānion]*), lebka.

trepanace (od latinského *trepanum* z řeckého *trýpanon*, „vrták“), záměrný chirurgický zákrok, který vede k otevření dutiny lební. V současné době se provádí zejména při podezření na nitrolební krvácení, při léčení určitých typů zlomenin lebky, při operacích mozkových cév nebo při nádorových onemocněních mozku. Jako operační metoda byla trepanace známa už nejstarším populacím počínaje neolitem, užívala se v mladších pravěkých obdobích i v rámci většiny civilizací Starého světa i Nového světa, řada nálezů pochází i z našeho území. Trepanace se dělí do dvou základních skupin: pravé – úmyslné otevření intaktní lebky například při bolestech hlavy, u duševně nemocných, epileptiků či „vyhánění démonů“ a nepravé, – k otevření lebky dochází při odstraňování úlomků plochých lebečních kostí po zlomeninách (takzvaná toaleta rány). Oba typy trepanací se prováděly intravitálně z terapeutických důvodů. Na lebkách z archeologických výzkumů byly také nalezeny trepanace provedené postmortálně z magických důvodů (kousek kosti – *rondel* měl zajišťovat nositeli podobné vlastnosti, jako měl zemřelý, kostní prášek sloužil jako magický lék). Trepanační nástroje byly zpočátku zhotovovány z kamene (křemenec, obsidián, pazourek, rohovec apod.) nebo z mušlí, později z kovu (měď, bronz, železo). Některé nálezy pravěkých lebek mají dokonalé kruhové otvory, takže terčíky byly vyjmuty zřejmě naráz a vcelku, jiné otvory jsou perforované, což patrně značí, že kost byla odstraňována postupně po kouscích. Na jedné pravěké lebce pocházející z Dánska bylo zjištěno odebrání sedmi disků; tento člověk po poslední, sedmé trepanaci ještě nějaký čas žil.

Páteř
(Columna vertebralis)

Není to ocelový nosník, materiálem je kost.
Obratle spojeny vazy navzájem – architektonický skvost!
Každý článek je jiný, ale vše do sebe zapadá,
není to vrcholem evoluce?, často nás napadá.
Vše je orientováno do vertikální polohy,
aby se *Homo erectus* mohl postavit na nohy.
Jsme z těch šťastných tvorů, co páteř mají,
leč jsou i lidé bezpáteřní, těm ostatní jen lají.

Český Pater noster
patří do muzea zvetšelých monster.

Nezlob se, Otče náš,
naším vzorem je jiný mecenáš.

V dnešní atmosféře
jsou přece úspěšní ti zcela bez páteře.
*
Navzdory přečasté nevěře
netrpěl bolestmi páteře.
Vlnil se, ohýbal, zas a znova,
byla to nevěra jenom ideová.

---

páteř (latinsky *columna vertebralis*), osová kostra trupu, která se u člověka skládá z 33–34 obratlů, z nichž je v dospělosti 24 volných (krční, hrudní a bederní obratle), pět obratlů srůstá v křížovou kost a čtyři až pět srůstá v kost kostrční. Český název „páteř" byl odvozen z modlitby *Otče náš (Pater noster)*, protože obratle a meziobratlové ploténky, z nichž se páteř skládá, připomínaly kuličky růžence, které se odpočítávaly při opakování modlitby. Slovo „páteř" se tak stalo názvem pro vše, co navlečené korálky připomínalo.

Čepovec
(Axis)

Dens axis si tělo atlasu přivlastnil,
aby mužům otáčení za děvčaty usnadnil.
Ženám zas ve vrtění hlavou pomáhá,
to když je cokoliv (třeba sex) nudí a namáhá.

Rád by pomohl i při čepení,
pak by sledoval následné hemžení.
Aktivní je někdy hodně, až moc,
páteř pak volá fyzioterapeuty o pomoc.
*
Čekat musí až na Taxis,
zlomí-li se čepovec – axis.
Pak hrůzou se otřesou všichni ti oni,
že se obratel zlomil, bohužel však koni.

čepení, součást svatebního rituálu; starý český lidový zvyk, spočívající ve změně úpravy hlavy nevěsty.
čepovec (latinsky *axis*), výběžek druhého krčního obratle (čepovec, *axis*), původně tělo atlasu, prvního krčního obratle – funguje jako čep, okolo kterého se atlas otáčí (až o 30 stupňů na každou stranu).

Hrudní kost
(Sternum)

Když se hrudní kost jako kýl dopředu vyklenuje,
majitele to zprvu velkou hrdostí naplňuje.

Těší se, že všem sokům vypálí rybník,
když má tak krásně dopředu klenutý hrudník.

Přestože dennodenně do fitka kvačí,
nakonec je mu diagnostikován jen rozvinutý „hrudník ptačí".

---

hrudní kost (latinsky *sternum*), plochá kost umístěná na přední straně hrudníku mezi žebry, skládá se ze tří částí: Rukojeť *(manubrium sterni)* je nejširší, kraniální část kosti. Na horním okraji má zářez – *incisura jugularis*, na okraji rukojeti se nachází kloubní ploška pro skloubení s kostí klíční, pod ní je zářez pro spojení s chrupavkou prvního žebra. Tělo ***(corpus sterni)***, největší část sterna, je dlouhé a poměrně úzké, nese po obou stranách zářezy pro spojení s chrupavkami 2.–7. žebra. Kaudálním okrajem se tělo spojuje s mečovitým výběžkem – *processus xiphoideus*, který je nejmenší a nejkaudálnější částí sterna, mívá různou velikost i tvar, může být například rozvidlený. Odchylky u sterna jsou obvykle spojeny s celkovými tvarovými změnami hrudníku. Mírné deformity hrudníku jsou běžné, obvykle nepůsobí nositeli obtíže a nevyžadují léčbu. Vážné deformity hrudníku jsou téměř bez výjimky vrozené a jsou vždy spojené s poruchami vývoje žeber. Například u *pectus carinatum*, patologického tvaru hrudníku,

se sternum vyklenuje dopředu jako lodní kýl, u *pectus excavatum*, vpadlého hrudníku, je sternum vtlačeno dovnitř hrudníku. Protože je hrudní kost uložena těsně pod kůží a snadno přístupná, používá se v klinické praxi k získání kostní dřeně pro laboratorní vyšetření krevních částic – takzvaná sternální punkce.
ptačí hrudník (latinsky *pectus carinatum*), jedna z nejčastějších deformit hrudníku (po vpadlém hrudníku – *pes excavatum)*. Jedná se o geneticky podmíněné onemocnění, které je charakterizováno prominující hrudní kostí a přilehlými žeberními chrupavkami směrem dopředu. Manifestace této hrudní deformity se stává výraznou většinou již během narození. Kromě vrozené vývojové vady může ptačí hrudník vzniknout i jako následek nedostatku vitaminu D v dětství (křivice).

Klíční kost
(Clavicula)

Mužské klíční kosti
hlavy milenek občas hostí.
Na tom však mnohé nemají dosti,
rády by zde zapustily aspoň drobný úponek
a z claviculy si učinily svůj doživotní útulek.

Asi neví, že claviculy jsou jen klíčkem k horní končetině,
otevřít cestu k nekonečnu? – na to jsou příliš fikané, možná i líné.

Ze všech sil se brání takovému vpádu,
raději se zlámou při fingovaném pádu…
*
Kočka má volnou claviculu,
přitom nejde o žádnou nulu.
Bezpečně skáče z výšek dolů
a z pyšných kaskadérů dělá volů.

---

klíční kost (latinsky *clavicula*, „klíček; úponek“; v anatomii „klíční kost“), zdrobnělina z latinského *clavis*, „klíč“), kost dlouhého typu esovitě prohnutá, uložená transverzálně mezi akromiem lopatky a kostí hrudní, s nimiž se kloubně spojuje. Přenáší nárazy z horní končetiny na hrudní kost, proto se často při pádu na končetinu vlivem nepřímého násilí na hranici střední a zevní třetiny láme. Mediální konec klíční kosti se spojuje s manubriem hrudní kosti, laterální konec se spojuje s akromiem hřebene lopatky. Klíční kost je jednou z prvních kostí v těle, osifikace probíhá již od šestého týdne těhotenství. U novorozence je klíční kost již osifikována, má pouze chrupavčité oba konce. Na sternálním konci se vždy vytváří epifýza se samostatným osifikačním jádrem, které pak rychle splývá s okolní kostí (u dívek se objevuje kolem 14. roku, u chlapců okolo 17. roku, splynutí obou částí nastává mezi 20–22 lety). Poruchy endesmální osifikace klavikuly jsou spojeny s defekty kostí lebky, stav se nazývá *dysostosis cleidocranialis.*

Pažní kost
(Humerus)

Na její přední straně leží dvouhlavý pažní sval,
kdo ho má největší, je mezi muži král.

Čím méně v hlavě, o to více někdy svaly hrají…
Bohužel, některé samičky na to hodně dají.

---

dvouhlavý pažní sval (latinsky *musculus biceps brachii*), sval, jehož dvě hlavy (dlouhá a krátká) začínají na lopatce a úponová šlacha končí na vřetenní kosti. Hlavní funkcí je ohyb (flexe) v loketním kloubu.
pažní kost (latinsky *humerus*), podklad paže (latinsky *brachium*).

Čéška
(Patella)

Čéška jako každá Češka
je v prvé řadě pěkná kost
a sezamská ta patella…
každého drží si od těla,
ne každý je pro ni vítaný host…

K jejímu srdci našel most
jen *musculus quadriceps femoris,*
který objevil ten její správný povahový rys.
Splynul s ní v harmonickém duetu à la kiss
jak Placido Domingo s Eteri Lamoris.

Freudovský sen jistého fetišisty:

„Měl bych jedno tajné přání,
které až úchylkou zavání:

Chtěl bych hladit čéšky Češky,
manželky profesora MUDr. Češky.“

čéška (latinsky *patella*), největší sezamská kost v lidském těle, vzniká v úponové šlaše čtyřhlavého stehenního svalu *(musculus quadriceps femoris)*. Patella má trojúhelníkový tvar s širokou bází obrácenou proximálně a hrotem směřujícím distálně. Ventrální povrch patelly, v horní třetině zdrsnělý, je zavzat do šlachy *musculus quadriceps femoris*. Dolní třetina čéšky slouží pro začátek patelárního vazu *(ligamentum patellae)*. Vzácně může patella chybět, nebo může být rozdělená *(patella bipartita)*.

Češka, Richard (29. 4. 1957), český lékař, profesor vnitřního lékařství a vedoucí Centra preventivní kardiologie III. interní kliniky 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Domingo Embil, José Plácido (Plácido Domingo, 21. 1. 1941, Madrid, Španělsko), operní tenorista a dirigent; jeden z nejvýznamnějších operních pěvců současnosti.

Eteri Lamoris (23. 5. 1971, Kyjev, Ukrajina), operní sopranistka, jedna z nejvýznamnějších operních pěvkyň současnosti; debutovala v roli Desdemony ve Verdiho opeře *Otello*, je nositelkou mnoha prestižních ocenění.

Patní kost

(Calcaneus)

Achilleus měl až přespříliš úzkostlivou matičku,
při koupeli nesmrtelnosti ho držela jen za malou patičku.

I v jinošském věku zůstával v jejím vleku,
před účastí v trójské válce se ukrýval v ženském převleku.

Nikdy by ho neproslavila Achillova pata,
kdyby jej před Trójou nestihla Paridova odplata.

Achilleus (latinsky *Achilles*), syn Pélea, krále Myrmidonů v Thessalii, podle Homérovy *Íliady* nejudatnější z řeckých hrdinů v trójské válce. Jeho osud byl předurčen věštbou – žít buď dlouho a beze slávy, nebo slavně, ale krátce. Od své matky, mořské bohyně Thetis, dostal do vínku nezranitelnost, s výjimkou jediného místa na svém těle – paty, za niž ho matka přidržovala, když ho jako novorozence natírala ambrózií a zakalovala v ohni (podle jiné verze mýtu ho po narození koupala v řece Styx). Výchovy se mu dostalo od moudrého kentaura Cheiróna, bohové ho obdařili krásou a odvahou, štěstí mu však příliš nepřálo. Milující Thetis se snažila uchránit syna před válkou a ukryla ho v ženském převleku, její lest však překonal Odysseův úskok, a Achilleus nakonec odešel do bitevního pole. Po devíti letech bojů došlo ke sporu vrchního velitele řeckých vojsk Agamemnóna s Achilleem, který rozhněván odmítl nadále bojovat, poté co mu Agamemnón odňal podíl na kořisti, krásnou zajatkyni Bríseovnu. Trójané získali převahu a ohrozili řecký tábor. Když Achilleův přítel Patrokles, maskovaný v Achilleově zbroji, zahynul rukou trójského královského syna Hektóra, Achilleus se vrátil do bitvy, aby pomstil přítele. Zabil Hektóra a zhanobil jeho mrtvolu. Záhy sám zemřel, zasažen šípem Paridovým, jejž uražený bůh Apollón nasměroval přímo do zranitelné „Achillovy paty". Jeden z Achillových soubojů zachytil kolem roku 525 př. n. l. na attické černofigurové amfoře malíř Exékiás: Achilleus zabíjí v souboji Penthesileiu, královnu Amazonek, jež v trójské válce pomáhala Trójanům a pobila mnoho Řeků; dramatičnost výjevu je založena na tom, že v okamžiku, kdy ji Achilleus kopím zasadil smrtelnou ránu, vzplanul k ní láskou.

Achillova pata, přirovnání založené na mýtu o Achilleovi, jež označuje zranitelné místo. Vychází možná z reálné lékařské diagnózy „přetržení Achillovy šlachy" *(ruptura tendinis achillis)*. Přetržení Achillovy šlachy v boji znamenalo zpravidla smrt, protože postižený nebyl schopen chůze. Dnes toto zranění souvisí zejména s vrcholovým sportem a extrémním zatížením a naopak i se sedavým způsobem života a jím způsobenými degenerativními změnami ve šlaše.

pata, 1. zadní část chodidla; 2. část punčochy nebo boty přiléhající k patě; 3. spodní, zadní nebo ukončující část předmětu.

patička (hovorově), ve fotbale přihrávka nebo střela patou, jeden z obdivovaných herních prvků.

patní kost (latinsky *calcaneus*), nejmohutnější ze sedmi kostí zánártních, kloubně se spojuje s kostí hlezenní *(talus)* a krychlovou *(os cuboideum)*. Na mediální (vnitřní) straně vystupuje nápadný výběžek – *sustentaculum tali*, který podpírá talus. Zadní okraj patní kosti tvoří hrbol *tuber calcanei*, na který se prostřednictvím Achillovy šlachy upíná trojhlavý lýtkový sval – *musculus triceps surae*. Hrbol je rozdělen na dva výběžky – větší *processus medialis* a menší *processus lateralis* (od obou výběžků začínají krátké svaly nohy).

Arthrologie

Kloub

(Articulatio; Diarthrosis)

Přednožení, zanožení, unožení nebo přinožení –
takové činění už pro mě dávno není,
neb kloub kyčelní a kolenní působí mi soužení.
Ani hřmotné GS Condro Forte nepomáhá,
bolest dolních končetin hlavu i duši zmáhá.

K čemu je mi pak estetická převaha mužského těla nad ženským,
když se sám ani se ženskou pořádně nevyspím…

Pánové, není nad to, mít klouby nové,
od Poldi Kladno – lesklé ocelové.
Condro nebrat, to k ničemu není,
radši pít zrzavý roztok proti rezivění.
*

Výměna kyčelního kloubu

Jako neortoped bez dynamického šroubu
dumám nad rolí kyčelního kloubu.
Zdali ho třeba vyměnit,
slast žití přitom nezměnit.
Možná jen baletkám daří se hůře,
když pózují ve skvělé šňůře.
Výkonu nechť se nebojí
občané v pevném postoji.
Ten, kdo je na stráži
a chutě do funkcí proráží,
v boji protivníky doráží
(nebo jen na jatkách poráží).
*

Arthrologie čili kloubověda

Doba vymknutá z kloubů
připomíná vždy houbu.
Ochotně saje, brzy hnije,
přesto se nám hezky žije!

---

kloub (latinsky *articulatio*; řecky *diarthrosis* z *dia*, „mezi, přes, skrze“ a *arthron*, „kloub, tělesný úd, článek“), 1. (anatomie), pohyblivé spojení dvou nebo více kostí dotykem pomocí kontaktních kloubních plošek povlečených kloubní chrupavkou (většinou chrupavkou hyalinní, pouze v kloubech, které jsou namáhány velkým tlakem, se nachází chrupavka vazivová); 2. členitost, článkovitost těla; je výraznější u mužů, zatímco ženské tělo charakterizují splývající obliny. (Podle Aristotela v pojetí klasické řecké kalokagathie souměrná členitost určovala estetickou převahu mužského těla nad ženským.)

kloub kolenní (latinsky *articulatio genus*), kloub, jehož kloubními ploškami jsou oba kondyly femuru, oba kondyly tibie a kloubní plošky na čéšce *(patella)*. Kloubní pouzdro je prostorné a silné, připojuje se proximálně od styčných ploch na femuru a poněkud distálněji od kloubních ploch na tibii. Synoviální membrána vystýlá nejen celou kloubní dutinu, ale přechází ze strany i na intraartikulární vazy a pokračuje od nich dopředu jako *plica synovialis patellaris*, která pak přechází ve dvě postranní synoviální řasy vyztužené tukovým polštářem. Uvnitř kloubu jsou dvě chrupavčité ploténky (menisky) vyrovnávající nerovnosti styčných plošek. Kloubní pouzdro zesiluje několik extraartikulárních vazů, uvnitř kloubu jsou napjaty zkřížené vazy – *ligamenta cruciata genus*. Kolenní kloub je kloub složený, hlavními pohyby jsou flexe a extenze, při mírné flexi je možná i mírná rotace. Mechanismus pohybu v kolenním kloubu je složitý. Zjednodušeně lze říci, že počáteční rotace při flexi uvolňuje postranní vazy a přední zkřížený vaz – „odemknutí kolena“. Poté probíhá v meniskofemorálních kloubech valivý pohyb femuru po meniscích, flexi dokončuje posuvný pohyb menisků s kondyly femuru po tibii.

kloub kyčelní (latinsky *articulatio coxae*), kloub, jehož kloubní plošky tvoří *hlavice stehenní kosti* a *facies lunata* v kloubní jamce pánevní kosti. Po okrajích kloubní jamky *(acetabula)* se táhne proužek vazivové chrupavky, který jamku prohlubuje. Kloubní spojení je zesíleno pomocí několika významných vazů. Kyčelní kloub je typický kloub kulový, avšak s omezenou pohyblivostí. Je zde možná flexe (přednožení), extenze (zanožení), abdukce (unožení), addukce (přinožení) a femorální pronace (rotace dovnitř) a supinace (rotace zevně).

Loketní kloub

(Articulatio cubiti)

Mít filipa, rychlé nohy, ostré lokty?
Co z toho se ve sportu více prosadí?
Ostrá úderná hra, žádné Big-Soft-Softy,
s protivníkem si pohraje a poradí.

Tenisty trápívá tenisový loket,
loketní kloub je složen ze tří kostí,
nejhůř vyvádí zejména při bekhendu,
skřípne vás bez slitování, bez milosti.
Opřete se do úderu, a máte ho cítit, mizeru,
bolest pak stihne Jardu stejně jako Zdendu.

Můj přítel z Paříže, mučedník Denis,
trpí zánětem úponů extenzorů,
přestože nikdy v životě nehrál tenis.
To není medicínská rarita, nějaký úkaz nový,
diagnóza zní: *epicondylitis humeri radialis,*

dřív „písařská nemoc“, dnes loket tenisový.

Ať s raketou či bez rakety jste si ho uhnali,
nevěřte, že klid na lůžku bolest krutou ošálí.
Obstřiky, kortikoidy, magnetická rezonance,
ibuprofen, ultrazvuk, termoterapie, ortéza –
pak teprve tenistům pučí naděje a kyne šance,
že by konečně přeprali
Federera, Nadala
či jiného pardála.

Přesto: še-tři-se-o-sle.
*
Máš-li loket ostrý,
je to zásluhou kostry.
Pomocí tuku ani slizu
se v davu nedostaneš k lizu.
Až konkurence bude houstnout,
varuj se na loktech třeba jen trochu ztloustnout.
Sádlo totiž lokty otupí
a nebudeš mít na hňupy.

---

loketní kloub (latinsky *articulatio cubiti*), je složen ze tří kloubů spojením kosti pažní *(humerus)*, vřetenní *(radius)* a kosti loketní *(ulna)*. Kloubní pouzdro se upíná po okrajích styčných plošek tak, že nechává volné oba epikondyly humeru (pro začátky svalů předloketních). V kloubu je možná pouze flexe a extenze (u žen i hyperextenze nad 180°), rotace vnitřní (pronace) a zevní (supinace).
šetři se osle, aplikace mnemotechnické pomůcky, která nám na základní škole napovídala, jaký je poloměr zeměkoule (še-tři-se-o-sle = 6 378 km), na problém tenisového lokte.
tenisový loket (latinsky *epicondylitis humeri radialis*, anglicky *tennis elbow)*, poškození úponových šlach svalů *(tendopatie)* umožňujících pohyb v lokti. Příčinou tohoto stavu bývají nejčastěji drobná poranění při chronické zátěži lokte nebo i věkem pokračující degenerace svalových úponů. U tenistů vzniká často při bekhendu s nedostatečným ohnutím v lokti nebo při nedostatečném tlumení napětí při silných úderech.

Kolenní kloub

(Articulatio genus)

Z kolenních kloubů
učinila evoluce chloubu.
Dlouho je ženy pod sukní skrývaly,
a když si konečně přece jen odvahy dodaly,
rázem je z nich předmět hodný pohledu.
Když na ně svou ruku pozvolna zavedu,
krevní tlak stoupne na závratné hodnoty,
ať jsou dívky ctnostné či prodejné doroty.

Jinou optikou však na ně hledí
sportovci a jinou zas otrlí ortopedi.
Ti první potřebují k obživě svaly a klouby cvičené,
ti druzí klouby spíše pořádně zničené.
*
Artrotické koleno
ortopedu-li svěřeno,
nový pevný kloub ti dá,
čímž však stvoří hybrida –
z člověka a kovu
neschopného lovu.
Dík operačnímu výkonu
od zákroku až do skonu.

---

kolenní kloub (latinsky *articulatio genus*), kloub, jehož kloubní plošky tvoří na kondylech stehenní *(femur)* a holenní kosti *(tibia)* a na čéšce *(patella)*. Uvnitř kloubu jsou dvě chrupavčité ploténky (menisky) vyrovnávající nerovnosti styčných plošek. Kloubní pouzdro zesiluje řada významných vazů, uvnitř kloubu jsou napjaty zkřížené vazy *(ligamenta cruciata genus)*. Kolenní kloub je kloub složený, hlavními pohyby jsou ohyby (flexe) a natažení (extenze), při mírné flexi je možná i mírná rotace. Mechanismus pohybu v kolenním kloubu je složitý. Zjednodušeně lze říci, že počáteční rotace při flexi uvolňuje postranní vazy a přední zkřížený vaz – „odemknutí kolena“. Poté probíhá v meniskofemorálních kloubech valivý pohyb femuru po meniscích, flexi dokončuje posuvný pohyb menisků s kondyly femuru po tibii.
ortopedie (uměle utvořeno v 18. století z řeckého *orthós*, „přímý, jistý, pravý, zdárný“ a odvozeniny od řeckého *paīs* [genitiv *paidós*], „dítě“, později vztaženo k latinskému *pēs* [genitiv *pedis*], „noha“), lékařský obor zabývající se vrozenými a získanými vadami a chorobami pohybové soustavy.

Klenba nožní

Jedním z lidských znaků je i klenba nožní,
co nám bipední, pružnou chůzi umožní.
Podélnou a příčnou klenbou je tvořena,
to aby naše noha nebyla hned znavena.

Nožní klenbu vazy a svaly podporují,
správný plantogram spolu s kostmi vytvarují.
U koho otiskne se celá planta na podložku,
má platfus, totiž plochou nožku.

„Dvojplošník“ má problém při delším stání,
různými vložkami do bot se tomu brání.
Plochá noha, ta sice nikomu nesluší,
leč raději tuto než plochost míti na duši.

---

klenba nožní, podélné a příčné sklenutí nohy. Podkladem oblouku podélné nožní klenby je poloha hlezenní kosti, která nasedá shora na patní kosti. Tvar klínových kostí spolu s metatarzy (nártní kosti) vytváří příčnou nožní klenbu. Podélná i příčná nožní klenba je zabezpečena vazy na plosce nohy a také tahem svalů, především *musculus tibialis anterior, musculus tibialis posterior, musculus peronaeus longus* a dlouhými flexory palce a prstů. V důsledku příčné a podélné nožní klenby se nohy opírají o podložku ve třech bodech – o patní hrbol a o hlavičky prvního a pátého metatarzu. Nožní klenba chrání měkké části chodidla (především cévy a nervy) před jejich poškozením tlakem při stání a podmiňuje pružnost nohy při chůzi.
planta (z latiny), chodidlo, ploska; *planta pedis* – ploska nohy.
plantogram, otisk bosého chodidla.
platfus (z německého der *Plattfuß*, „plochá, ploská noha“), plochá noha.

Myologie

Svaly

Caesar ve válce s Galy
sám netužíval svaly.
Pro porážku hrdinných Galů
užíval jiných svalů.
Šípy, kopí ani oři,
dostali ho až senátoři.
Dejte na radu pantátů
a varujte se senátů.
Jako i agenti Mosadu
dostanou vás spíš zezadu.

Mimické svaly

(Musculi faciales)

Svaly mimické
připraví občas situace kritické,
třeba když se úsměvem necení
šéfovo rádoby vtipné snažení,
nebo když se mohou smíchem potrhat,
upadne-li nadřízený a snaží se neúspěšně vstát.
Prémie se pak rozplynou jako dým,
je proto lepší kontrolovat se jak mim.

---

mimické svaly (latinsky *musculi faciales*), svaly, jejichž kontrakcí jsou umožněny rozmanité výrazy obličeje, které zejména u dětí vyjadřují duševní stavy (emoce). U dospělých se dostávají emoce pod kontrolu mozkové kůry (civilizovaný člověk je spíše amimický, například takzvaná „pokerová tvář“). Mimické svaly se dále uplatňují při řeči, zpěvu, recitaci apod. Fascie (s výjimkou *musculus buccinator*) nejsou u mimických svalů vytvořeny. Všechny mimické svaly jsou inervovány ze VII. hlavového nervu – lícního *(nervus facialis)*. Do skupiny mimických svalů jsou řazeny: svaly lební klenby, svaly oční štěrbiny, svaly zevního nosu a svaly ústní štěrbiny.
mim (přes latinské *mīmus* z řeckého *mīmos*, „herec, napodobitel“), herec v pantomimě, který se vyjadřuje převážně pohybovými, gestickými prostředky.
mimika, součást neverbální komunikace uskutečňovaná mimickým svalstvem v obličeji. Mimické výrazy souvisejí především se sdělováním emočního prožívání, zvláště s emocemi vzteku (hněvu), smutku, znechucení, strachu a radosti. Tyto mimické výrazy jsou poměrně transkulturálně univerzální s předpokladem jejich vrozené podmíněnosti. Vedle nich vyjadřujeme mnohé vnitřní stavy a informace na základě naučených a v dané kultuře velmi jemně rozlišovaných mimických projevů. Pro člověka jsou zřejmě specifickými mimickými projevy úsměv a smích.
smích, specifická forma mimické neverbální komunikace, odlišná od úsměvu. Jeho součástí je vždy odhalení zubů (u úsměvu jsou odhaleny spíše jen někdy a částečně) a hlasové projevy, což je chápáno jako důsledek vyšší intenzity prožívané situace včetně její ambivalentnosti. V ontogenezi se objevuje smích až později po půl roce věku.
úsměv, specifický lidský neverbální projev, který lze do určité míry odvozovat od tzv. hravého výrazu mláďat primátů. Základní schéma úsměvu je vrozené. Objevuje se již u malých dětí, a to i u slepých. U novorozeňat je součástí „připoutávacího“ chování již v prvních týdnech života: u matky vyvolává silné emocionální prožívání posilující

péči o dítě. Úsměv je také univerzálním lidským signálem používaným při pozdravu a tlumícím negativní emoce, respektive je spojován s pozitivními emocemi (pocitem radosti, štěstí) a s přátelskými postoji. I přes obdobné zapojení mimických svalů je zřejmě třeba rozlišovat úsměv a smích a ten chápat jako samostatnou mimickou funkční jednotku.

Žvýkací svaly
(Musculi masticatorii)

Nejsilnější je m. masseter,
ten se činí jak atlet obutý do treter.
Při stisku čelistí dodá výraz zarputilosti,
to když své zuby zatneme v zuřivé zlosti.
M. temporalis, ač největší, hrávává i druhý part,
selže-li m. masseter, je připraven ihned na restart,
má rád hlavně gumové medvídky, co jsou z dobrého želé.
Ještě dva svaly pterygoidní a máme ty seznamy celé.
Ve spolupráci jsou výkonné, však se zeptejte aligátora,
co všechno rozkouše a rozdrtí, ta hladová potvora.
*
Masseter, žvýkání a zvykání si

Člověk si snadno zvyká,
že co se mu zachce, žvýká.

Masseter je sval žvýkací,
co nesežvýká, se vyzvrací.
Pomni však i na roli zubů,
máš-li jich ještě plnou hubu.

Však ti, co na ně nedbají,
už potom jenom žužlají.
Chybí-li zuby či masseter,
zbývá než vařený jeseter.
(Nebo ještě také zbývá
kaše či jakákoli ryba.).

žvýkací svaly (latinsky *musculi masticatorii*), svaly, které vznikly z 1. žaberního oblouku a jsou inervovány z větví trojklaného nervu *(nervus trigeminus)*. Patří mezi ně sval žvýkací (*musculus masseter),* spánkový – *musculus temporalis*, vnitřní a vnější sval křídlatý *(musculus pterygoideus medialis* a *lateralis*). Všechny žvýkací svaly začínají na kostech lebky a upínají se na dolní čelist, která se k lebečním kostem připojuje čelistním kloubem; při žvýkání a při řeči dolní čelistí pohybují.
m. (z latinského *musculus*, „sval“), zkratka užívaná v medicíně pro označení svalu.

Kývač hlavy
(Musculus sternocleidomastoideus)

Musculus sternocleidomastoideus,
to není jen pořádného masa kus.

Umí zakývat každou hlavou –
ve chvíli nepravou i pravou...

Odkývá ovšem i všelijaké ptákoviny,
co se třeba líhnou v hlavičce mé drahé poloviny!
*
Nebýt svalu kývače,
lid upadl by do pláče.
Prý svět už není, jako býval,
a že nemá, jak by na vše kýval.
Na co všecko? Na všecko.
Dřív na Rusko, teď je jednička Německo.

---

kývač/zdvihač hlavy (latinsky *musculus sternocleidomastoideus*), jeden ze svalů krčních. Začíná na rukojeti hrudní kosti *(manubrium sterni)* a na sternální části kosti klíční a upíná se na bradavkový výběžek *(processus mastoideus)* kosti spánkové a na kost týlní. Zadní porce svalu zvedá při oboustranné kontrakci obličejovou část hlavy a hlavu zaklání, při oboustranné kontrakci přední části svalu dochází k flexi hlavy, při jednostranné kontrakci otočení hlavy na opačnou stranu. Při fixované hlavě se *musculus sternocleidomastoideus* uplatňuje jako pomocný vdechový sval (pomáhá při zvedání hrudníku). Jednostranné zkrácení svalu (vrozené nebo vlivem porodního traumatu), při němž postižená osoba drží hlavu stočenou na jednu stranu, se nazývá *torticollis*.

Zádové svaly
(Musculi dorsi)

Unesou toho mnoho naše zádové svaly,
a kdeže svou zdatnost a sílu vzaly?
O rodiče i o vnuky se stará naše generace
a nebývá u toho zrovna moc legrace.

Ale co až se přišourá naše stáří pokročilé?
Budou naše děti ještě čilé?
A budou se vůbec chtít o nás ještě postarat,
nebo péči automaticky přehodí na státní aparát?

---

zádové svaly (latinsky *musculi dorsi*), svaly náležející do skupiny svalů trupu. Dělí se na dvě základní skupiny – svaly heterochtonní a svaly autochtonní. Heterochtonní svaly zad se na hřbet přesunuly z ventrální strany trupu a přinesly si inervaci z ventrálních větví míšních nervů. Dělíme je na svaly spinohumerální a svaly spinokostální. Autochtonní svaly zad jsou původní hřbetní svaly inervované z dorzálních větví míšních nervů.

Bránice
(Diaphragma)

Vdech ← Výdech → Vzdech ↑ –
tak se teď po artrooperaci šourám po schodech.
Už mi není ani sebelepší inspirace k veršování vhod,
mám totiž jedinou myšlenku – jak zdolat ten příští schod.
*
Ze všech svalů nejvíce
zaslouží obdiv bránice,
sice stěží tak jako biceps dámy zmámí,
ale drží tě pořád ještě mezi námi.
Neb jak se těšit z úspěchu,
je-li člověk už bez dechu?

---

bránice (latinsky *diaphragma*), 1. plochý sval oddělující hrudní a břišní dutinu, počítá se k svalům hrudním. Periferní okraj svalu tvoří svalové snopce, které se upínají do vazivového středu – *centrum tendineum*. Sval má tři začátky: bederní část – odstupuje od dlouhého vazu na přední straně těl v úrovni 1.–4. lumbálního obratle, po stranách od dvou vazivových obloučků, táhnoucích se mezi tělem prvního bederního obratle a jeho žeberním výběžkem a koncem 12. žebra. Žeberní část vychází od 7.–12. žebra a hrudní část odstupuje od mečovitého výběžku hrudní kosti. Bránice, inervována z *nervus phrenicus* (z krční nervové pleteně), je hlavním vdechovým svalem. Při kontrakci svalových snopců klesá brániční klenba do břišní dutiny. Tím se zvětšuje hrudní dutina, dochází zde k podtlaku a pronikání vzduchu z okolního prostředí – vdech (inspirace). Při ochabnutí je bránice tlačena útrobami nahoru (pravá klenba brániční zasahuje do výše čtvrtého mezižebří, levá k pátému mezižebří), tím se zmenšuje hrudní dutina a dochází k výdechu (expiraci). Jestliže je bránice v kontrakci a kontrahují se současně i svaly břišní, dochází k tlaku na břišní a pánevní orgány – lisu břišnímu (za defekace, za porodu); 2. hranice, mezistěna, přepážka.
inspirace (z latinského *in-spīrātio*, „vdechnutí“), 1. popud, podnět k tvoření, náhlý nápad, vnuknutí, vypjaté tvůrčí nadšení; 2. forma zjevení božského ducha, nezávislá na lidském zvěstovateli; 3. (anatomie) vdech, nádech (latinsky *inspirium*); hlavním vdechovým svalem je bránice.

Břišní svaly
(Musculi abdominis)

Na svaly břišní
jsou mnozí pyšní,
neb ve stadiu pivní vany
dosáhnou konečně nirvány.

---

břišní svaly (latinsky *musculi abdominis*), jsou rozloženy mezi hrudníkem a pánví a vytvářejí stěnu břišní dutiny. Dělí se na skupinu přední – přímý břišní sval a rudimentární pyramidový, skupinu boční – vnější, vnitřní a příčný sval břišní a skupinu zadní – čtyřhranný sval bederní.
nirvána (ze sanskrtského *nirvána*, „vyvanutí“), 1. v indické mystice pojem označující vyhasnutí všech světských tužeb, dosažení poznání prostého jakéhokoli klamu *(májá)* a falešného vědění *(avidja)*, a tedy oproštění duše od vlivu karmanu, její vysvobození *(mókša)*; 2. v buddhismu, jenž neoperuje s představou nesmrtelné duše *(átman)*, nirvána znamená stav nejvyššího vhledu, uvědomění a bdělosti *(bódhi)*, negaci všeho, co je strastné a pomíjivé, odstranění všeho světského lpění a koloběhu znovuzrození *(sansára);* 3. stav spokojenosti a zapomnění.

Tříselný kanál
(Canalis inguinalis)

Tříselný kanál útvary prostupují,
co nerady jiným ustupují.
U muže jím prochází provazec semenný,
oblý vaz děložní do labia majora zase u ženy.

Když je ale oslabena břišní stěna,
s tříselným kanálem se děje velká změna.
Přímá či nepřímá inguinální kýla umí život zkomplikovat,
kanál ale zůstává kanálem, ani v tom případě nemíní abdikovat.

---

tříselný kanál (latinsky *canalis inguinalis*), zeslabené místo břišní dutiny nad vazem tříselným, což je dolní zesílený okraj aponeurózy zevního šikmého břišního svalu *(musculus obliquus externus abdominis)*. Tříselný kanál je dlouhý asi 4–5 cm, začíná otvorem v břišní dutině *(anulus inguinalis profundus)* a dalším otvorem, zhruba nad středem tříselného vazu, se otvírá do podkoží *(anulus inguinalis superficialis)*. Tříselným kanálem prochází u muže semenný provazec *(funiculus spermaticus)*, za nitroděložního vývoje tudy sestupují varlata do šourku. Tříselným kanálem ženy prochází oblý děložní vaz *(ligamentum teres uteri)*. Za určitých podmínek (zejména při zvýšení nitrobřišního tlaku) zde mohou vznikat tříselné kýly. (nepřímé prostupují celým kanálem, přímé tříselné kýly skrze břišní stěnu a *anulus inguinalis superficialis*) a povrchovým otvorem do podkoží.

O kýlách čili základy herniologie

Břišní kýla v třísle
zřejmá je v poloze svislé.
Méně už, když se sehneš,
a ještě méně, když si lehneš.
Pozná ji jedině lékař,
když ruku v tříslo vine,
málokdy diagnózu mine.
Zmítá-li tebou bolest lítá,
je kýla patrně uskřinutá.
Skrotální kýla neléčená
pošle šourek až po kolena.
Však pokud se neléčí,
skončíš v hrobníkově péči.

Dvojhlavý pažní sval
(Musculus biceps brachii)

Tento sval, pod tričkem značky Adidas,
přitahuje pohled hlavně ženských mas.
Tuší, že když lovec kořist hravě odpraví,
tak ji i bezpečně do tábora dopraví…

Dodnes se svaly pilně tuží,
abychom nepřestali býti muži,
shyby, kliky, činkami či péry.

Dobronzova opálený symbol metrosexuální éry.
Mohutný biceps! Paradoxně s cílem Stvořitele
bývá v nepoměru s intelektem majitele.

---

dvojhlavý pažní sval (latinsky *musculus biceps brachii*), sval z přední skupiny svalů pažních. V proximální části má biceps dvě hlavy. Dlouhá hlava *(caput longum)* má začátek nad kloubní jamkou *(tuberculum supraglenoidale)* lopatky (šlacha prochází skrz kloubní pouzdro kloubu ramenního). Krátká hlava *(caput breve)* začíná na *processus coracoideus* lopatky. Obě hlavy se spojují asi uprostřed paže a upínají se na přední stranu vřetenní kosti na zobcovitém výběžku *(tuberositas radii)* a pomocí *aponeurosis musculi bicipitis brachii* také do *fascia antebrachii*. V supinačním postavení působí *musculus biceps brachii* flexi v kloubu loketním, dlouhá hlava navíc napomáhá upažení, krátká hlava připažení a předpažení. V pronačním postavení provádí flexi v loketním kloubu pouze *musculus brachialis*, za supinace i *musculus biceps brachii*, proto je síla při podhmatu větší než síla vyvinutá při nadhmatu.

Svaly thenaru
(Musculi thenaris)

S rozvojem mobilů
zrodila se generace debilů.
Palcem vyťukávají krátkou zprávu,
nedbají, zda gramatika je s ní v právu.

Thenary mají podobně jako ego zbytnělé,
jenže intelekt je na úrovni primitivní až umělé.

Mohutné palce nebudou však žádné velké pohromy,
naopak, výhodně je uplatníme, až vrátíme se zpátky na stromy.

---

thenar, vyvýšená část palcové strany dlaně, která obsahuje krátké svaly důležité pro pohyb palce *(adductor pollicis brevis, opponens pollicis, flexor pollicis brevis, adductor pollicis).*

Síla svalových detailů

Thenarové svaly palce
upotřebíš nejlíp v bance.
Při listování bankovkami
ruka mysl přímo zmámí.
Projeví se v tobě ctnost
či spíš obyčejná hamižnost.
Těžko přidat pravdy více
k funkci palce a jeho opozice.

Velký hýžďový sval

(Musculus glutaeus maximus)

Velké hýžďové svaly
se v evoluci „vyznamenaly"!

Měli bychom vědět,
že kdyby v klidu zůstaly sedět,
mohli jsme mít solidní postavu kvadrupeda,
ne tu bipední, ve větru se klátící – lidem stokrát běda!

---

bipedie (z latinského *bipes*, „dvojnožec"), 1. obecně se za bipedii považuje pohyb po pevném podkladu při dominantním (nebo výlučném) použití pánevních končetin. Mezi blanatými obratlovci (Amniota) byly bipední skupiny zejména u druhohorních dinosaurů a dnes je bipedie rozšířena u jejich potomků, ptáků; u savců jiných než vyšších primátů někdy pozorujeme bipední skákání (tarbíci, klokani); 2. dvojnohá chůze, která je spojená s řadou zásadních změn ve stavbě těla a chování. Předpokládá se, že jako taková je u primátů unikátní pouze pro skupinu homininů, a vznikla tedy nejméně před 6 miliony let. Je to jediný typ lokomoce, který se mláďata (děti) homininů učí i několik let. To je spolu s nezralou nervovou soustavou činí po dlouhou dobu prakticky bezmocná a odkázaná na rodičovskou péči a ochranu skupiny.

evoluce (z latinského *evolutio*, „rozvíjení, rozvinutí [papyrového svitku], čtení; vývoj"), vývoj; souhrnné označení procesu, při němž dochází k postupným změnám (směřujícím často k složitější a dokonalejší formě).

kvadrupedie (z latinského *quadrupes*, „čtyřnohý; čtvernožec"), pohyb po čtyřech končetinách. Obratlovci se čtyřmi původně kráčivými končetinami, vhodnými k pohybu na souši, jsou řazeni do jedné taxonomické jednotky čtvernožci *(Tetrapoda)*, kam patří všichni obojživelníci, plazi, ptáci a savci. Kvadrupedie je typickým pohybem pro většinu z nich, nejznámější výjimky představují ptáci a netopýři (přední končetiny jsou primárně modifikovány k letu), kytovci a sirény (zadní končetiny zakrněly, přední jsou využity jako ploutve), ploutvonožci (přední a zadní končetiny jsou v různé míře veslovitého tvaru), člověk (habituální bipedie, přední/horní končetiny byly využity k uchopování a manipulaci).

velký hýžďový sval (latinsky *musculus glutaeus maximus*), největší sval ze zadní skupiny svalů kyčelních. Začíná na zadní straně kosti kyčelní a od kosti křížové a kostrční, upíná se silnou šlachou na zadní stranu stehenní kosti *(femur)* a do *tractus iliotibialis* (zesílený pruh stehenní fascie, táhnoucí se po zevní straně stehna k zevnímu kondylu holenní kosti – *tibia*). Sval provádí extenzi (natažení) v kyčelním kloubu, tahem za *tractus iliotibialis* zajišťuje vzpřímený postoj, a to tak, že ovlivňuje extenzi v kolenním kloubu (u člověka je proto mohutně vyvinutý). Je důležitý například při vstávání ze sedu do stoje, při chůzi do schodů a při předklonu nese značnou část váhy trupu. Do horního zevního kvadrantu tohoto svalu se nejčastěji podávají intramuskulární injekce.

Ej aj aneb role hýžďového svalu v rozvoji umělé inteligence (AI)

Inteligence umělá
sama jaro nedělá,
vysedět se musí pomalu
a vždy jen na hýžďovém svalu.
Bojí se říci jen ti nesmělí,
že pokrok lidstva závisí na prdeli.

Trojhlavý lýtkový sval

(Musculus triceps surae)

K čemu že je sval trojhlavý lýtkový?,
na to každý estét či sochař odpoví –
u ženy mužskému oku lahodící,
u muže zase svědčí o kondici.

Prohlédněme si sochu Myrónova Diskobola
a zde je m. triceps surae napružený jen tak zpola.
Dnes by dotyčný neuspěl ani na juniorském turnaji…

A jakou erotickou informaci nám tyto svaly předají,
když vyrýsují je střevíčky na vysokém podpatku!
To může vést zdravý rozum k výpadku.

Myrón z Eleuther (5. století př. n. l.), řecký sochař činný v Athénách; autor proslulých bronzových soch raně klasického období. Vrchol jeho tvorby spadá do let 460–450 př. n. l. V jeho díle vrcholilo raně klasické snažení o pohybové motivy a spojilo se s výrazem klasické harmonie, který odpovídal estetickým parametrům velké klasiky druhé poloviny 5. století př. n. l. Myrónovo pojetí pohybu zachycené ve vypjatých dynamických fázích v okamžiku na rozhraní klidu a pohybu nejlépe ilustruje jeho plastika *Diskobola* a sousoší *Athény a satyra Marsya*; obě díla jsou známa z římských mramorových kopií. Ve starověku Myrón proslul také jako vynikající autor zobrazení zvířat; slavná byla jeho plastika *Krávy*.

trojhlavý lýtkový sval (latinsky *musculus triceps surae*), sval povrchové vrstvy zadní skupiny svalů bércových, je podkladem lýtka. Skládá se z povrchové části – *musculus gastrocnemius* a části hluboké – *musculus soleus*, bříška svalů přecházejí ve společnou šlachu Achillovu *(tendo Achillis)*, která se upíná na patní hrbol *(tuber calcanei)*. Sval vykonává plantární flexi nohy, *musculus gastrocnemius* i flexi v kloubu kolenním. Celý sval se výrazně uplatňuje při chůzi – nápadný je jeho rozvoj u člověka.

Myrón z Eleuther, *Diskobolos*, římská kopie z 2. století n. l. Myrónova díla z 2. poloviny 5. století př. n. l., bronz, Glyptothek, Mnichov, Německo.

Trávicí soustava (Apparatus digestorius)

Rty
(Labia oris)

Ó rety rudé, ó rety láskou rozpraskané,
ve smutku semknuté, když slza na ně kane,
pak zase dychtivě rozevřené,
nalité krví dívky roztoužené.
Vášeň je tady a ta se neptá
po bolesti, když ret se s jiným tvrdě setká.
Co to, že na ně patřím, teď se zoufalým stenem?
Jsou také rudé, leč zničené kolagenem…

Při líbání se prý vyměňují genetické informace,
což dvojici napoví, je-li vhodné založit nové generace.
Přitom ret je jen zcela obyčejný kožní val,
jehož podklad tvoří kruhovitý sval.

---

rty (latinsky *labia oris*), dvě silné řasy, které svými volnými okraji ohraničují horizontálně orientovanou ústní štěrbinu a na obou jejích koncích se stýkají v ústních koutcích. Podkladem rtů je kruhový sval ústní a další, k němu směřující mimické svaly. Zevně pokrývá svalovinu podkožní vazivo a kůže, na dutinové straně se nachází podslizniční vazivo a sliznice s mnohovrstevným dlaždicovým epitelem. Na zadní straně obou rtů se ve střední rovině zvedá sagitálně orientovaná řasa – uzdička horního a dolního rtu, která přechází do dásní alveolárních výběžků. Kolem štěrbiny ústní se na okraji rtů (na přechodu kůže ve sliznici), nachází červeně zbarvený lem, který má tenkou kůži bez pigmentu, chlupů, vousů, potních žláz a jen s ojedinělými žlázami mazovými.

Chrup

(Dentice)

Dentes incisivi (Řezáky)
My jsme ti krasavci lidských úst, my vládneme nad tělem.
Námi se chlubí leckteří, jsme bílí, někdy zbarveni betelem.
A jako první tržíme v půtkách rány boxerem či pěstí,
fraktury korunky, kořene i luxace zubu jest nám nésti.
Jsme prostě šviháci, však někdy kazí dojem maličko
kaz a Ag výplň, třeba jen jako makové zrníčko.

Dens caninus (Špičák)
Jsem Špičák vládce, pyšním se nejvyšší hodností.
Trhám šlachy, vazy i tuhé maso od kostí.
Jsem silný, dominantní, chlouba šelem i lidských bytostí.
Pokud mne kleště od kolegů předčasně neoddělí,
dík pevné stavbě zůstávám v ústech často osamělý.

Dentes premolares (Zuby třenové)
Jsme jaksi nenápadní, tulíme se k sobě, zdatní pracanti,
leč s plakem a lithiasou býváme přistiženi in flagranti.
Nejsme však jen do počtu, my zuby třenové!
Dejte si pozor, sic vám to natřeme, pánové!

Dentes molares (Stoličky)
Říkají nám stoličky, jsme spíš mlýnský kámen,
dostat se mezi nás, je s tebou ámen.
Nechat nás zkazit, to není pak žádná láce,
neseme korunky, můstky i jiné protetické práce.
V kosti nás drží dva až tři kořeny,
drtit a mlíti, k tomu jsme stvořeny!

Molar tertius (Stolička třetí)
Jsem také stolička, ta vzadu, poslední.
Dlouho spím, nevstávám, i když se rozední.
Dávám si na čas, než vykouknu na svět,
často mne provází kamarád zánět.
Rubor, calor, dolor, tumor, functio laesa –
všechny jmenované útrapy s sebou nese,
přede mnou i velký hrdina strachy se třese.

Viz níže vysvětlivky, abys neztrácel čas:
rubor, „zarudnutí“;
calor, „zvýšená teplota v místě zánětu“;
dolor, „bolest“;
tumor, „místní zduření“;
functio laesa, „porucha funkce“;
tyto průvodní známky zánětu
určitě znáš, ale tak jen pro jistotu.

Finis (Konec)
Jen se tu trumfujte a vychloubejte, však po bujném kvasu ústa jsou prázdná. A vítěz? No přece škodolibý zub času!!

Postscriptum
Pak se mi zdálo, že jsem přišel o svůj chrup umělý! Vydal jsem zoufalý sten!!
Naštěstí šlo o pouhopouhý sen, ten můj chrup se na dně hrnku ukrýval jen.

---

betel (z drávidských jazyků [a portugalštiny]: malajálamsky *vettila*, tamilsky *vettilai*, složenina z *vetti*, „vítězství“ a *ila*, *ilai*, „list“), povzbuzující a lehce euforizující prostředek, připravovaný v jižní a jihovýchodní Asii. Jeho základ tvoří list pepřovníku betelového *(Piper betle)*, potřený jemnou pastou z hašeného vápna z mořských lastur, do něhož je zabalený drcený oříšek arekové palmy (areka betelová, *Areca catechu*), často s dalšími přísadami (kardamom, hřebíček, kafr, muškátový oříšek a květ); řidčeji se používá nehašené vápno a někdy se přidává květenství pepřovníku betelového, tabák, vzácněji i durman. V oblasti Melanésie je žvýkání betelu široce rozšířené. Žvýkání je zde významným kulturním prvkem. Melanésané žvýkají neustále; žvýkání je základní složkou sociálních interakcí; na některých oficiálních a úředních místech je ovšem zakázáno *(tambu kaikai buai)*. V indické kultuře je betelový svitek symbolem pohostinnosti a v minulosti smluvní strany stvrzovaly jeho žvýkáním morální, či dokonce právní závaznost dosažené dohody. Samotný ořech betelu má velmi hořkou chuť, tu zjemňuje květenství nebo list pepřovníku, který také vytváří v ústech charakteristické krvavě červené sliny; rty a jazyk mají následně temně rudou barvu. Žvýkání betelů podporuje trávení, při dlouhodobém užívání dochází k zčernání zubů. Slupka betelového ořechu se často používá k čištění zubů – předtím je však nezbytné stáhnout její vnější zelenou část a následně slupku změkčit částečným rozmělněním v zubech. Účinnými látkami jsou alkaloidy arecolin, arecaidin, guvacin a isoguvacin.

chrup (latinsky *dentice*), označení pro soubor všech zubů horní a dolní čelisti. U člověka je chrup heterodontní (tvořený zuby, mezi nimiž jsou, díky rozdílné funkci, morfologické rozdíly), thekodontní (zuby evolučně nejvyspělejší, jejichž báze jsou zakotveny v zubních alve-

olech čelistí) a difyodontní (složený ze dvou generací zubů, tj. mléčných *[dentes decidui]* a stálých *[dentes permanentes]*). Mléčné zuby se prořezávají zhruba od šestého měsíce po narození, mléčná dentice je ukončena kolem druhého roku věku dítěte. V každém kvadrantu zubních oblouků jsou dva řezáky, jeden špičák a dvě stoličky (celkově 20 mléčných zubů). Asi od šestého roku začne postupná výměna mléčných zubů za zuby stálé. Kompletní permanentní chrup zahrnuje v každém kvadrantu dva řezáky, jeden špičák, dva třenové zuby a tři stoličky (celkem 32 stálých zubů).

Zubař

Zubaři, ať profíci či ochotníci, jsou odjakživa taškáři.
Doomer vykreslil velkolepé představení,
kdy okolostojící diváci jsou u vytržení
při trhání zubu bez umrtvení.

Dnes by z toho historického představení byla videa
na kterékoli sociální síti.
A z autorských poplatků ještě lépe by si zubař mohl žíti!

V naší době injekce, hudba, do ruky hračka pro uklidnění,
přesto se na zubařském křesle cítíme v ohrožení.
Neb zubař, ten cynik a sadista mučící nástroje do úst vkládá,
abychom byli stateční, ještě po nás škodolibě žádá.
*
Kdo chce tužit svaly, spoléhá na činku,
jiný chce posílit chřadnoucí sklovinku.
K tomu slouží fluoridové pasty či gely,
stačí potřít krček nebo zoubek celý.
Když bojovat, tak padnout vestoje,
v ohořelého františka vám zoubek změní *coca-colové nápoje!!

*Varování zubního lékaře a frankofila MUDr. Jaroslava Pernici: „Coca-cola a podobné nápoje obsahují množství kyseliny fosfořečné, opravuji: fosforečné. Docela hezká slovní hříčka, n'est-ce pas?"

---

fluoridová prevence, prevence tvorby zubního kazu. Fluor je prvek, který významným způsobem snižuje kazivost zubů. Vzhledem ke skutečnosti, že tvrdé zubní tkáně vyzrávají do své definitivní kvality ještě několik let po prořezání zubů do dutiny ústní, nabývá fluoridace v dětském věku zvláštní důležitosti. V rámci prevence je vhodné provést tzv. profesionální fluoridaci.

zubař (hovorově neutrálně), zubní lékař. Jsem dětinským pamětníkem zrezavělé cedule přetrvávající v rodné vísce z dob Protektorátu Čechy a Morava, kde stálo: „ZÄHNE / ZUBY"; domníval jsem se tehdy, že zde „ohýbá zuby" nějaký sadista; tento omyl mi, jako neznalci německého jazyka, vyvrátil teprve nedávno můj skvělý zubní lékař a stejně dobrý germanista MUDr. Jaroslav Pernica.

Lambert Doomer, *Zubař*, před rokem 1700, pero, inkoust, papír, Ashmolean Museum, University of Oxford, The Bridgeman Art Library, Oxford, Anglie.

Jazyk

(Lingua)

Svalový orgán nevídané pohyblivosti, na dně ústní dutiny.
Pomáhá při jídle a při projevech je aktivní celé hodiny
a neunaví se!, že ano, bývalí i současní diktátoři?!
Pracuje, když žena muži laje či muž se ženě dvoří.
Dokáže vyjádřit pocity, nálady,
má víc funkcí než svého času M. Hašek,
je prostředníkem pomluv, lží i vtipných hlášek.
A co jeho role v erotické stránce života?
Spolu se rty tvoří nerozlučnou dvojici,
vysílá signály ženou kající se i toužící…
Rozlišuje, co je blaf a co dobrota.

Avšak co zla již ten svalnatý orgán zavinil,
lhaní, podvody, manželské i sousedské hádky.
Nebezpečnou zbraň ze sebe učinil.
Co vyřkne, již nelze vzít zpátky.
Nebylo lepší domlouvat se jen hrdelními skřeky,
než se na jeho vývoji podepsaly „věky“?
Si tacuisses, philosophus mansisses – zlaté pravidlo!
Mysli na něj, než zvedneš výmluvnosti stavidlo.

Hašek, Michal (17. 4. 1976, Brno), sociálně-demokratický politik oplývající mnoha politickými a společenskými funkcemi.
jazyk (latinsky *lingua*), 1. (anatomie) pohyblivý svalnatý orgán pokrytý sliznicí, který vyplňuje téměř celou dutinu ústní. Uplatňuje se při zpracování potravy – posunuje sousta, aby mohla být dobře rozmělněna zuby, promíchána se slinami a polknuta, podílí se na artikulaci a slouží jako chuťový orgán. Zadní třetinu představuje kořen jazyka, přední dvě třetiny zaujímá tělo jazyka, které se směrem dopředu zužuje v hrot. Na jazyku rozlišujeme dvě plochy, horní – hřbet jazyka a dolní – spodinu jazyka. Na povrchu jazyka se nachází sliznice, která má v přední části mnohovrstevný dlaždicový epitel s řadou drobných výběžků – jazykových papil. Sliznice na kořenu jazyka je hrbolatá, bez papil a je prostoupena četnými lymfatickými uzlíky, které se souborně označují jako mandle jazyková. Nejobjemnější část jazyka tvoří příčně pruhovaná svalovina, kterou je podle lokalizace možno rozdělit na extraglosální a intraglosální svaly jazyka. Extraglosální svaly jazykem pohybují, intraglosální mění jeho tvar; 2. (jazykověda), systém vyjadřovacích a dorozumívacích prostředků znakové povahy. Rozlišují se tyto typy: 1. jazyk přirozený, jazyk užívaný příslušníky lidského (nejčastěji národního) společenství k ústnímu a písemnému sdělování, 2. jazyk mrtvý (vymřelý), jazyk, který už nemá rodilé mluvčí, 3. jazyk živý, jazyk dosud užívaný k dorozumívání a vyvíjející se, 4. jazyk umělý, nevzniklý přirozeným vývojem, ale vytvořený jedincem (esperanto, programovací jazyk), 5. jazyk dorozumívací, označovaný též *lingua franca*, jazyk užívaný v mnohojazyčných státních celcích či oblastech, kde pro podstatnou část uživatelů není mateřštinou, 6. jazyk úřední, zákonem stanovený jazyk, v němž je v daném státu možné vést úřední právně platná jednání, respektive, do něhož je nutné při úředním jednání cizinců tlumočit, 7. jazyk národní, jazyk národa, jeho reprezentativní znak, 8. jazyk mateřský (mateřština), jazyk, který si mluvčí v dětství osvojil jako první, 9. jazyk druhý, v bilingvním prostředí jazyk ovládaný na úrovni mateřského, ale osvojený později, zpravidla nikoli výukou, ale v komunikaci, 10. jazyk cizí, jazyk jiného národního společenství, osvojený učením; 3. (antropologie) jazyk tvoří symbolickou bázi každé kultury a je základem kognitivních systémů, které příslušníci určité společnosti používají k interpretaci sociální zkušenosti a vytváření chování. Prostřednictvím jazyka spolu lidé komunikují, předávají si znalosti a dovednosti, popisují věci, jevy, akce a myšlenky a interpretují realitu. Jazyk je důležitým nástrojem transmise sociokulturních regulativů a kulturních idejí v geografickém prostoru i prostředkem uchování kulturní kontinuity v čase. Obecně je možné konstatovat, že jazyk je základním atributem člověka a jeho výzkum umožňuje hlouběji pochopit lidskou podstatu. V rámci antropologie se studiem jazyka zabývá lingvistická antropologie, jejímž cílem je postihnout vztahy mezi jazykem, myšlením a kulturou. Původně byly objektem výzkumů lingvistické antropologie jazyky preliterárních společností, postupně se však spektrum zájmů lingvistických antropologů rozšířilo o vývojové a komparativní studium jazykových systémů moderních společností. Charakteristickým rysem výzkumů současné lingvistické antropologie je důraz na studium řeči a jazyka v konkrétním sociokulturním kontextu.
Si tacuisses, philosophus mansisses (z latiny), Kdybys byl mlčel, zůstal bys filozofem.

Slinné žlázy
(Glandulae salivariae)

Mám života po krk, už jsem i slov prost,
však slin mám stále ještě dost,
a tak na tě, životě, s Villonem pliju –
kašlu na věčnost!

---

slinné žlázy (latinsky *glandulae salivariae*), žlázy se otevírají do dutiny ústní a jejich produktem je slina (saliva). Během dne vyprodukují slinné žlázy průměrně asi 1 000 ml slin. Podle velikosti rozlišujeme malé a velké slinné žlázy *(glandulae salivariae minores et majores)*. Mezi velké slinné žlázy se řadí příušní žláza *(glandula parotis)*. Velké slinné žlázy produkují sliny pouze na nervový podnět, malé slinné žlázy rozmístěné v ústní dutině produkují sliny permanentně.
Villon, François (asi 1431, Paříž, Francie – po 5. 1. 1463), francouzský básník. Životní osudy Françoise Villona (vlastním jménem François de Montcorbier nebo François des Loges) byly natolik dramatické a spletité, že se neuchovala ani jeho základní biografická data. Pocházel z chudých poměrů, vychovatelem a poručníkem mu byl kaplan Guillaume Villon, jehož jméno básník přejal a díky jehož podpoře mohl studovat na pařížské univerzitě; po studiích se krátce živil jako písař. Do konfliktu se zákonem se poprvé dostal roku

1455, kdy v hádce (a snad v sebeobraně) smrtelně zranil kněze Phillipa Sermoise, patrně svého soka v lásce. V tomto případě byl ještě omilostněn. Později byl vícekrát souzen a vězněn – za krádeže a další delikty; za účast v aféře s biskupským notářem Farreboucem v roce 1462 byl dokonce odsouzen k trestu smrti; trest byl posléze změněn na desetileté vyhnanství z Paříže. Villon, tento první velký moderní francouzský básník, mistrně ovládl francouzský jazyk – vysokou poezii obohatil o hovorový jazyk i o žargon. Dokázal být libozvučný, hravý, ale také sofistikovaný a tajemný. Jeho básně oplývají kalambury (slovní hříčky založené na zvukové podobnosti významově různých slov), aluzemi (narážkami), akrostichy (básně s hláskami, slabikami nebo slovy, jež tvoří další informaci) a dvojsmyslnými verši. Nedávné výzkumy ukázaly, že jeho posměšný cynismus ve věcech lásky představoval zřejmě sebeobrannou stylizaci, skrývající traumatický milostný zážitek či posedlost jedinou ženou Catherine de Vausselles. K Villonovým nejvýznamnějším dílům patří *Le Testament* (Závěť, dokončeno 1461–1462), v němž hodnotí svůj život, ale také si vyrovnává účty se světem a svými nepřáteli. Přiznává, že hluboce miloval, ale vzápětí milostný cit ironizuje: „a v srdci žal a v břichu hlad, / a to je pak těžké milovat; / chceš-li se kochat svými city, / dřív o žaloudek musíš dbát: / neb k lásce hbitý, jen kdo sytý“; nebo: „Mě život vypliv. Pliju na život.“

Hltan

(Pharynx)

Hltan má tři patra,
v jídle nezná bratra.

Jeho silní svěrači
do jícnu sousta protláčí.

Zbloudí-li ale do hrtanu, což je vedle,
na prkně můžeme být hnedle…

A proto: plete-li si medik u zkoušky hltan s hrtanem,
pak se nad jeho studiem stahují mračna, zpravidla je s ním amen!
*

K projevu se dostanu
jenom díky hrtanu,
kouřím-li, pak je moje vina,
že mi hrtan sžírá rakovina.

---

amen (z hebrejského *cāmēn*, „staň se“), tak se staň, opravdu (slovo stvrzuje, co bylo řečeno předtím); ve Starém a v Novém zákoně výraz potvrzující slova druhého: přísaha, závěr modlitby nebo kázání, kletba aj.

hltan (latinsky *pharynx*), společný oddíl systému trávicího a dýchacího. Hltanem procházejí sousta z dutiny ústní do jícnu, současně slouží k vedení vzduchu z dutiny nosní do hrtanu a opačným směrem. Tento orgán se rovněž významně podílí na fonaci. Hltan je 12–15 cm dlouhá trubice, která je uložena před krční páteří. Horním slepým koncem se hltan připojuje k bázi lební, zatímco na opačném konci přechází ve výši šestého krčního obratle do jícnu. V přední stěně hltanu se nacházejí tři otvory. Horním otvorem komunikuje hltan s dutinou nosní, středním s dutinou ústní a dolním s hrtanem. Hltanová dutina *(cavum pharyngis)* se proto člení na tři části: nosní (nosohltan – *nasopharynx*), ústní *(oropharynx)* a hrtanovou *(laryngopharynx)*.

Žaludek

(Gaster)

Můj žaludek si z ničeho nic nedělá,
a tak mi problémy často přidělá.
Když mu říkám „už máš dost“,
vybíjí si na mně zlost.

Kručí, bručí, povykuje,
tím mě děsně rozčiluje.

Když se přidá ventriculus, gaster a stomachus,
připadám si jak v obležení kapitolských hus.

Z té čtyřky nejhorší je gaster,
chová se jak chicagský gangster.

Uvěřit mohu jen stěží,
že nemám žaludek velryby,
vždyť tolik lidí mně v něm leží…
Ještěže ty osoby nedosahují inteligence biblického Jonáše,
ale i tak to můj žaludek přinejmenším vředy odskáče.

---

gangster (z angličtiny), 1. člen organizované zločinecké skupiny, gangu; 2. kdo jedná jako zločinec, lupič, bandita, a to jako člen nějaké skupiny nebo i sám.

žaludek (řecky *gaster*, latinsky *ventriculus* nebo *stomachus*), nejširší oddíl trávicí trubice. Navazuje na jícen česlem (cardia) a do dvanáctníku přechází vrátníkem (pylorus). V žaludku se hromadí potrava, která se postupně mechanicky i chemicky mění na tráveninu.

Trávenina je pak po částech předávána do tenkého střeva. Žaludek má podobu zakřiveného vaku, jehož tvar a velikost je individuálně variabilní (délka obvykle kolem 25 cm, objem 1,5–2 litry). Je uložen v dutině břišní převážně pod levou bráničním klenbou. Žaludek se skládá ze tří hlavních částí – horní slepě ukončená část se nazývá *fundus ventriculi,* kaudálně od fundu se nachází objemné tělo *(corpus ventriculi)* a konečným oddílem žaludku je *pars pylorica.* Na žaludku popisujeme přední a zadní plochu, které se stýkají ve dvou obloukovitých okrajích. Levým okrajem směřujícím kaudálně je velké zakřivení *(curvatura major ventriculi)* a pravým okrajem malé zakřivení *(curvatura minor ventriculi)*. Hranici mezi žaludkem a dvanáctníkem tvoří vlastní uzavíratelné ústí žaludku *(ostium pyloricum)*. Uvnitř žaludku se nachází dutina, která v oblasti fundu obsahuje obvykle spolykaný vzduch v podobě vzduchové bubliny. Stěna žaludku má čtyři charakteristické vrstvy – sliznici, podslizniční vazivo, svalovinu a zevní vazivovou vrstvu. Sliznice žaludku má jednovrstevný cylindrický epitel s četnými žlázami *(glandulae gastricae),* které produkují žaludeční šťávu *(succus gastricus)*. Podél malého zakřivení se nacházejí stálé řasy s podélným průběhem, které vytvářejí žlábek *(sulcus salivarius)* nezbytný pro průchod spolykaných slin. Podslizniční vazivo je řídké, obsahuje četné cévy a nervové pleteně. Svalovina žaludku je hladká a je uspořádána do tří vrstev – vnitřní šikmé, prostřední cirkulární a zevní podélné. Povrchovou vazivovou vrstvu vytváří viscerální list peritonea. Žaludek je zavěšen na peritoneálních řasách *(omentum majus et omentum minus),* což umožňuje pohyby žaludku v peritoneální dutině.

Vrátník
(Pylorus)

Bez propustky nepustí vrátník ze žaludku ani chlup,
ať si dvanáctník zlostí třeba dvakrát dup'.

Nedostane-li cestou hormonů od vrchnosti příslušné pověření,
nic jej neoblomí, svěrači nedovolí žádné uvolnění...

vrátník (latinsky *pylorus*), zúžené místo trubice trávicí, kterým přechází žaludek do dvanáctníku. Toto vyústění žaludku do duodena je uzavíratelné a je opatřeno cirkulárně uspořádanou svalovinou v podobě svěrače – *musculus sphincter pylori.*

Střevo
(Intestinum)

První lidé v ráji, Adam a Eva,
prý neměli žaludek ani střeva.
Nač by jim taky byly,
když se oba stravovali
pouze nektarem a ambrosií.

Kvůli Evině zvě(í)davosti
máme teď zažívací nevolnosti,
zpravidla z přesycenosti.
A taky máme, proradná Evo!,
frustrované slepé střevo...

Kdyby první žena nemlsala,
pevné zdraví by nám zachovala.
Nebyla by gastronomie,
neničila by nás gastrolatrie,
neexistovala by gastrologie.

gastrolatrie (z řeckého *gaster*, „břicho, žaludek" a *latria*, „úcta, uctívání, kult"), nadměrné jedení, přejídání.
gastrologie (z řeckého *gaster*, „břicho, žaludek" a *nomos*, „zákon"), nauka o žaludku a jeho chorobách.
gastronomie (z francouzského *gastronomie* [gastronomi], „gastronomie, labužnictví"), 1. nauka o kuchařském umění; 2. záliba ve vybraných jídlech, labužnictví.
ambrosie a nektar, v řecké mytologii pokrm a nápoj bohů uchovávající jim nesmrtelnost a věčné mládí.
ráj (zahrada Boží) (řecky *parádeisos*, latinsky *paradisus*, z avestského *paradaiza*, „ohrada", „zahrada"; české *ráj* bývá odvozováno od avestského *ray-* s významem „bohatství, štěstí"), místo uprostřed zeleně, rostly zde strom života a strom poznání, všeho byla hojnost. Ráj je nazýván zahradou v Edenu a napájejí ji čtyři řeky – Píšón, Gíchón, Chidekel a Eufrat (Gn 2, 10–14). Podle judaismu, křesťanství a islámu byl ráj stav lidstva a celého tvorstva po stvoření. Lidé byli v harmonii se všemi tvory, vládli jim a pečovali o ně. Lidé ráj ztratili prvním proviněním, když jedli plody ze stromu poznání dobrého a zlého. Do ráje Bůh umístil první dvojici, Adama a Evu; poté co byli vyhnáni, střeží jeho vchod cherubínové s mečem plamenným.
střevo (latinsky *intestinum*), nejdelší oddíl trávicí trubice. Kraniálně navazuje na pylorus žaludku, kaudálně se otevírá zevně análním otvorem. Rozlišují se na něm dvě základní části – tenké a tlusté střevo *(intestinum tenue, intestinum crassum).*

střevo slepé (latinsky *intestinum caecum*), počáteční a nejširší oddíl tlustého střeva. Má tvar širokého vaku s polokulovitým slepě ukončeným dnem (délky 7 cm, šířky 6 až 7 cm). Je uloženo v pravé jámě kyčelní, jeho horní konec plynule přechází do vzestupného tračníku. Z levé strany se do horní části slepého střeva otevírá konečná část tenkého střeva otvorem – *ostium ileocaecale*. Vyústění je opatřeno chlopní *(valva ileocaecalis)*, která zabraňuje zpětnému průchodu obsahu tlustého střeva do střeva tenkého.

Dvanáctník
(Duodenum)

Pouhých dvanáct palců dlouhý je,
s hlavou slinivky břišní rád obcuje.
Její šťávy odčerpává,
stará se, by byla zdravá.

Taky z jater žluč si nechá posílat,
aby ji do boje s tuky pak mohl vysílat.
Ale když se ve žlučových cestách objeví kameny,
je z toho i náš dvanáctník pořádně zmatený.

A kdo by se nebál dvanáctníkového vředu?
Snad jen vládci a poddaní Říše středu.
Žili zdravě, jedli a pili střídmě.
Zato, my, vládci konzumu, neseme tohle civilizační břímě.

---

dvanáctník (latinsky *duodenum*), první úsek tenkého střeva, navazuje na žaludek. Je dlouhý 25 až 30 cm (asi dvanáct palců, proto název dvanáctník). Ve dvanáctníku je působením pankreatické šťávy dokončen chemický rozklad potravy a probíhá v něm vstřebávání živin a dalších potřebných látek. Dvanáctník leží napříč před bederní páteří při zadní stěně dutiny břišní. Má tvar podkovy s konvexitou obrácenou doprava, do konkavity je vložena hlava pankreatu. Sliznice duodena je vybavena četnými příčnými řasami *(plicae circulares)*, jejich povrch je kryt klky *(vili intestinales)*, které mají listovitý tvar. V podslizničním vazivu jsou uloženy specifické tuboalveolární žlázy *(glandulae duodenales)*, které produkují alkalický sekret. Po zadní stěně sestupné části duodena se táhne podélná řasa *(plica longitudinalis duodeni)* podmíněná průběhem žlučovodu. Řasa kaudálně končí hrbolkem *(papilla duodeni major)*, na kterém se otevírá společné ústí žlučovodu *(ductus choledochus)* a vývodu pankreatu *(ductus pancreaticus major)*. Ústí obou vývodů je opatřeno svěračem.

dvanáctníkový vřed, defekt ve sliznici dvanáctníku, na jehož vzniku se uplatňuje kyselina chlorovodíková přicházející s obsahem žaludku a snížená obranná schopnost sliznice. Přispívají k němu rovněž dědičné a psychické vlivy, stres, negativně přispívají i některé léky a onemocnění. Základním příznakem je bolest vázaná na hlad (například v noci), po jídle se zmírňuje. Obtíže jsou často sezonní (objevují se hlavně na jaře a na podzim).

Říše středu (též Země středu, čínsky *Čung-kuo*), čínský název pro vlastní zemi, domněle ležící uprostřed světa, odvozený ze starých kosmogonických představ o uspořádání světa a vesmíru. Ve starověkých dobách se Číňané domnívali, že svět má tvar čtverce, kdežto nebe že je kruhové. Podnebesí *(Tchien-sia)*, tedy vlastní Čína, bylo uprostřed světa a klenula se nad ním mocná Nebesa *(Tchien)* – zdroj řádu a pořádku. Země, které Podnebesí obklopovaly, se nacházely v rozích čtvercového světa, mimo blahodárné působení Nebes. V těchto zemích nefungovalo nic jako v Zemi středu. Nestřídala se tam roční období, nepohybovala se nebeská tělesa. V ničem nevládla spořádanost, všechno tam bylo horší než v Podnebesí. Podobně pohlíželi Číňané i na lid, který v těch strašných končinách žil. Byli to „barbaři čtyř světových stran“, kteří se od nich lišili způsobem obživy, chováním i jazykem. Vymezovali se tak zejména proti kočovníkům, kteří se jim jevili jako násilníci potulující se se stády dobytka po své nehostinné zemi a čas od času pustošící a loupící v čínských vesnicích a městech. Podobné „sebestředné“ ideje byly ovšem vlastní snad všem významnějším civilizacím starověku včetně civilizace řecké a římské. Navíc ze srovnávacích výzkumů termínu „čung-kuo“ ve starověkých čínských textech vyplývá, že jeho výklad zdaleka není tak jednoznačný, jak bývá i v odborné literatuře tradováno. Spojení „Čung-kuo“ znamená totiž nikoli jen „Země středu“, ale také „Střední území“ ve smyslu centra uvnitř toho, co se považovalo za Čínu (tj. kulturního okruhu vymezujícího se proti okolním kočovníkům); často se objevuje i ve významu „Hlavní město“, dokonce je z textů zřejmé, že toto „Čung-kuo“ se mohlo přesunout z místa na místo, tak jak se lokalizace hlavního města měnila v průběhu historie. K ztotožnění „Čung-kuo“ s celou Čínou došlo až v období dynastie Chan (206 př. n. l. až 220 n. l.).

Konečník
(Rectum)

Rectum, toť opak ústního otvoru,
leč strava nejde odspodu nahoru.
Kdo by se o to pokusil, zapláče,
hlídají ho totiž pevné svěrače.

Takový zdravý konečník
chová se jak dobrý zámečník.

Když ve střevech je „revoluce“, bývá situace jinačí,
to pak peristaltika jejich stah zpravidla přetlačí.
Už faraoni a jiní vládcové měli proto lékaře své řitě.
Ti by dnes z plateb zdravotní pojišťovny zašli na úbytě.

A konečně na závěr něco o velkém antropologickém objevu,
o masově se šířícím výjevu:

Nedávno byla antropology objevena sekta,
tvořená druhem *Homo ubiquitas*, uctívačů Jeho Veličenstva Recta.

Dnes je totiž kdekdo rektoskop,
a ač by to nikdy nepřiznal, do šéfova rekta rád dělá „hop“.

Šéfové mívají tyto týpky rádi,
ale většinou se z nich nestanou jejich kamarádi…

Vrchol představuje rektální alpinista,
sleze i Mont Blanc, když usoudí, že šéf povýšení chystá.

Homo ubiquitas (z latiny), člověk všudypřítomný.
konečník (latinsky *rectum*), rektum, konečník, představuje poslední úsek střeva tlustého, ve kterém se hromadí nestrávené zbytky potravy, zahušťují se a jsou v podobě stolice odstraněny při defekaci z těla ven.
rektoskop, 1. přístroj k vyšetření konečníku; 2. (přeneseně hanlivě) donašeč, vlezlý člověk, „vlezprdelka“.
ubikvist (z latinského *ubiquitas*, „všudypřítomnost“), organismus, který se může vyskytovat kdekoli, ve velmi různém, odlišném prostředí.

Játra
(Hepar)

Hej hola, hola, hola, hola –
salernská lékařská škola volá:

„Cor sapit, pulmo loquitur,
fel commovet iram,
splen ridere facit, cogit amare iecur.“
Co ty orgány dovedou, to tedy zírám.

Játra prý nutí k lásce, i vévodu Roberta prý zachránila,
když mu žena na radu salernských lékařů jed z těla odstranila.
Bohužel, vzápětí mu život hysterickou scénou „osladila“.

Vévoda už rozumí, co dramatik Plautus léta učí:
„Amor et melle et felle est fecundissimus.“
Je to pravda: „Láska oplývá medem i žlučí.“

Amor et melle et felle est fecundissimus (z latiny), Láska oplývá medem i žlučí (římský dramatik Titus Maccius Plautus [kolem 250–kolem 184 př. n. l.], *Cistellaria* [Komedie o skříňce]).
bilis (z latiny), žluč; hněvivost.
fel (z latiny), žluč; hořkost, trpkost.
Cor sapit, pulmo loquitur, fel commovet iram, splen ridere facit, cogit amare iecur (z latiny), Srdce chápe, plíce mluví, žluč vyvolává hněv, slezina smích, játra nutí k lásce (Maxima středověké salernské lékařské školy).
játra (latinsky: *iecur*, řecky: *hepar*), největší žláza lidského těla. Játra jsou uložena pod pravou klenbou brániční, váží asi 1 500 g a jejich příčná délka se pohybuje kolem 25 cm. Horní plocha jater naléhá na bránici, dolní plocha shora na okolní břišní orgány. Na orgánové ploše jater se vpravo nachází žlučník, který slouží jako zásobárna žluči, vytvořené jaterními buňkami. Do jater se dostává vrátnicovou (portální) žílou krev a jaterní buňky z ní zpracovávají látky vstřebané do portálního oběhu a současně vytvářejí žluč, která je odváděna žlučovými cestami z jater do žlučníku. Po příjmu potravy se pak žluč vlévá (spolu se sekretem slinivky břišní) do sestupné části dvanáctníku (první oddíl tenkého střeva navazující plynule na žaludek), kde se účastní jedné z fází štěpení potravy.
Meum iecur urere bilis (z latiny), Žluč ve mně kypěla; Žluč se ve mně vařila; Játra moje žluč pálila (římský básník Quintus Horatius Flaccus [65–8 př. n. l.]).
Robert II. Normandský (kolem 1051/1054–1134), normandský vévoda, hrabě z Maine a účastník první křížové výpravy. Byl smrtelně

zraněn šípem a zachráněn obětavým činem své ženy, která mu vysála z rány otrávenou krev, jak přikázali salernští lékaři.

salernská lékařská škola (latinsky: *Schola medica salernitana*), první samostatná středověká lékařská škola v latinském prostředí se sídlem v jihoitalském městě Salernu. Škola se zformovala při ošetřovně benediktinského kláštera založeného v 9. století. Její další vývoj je spjat s rozvojem salernské univerzity, jedné z nejstarších evropských univerzit. Největší rozkvět škola zažila v 10.–13. století také díky kontaktům s tehdy v medicíně vyspělým arabským světem. Využívala rovněž dílo perského lékaře a filozofa Avicenny (980–1037) *Al-Kánún fi t-tibb* (Úplný soubor poznatků z lékařství). Avicenna shrnul znalosti řeckých a islámských přírodovědců, anatomů a lékařů. Dílo bylo vrcholem lékařského vědění na počátku 2. tisíciletí a stalo se vedle spisů Galénových nejdůležitějším lékařským pramenem středověku. Spis vyniká systematičností a skvělým uspořádáním faktů.

žluč (latinsky: *fel*; *bilis*), zlatožlutá tekutina, která vzniká v jaterních buňkách. Obsahuje asi 95 % vody, soli žlučových kyselin, žlučové hematogenní pigmenty, cholesterol a řadu dalších látek. Z jater je žluč odváděna žlučovými cestami do sestupné části dvanáctníku. Žluč v tenkém střevě emulguje tuky, a tím umožňuje jejich rozklad a vstřebávání, odvádí některé odpadní produkty metabolismu a dává charakteristické žlutohnědé zabarvení stolici.

Středověký anonym, *Salernská lékařská škola*, kolem poloviny 15. století, miniatura z díla perského lékaře a filozofa Avicenny (980–1037) *Al-Kánún fi t-tibb* (Úplný soubor poznatků z lékařství), Università di Bologna (MS 2197), Bologna, Itálie.

Obrázek znázorňuje legendu o normandském vévodovi Robertovi. Byl smrtelně zraněn šípem a zachráněný hrdinským činem své ženy, která mu vysála z rány otrávenou krev, jak přikázali salernští lékaři.

Žlučník

(Vesica fellea)

Kyp(ří)(ré) poživační(i)c(i)(e) – 20., 30., 50., 80. až 120. ročník,
co po vydatném obědě i večeři vždy ještě spořádáme nejeden moučník,
kéž nás o vánocích, velikonocích nebo jiných oslavách nezradí
lačník, tračník ani žlučník!

---

lačník (latinsky *jejunum*), část tenkého střeva, představující asi tři pětiny jeho délky. V lačníku probíhá zejména vstřebávání živin i dalších látek. Kličky jejuna jsou zavěšeny na duplikatuře pobřišnice (mesenteriu) a uloženy jsou v dutině břišní převážně vlevo a nahoře.

tračník (latinsky *colon*), nejdelší část tlustého střeva ve tvaru podkovy (délka celého tlustého střeva je asi 1,5 m). V tračníku prochází trávenina poslední fází zpracování; zbytky potravy se zde zahušťují resorpcí vody a elektrolytů, do tlustého střeva se dostávají asi za 4 hodiny, poslední část asi za 8 hodin od požití potravy. V tlustém střevě trávenina setrvá zhruba 3 hodiny, hromadí se pak v esovité kličce, kde zůstává až 12 hodin. Posun poslední částí tlustého střeva – konečníkem je velmi pomalý.

žlučník (latinsky *vesica fellea*), vak, v němž se hromadí žluč, produkovaná játry (denně 700–1 200 ml). Ve žlučníku, který má objem pouze asi 50 ml, dochází k jejímu zahušťování vstřebáváním vody (častý výskyt žlučových kamenů). Při příchodu tráveniny do dvanáctníku je žluč ze žlučníku do něj reflexně vyprazdňována. Žlučník je uložen v jamce na dolní ploše jater. V místě, kde čára spuštěná z poloviny délky pravé klíční kosti kříží chrupavku 9. žebra, se dotýká přední stěny břišní v tzv. žlučníkovém bodu.

Slinivka břišní

(Pancreas)

Z duodenálního okna hlava slinivky břišní vyhlíží,
na metabolismus živin v těle přísně dohlíží.

Všechno musí jak na drátku klapat,
i žluč z jater do dvanáctníku poctivě kapat.

Jen ten její hormon inzulin je pěkně vykutálený spratek,
občas laškuje s glukózou tak, že působí v těle zmatek.

---

dvanáctník (latinsky *duodenum*), první úsek tenkého střeva za žaludkem; je dlouhý 25 až 30 cm (asi dvanáct palců, proto název dva-

náctník). Ve dvanáctníku je působením pankreatické šťávy dokončen chemický rozklad potravy a probíhá v něm vstřebávání živin a dalších potřebných látek. Dvanáctník leží před bederní páteří při zadní stěně dutiny břišní. Má tvar podkovy s konvexitou obrácenou doprava, do konkavity (tzv. duodenálního okna) je vložena hlava pankreatu. Sliznice duodena je vybavena četnými příčnými řasami, jejichž povrch je pokryt klky. V podslizničním vazivu jsou uloženy specifické tuboalveolární žlázy, které produkují alkalický sekret. Po zadní stěně sestupné části duodena se táhne podélná řasa podmíněná průběhem žlučovodu. Řasa kaudálně končí hrbolkem *(papilla duodeni major)*, na kterém se otevírá společné ústí žlučovodu *(ductus choledochus)* a hlavního vývodu pankreatu *(ductus pancreaticus major)*. Ústí obou vývodů je opatřeno Oddiho svěračem, který se otevírá, jakmile do dvanáctníku přichází potrava ze žaludku.

glukóza (přes německé *Glukose* z francouzského *glucose* k řeckému *glykýs*, „sladký“), šestiuhlíkatý monosacharid (hexóza) obsahující aldehydickou skupinu; představuje základní stavební složku škrobu a celulózy, hroznový cukr.

inzulin (z francouzského *insuline* od latinského *īnsula*, „ostrov“), hormon slinivky břišní bílkovinného charakteru tvořený v Langerhansových ostrůvcích, v tzv. beta buňkách. Je důležitý pro udržování přiměřené hladiny krevního cukru a pro správný průběh látkové výměny. Jeho vylučování stoupá po jídle jako odpověď na vzestup glukózy v krvi a umožňuje její vstup do buněk a další využití (například uložení do zásoby). Při jeho nedostatku nebo nedostatečném účinku vzniká cukrovka *(diabetes mellitus)*. V léčbě se používá ve formě podkožních injekcí.

slinivka břišní (latinsky *pancreas*), důležitá žláza trávicího i endokrinního systému, dlouhá 12 až 16 cm. Je uložena transverzálně před zadní břišní stěnou ve výši druhého bederního obratle. Rozšířená část pankreatu je označována jako hlava a je uložena v konkavitě duodena. Na hlavu pankreatu navazuje tělo, které se nachází před břišní aortou a směřuje k levé ledvině. Tělo je předozadně oploštělé, směrem doleva ke slezině se zužuje a přechází v ocas *(cauda pancreatis)*. Pankreas je žláza s dvojí sekrecí – exokrinní a endokrinní. Exokrinní část produkuje pankreatickou šťávu, která je odváděna systémem vývodů do sestupné části duodena. Endokrinní část je tvořena Langerhansovými ostrůvky roztroušenými v parenchymu žlázy. Jejich velikost se pohybuje od 0,1 do 0,5 mm a jejich počet okolo 1 až 2 milionů. Tyto ostrůvky produkují pankreatické hormony (například inzulin a glukagon), které ovlivňují hladinu cukru v krvi.

Dýchací systém (Apparatus respiratorius)

Zevní nos

(Pancreas)

Kdo má velikánský nos, má prý vyhráno,
a nemusí být zrovna z Bergeraku Cyrano.
Takový nos znamená velkou moc a sílu,
a jeho majitel nemusí ani přiložit ruce k dílu.

Číňané prý poznají podle velikosti nosu,
kdo, kdy a jak bude mít plnou svoji kasu.
Vědci zas tvrdí, že větší nos lépe chrání před bakteriemi a viry,
a je i potenciální naděje, že ani v erotice nezná mravenčí míry.

A co obyčejná rýma? I ta nám někdy svědčí!,
zvláště stará-li se o nás vnadná žena svou mateřskou péčí.
Není-li po ruce, pořídíme si jen kapesníky o dvě čísla větší.

I když nejsme zrovna Cyrano či Casanova,
opěvujme ty své velké nosy zas a znova!

„nos“, mít nos, úsloví vyjadřující, že má dotyčný „filipa, za ušima“ apod.

zevní nos (latinsky: *nasus externus*), jeden z orgánů dýchací soustavy. Zevní nos je útvar podobný trojboké pyramidě, nachází se uprostřed obličeje. Rozlišujeme na něm kořen, který je umístěný mezi oběma očnicemi, hřbet a hrot nosní. Do dutiny nosní vedou dva otvory – nosní dírky *(nares)*, jejichž okraje ohraničují křídla nosní. Zevní nos je krytý silnou kůží, do které se upínají některé mimické svaly. Podkladem zevního nosu jsou kosti obličejové části lebky, které ohraničují vstup do kostěné části nosu a nosní chrupavky připojené ke skeletu vazivem. Tvar a zvláště velikost nosu je individuálně variabilní a bývá spojován s fyziologickými a psychickými vlastnostmi a schopnostmi člověka. Například ve starověkém Egyptě byl velký nos výrazem krásy a výjimečné inteligence, v antickém Řecku i Římě znamenal navíc moc a sílu. V Číně je od starověku velký nos příslibem bohatství. Pozitivní vlastnosti velkého nosu potvrzují i moderní biologické a medicínské výzkumy: velký nos údajně lépe chrání před bakteriemi, viry, ale i alergiemi; u mužů, podle studie nedávno uveřejněné v prestižním časopise *Evolution and Human Behaviour*, je velký nos spjat s vysokou hladinou testosteronu, která je základem větší sexuální apetence. Ukazuje se tedy, že velký nos je spíše předností

než nedostatkem. Přesto mnozí (zvláště ženy) velký nos vnímají jako vadu na kráse a jeho zmenšování patří mezi časté plastické operace. Tato zjištění podpořená faktem, že vítězka soutěže StarDance (2013), neobyčejně inteligentní herečka Anna Polívková je „majitelkou" mimořádně velikého nosu, možná povedou k tomu, že české plastické chirurgii v této oblasti zazvoní hrana.

Hrtan
(Larynx)

V Benátkách dozněly tóny opery *Puritáni*, nastal povyk a halas.
To dozpívala svou přelomovou rolí obdařená Maria Callas.

Co je to hlas a kde se tvoří?
No přece v hrtanu, kde proud vzduchu se hlasivkám dvoří.
A jejich rozkmitáním mezi chrupavkami rezonuje
a v různé frekvenci a barvě k ústům postupuje.
Výsledkem je tón mezi basem a sopránem
ječící manželky, když vracím se domů nad ránem.
Pak chtěl bych ten orgán i bytost mou milou
popadnout a stisknout kyklópskou silou!

---

hrtan (latinsky *larynx*), první oddíl dolních cest dýchacích. Leží před hltanem a je pod kůží na krku viditelný a hmatný (zřetelněji u mužů jako „jablko Adamovo", „ohryzek"). Kraniálně navazuje na laryngeální část hltanu, kaudálně pokračuje do průdušnice. Jeho podkladem jsou chrupavky – *cartilagines laryngis*, které jsou vzájemně pohyblivě spojeny pomocí kloubů a vazů. Pohyby jednotlivých částí hrtanu zajišťuje soubor svalů. *Larynx* je zavěšen na jazylce prostřednictvím vazů a svalů, u dospělých se hrtan promítá na krční páteř v rozsahu čtvrtého až šestého krčního obratle, u novorozenců a malých dětí je umístěn kraniálněji – ve výši druhého až čtvrtého krčního obratle. Uvnitř laryngu se nachází hrtanová dutina, která je vystlána načervenalou sliznicí s víceřadým cylindrickým epitelem s řasinkami. Pouze na hlasových vazech je vrstevnatý dlaždicový epitel, který má nažloutlou barvu. Ve sliznici jsou četné žlázky a uzlíky lymfoidní tkáně. Na frontálním řezu má hrtanová dutina tvar přesýpacích hodin a je ji možno rozdělit na tři oddíly. Horní oddíl předsíň hrtanová *(vestibulum laryngis)*, prostřední oddíl *glottis* a dolní *cavum infraglotticum*. Kromě funkce respirační (dýchací) se hrtan podílí na tvorbě hlasu (funkce fonační). Obě funkce – průchod vzduchu při dýchání i vznik hlasu – jsou spojeny s postavením hlasových vazů, které jsou od sebe při dýchání rozevřeny (respirační poloha), naopak při tvorbě hlasu se hlasové vazy napínají a přikládají k sobě (fonační poloha). Vzduch, který je přes takto uzavřenou hlasivkovou štěrbinu vydechován „rozrazí" obě hlasivky od sebe a sloupec vzduchu nad nimi se rozechvěje (princip retní píšťaly). Výška tónu závisí na délce hlasivek, jejich napětí a tvaru. Intenzita tónu je ovlivněna silou procházejícího vzduchu a tón, který takto vzniká, je slabý a řezavý. Charakteristickou barvu získá až po formování pomocí rezonačních dutin (hltan, dutina nosní, dutina ústní, dutiny paranazální). K přeměně hlasu na hlásky dochází v dutině ústní, kde jsou tóny pomocí jazyka, zubů, rtů a patra formovány na řeč (artikulace). Řeč sama je však funkcí mozkové kůry.

Kyklópové, obludní, divocí a nevzdělaní obři s jedním okem uprostřed čela. Byli potomky Úrana a Gáie. Když Zeus povstal proti tyranské vládě svého otce Krona, ukovali mu hromy a blesky, jež mu dopomohly k vítězství.

Jablko Adamovo
(Pomum Adami)

Jablko Adamovo, znak mužnosti,
neodolalo a využilo možnosti:
Svedla je jeho stará bytná,
chlípná to Chrupavka štítná.

Eva tak zhrzena byla,
že nevěrný ohryzek navěky zahrdlila.

Adam (z hebrejštiny: *adam*, „člověk", přeneseně „lidský rod, lidstvo"; jméno souvisí s výrazem *adámá*, „hlína" a snad i s *dám*, „krev"), podle starozákonní knihy *Genesis* první člověk, muž stvořený Bohem v ráji. V 1. Mojžíšově knize (Gn 1,27) je uvedeno, že Bůh stvořil člověka „jako muže a ženu"; v 2. Mojžíšově knize (Gn 2,7) se sbližují významy *adam* a *adamah* – „hlína", „země" – a zdůrazňuje se, že člověk je „prach ze země", a dále, v druhém příběhu stvoření, se pak význam tohoto slova zužuje. Bůh vdechl Adamovi život a zůstavil jej v ráji, aby ho obdělával a střežil. Aby první člověk nebyl sám, dává mu Bůh pomocnici, která byla utvořena z jeho (Adamova) žebra. Nazývá se *iššá*, „mužena" (= žena), neboť je vzata z *iš*, „muže". Adam se pak stává vlastním jménem prvního člověka (Gn 3,17). Bůh postavil Adama a jeho ženu Evu do zahrady v Edenu. Had však navedl ženu k tomu, aby jedla zakázané ovoce ze stromu poznání. Adam následuje Evu v neposlušnosti: přestupují zákaz, ochutnávají ovoce (jablko) ze stromu poznání. Proto je Bůh vyhání ze zahrady Eden a trestá: budou těžce a v potu tváře pracovat, poznají trápení a smrt. Řada rysů tohoto příběhu ukazuje, že není výpovědí historicko-přírodopisnou, nýbrž má modelovou platnost, je podobenstvím. Říká, že úděl člověka je dobrý, ale vzepřít se mu má zlé následky.

chrupavka štítná (latinsky *cartilago thyroidea*), největší z chrupavek hrtanu. Skládá se ze dvou plotének, které se spolu vpředu spojují v hraně, jež je podkladem *prominentia laryngea* („Adamovo jablko“). Zadní okraje obou plotének vystupují nahoru i dolů v podobě rohů. Horní rohy jsou delší, směřují k jazylce a spojují se s ní pomocí vazů. Dolní rohy směřují kaudálně a na jejich dolních plochách jsou styčné kloubní plošky pro spojení s chrupavkou prstencovou. Po laterální ploše ploténky sestupuje shora a zezadu ventrokaudálním směrem hrana *(linea obliqua)*, na kterou se upínají *musculus thyrohyoideus* a *musculus sternothyroideus*.
jablko Adamovo (latinsky *pomum Adami*; název podle biblického Adama), *prominentia laryngea* – přední oblá hrana spojující obě ploténky štítné chrupavky („ohryzek“ u mužů).

Hrtanová příklopka
(Epiglottis)

Příklopka hrtanová bývá rozverně lenivá,
občas kladný přístup ke své funkci nemívá.

Když se jí nechce, nezavře vstup do hrtanu
a rázem se její majitel ocitne málem „v pánu“.

Pobavena pak sleduje, jak prudký kašel nastane,
tváří se jako by nic, vždyť jí se nic zlého nestane…

Asi každý nejednou pocítil Příklopčinu rozmarnost, inu ŽENA,
zvláště ožívá, když je neomaleným hltáním a srkáním strávníka pobouřena…

příklopka hrtanová (latinsky *epiglottis*), ohraničuje vchod do hrtanu *(larynx)*. Podkladem epiglottis je nepárová chrupavka tvaru rostlinného lístku, stopkou připojená k zadní ploše štítné chrupavky. Při polykání uzavírá vchod do hrtanu a zabraňuje tak potravě, aby se nedostala do dýchacích cest.

Průdušky
(Bronchi)

Průdušky – trubičky chrupavkou vyztužené,
jimi se vzduch k výměně do plic žene.

Bronchi se dělí na menší a menší stále víc,
až je z nich plicní sklípek, co na povrchu nemá skoro nic.

Po předání kyslíku vzduch doufá, že si konečně oddechne.
Ale kdeže, služba mu končí, až dotyčný naposledy vydechne.

Plíce
(Pulmo)

V hrudníku trůní plíce jak dva silné měchy,
pomalu dýchají, jen žádné spěchy.

Jednou inspirace, podruhé exspirace,
tak nudně probíhá po celý život cyklus respirace.

exspirace (z latinského *exspīrātiō*, „výdech“), 1. výdech; 2. doba použitelnosti léku.
inspirace (z latinského *in-spīrātio*, „vdechnutí“), 1. (anatomie) vdech, nádech; hlavním vdechovým svalem je bránice *(diaphragma)*; 2. popud, podnět k tvoření, náhlý nápad, vnuknutí, vypjaté tvůrčí nadšení; 3. forma zjevení božského ducha, nezávislá na lidském zvěstovateli.
plíce (latinsky *pulmo*), párový orgán – plíce pravá a levá *(pulmo dexter et sinister)*, v němž se uskutečňuje výměna dýchacích plynů mezi vzduchem a krví. Výška plic je přibližně 20–24 cm, váha obou plic je kolem 700 g. Plicní tkáň je houbovitá, měkká a pružná. Hustota vzdušné plicní tkáně je asi 0,4 až 0,8 g/cm^3. U novorozenců je barva plicní tkáně růžová, později se vdechnutými prachovými částicemi zabarvuje mramorovaně šedočerně. Plíce mají tvar poloviny komolého kužele se základnou nasedající na bránici. Přibližně uprostřed vnitřní plochy je uložena plicní branka, kudy vstupují do plic průdušky a probíhají cévy a nervy. Na předním okraji se na levé plíci nachází hluboký zářez podmíněný srdcem. Na povrchu plic jsou zřetelné zářezy, které rozdělují plíce na laloky. Levá plíce má laloky dva – horní a dolní, pravá plíce má laloky tři – horní, střední a dolní. Plicní laloky jsou dále členěny na menší jednotky – segmenty plicní, které jsou od sebe odděleny vazivovými septy. Středem plicního segmentu probíhá jeden segmentární bronchus, který se postupně několikanásobně dělí. Na konci dýchacích cest se nachází vlastní dýchací orgán – jednotlivé plicní sklípky *(alveoli pulmonis)*. Plicní sklípky jsou tenkostěnné váčky, které jsou opředeny kapilární sítí a jejich tenká stěna umožňuje snadný přechod dýchacích plynů mezi vzduchem a krví. Povrch plic pokrývá lesklá serózní blána – poplicnice *(pleura visceralis)*, která přechází i na stěnu hrudníku – pohrudnice *(pleura parietalis)*.
respirace (z latinského *respīrātiō*, „vydechnutí“), dýchání.

Pohrudnice
(Pleura parietalis)

V hrudníku se ukryla,
aby plícím ochotně sloužila.

Poctivě vystýlá hrudní koš,
za svou službu však nedostává ani groš.

Někdy ji to tak rozlítí,
až se zlostí celá zanítí.

Je sice jen průměrně pomstychtivá,
však její pleuritida bývá značně bolestivá…

---

pleuritida, zánětlivé onemocnění pleury, které často doprovází jiné patologické procesy pohrudnice nebo přilehlé plicní tkáně. Nejnápadnějším příznakem pleuritidy je bolest na hrudi, která je typicky spojena s pohybem hrudní stěny; zhoršuje se při hlubokém dýchání a zejména při kašli. Bolest vzniká při postižení nástěnné pleury, útrobní pleura je necitlivá.
pohrudnice (latinsky *pleura parietalis*), lesklá serózní blána, která je tvořena jednovrstevným plochým epitelem *(mesothel)*, pod nímž se nachází vrstvička elastického vaziva s roztroušenými hladkými svalovými buňkami. Pohrudnice vystýlá pravou a levou pohrudnicovou dutinu *(cavitas pleuralis dextra et sinistra)*. V oblasti plicního hilu srůstá pohrudnice s poplicnicí prostřednictvím *ligamentum pulmonale*.

Mezihrudí
(Mediastinum)

Mediastinum je název pro mezihrudí,
útvar, jehož povrch u mužů nemalý zájem budí.

Ale pravé mediastinum je prostor uvnitř hrudi, jeho hranice jsou plíce,
začíst se do anatomie musí ten, kdo o něm chce zvědět více.

Napovíme, že ve středním mediastinu se srdce uvelebilo,
bije si v průměru sedmdesátkrát za minutu, jako by se nechumelilo.

---

mezihrudí (latinsky *mediastinum*), prostor v dutině hrudní mezi dvěma plícemi obalenými pleurou. Vpředu je mediastinum ohraničeno hrudní kostí, vzadu páteří, dole bránicí. Dělí se na přední a zadní mediastinum. Přední mezihrudí je obvykle ještě děleno na přední horní; obsahuje brzlík nebo jeho zbytky, pravou a levou *vena brachiocephalica*, horní dutou žílu *(vena cava superior)*, vzestupnou aortu *(aorta ascendens)* a část oblouku aorty *(arcus aortae)* s tepnami, jež z něj vystupují, průdušnici a průdušky; přední dolní mediastinum obsahuje srdce v osrdečníku, *nervi phrenici* pro inervaci bránice a mízní uzliny. Zadním mediastinem *(mediastinum posterius)* procházejí bloudivé nervy *(nervi vagi)*, hrudní aorta, hrudní mízovod *(ductus thoracicus)*, žíly *(vena azygos, hemiazygos* a *hemiazygos accessoria)*, kmeny sympatiku a mízní uzliny.

Močové ústrojí (Organa urinaria)

Močové ústrojí
(Organa urinaria)

Mužské močové a pohlavní ústrojí
je anatomicky komplikované soustrojí.
Ze všeho se však dá udělat nová sociální věda!
Je muž vůbec ještě mužem, když na prkénko sedá?
A začne být předmětem genderových diskusí a rozporů,
zda prkénko i „Jeho“ nechat ležet, nebo zvednout nahoru?

---

močové ústrojí (latinsky: *organa urinaria*), podílí se na vylučování odpadních produktů metabolismu, regulaci hladiny vody i množství iontů, čímž napomáhá udržet vnitřní rovnováhu organismu (homeostázu). Močové ústrojí se skládá z párové ledviny *(ren)*, v níž vzniká moč, a z odvodných cest močových, které jsou tvořeny kalichy ledvinovými *(calices renales)*, ledvinovou pánvičkou *(pelvis renalis)*, močovodem *(ureter)*, močovým měchýřem *(vesica urinaria)* a močovou trubicí *(urethra)*. Muži močí zpravidla vstoje, ženy obvykle vsedě. Například v Německu se postmoderně diskutuje o tom, zda mohou muži močit vstoje. Na některých veřejných toaletách je dokonce vzpřímená pozice zakázaná. Ti, kteří respektují toto nařízení, bývají však někdy posměšně nazýváni *Sitzpinkler* („vsedě čurající“) a takové chování bývá považováno za „nemu(o)žné“. Je proto povzbudivé pro (ne)mužnou polovinu lidstva, že německý soudce Stefan Hank dne 22. ledna 2015 „ve věci“ rozhodl takto: „Navzdory rostoucí domestikaci mužů v této záležitosti, urinace vstoje je stále běžnou praktikou.“ Nabádavě však dovodil, že muži, kteří se rozhodnou vykonávat potřebu vstoje „musejí počítat s občasnými střety se spolubydlícími, zvláště ženami, to ovšem neznamená, že nesou odpovědnost za korozi mramorových podlah toalet a koupelen“.

Ledvina
(Ren)

Naše dobré ledviny
přesné jsou jak hodiny.
Filtrovanou tekutinu posílají níže,
některým to však činí potíže.

Napadlo moji starou ledvinu,
bylo to přesně v jednu hodinu,
že filtrovat tekutinu přestane
a tak mne do maléru dostane.

Naštěstí mám další ren,
a když zklame i ten,
aplikují mi katetr či drén –
a zas to bude schön.

---

ledvina (latinsky *ren*, řecky *nephros*), párový orgán vylučovací soustavy, v němž vzniká moč. Ledviny se tak podílejí na vylučování odpadních produktů metabolismu, regulaci hladiny vody a množství iontů, čímž napomáhají udržet vnitřní rovnováhu organismu. Ledvina má červenohnědou barvu, typický fazolovitý tvar (délka 12 cm, šířka 6 cm, váha kolem 150 g). Uprostřed mediálního okraje je prohloubený zářez – branka ledvinová *(hilus renalis)*, ve které vstupují do ledviny cévy a nervy a vystupují vývodné cesty močové. Ledvina je na povrchu kryta tenkým vazivovým pouzdrem. Na řezu ledvinou lze v jejím parenchymu makroskopicky rozlišit dvě části – kůru a dřeň. Základní stavební a funkční jednotkou ledviny je *nefron*. Ledviny jsou uloženy v retroperitoneálním prostoru ve výši dvanáctého hrudního až druhého bederního obratle, pravá ledvina bývá umístěna asi o polovinu obratle níže než ledvina levá. Hilus ledviny se promítá zhruba do výše středu těla prvního bederního obratle.
schön (z němčiny), krásný, lahodný, příjemný, příznivý, slušný, ušlechtilý.

Ledvinová pánvička
(Pelvis renalis)

Pánvička ledvinná
není žádný tělový hrdina,
i když se zaobírá ponejvíce močí.

Však kamínek do ní občas i zlomyslně strčí…
Žárlí snad, že se jen kolem moči
v močovém systému všechno točí?

---

ledvinová pánvička (latinsky *pelvis renalis*), je řazena k odvodným močovým cestám. Vzniká spojením velkých ledvinových kalichů. Má tvar ventrodorzálně oploštělé nálevky, zúžený konec vystupuje z ledvinového hilu a přechází do močovodu. Anatomická kapacita ledvinové pánvičky je asi 3 až 8 cm^3 (chirurgická kapacita 2 až 5 cm^3).

Močovod
(Ureter)

Když se močovod v některých místech zužuje,
proudící moč z ledvin to pořádně zdržuje.

Někdy je to téměř k nevíře,
jak těžko se dostává do močového měchýře.

Ale pak se přece jen do měchýře dostane,
nějakou chvíli tam, znavená, zůstane.

Zpět do močovodu se už ale nesmí vrátit,
jenom přes močovou trubici cestu ven si může zkrátit…

Stačí zaklíněný močový kámen,
s pravidelnou mikcí je hned amen.

Když v měchýři stále stoupá moči hladina,
hydronefrózou postižena bývá ledvina.

Ještěže je tu snadno k mání
mučicí katetr k cévkování.

---

hydronefróza, rozšíření pánvičky ledvinné, způsobené zadrženou močí. Vzniká jako následek obstrukce močových cest při zablokování kamenem, stlačení nádorem nebo také při poruše močového měchýře. Je nutná chirurgická léčba, protože neléčená hydronefróza může vést postupně až k zániku funkce ledviny. Lze také přechodně zavést nefrostomii (umělé vyústění ledviny a odvádění moči pomocí cévky zavedené přímo do ledvinné pánvičky).
močovod (z řeckého *ureter*, „obsahující moč“), párová trubice dlouhá asi 25 až 35 cm. Odvádí moč z ledvinové pánvičky do močového měchýře. Podle průběhu se močovod rozděluje na 1) část břišní *pars abdominalis*, která sestupuje od *hilus renalis* retroperitoneálním prostorem po zadní stěně břišní až ke vchodu pánevnímu, 2) část pánevní *pars pelvina* procházející malou pánví ke spodině močového měchýře a 3) *pars intramuralis* prostupující zešikma stěnou močového měchýře. Do močového měchýře ústí močovod otvorem – *ostium ureteris*. Na ureteru jsou tři významná zúžení. První z nich je při odstupu močovodu z ledvinové pánvičky, druhé zúžení se nachází

v místě překřížení močovodu s *vasa iliaca communia* na hranici mezi břišní a pánevní částí. Na přední stěnu břišní se toto místo promítá do takzvaného ureterálního bodu, který leží na bispinální čáře (spojnice obou předních horních kyčelních trnů) na rozhraní mezi její prostřední a laterální třetinou. Třetí zúžení močovodu vzniká při průchodu stěnou močového měchýře.

Močový měchýř

(Vesica urinaria)

Důsledkem užití norimberského trychtýře
bylo i přeplnění močového měchýře.
A objeví-li se paradoxní dysurie,
to člověk bolestí jak šakal vyje.

Pakliže nejsou ideální podmínky,
objevují se zde i močové kamínky.
Nechovají se vždy netečně,
dráždí sliznici a my běháme zbytečně…

Pokud vše funguje, bereme to jako samozřejmou věc.
A jsou-li problémy, se strachem rozpínáme poklopec.
(Pečujme o svůj urotrakt zvláště v určitém věku, protože –
dobré vyčůrání má hodnotu poloviční soulože.)

---

dysurie (z řeckého *dys-* označujícího něco negativního, špatného a *ouron*, „moč“), obtížné a bolestivé močení provázené pálením a řezáním, jeden z příznaků zánětu močových cest, popřípadě pohlavních orgánů.

močový měchýř (latinsky *vesica urinaria*), dutý vakovitý orgán tvořený hladkou svalovinou, v němž se hromadí vznikající moč. Nucení na močení se dostavuje při náplni 250–300 ml, celková kapacita je však podstatně větší až 500–700 ml. Na močovém měchýři se nachází spodina *(fundus vesicae)*, která se obrací u muže proti konečníku a prostatě, u ženy proti děložnímu hrdlu a pochvě. Do *fundus vesicae* ústí močovody a vystupuje močová trubice. Stěna močového měchýře se skládá ze sliznice, podslizničního vaziva, svaloviny a povrchového vaziva. Sliznice je kryta vícevrstevnatým přechodním epitelem a je složena v síťovitě uspořádané řasy. V oblasti *fundus vesicae* se nachází ostře ohraničené pole trojúhelníkovitého tvaru *trigonum vesicae*, v němž řasy chybí. *Trigonum vesicae* je vymezeno třemi otvory. Patří k nim štěrbinovitá ústí obou močovodů a před nimi ve střední rovině vyústění močové trubice. Pod sliznicí je vrstva řídkého podslizničního vaziva, která chybí v oblasti *trigonum vesicae*. Hladká svalovina močového měchýře je uspořádána do tří nepřesně ohraničených vrstev – vnitřní síťovitě uspořádané, střední cirkulární a zevní s podélně orientovanými svalovými snopci. Uložení a tvar močového měchýře závisí na jeho náplni. Prázdný močový měchýř je uložen za symfýzou, subperitoneálně a nepřesahuje přes její horní okraj.

norimberský trychtýř, 1. středověký mučící nástroj, který se vsunul vyšetřovanci do úst, do něj se pak lila voda, kterou musel chtě nechtě polykat; 2. označení pomůcek, návodů a metod k osvojení vědomostí „snadno a rychle“ bez otravného učení se (údajně odvozeno z německého spisu *Harsdörferova učebnice aneb básnický trychtýř, jímž lze německé básnické a rýmovací umění v šesti hodinách do hlavy nalít,* vydaného v 17. století v Norimberku).

paradoxní dysurie, stav, kdy při naplněném močovém měchýři nelze někdy paradoxně „spustit“.

Jiří Hiršl, *Urologický čaj*, 2025, tuš, papír, 12 × 18 cm.

Močová trubice

(Urethra)

Jinoši čůrají dva metry vysoko, za bujaré noty.
My, starci, to svedeme sotva na špičku boty.
V čem tkví té patálie podstata?
Skylla a Charybda močové trubice – zbytnělá prostata!

Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdin,
moč neudržíme ani pár hodin…

Charybdis (genitiv *Charybdy*), mořská obluda zosobňující nebezpečný vír v Messinské úžině. Jejími rodiči byli údajně bůh moře Poseidón a bohyně země Gaia. Pro svou chamtivost a nenasytnost měla od počátku špatnou pověst. Když ukradla a snědla několik krav ze stáda,

jež měl Héraklés přivést do Mykén, Zeus ji za trest svrhl do moře v úžině mezi Sicílií a Itálií. Trest ji ale nepoučil, hltala tam vše živé a byla stejně nebezpečná jako obluda Skylla, která žila ve vedlejší skalní rozsedlině. Proplout kolem ní se dalo, jen když odpočívala, což se podařilo poprvé Argonautům, když se vraceli z výpravy za zlatým rounem, a později také ithackému králi Odysseovi.

Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdin (z latiny), Padne na Skyllu, kdo se chce vyhnout Charybdě (význam: přijde z bláta do louže).

močová trubice (řecky *urethra*) trubice sloužící k odvádění moči z močového měchýře ven z těla. Začíná v močovém měchýři jako vnitřní ústí *(ostium urethrae internum)* a na povrch těla se otevírá svým zevním ústím *(ostium urethrae externum)*. Ženská močová trubice *(urethra feminina)* je pouze vývodnou cestou močovou, zatímco mužská močová trubice *(urethra masculina)* je současně také vývodnou cestou pohlavní.

Skylla, 1. v řecké mytologii mořská nestvůra, personifikace zhoubných mořských útesů; žena-obryně, měla šest chřtánů a šest hlav, vyrážela z divokosti a žravosti stále lví řev. Byla připoutána v jeskyni, takže vyčnívala jen polovicí těla ze své sluje. Lovila delfíny, ryby nebo tuleně a plavce z lodí, které ztroskotaly mezi ní a Charybdou. Jedině chytrý Odysseus nad Skyllou zvítězil; 2. v řecké mytologii jmenovkyně – dcera megarského krále Nísa. Zamilovala se do krétského krále Mínóa, který obléhal sídelní město jejího otce. V noci ustřihla spícímu otci nachovou kadeř, na níž závisela jeho vláda i život, vzala mu i klíče od městské brány a odešla k Mínóovi. Dala mu kadeř i klíče s podmínkou, že jí věnuje svou lásku. Mínós pak město snadno dobyl a vyloupil. Skyllou, která přivodila smrt vlastního otce, však pohrdal. Bohové ji pak proměnili v ptáčka, jehož neustále pronásledují mořští orlové.

Pohlavní orgány mužské (Organa genitalia masculina)

Penis

(Fallos)

Já, já, já, muž, jsem středobodem vesmíru,
svaly mi ve fitku vymodelují na míru.
Mít penisů, co rukou bohyně Kálí...!
V hlavě luzné obrazy jak Salvador Dalí,
jak plavu si v testosteronovém moři
a vnadné dívky i zkušené zralé ženy se mi koří.

Dalí i Domènech, Salvador Felipe Jacinto (11. 5. 1904, Figueres, Katalánsko, Španělsko – 23. 1. 1989, Figueres, Katalánsko, Španělsko), španělský malíř, grafik a sochař veristického surrealismu, výtvarný kritik a spisovatel. Vytvořil vlastní plastický styl, který uplatnil ve svých fantaskních kompozicích tvořených takzvanou paranoicko-kritickou metodou, zvláště v obrazech prodchnutých vypjatou sexualitou a erotismem (*Leda atómica, Velký masturbátor* aj.). Je autorem i náboženských obrazů a portrétů, knižních ilustrací (například *Don Quijote*), návrhů výprav pro balet, spolupracoval na filmech.

Kálí (ze sanskrtu: „černá“), hinduistická bohyně symbolizující nekonečnost, zánik a transcendenci; je ale zároveň dárkyní štěstí a plodnosti, ochránkyní před nebezpečím a smrtí, jež svým vyznavačům skýtá vysvobození z bolestivého cyklu znovuzrození. Vystupuje v mnoha podobách: jako čtyřruká Dakšinákálí, ale i jako Mahákálí s osmi či deseti pažemi, jako mladá žena s rozcuchanými vlasy i jako ohyzdná babice s vyschlými ňadry, vyplazeným jazykem pokrytým krví svých obětí, náhrdelníkem z lebek a suknicí z uťatých paží. Představuje lítý a děsivý aspekt Dévi (či Mahádéví, Velké bohyně) ztělesňující ženský tvořivý princip *(šakti)*.

penis (řecky *fallos*, latinsky *phallus*, *penis*), mužský pohlavní orgán. Je tvořený kavernózními tělesy, které se mohou naplnit krví a způsobit erekci. Jeho spongiózním tělesem prochází močová trubice, která odvádí z těla moč, případně ejakulát. Na konci je penis rozšířený v žalud, který pokrývá předkožka. Penis je vnímán ve většině kultur světa už od pravěku jako symbol plodnosti.

Šourek
(Scrotum)

Mladého Eróta
uschovám do skrota.
V něm ho Psýché hledat nebude,
spolu s varlaty si tam učňovská léta odbude.

Erós (latinsky: *Amor, Cupido*), řecký bůh lásky, syn Afrodíty a Aréa. U Hésioda podle starších představ Erós představoval počáteční a všeoživující sílu pocházející z Chaosu, čímž se poukazovalo na všemocnou sílu lásky. V otevřeném systému řeckých náboženských představ s původem a podstatou Eróta manipulují filozofové, jak se to odráží například v názorech účastníků Platónova *Symposia*. Podstata Eróta a lásky jako takové získává filozofickou dimenzi na rozdíl od běžných představ, které se v té době ustálily ve výtvarném umění, kde je Erós zpodobován jako půvabný chlapec, jenž ještě nedosáhl dospělosti. Erós byl pokládán za mocné božstvo, které podle nevyzpytatelné vůle svými šípy zasahuje smrtelníky i bohy a přináší jim buď potěšení, nebo utrpení. I Erós byl bezmocný vůči lásce, tak se stalo, že se proti vůli své matky Afrodíty zamiloval do krásné dívky Psýché, což přivodilo četné komplikace. Metafyzické spojení Eróta a Psýché (Lásky a Duše) se však odrazilo ve filozoficko-náboženských systémech pohanské antiky i v křesťanství.

šourek (u Josefa Jungmanna *šour, šourek* i „měšec“, latinsky *scrotum*), kožní vak hruškovitého tvaru, který je umístěný za penisem pod symfýzou; patří k zevním mužským pohlavním orgánům. Ve střední rovině po něm probíhá zřetelný šev *(raphe scroti)* a pokračuje na hráz jako *raphe perinei*. Kůže skrota je tenká, silně pigmentovaná, obsahuje četné mazové a potní žlázy a je řídce porostlá chlupy. Kůže šourku je u zdravého muže vrásčitá. Nařasení kůže způsobuje vrstva hladké svaloviny v podkožním vazivu *(tunica dartos scroti)*. U starých mužů a za horka jsou kožní řasy skrota vyhlazené. Scrotum je uvnitř rozděleno sagitálně orientovanou přepážkou *(septum scroti)* na dvě dutiny *(cavum scroti)*, v nichž jsou uložena varlata, nadvarlata a část semenných provazců. Varle sestupuje z dutiny břišní do šourku během prenatálního období kanálem tříselným. Uložení varlat mimo dutinu břišní je nutné pro zajištění normální spermiogeneze.

Nadvarle
(Epididymis)

Z hlediska anatomie je nelogické,
že by Jarryho Nadsamec měl nadvarle
mnohonásobně větší než vlastní varle!
Jak by mohl podávat výkony tak gigantické?

Nadsamec, český název románu *Le surmâle* (1902) francouzského dramatika a prozaika, bohéma a mystifikátora Alfreda Jarryho (1873–1907), jehož tvorba je jedním z pilířů absurdního dramatu a absurdní literatury. V tomto románu je „nadsamcem“ na první pohled neduživý, tajemný Ondřej Marcueil, jenž předvádí nadlidské výkony extrémně fyzicky a psychicky vyvinutého jedince, předchůdce dnešního supermana. Svou nadřazenost před okolím skrývá a nadlidských výkonů se dopouští inkognito. Marcueil se stává například iniciátorem sázky, která má rozhodnout, zda muž může „klasickým“ způsobem obšťastnit ženu více než sedmdesátkrát během čtyřiadvaceti hodin (což, pochopitelně, dokázal).

nadvarle (řecky *epididymis*), patří k vnitřním mužským pohlavním orgánům. Nadvarle je útvar kyjovitého tvaru. Přikládá se k hornímu pólu a zadnímu okraji varlete a srůstá s ním. Kraniální rozšířený konec se nazývá hlavou nadvarlete *(caput epididymidis)*. Na hlavu navazuje tělo nadvarlete *(corpus epididymidis)*, které se kaudálně zužuje v ocas *(cauda epididymidis)*. *Cauda epididymidis* se při dolním pólu varlete ostře otáčí kraniálně a přechází do chámovodu *(ductus deferens)*. Nadvarle je tvořeno systémem kanálků, které jsou pokračováním kanálků varlat. Hlava nadvarlete obsahuje 8 až 18 lalůčků, přičemž každý lalůček je tvořen jedním stočeným kanálkem. Jednotlivé kanálky lalůčků nadvarlete ústí do společného *ductus epididymidis*, který je podkladem těla a ocasu nadvarlete a navazuje na chámovod *(ductus deferens)*. Celková délka kanálků nadvarlete je asi 6 m. Buňky epitelu kanálků nadvarlete produkují sekret, který je součástí ejakulátu. Z varlete putují spermie nadvarletem do chámovodu asi 8 až 17 dnů.

Chámovod
(Ductus deferens)

Chám kázal nikoli víno jako jeho otec Noe, a pil vodu,
díky tomu se stal patronem chámovodu.

Chámovodem neprotéká voda, ale spermie,
které mají konzistenci spíš jako pomyje.

A teď seriózně, konec legrace:

Chámovod
není žádný vodovod.
Skrze něj proudí spermie,
cestou si každá legrace dost užije.

Předstírají, že se neumí samy pohybovat,
až o jejich životnosti začne i prostata pochybovat.
Když se ale ejakulací dostanou ven z močové trubice,
dosáhnou svého cíle mžikem, utajeným bičíkem vesele rejdíce…

---

chám (podle biblického Chám, zlořečeného syna Noemova, jehož syn Kenaan se měl stát „nejbídnějším otrokem svých bratří"), 1. (zastarale hanlivě), sedlák, nevolník; 2. sperma (patrně přenesením z *chám*, údajně podle německého slangového *kalter Bauer*, „sperma ejakulované při přerušované souloži", doslova „studený sedlák", a to asi omylem či lidovou etymologií z nějakého neznámého základu).

Chám, starozákonní postava, syn Noemův. Noe jako první pěstoval vinnou révu (Gn 9,20nn) a poznal opojný účinek vína. Opil se a obnažil ve svém stanu. Tam ho uzřel Chám a posmíval se mu, kdežto druzí dva Noeho synové Šém a Jefet otce ohleduplně přikryli. Za to jim Noe požehnal, kdežto Chám a jeho rod proklel.

chámovod (latinsky *ductus deferens*), patří k vnitřním mužským pohlavním orgánům. Chámovod je silnostěnná trubice dlouhá 40–50 cm s vnitřním průměrem asi 0,5 mm. Slouží k transportu spermií z nadvarlete do prostatické části močové trubice. Chámovod navazuje v šourku na ocas nadvarlete, vystupuje podél mediálního okraje nadvarlete kraniálně a vstupuje do tříselného kanálu. Tříselným kanálem se chámovod dostává do dutiny břišní k zadní stěně močového měchýře, kde se klade mezi močový měchýř a močovod *(ureter)*. U stěny močového měchýře se *ductus deferens* vřetenovitě rozšiřuje do 3–4 cm dlouhého váčku *(ampulla ductus deferentis)*. Kaudální konec chámovodu se spojuje s vývodem semenného váčku, společně jako *ductus ejaculatorius* pak prochází prostatou a vyúsťuje v prostatické části močové trubice. Hladká svalovina chámovodu je silná a vytváří složitý systém, který umožňuje nasátí spermatu a jeho vstříknutí do močové trubice.

sperma (z řeckého *sperma*, „semeno, setba"), samčí semeno, výměšek samčích pohlavních žláz se spermiemi, vylučovaný ejakulací. V dávných mýtech bylo sperma coby životodárná pralátka objektem různých představ spojovaných s jeho plodivou silou. Dokladem je mimo jiné egyptský mýtus o stvoření světa, jehož bůh Atum dosáhl masturbací; podle antických Řeků a Římanů bylo sperma duševní látkou podobající se mozkové tkáni. Podle křesťanské nauky má být sémě vynaloženo jen k plození pro slávu Boží; za zavrženíhodné považovala plýtvání semenem masturbací (promítnuto například do horlení svatého Tomáše Akvinského). Navzdory pojetí považujícímu sperma za nenahraditelnou látku se objevila jiná mínění; například teolog Dun Scotus ve 13. století konstatoval, že nadměrná zdrženlivost může být škodlivá, protože nahromaděné semeno se kazí. Úkol neplýtvat drahocennou látkou, jako je sperma, si kladli též stoupenci taoismu a hinduismu, kteří s ohledem na duchovní vlastnosti semene radili neztrácet jeho vypuzováním ani malinkou částečku energie *jang* (jin-jang). K početí zdravého potomka se v učení taoismu doporučovalo postarat se o kvalitní sperma několikerou souloží bez ejakulace, a to před pokusem oplodnit manželku. V mýtech některých národů (například australských domorodců nebo obyvatel Trobriandských ostrovů) není oplodnění přičítáno vlivu spermatu, ale třeba přírodním silám, jako je oheň, nebo působení duchů (otěhotnění ženy v době nepřítomnosti manžela lze na základě této víry vysvětlit „čarovným těhotenstvím"). Po početí prostřednictvím ducha však podle Trobrianďanů mužské semeno funguje jako látka nezbytná k výživě a formování plodu, a je tedy žádoucí v hojné míře. V moderní době v otázce spermatu sehrála velkou roli Effertzova doktrína, teorie, podle které je muž vybaven limitovaným počtem ejakulací nebo limitovaným objemem celoživotně produkovaného ejakulátu. Pokud tento limit vyčerpá, končí jeho sexuální aktivita. Podle této doktríny se předpokládalo, že muži, kteří začínají sexuálně žít brzy a jsou hodně sexuálně aktivní, končí se sexem dříve než ti, kteří se celý život „šetřili". Moderní sexuologické výzkumy však ukazují pravý opak: lidé, kteří začínají sexuálně žít dříve a jsou celoživotně sexuálně aktivní, mají větší šanci na dobrou sexuální aktivitu i v pokročilém věku.

spermie, samčí (mužská) pohlavní buňka, samčí gamet, spermatozoid, chámová buňka.

Semenné váčky

(Vesiculae seminales)

Semenné váčky se o svůj sekret ochotně podělí,
ať je neděle, pátek, středa nebo pondělí.
Jejich vývod se s chámovodem propojí,
ejakulát alkalickým sekretem napojí.

Prostředí v pochvě pak už chám
ovládá jako svrchovaný pán.

---

semenné váčky (latinsky *vesiculae seminales*), patří k vnitřním mužským pohlavním orgánům. Semenný váček je párová přídatná pohlavní žláza kyjovitého tvaru. Povrch žlázy je hrbolatý, její délka je přibližně 4–5 cm. Tento orgán je uložený na laterální straně rozšíření chámovodu *(ampulla ductus deferentis)*. Vývod *(ductus excretorius)* běží ke střední rovině, kde se spojuje se zúženým koncem chámovodu a společně vytváří *ductus ejaculatorius*. Tento společný vývod prochází prostatou a vyúsťuje v prostatické části trubice močové. Žlázový jednovrstevný kubický až cylindrický epitel je zdrojem alkalického sekretu, jenž je součástí ejakulátu (50–80 % objemu ejakulátu). Alkalický sekret semenných váčků neutralizuje kyselé prostředí v pochvě a obsahuje důležité látky, které jsou zdrojem energie pro spermie.

Erekce

V každém mužském úkol dřímá,
když je třeba, postavit se a stát zpříma.

Jenže s věkem se erekce bohužel mění,
nakonec ani mladá partnerka neovlivní toto dění.

V parku na lavičce pak vzpomínají na doby,
kdy měli ještě velmi pevné „nádobí".

Závistivě pozorují po trávě se sunoucího mlže,
který se svou pevnou nohou i do sta let může…

---

erekce (z latinského *erectio*, „vztyčení"), 1. (anatomie, sexuologie) ztopoření pohlavního údu, které je výrazem pohlavního vzrušení u muže, umožňuje zavedení penisu do pochvy a tím uskutečnění pohlavního aktu. Jde o nervově-cévní děj, při němž se plní krví topořivá tělesa penisu. V jejich kavernách se postupně hromadí krev, a tak dochází ke zvětšení a ztužení topořivých těles. Současně se napínají obaly penisu, čímž dochází k ztíženému odtoku krve z penisu. V houbovitém tělese *(corpus spongiosum penis)* je erekce menší, aby zůstala močová trubice prostupná pro průchod semene. Při zvýšení tonusu hladké svaloviny ve stěně tepen dochází k snížení přítoku tepenné krve, zmenšuje se napětí obalů a dochází k vyprazdňování kaveren. Určitá cirkulace v kavernách je však zachována i při maximální erekci a zabezpečuje výživu tkání penisu. K erekci dochází často také ve spánku. Protože podobné nervově-cévní reakce probíhají také v jiných orgánech, můžeme hovořit o erekci prsních bradavek nebo o erekci malých stydkých pysků *(labia minora pudendi)*; 2. (zoologie) ztopoření svalu vyplněním krevní lakuny (například u nohy mlžů, umožňující pohyb).

Ejakulace

Až 120 milionů (sic!) spermií vytryskne v ejakulátu,
jak při výbuchu miny,
v úžasu čtu v sexuologické učebnici docenta Zvěřiny.

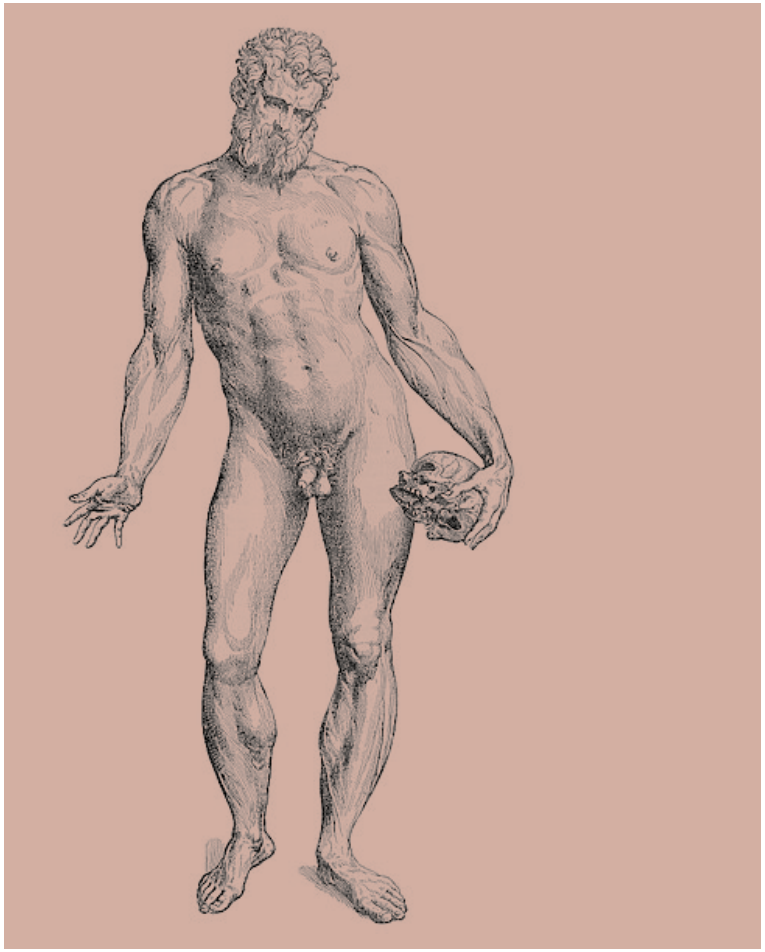
I dál můj duševní zrak nevěřícně zírá –
řečený odborník i Effertzovu doktrínu stírá!

---

ejakulace (z latinského *eiaculatio*, „vypuzení, vymrštění, vyhození"), vystříknutí ejakulátu (spermatu) z mužské močové trubice, obvykle při intromisi penisu; u primátů může být ejakulát hustší konzistence a ejakulace spermatu je časově mnohem rychlejší (obvykle 5–10 sekund po počátku kopulace), než je tomu u člověka. Setkáme se i s termínem ženská ejakulace, čímž je míněno vypuzení sekretu při orgasmu. Za jeho možné zdroje jsou považovány periuretrální a parauretrální žlázy („ženská prostata"), slizniční žlázy poševní předsíně *(vestibulum vaginae)*, nebo dokonce děloha.

ejakulát, semenná tekutina (směs sekretů varlete, nadvarlete, semenných váčků, prostaty), vypuzovaná při ejakulaci z močové trubice. Ejakulát zdravého mladého muže tvoří bělavá hmota o objemu v průměru tři mililitry (2,0–12,0 ml) a zpravidla více než 40 milionů spermií v každém mililitru. Při vypuzení z močové trubice má ejakulát rosolovitou konzistenci, k jeho zkapalnění dochází zhruba do dvaceti minut.

Effertzova doktrína, hypotéza, podle které je muž vybaven limitovaným počtem ejakulací nebo limitovaným objemem celoživotně produkovaného ejakulátu. Pokud tento limit vyčerpá, končí jeho sexuální aktivita. Podle této doktríny se předpokládalo, že muži, kteří začínají sexuálně žít brzy a jsou hodně sexuálně aktivní, končí se sexem dříve než ti, kteří se celý život „šetřili". Moderní sexuologické výzkumy však ukazují pravý opak: lidé, kteří začínají sexuálně žít dříve a jsou celoživotně sexuálně aktivní, mají větší šanci na dobrou sexuální aktivitu i v pokročilém věku.

Jan Steven van Calcar, *Ideální postava muže*, 1543; kresba představuje jeden z více než tří set obrazů v monumentálním sedmisvazkovém anatomickém kompendiu vlámského lékaře, anatoma a antropologa Andrease Vesalia *De humanis corporis fabrica libri septem* („Sedm knih o stavbě lidského těla“).

Podstata mužství

Co je mužství podstata?
Je to pouze prostata?
Někdy to může být i mozek,
ale s jistotou jsou to varlata.

Endymión

Vášnivě líbala každičký jeho erogenní bod,
stále však nenacházela k jeho probuzení správný kód.

Jak tedy dosáhla požehnání svého ženského lůna
a porodila Endymiónovi ne jednoho syna?!
Inu Seléné – mocná čarodějka Luna…

Endymión, v řecké mytologii věčně mladý, ale i věčně spící krásný mladík, do něhož se zamilovala bohyně měsíce Seléné; podle jedněch pověstí byl synem nejvyššího boha Dia, podle jiných byl potomkem élidského krále Aethlia. V jeskyni hory Latmos v Kárii spí věčným spánkem, který si vyprosil s věčným mládím na Diovi. Zamilovaná Seléné ho každou noc navštěvovala a marně se ho pokoušela probudit svými polibky. Tento motiv byl oblíben na římských sarkofázích, kde evokuje nadčasovou zušlechťující moc božské lásky a zmírňuje smrt do symbolu spánku. Podle bájí vyprávěných v Élidě, Seléné porodila spícímu Endymiónovi padesát synů, byla to představa počtu měsíců, po jejichž uplynutí se slavily olympijské hry v Élidě.

erogenní (erotogenní) (z řeckého *erós*, „touha, láska, vášeň, náklonnost“), místa na těle, jejichž dráždění vyvolává erotické vzrušení. Nejsou u všech lidí totožné a v průběhu života doznává vnímavost vůči sexuálním podnětům proměny.

Seléné (latinsky *Luna*, v této podobě slovo přešlo i do češtiny), dcera Titána Hyperiona, řecká bohyně měsíce; jejími sourozenci jsou bůh slunce Hélios a bohyně jitřního jasu Éós. Seléné vystupuje z Ókeanu, jede na voze taženém dvojspřežím a rozdává světu své blahodárné světlo. Zamilovala se vášnivě do smrtelného Endymióna, k němuž se snášela na zem.

George Frederic Watts, *Endymión*, 1872, olej, plátno, 52 × 65 cm, soukromá sbírka.

Dildo a pouzdro penilní

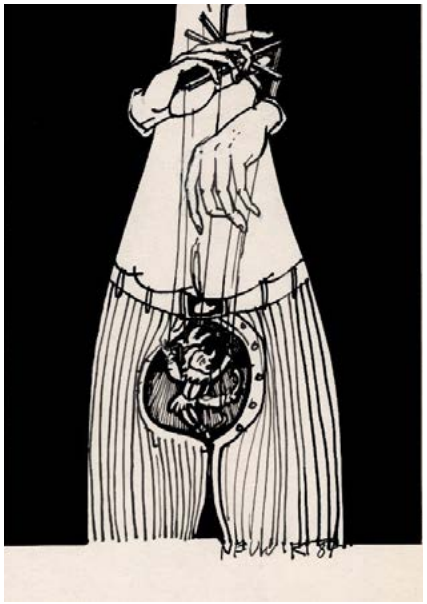
Pouzdro penilní,
to nikdy nesmilní!
Pohoršeně jen sleduje,
jak jeho vilný obsah hoduje.

Ví, že po slastných hodech
přijde jeho mentula o „dech“.
Zas bude ten chlubil o moc menší,
zas bude o hodně tenčí!!!

Proto sní o dildu, jež by mu bylo věrné –
před milováním i po něm zůstalo by stejné.

---

dildo, umělý penis; může sloužit jako pomocný nástroj pro rozšíření vaginy (při porodu); bývá používán při pohlavním styku mezi ženami, například v lesbickém kontaktu nebo k uspokojení a uvolnění sexuálního napětí v harémech nebo ve společenstvích s převažujícím počtem žen; často slouží jako prostředek sebeukájení. Existují rozmanité varianty „nástroje rozkoše“, jenž je znám od pravěku, kdy k uspokojení posloužily dřevěné klacky nebo nalezené plody, až do dnešní doby s bohatou nabídkou vibrátorů, Venušiných kuliček, pohotovostních *articles de voyage* („cestovních potřeb“) a dalších jiných *ladies' friends* („přátel dam“). K zhotovování umělých penisů sloužily nejrozmanitější materiály: vosk, kůže, dřevo, rohovina, želvovina, guma, sklo (skleněná varianta naplněná teplou vodou se těšila oblibě v době italské renesance).

Jiří Neuwirt, *Pouzdro penilní*, 1987, pero, papír, 18 × 14 cm.

falokarp (z řeckého *fallos* „penis, mužský pohlavní orgán“ a *karpos*, „plod; zápěstí“ [ve smyslu pouzdro, překrytí, které se vytvoří ohnutím ruky v zápěstí]), dekorativní pouzdro na penis, kterým si chrání a zdobí penis muži některých domorodých kmenů, například na Papui-Nové Guineji.

mentula (z latiny), mužský pohlavní úd, penis, pyj.

penilní pouzdro, pouzdro na penis; nosí ho muži některých přírodních národů, často jako jediné „oblečení“, v některých kulturách zahalují pouzdra jen předkožku; jsou zhotovována z kůže, trávy, listí, bambusu apod. Mohou působit jako velmi výstřední ozdoba, mnohdy dekorativně zdobená (falokarp), a přitom se často jedná o tabu cudnosti. Penilní pouzdra z kůže používají také masochisté nebo fetišisté kůže.

Ženské pohlavní orgány (Organa genitalia feminina)

Vaječník a Varle

(Ovarium et Testis)

Z mileneckých gonád gamety
dosáhnou vysněné mety,
kterou je reprodukce,
splynou-li láskyplně ty dvě konstrukce.

I když se to mnohdy zrovna nehodí,
zygota se jako naschvál vždycky urodí.

---

gameta (z řeckého *gamétés*, „manžel, partner“), pohlavní buňka s poloviční počtem chromozomů, než mají buňky tělní. Gamety bývají rozlišené podle pohlaví, kdy samičí pohlavní buňka – vajíčko bývá větší a nepohyblivá, zatím co samčí gamety (spermie) jsou menší a bývají obvykle opatřeny jedním nebo více bičíky, takže jsou pohyblivé a mohou se aktivně dostávat k vajíčku.

gonády (z řeckého *gone*, „rod, pohlaví, pokolení“ a *aden*, „žláza“), pohlavní žlázy (u žen vaječníky – *ovaria*, u mužů varlata – *testes*). V gonádách vznikají pohlavní buňky (vajíčka a spermie) a tvoří se tu pohlavní hormony (u ženy estrogeny a gestageny, u muže androgeny).

vaječník (latinsky *ovarium*), ženská pohlavní žláza, která je zdrojem ženských pohlavních buněk a ženských pohlavních hormonů. Má tvar a velikost zralé švestky. Horní pól vaječníku směřuje k vejcovodu a dolní konec je orientovaný směrem k děloze. Vnitřní plocha se obrací do dutiny pánevní, zevní plocha ke stěně pánevní. Zadní okraj je volný, přední okraj je pomocí peritoneální řasy připojen na široký děložní vaz *(ligamentum latum uteri)*. V tomto okraji se nachází *hilus ovarii,* kterým do vaječníku vstupují cévy a nervy. Vaječník je ve své poloze fixován pomocí dvou peritoneálních řas, na povrchu je krytý jednovrstevným kubickým epitelem, pod nímž je uložena hutnější vazivová vrstva *(tunica albuginea)*. Uvnitř se nachází vazivové *stroma ovarii,* které má povrchovou vrstvu korovou a hlubokou dřeňovou. V korové vrstvě se již v prenatálním období objevují nezralé vaječné buňky, které jsou součástí útvarů zvaných primární folikuly. V období dospívání zahajují vaječníky produkci ženských pohlavních hormonů, což se projeví jako ovulační (ovariální) cyklus. V pravidelných, obvykle osmadvacetidenních, intervalech dozrává ve vaječníku primární folikul a mění se na zralý *folliculus ovaricus vesiculosus.* Po dozrání vajíčka folikul praskne (ovulace), vyplavené vajíčko je za normálních podmínek zachyceno ústím vejcovodu a je transportováno do dělohy.

varle (latinsky *testis*, řecky *orchis*), párová mužská pohlavní žláza, která produkuje mužské pohlavní buňky (spermie) a mužský pohlavní hormon testosteron. Varle má ovoidní tvar, ze stran je mírně oploštělé, je dlouhé asi 4 cm, široké 2,5 cm, váží 20–25 g. Na zadní okraj varlete se přikládá nadvarle. Povrch varlete pokrývá tuhá vazivová membrána *(tunica albuginea).* Na zadním okraji varlete je *tunica albuginea* ztluštělá v podélný pruh *(mediastinum testis). Z mediastinum testis* odstupují dovnitř varlete vazivová septa, která rozdělují varle na 200–300 lalůčků kuželovitého tvaru. Jejich báze se obrací proti povrchu varlete, hroty se sbíhají k hilu varlete k *mediastinum testis.* Parenchym lalůčku je tvořen četnými semenotvornými kanálky o délce 50 až 70 cm a šířce asi 0,2 mm. Kanálky jsou vystlány zárodečným epitelem, v němž vznikají spermie. Semenotvorné kanálky se směrem k hilu spojují do jednoho společného vývodu *tubulus seminiferus rectus.* V hilu *tubuli seminiferi recti* jednotlivých lalůčků vytváří síť, z níž vystupuje do nadvarlete 10–14 vývodných kanálků. Epitel semenotvorných kanálků a *rete testis* produkují testikulární tekutinu, která transportuje spermie z varlete do nadvarlete. Testikulární tekutina obsahuje četné bílkoviny, steroidy a ionty potřebné pro zajištění metabolismu spermií. Prostory mezi semenotvornými kanálky jsou vystlány intersticiálním vazivem, v němž jsou uloženy Leydigovy buňky. Ty jsou zdrojem mužského pohlavního hormonu *testosteronu*.

zygota (z řeckého *zygon*, „jho, pouto, spřažení, vzájemné spojení semenných buněk obou pohlaví“]), zárodečná buňka s kompletní sadou chromozomů (diploidní), která vzniká splynutím pohlavních buněk, jež mají každá poloviční (haploidní) sadu chromozomů.

Vejcovod

(Tuba uterina)

Bez průchodného vejcovodu nebude početí,
taková nešťastnice skončí nakonec bez dětí.
Na vajíčko čekají mnohé nástrahy a překážky,
za průchodnou *tuba uterina* neexistují náhražky.
Je to vlastně dopravní cesta
z periférie do hlavního města.
A je-li dětí jako smetí, nelze další jen „zakázat“.
Vejcovod je pak nutné přetnout nebo podvázat.

---

vejcovod (latinsky *tuba uterina*, řecky: *salpinx*), je vnitřním orgánem ženské pohlavní soustavy. Má tvar trubice dlouhé 10 až 15 cm. Mediálním koncem navazuje na dutinu děložní otvorem – *ostium uterinum tubae uterinae,* laterální konec se otevírá do dutiny pobřišnicové prostřednictvím *ostium abdominale tubae uterinae.* Podle průběhu lze na vejcovodu rozlišit *pars uterina*, která prostupuje stěnou děložní, zúženou část *isthmus tubae uterinae,* jenž přechází v nejdelší oddíl – *ampulla tubae.* Nejlaterálnějším, nálevkovitě se rozšiřujícím, úsekem vejcovodu je *infundibulum tubae uterinae.* Okraj infundibula je rozeklán do 10 až 15 třásní *(fimbriae tubae).* Nejdelší z fimbrií je dlouhá až 2 cm a přirůstá k vaječníku. Stěna vejcovodu se skládá ze sliznice (s jednovrstevným cylindrickým epitelem s řasinkami), která vybíhá v četné řasy, jež jsou v ampulární části síťovitě uspořádány, zatímco v ostatních oddílech probíhají longitudinálně. Další vrstvou je hladká svalovina tvořená vnitřní cirkulární a zevní podélnou vrstvou. Povrch vejcovodu pokrývá pobřišnice *peritoneum*. Vejcovod slouží k transportu vajíčka z vaječníku do dutiny děložní. Při ovulaci obejme vejcovod pomocí pohybů fimbrií vaječník, zachytí vajíčko a nasaje spolu s peritoneální tekutinou do dutiny vejcovodu. Peristaltickými pohyby svaloviny a kmitáním řasinek epitelu je vajíčko 4 až 5 dní transportováno vejcovodem do děložní dutiny. Vajíčko může být během transportu ve vejcovodu oplozeno.

Děloha
(Uterus)

Děloha, v latině *uterus*, je pouhé svaloviny kus.
Do hnízda ze sliznice oplozená vajíčka přijímá,
živí je a láskyplně výživnými obaly objímá.

I když plod se k ní jak parazit chová,
donosí ho každá, ať je svobodná či vdova,
a vše opakuje i několikrát znova.

Řecká *hystera* je i v názvu hysterie obsažena,
hysterický bývá ale i muž, nejen žena.

---

děloha (latinsky *uterus*, řecky *hystera*), vnitřní ženský pohlavní orgán. Jedná se o dutý svalnatý orgán, který slouží k přijetí oplozeného vajíčka *(ovum)*, k výživě a ochraně vyvíjejícího se zárodku a plodu až do porodu. Děloha má hruškovitý tvar, je lehce předozadně oploštělá. Váha a tvar dělohy jsou závislé na funkčním období ženy, v dospělosti váží děloha asi 50 g, její délka se pohybuje od 8 do 10 cm, šířka do 5 cm. Během těhotenství se děloha mnohonásobně zvětšuje, váha může dosahovat až 1 000 g. Děloha se skládá z těla, jež tvoří horní rozšířenou a nejobjemnější část a hrdla. Na přední plochu naléhá močový měchýř a plocha zadní je obrácena proti konečníku a naléhají na ni kličky tenkého střeva. Obě plochy v sebe kraniálně přecházejí širokým horním okrajem *(fundus uteri)* a po stranách zaoblenými hranami děložními. V místech přechodu hran děložních do fundu děložního vybíhají rohy děložní, ve kterých vstupují do dělohy vejcovody. Kaudálním směrem se tělo děložní zužuje a přechází zúženým úsekem v děložní krček – *cervix uteri*, na kterém je zavěšena pochva. Kónická část krčku dělohy vyčnívá do pochvy jako čípek děložní. Na vrcholu děložního čípku se nachází zevní branka děložní *(ostium uteri)*. Uvnitř dělohy je malý dutý prostor, který se v rozích děložních otevírá do vejcovodů. Nejvnitřnější vrstvu stěny dělohy tvoří sliznice děložní – *endometrium*, prostřední nejsilnější vrstvou je svalovina – *myometrium* a zevně se nachází serózní vrstva – *perimetrium*. Děloha je uložena intraperitoneálně v dutině pánevní mezi močovým měchýřem a konečníkem. Za fyziologických podmínek leží děloha ve střední rovině, obvykle je nakloněna a ohnuta dopředu.
hysterie (z řeckého *hystera*, „děloha“), choroba vyznačující se výraznou a nestabilní emotivní citlivostí (až přecitlivělostí), sklonem k primitivním reakcím a pocity životního neuspokojení. Nápadná je snaha o předvádění duševních stavů pro okolí, v nejvýraznější formě prostřednictvím hysterického záchvatu. Na rozdíl od jiných záchvatů je však tento záchvat určen divákům, eventuální pády jsou sehrány opatrně. Hysterie může být součástí narušené struktury osobnosti (hysterická psychopatie), která se navíc projevuje prolhaností, intrikánstvím či neustálým předstíráním. Hysterie postihuje podstatně častěji ženy než muže. Za určitých okolností (například při velké katastrofě) může hystericky reagovat i větší skupina lidí najednou.

Pochva
(Vagina)

Já, já, já, žena, jsem středobodem veškerého dění,
gynocentrismus vše vůkol mě navždy změní,
když vypnu hruď, mužům krev se vzpění.
Nežebrám o přízeň jak účastnice soudu Paridova,
vagina – to je má tajná zbraň staronová!
Jen odhadnout ten správný okamžik,
a muž mi padá k nohám jako zralý fík.

---

adventicie (z latinského *adventicius*, „pocházející zvenčí“), řídké kolagenní vazivo, které vytváří zevní vrstvu stěny některých dutých orgánů. Spojuje orgány navzájem a přitom umožňuje jejich pohyblivost.
gynocentrismus (z řeckého *gyné*, „žena“ a latinského *centrum*, „střed, středový bod; jádro; ústředí“, doslova „ženskostřednost“), směr feministické teorie, který vznikl ve 2. polovině 70. let 20. století a rozvíjel se zvláště ve filozofii, v sociologii a politologii na základě morálně-politického, ekologického a pacifistického zázemí. Naproti feminismu, který vychází z všeobecné rovnosti všech lidí a dožaduje se univerzálního zrovnoprávnění, klade gynocentrismus důraz na pozitivní rozdílnost mužů a žen. Takzvaně specificky ženské vlastnosti (mírumilovnost, kooperativnost, starostlivost, vztah k přírodě) byly podle stoupenců/stoupenkyň gynocentrismu potlačeny patriarchální kulturou a jsou nadále potlačovány i soudobým feminismem, který přejímá patriarchální obecnou definici člověka. Gynocentrismus prosazuje diferenci a z ní plynoucí rozdíly v hodnotových představách a etických normách. Představitelkami gynocentrismu jsou například Carol Gilliganová (narozena 1936), Nancy Hartsocková (narozena 1943) či Elaine Showalterová (narozena 1941).
Paridův soud, Paris byl synem trójského krále Priama a jeho manželky Hekaby; v důsledku toho, že jeho narození bylo provázeno snem o zkáze Tróje, který se zdál jeho matce, byl pohozen na hoře Ídě. Tam ho vychovali pastýři, a protože je v dospělosti chránil svou silou, dali mu jméno Aléxandros („Ochránce mužů“). Na Ídě Parida našel Hermés a pověřil ho rozhodnutím sporu o nejkrásnější bohyni. Jablko jako symbol vítězství přisoudil Paris Afrodítě, protože mu

Jiří Eliška, *Paridův soud*, 1988, kresba, pastel, karton, 60 × 80 cm, soukromá sbírka.

slíbila nejkrásnější z žen. Po návratu do Tróje ho poznala jeho sestra věštkyně Kassandra. Poté následoval únos Heleny a trójská válka. Paris byl jako její původce nenáviděn na obou stranách. Nebyl příliš statečný a vyhnul se souboji s Meneláem. S Apollónovou pomocí se mu podařilo zasáhnout do paty jinak nezranitelného Achillea. Parida brzy nato zasáhl otrávený šíp lučištníka Filoktéta a smrtelně ho zranil.

pochva (latinsky *vāgīna*, řecky *kolpos*), jeden z orgánů ženské pohlavní soustavy. Slouží ke kopulaci, je součástí porodních cest a za menstruace odvádí menstruační krev. Pochva má tvar oploštělé trubice o délce asi 8 cm a šířce 3 až 5 cm. Na pochvě se nachází přední a zadní stěna, které na sebe naléhají. Horní konec pochvy obemyká kruhovitě čípek děložní. Kolem čípku tvoří úpon pochvy klenbu poševní, která má přední a zadní část. Zadní oddíl klenby poševní je hlubší, prostornější a je označován jako *receptaculum seminis*, neboť se v něm po souloži shromažďuje sperma. Zevní vyústění pochvy se nachází v předsíni poševní. Stěna pochvy je měkká a pružná, což umožňuje její značné roztažení při porodu. Je tvořena sliznicí, podslizničním vazivem, svalovinou a adventicií. Sliznice je zřasena do četných příčných řas, které jsou na poševních stěnách uspořádány do podélných valů. V dolní části přední stěny probíhá podélný val, který je podmíněn trubicí močovou. Sliznice má na povrchu mnohovrstevný dlaždicový epitel, který kryje rovněž povrch čípku děložního. Ve sliznici pochvy probíhají změny spojené s menstruačním cyklem. Poševní sliznice neobsahuje žlázy; zdrojem sekretu v pochvě při pohlavním vzrušení je transsudát krevní plazmy, který vzniká z bohaté venózní pleteně obsažené v řídkém slizničním vazivu. Dolní část pochvy kolem *ostium vaginae* obkružují příčně pruhované snopce, které mají funkci svěrače poševního vchodu. Malá část stěny poševní v rozsahu její zadní klenby je kryta pobřišnicí, která na pochvu přechází ze zadní strany děložní.

Poštěváček
(Clitoris)

Clitoris se nerad ukazuje,
proto z něj jen kousek vykukuje.

Tajemství rozkoše si nechává pro sebe,
ale majitelku občas slastně vystřelí až do nebe.

O hrátky s ním, čistě intimní,
nemá zájem jen žena frigidní…

---

poštěváček (latinsky *clitoris*, řecky *kleitoris*), jeden z ženských zevních pohlavních orgánů. Poštěváček je obdobou penisu muže, jeho celková délka je asi 8 cm, přičemž zevně je patrná pouze malá část (6–7 mm). *Clitoris* začíná dvěma přihrocenými částmi – *crura clitoridis*, které jsou připevněny k dolním ramenům kostí stydkých a překryty párovým svalem *musculus ischiocavernosus*. Obě *crura clitoridis* se pod symfýzou spojují v tělo *(corpus clitoridis)*, které je zevně zakončeno žaludem *(glans clitoridis)*. Glans clitoridis, který překrývá řasa malých stydkých pysků *(praeputium clitoridis)*, je jedinou zevně patrnou částí poštěváčku. Podkladem *clitoris* je párová topořivá tkáň, která má obdobnou stavbu jako topořivá tělesa penisu, avšak erekce při pohlavním vzrušení je podstatně menší.

G-bod

Brilantní šermíř Cyrano de Bergerac
naznačil ústup jako rak a pak –
bleskurychlý výpad – soupeř naznak pad'.

Vždy hledal ve slabinách soupeře G-bod,
a když jej našel, v širou dál letěl širák,
načež s promyšlenou grácií duelanta bod…

Roxanin G-bod však láskyplně pokořil,
ne Rostandovi a Kristianovi po vůli. Naopak!
Dosud platonický milenec do bodu onoho
(Ohoho!) s nemenší grácií kord svůj zanořil…

G-bod, Gräfenbergův bod, oblast přední stěny ženské pochvy, v místě nejbližšího kontaktu pochvy a močové trubice. Dráždění této erotogenní zóny má docházet k výraznému sexuálnímu vzrušení a silnému orgasmu. S koncepcí G-bodu se však neztotožňuje celá odborná komunita. Bod byl nazván podle německého lékaře a vědce Ernsta Gräfenberga (1881–1957), který se zabýval studiem anatomie a fyziologie ženského pohlavního ústrojí.
Rostand, Edmond (1. 4. 1868, Marseille, Francie – 2. 12. 1918, Paříž, Francie), francouzský básník a dramatik. Výjimečný ohlas vyvolalo zejména jeho neoromantické drama *Cyrano de Bergerac* (Cyrano z Bergeracu, premiéra 1897), které dodnes naplňuje hlediště divadel. *Cyrano z Bergeracu* je hrou o galantní lásce a cti. Ošklivý, nosatý, ale citlivý a vzdělaný šlechtic Cyrano z Bergeracu miluje tajně dívku Roxanu. Nepředpokládá, že by jeho láska mohla být opětována, a proto dává svou duchaplnost a cit do služeb svého mladšího, pohledného přítele Kristiana, jenž se do Roxany rovněž zamiloval: píše Roxaně milostné dopisy Kristianovým jménem a učí přítele, jak vyznávat lásku. Do těchto sentimentálních projevů skrývá nešťastný rytíř vlastní cit. Rostandův titulní hrdina Cyrano z Bergeracu dokázal to, co se podařilo jen několika moderním dramatům – opustil prostor uměleckého díla a stal se mýtem, symbolem romantického životního postoje a romantického pojetí lásky.

Rostandovo neoromantické drama *Cyrano de Bergerac* představil v roce 2024 balet Národního divadla Brno v taneční podobě. Autoři výpravné, barokně laděné inscenace Jiří Bubeníček a Nadina Cojocaru přizvali i Eróta, jehož šípy míří do bodu G stejně neomylně jako Cyranův kord.

Ovulace

Ovulace není děj ryze spontánní,
je pod přísnou kontrolou hormonální.

Ve dnech ovulace má prý žena větší chuť se milovat,
říkají to pánové, možná mají sklony mnohé si namlouvat,
aby mohli bez obav svým nezřízeným vášním průchod dát.

Cožpak nečetli znamenitý Graafův spis na téma *folliculus ovaricus vesiculosus* –
De mulierum organis in generationi inservientibus tractatus novus?
V něm to učenec říká naprosto jasně a bez příkras –
nakonec jeho folikul „praskne“ zas a zas.

Proto se většinou mužové intuitivně snaží ovulujících žen vystříhat,
k placení nepříjemných alimentů tak raději příčinu nezavdat.

Graaf, Reinier de (30. 7. 1641, Schoonhoven, Nizozemsko – 17. 8. 1673, Delft, Nizozemsko), nizozemský anatom a lékař. K jeho nejcennějším zjištěním patří objev konečného stadia vývoje folikulu (dutinky) ve vaječníku, v němž probíhá dozrávání vajíčka a v jehož stěně se tvoří ženské pohlavní hormony (tzv. Graafův folikul). Z díla: *De mulierum organis in generationi inservientibus tractatus novus* (Nový traktát o ženských orgánech sloužících k plození, 1672).
Graafův folikul (latinsky *folliculus ovaricus vesiculosus*), útvar ve vaječníku, v němž se vyvíjí vlastní vajíčko. Zralé folikuly jsou dutinky, které mají na povrchu vazivové pouzdro, pod nímž se nacházejí četné folikulární buňky. Buňky dozrávajícího folikulu jsou hormonálně aktivní – produkují estrogeny. Uvnitř folikulu je dutina, která obsahuje folikulární tekutinu *(liquor folliculi)*. V jednom místě je na vnitřní ploše folikulu vyvýšena v hrbolek *(cumulus oophorus)*, v němž je uloženo dozrávající vajíčko. Zralé lidské vajíčko má průměr 120 až 150 μm (je to největší buňka lidského těla), celý zralý folikul asi 10 až 20 mm. Po dozrání vajíčka folikul praskne (ovulace) a vyplavené vajíčko je zachyceno vejcovodem, kterým putuje do dělohy.
ovulace (z latinského *ovulum*, „vajíčko; vaječná buňka“), periodické uvolňování zralého vajíčka z vaječníků. Po dozrání Graafova folikulu dochází k prasknutí jeho stěny a vyplavení vajíčka proudem folikulární tekutiny do peritoneální dutiny. Za normálních podmínek je v peritoneální dutině vajíčko zachyceno ústím vejcovodu. K ovulaci dochází zpravidla uprostřed menstruačního cyklu, tedy asi 14.–15. den. Po ovulaci se zbytek Graafova folikulu transformuje na žluté tělísko *(corpus luteum)*, které produkuje hormon progesteron, podporující růst děložní sliznice, aby ji připravil na přijetí oplozeného vajíčka. V případě, že nedojde k oplození vajíčka, žluté tělísko postupně zani-

ká a zbývá po něm jen jizva (a dojde k menstruaci); pokud je vajíčko oplozeno, žluté tělísko zůstává aktivní až do konce 4. měsíce těhotenství, kdy jeho funkci postupně přebírá placenta.
placenta, plodové lůžko, které vzniká v těhotné děloze částečně ze změněné části její sliznice a zčásti z tkání plodu (trofoblast). Plod je připoután k placentě pupečníkem, jímž procházejí cévy. Hlavní funkcí placenty je poskytování kyslíku a výživy plodu, odvádění zplodin jeho metabolismu a tvorba hormonů nezbytných pro udržení těhotenství. Tyto látky přestupují přes placentu z mateřské krve do krve plodu a naopak (krev plodu a matky se však vzájemně nemísí).

Menstruace

Se ženou v premenstruační tenzi není žádná legrace,
zamračená, vzteklá, plná bouřících se citů honí všechny do práce.
Jindy je zase sklíčená, plná frustrace – zase ta otravná menstruace!

---

blastocysta (řecky *blastos*, zárodek), rané embryonální stadium savců.
menstruační cyklus, cyklické změny probíhající na sliznici dutiny děložní *(endometrium)*. Je řízen ovariálními hormony, estrogeny a progesteronem. Začíná v období puberty a definitivně končí v postmenopauze. U většiny žen trvá menstruační cyklus zhruba 28 dnů. Zahrnuje čtyři po sobě jdoucí fáze: menstruační, proliferační, sekreční a ischemickou. V menstruační fázi se povrchová vrstva sliznice *(zona functionalis)* v útržcích odděluje od vrstvy bazální a z dutiny děložní je odplavena menstruační krví. Probíhá v 1.–4. dnu cyklu. Po odloučení funkční (povrchové) vrstvy děložní sliznice dochází v průběhu 4.–5. dne cyklu k překrytí sliznice novým povrchovým epitelem, který sem migruje z bází děložních žlázek, jejichž epitel se intenzivně množí (proliferační fáze). Původně 0,5–1 mm tlusté, ale již epitelizované *endometrium* se rychle zvyšuje proliferací vazivových buněk, děložních žlázek i vinutých artérií. Na konci proliferační fáze, která trvá do 15. dne cyklu, je sliznice tlustá asi 3–4 mm. Po ovulaci – v sekreční fázi (16.–27. den cyklu) sliznice dále mohutní a na jejím konci je silná asi 5–7 mm. V případě, že nedošlo k oplodnění vajíčka a implantaci blastocyty, nastupuje ischemická fáze. Dochází ke spasmu vinutých arteriol sliznice a dojde k přechodné místní nedokrevnosti *zona functionalis*. Když po několika hodinách křečovitý stah vinutých tepen povolí, jejich stěny poškozené autolytickými pochody praskají a vznikají mnohočetné krevní výrony do funkční vrstvy endometria, které nakonec vyústí v další menstruační krvácení.

Plodnost

(Fertilita)

„Hrozivý trend: Muži budou v roce 2060 neplodní“,
zní titulky v odborných časopisech i novinách těchto dní:

http://www.novinky.cz/veda-skoly/352923-hrozivy-trend-muzi-budou-v-roce-2060-neplodni.html

„Pouhá módní vlna,“ optimismus feministek mírní
sexuolog docent Jaroslav Zvěřina. „Snad zase odezní.“

„A ne-li,“ pokračuje docent, „Agrofert, ta firma nevšední,
každému hlavu napraví, fertilitu zajistí a potomky zpoplatní.“

Agrofert, a.s., český zemědělský, potravinářský a chemický holding; ovládá více než 230 společností. Patří mezi největší firmy v České republice (konzolidované tržby v roce 2012 činily přes 130 miliard Kč). Společnost vlastní podnikatel a politik (zakladatel hnutí ANO) Andrej Babiš (narozen 1954).
fertilita (z latinského *fertilitas*, „plodnost, úrodnost, výnosnost“), plodnost, počet potomků jedné ženy, častěji demografický ukazatel vyjadřující průměrný počet potomků připadajících v příslušné populaci na jednu ženu, jeden pár nebo populaci (tím se liší od fekundity, která vyjadřuje potenciál pro reprodukci). Původně byl tento termín používán pouze pro samice, v současnosti se stále více používá i v případě samců. Srovnávání fertility mezi populacemi je ztíženo reprodukčními vzorci (například průměrným věkem ženy při narození prvního dítěte, rozmístěním porodů v průběhu reprodukčního života aj.). Proto je vhodné mezipopulačně srovnávat až populace žen (respektive párů) po ukončení reprodukčního období. Kromě počtu vyprodukovaných gamet (fekundity) fertilitu ovlivňuje i fekundabilita související s nutričními faktory, sexuálním chováním a cítěním, kulturními zvyklostmi aj. Za hraniční hodnotu fertility potřebnou k zachování lidské populace je zpravidla považováno 2,1 potomka na jednu ženu. Fertilitu je třeba odlišovat od natality (porodnosti).
Zvěřina, Jaroslav (18. 12. 1942, Třebíč), český sexuolog a politik; docent a dlouholetý přednosta Sexuologického ústavu 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze. Publikoval více než 150 odborných prací, přispěl do několika monografií, skript a sborníků. Je autorem učebních textů a monografií: *Lékařská sexuologie* (Praha: H+H, 1992), *Lékařská sexuologie* (Praha: Schering AG, 1994), *O politice a sexualitě* (Praha: Medea, 1996), *Sexuologie (nejen) pro lékaře* (Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2003) aj.

Přednosti ženství

Ženství má mnoho předností
a zejména vyniká plodností.
Vlezle bych ještě špitnul tence,
že je to též vyšší inteligence.
(Šeptnu to jenom do vrby anebo do dubu,
to abych v hospodě nedostal přes hubu.)

Co dále říci k pokroku
ve vědě o rozkroku?
Tři výpusti tam u žen ústí,
a když se člověk do vědy pustí,
tak zjistí, že u muže
gynekolog nic nezmůže.
Což není nové zjevení,
ale umožní to šetření
a vede k opatření mnohému
stran sítě péče v systému,
neb trvale chybí personál
pro všechna ústí až po anál,
ve všech Ústích drž stav šetřicí
nad Labem i nad Orlicí.

Dva na koni

Nejkrásnější pohled na svět prý poskytuje koňský hřbet,
ti dva v extázi vzletu ale hledí k nebi a neotáčejí se zpět.

milování na koni, způsob milování užívaný v prostředí nomádských etnik. Pro mužské příslušníky, kteří byli se svými koňmi srostlí jako bájní Kentauři, bylo milování na koni obvyklou věcí; dosvědčují to četná výtvarná zpodobení. Praktikovali je zejména Mongolové za velkého chána Čingischána koncem 12. a počátkem 13. století, kdy za svých mohutných dobyvatelských tažení, jimž padla za oběť četná bohatá města, koňský hřbet snad ani neopouštěli.

▸ Zdeněk Macháček, *Dva na koni*, 1999, topol, 120 × 188 × 168 cm, soukromá sbírka.

Enigmatičnost lásky

V *Tuskulských hovorech* Cicero, jindy korektní, s úlisností hadí, spíš jako smyslný Ovidius v *Umění milovat* radí:

„Nejlíp se stářím rezavějící láska vystrnadí,
když se s mladším klínem starší klín zradí.“

Ernstovo plátno s oběma antickými moudry enigmaticky ladí…

Advocatus diaboli:

„Takové ‚obrušování hrany‘
platí dnes recipročně – pro obě strany.“

Errat et in nulla sede moratur amor (z latiny), Láska těká a nikde nečeká dlouho (Publius Ovidius Naso [43 př. n. l.–17 nebo 18 n. l.], *Ars amatoria* [Umění milovat], 2 př. n. l.).

Novo amore veterem amorem tamquam clavo clavum eiciendum putant (z latiny), Říká se, že je třeba starou lásku vyrazit novou láskou jako klín klínem (římský politik, právník, řečník a spisovatel Marcus Tullius Cicero [106–43 př. n. l.], *Tusculanae disputationes [Tuskulské hovory]*).

Max Ernst, *Lidé se o tom nic nedozvědí*, 1923,
olej, plátno, 80,3 × 63,8 cm, Tate Gallery, Londýn, Velká Británie.

Enigmatický obraz *Lidé se o tom nic nedozvědí* (1923) je ryze surrealistický a vznikl ještě před vydáním prvního surrealistického manifestu. Jeho smysl objasnil Ernst svou básní, napsanou na zadní straně obrazu: „Die Liebe, die dem Leben einen Sinn geben sollte, / wird Tag und Nacht von der klerikalen Polizei / überwacht. Die Kirche existiert, um die Liebenden / ihrer Rechte zu berauben. Die Liebe muß – wie / Rimbaud sagt – wieder erfunden werden.“ („Láska by měla životu smysl dát, však za noci / i za dne, pod zraky klerikální policie / chřadne. Církev existuje, aby milující oloupila / o práva. Vše pro lásku znovuobjevenou, její síly / kladné – s Rimbaudem věřme, že se narodila.“) Jde patrně o výtvarné vyjádření souvztažnosti mezi sexuálními vztahy a měsíčními fázemi, přičemž malíř zdůraznil erotičnost rukou, jež gestem cudné Venuše zakrývají zeměkouli.

Kardiovaskulární (oběhový) systém (Systema cardiovasculare)

Srdce

(Cor)

V srdci – dutém svalu,
místa je pomálu.
Pořád je tu kravál,
krve velký nával.
Ač myokard maká na plné obrátky,
krev žilami dere se zas nazpátky.

Jako by plul po zpěněné řece vor,
tak chová se naše srdce – *cor.*

A kdepak se skrývá láska a zloba,
když srdce není prázdná nádoba?
Snad tísní se v předsíni či v komoře.

---

srdce (latinsky *cor, cordis*, n.), dutý, svalnatý orgán, červenohnědé barvy. Svojí činností udržuje jako pumpa krev v neustálém oběhu. U dospělého člověka váží srdce 270 až 320 g a je veliké asi jako jeho pěst. Srdce je uloženo v dutině hrudní za hrudní kostí, jeho větší část leží vlevo od střední roviny a zbylá asi jedna třetina přesahuje na pravou stranu. Má tvar kužele, jehož základna směřuje vpravo nahoru a dozadu, a hrot je orientován dopředu dolů a doleva. Srdeční stěna se skládá ze tří vrstev – endokardu, myokardu (srdeční svalovina) a perikardu (osrdečník). Srdce má uvnitř dutinu, která je rozdělena podélnou přepážkou na pravou a levou část. Každá z těchto částí je dále členěna příčně uloženým septem na předsíň a komoru. Vznikají tak čtyři samostatné srdeční oddíly – pravá předsíň, levá předsíň, pravá a levá komora. Do pravé předsíně přivádí odkysličenou krev horní a dolní dutá žíla a srdeční žilní splav. Do levé předsíně přivádějí okysličenou krev z plic čtyři plicní žíly. Krev z předsíní se pak dostává skrze síňokomorové ústí opatřené chlopněmi (vpravo trojcípou, vlevo dvojcípou chlopní) do příslušné komory srdeční. Z pravé komory vystupuje plicní kmen *(truncus pulmonalis)*, odvádějící všechnu odkysličenou krev do plic, z levé komory vystupuje srdečnice (aorta), jejíž větve postupně rozvádějí okysličenou krev po celém těle. Ve žlábcích na povrchu srdce jsou uloženy věnčité tepny *(arteriae coronariae cordis)*, vyživující samotné srdce, srdeční žíly a nervová pleteň, která je provází.

Michal Halva, *Dopis od srdce*, 2011,
kombinovaná technika, sololit, autorský rám, 86 × 107 cm.

Srdečnice

(Aorta)

„Tak si, hoši, případně vyberte z níže nabízeného menu…
Srdečně Vaše Srdečnice – v případě zájmu na vás nezapomenu.“

Je nejsilnější, nejdelší a ženského rodu – co by tedy ještě chtěla!?
Prý nerozvádět krev do jistých částí mužského těla…

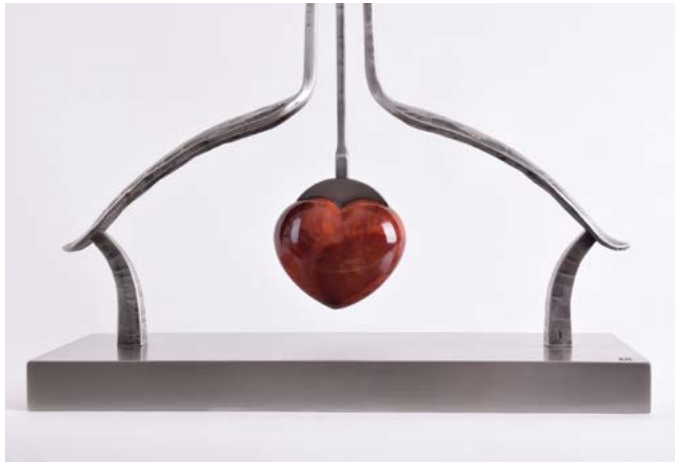
Jiná ze srdečnic však děla, že by s ohledem na ženy chtěla
občas dopovat krví ještě víc jisté části mužského těla…

Tak si to, mužové, přeberte –
buď berte, nebo neberte…

„Milá Srdečnice – navždy spolu
zhmotněni v karneolu
v barvě srdečního svalu.“

srdečnice (latinsky *aorta*), nejsilnější a nejdelší tepna lidského těla. Vystupuje z levé komory srdeční otvorem *ostium aortae* a rozvádí krev do celého těla. Aortu je možno rozdělit na tři hlavní úseky: vzestupnou – *aorta ascendens*, aortální oblouk – *arcus aortae* a aortu sestupnou – *aorta descendens*. Sestupná aorta se dále dělí na hrudní aortu – *aorta thoracica* a aortu břišní – *aorta abdominalis*.

Pavel Tasovský, *Moje srdce bije jenom pro Tebe*, 2019,
nerezová ocel, karneol, 85 × 45 × 21 cm.

Syndrom zlomeného srdce

Hokusaiovo poetické přetavení milenčina/milencova zhrzení
jako výraz citlivé básnířčiny/básníkovy empatie?
Ano, ale také *tako-tsubo kardiomyopatie*
či projekce ženské sexuální fantazie.

Hokusai, Kacušika (1760–1849), patrně nejslavnější japonský grafik, ale i vynikající malíř, básník a prozaik. Zanechal mimořádně rozsáhlé a kvalitní dílo, jež ovlivnilo i evropské umění: ilustrace (dřevořezy) asi pěti set knih, více než 30 000 volných listů, cykly, tušové skici, malby na hedvábí a jiných látkách. Jeho osobitý rukopis je nezaměnitelný: jisté vedení Hokusaiovy charakteristické ostroúhlé linie, talent postihnout příznačnou formu věcí i figur v maximálním zjednodušení, asymetrická kompozice, pozoruhodné perspektivní zkratky. To vše bohatě uplatnil ve velkém patnáctidílném kompendiu *Hokusai manga*, jehož díly vycházely po celou první polovinu 19. století v trojbarevně tištěných sešitech a dodnes představují nevyčerpatelnou studnici malířské invence a inspirace. Kromě tohoto veledíla a volných barevných listů na téma krajiny kolem hory Fudži, přírodních zátiší *kačóga* a žánrových výjevů z každodenního života se Hokusai intenzivně věnoval ilustracím erotických knih.

syndrom zlomeného srdce (japonsky *tako-tsubo*, „speciální koš japonských rybářů k lovu chobotnic“), onemocnění srdečního svalu, které svými příznaky připomíná infarkt myokardu; údajně se vysky-

tuje více u žen než u mužů. Onemocnění bylo popsáno počátkem devadesátých let minulého století japonskými výzkumníky pod názvem *tako-tsubo kardiomyopatie*. Jeho příčinou bývá psychický a emoční stres (nezdary v erotickém a sexuálním životě, ztráta zaměstnání, odmítnutí článku v renomovaném odborném časopise, redakční hrozba deadline, manželkou vynucené společné sdílení televizního seriálu *Ordinace v růžové zahradě* apod.) nebo fyzický stres (nadměrný hluk, nízká nebo vysoká teplota apod.), zpravidla obojí. Srdce čelí prudkému náporu stresových hormonů, zejména adrenalinu, které způsobují dočasné oslabení srdečního svalu. Onemocnění se projevuje bolestí na hrudi, dušností, někdy i upadnutím do bezvědomí, které stejně tak provází infarkt myokardu. Na rozdíl od něj však nedojde k uzavření koronárních cév a při včasné léčbě nedochází k trvalým následkům. Při správné léčbě a vhodném životním stylu se funkce srdce spontánně upraví do jednoho až čtyř týdnů. „Lékem" na kardiovaskulární onemocnění může být zase láska, především aktivní sexuální život. Nejenže zvyšuje tep stejně jako aerobní cvičení, ale snižuje dlouhodobý stres a zkvalitňuje spánek. Posiluje srdeční sval, snižuje krevní tlak, a dokonce je menší riziko cukrovky 2. typu a obecně nižší riziko srdečních záchvatů. Během sexu se také uvolňují endorfiny a oxytocin, které uklidňují a snižují stres, a zároveň dochází ke zmírnění pocitu osamělosti. Pravidelný a uspokojivý sexuální život s milujícím partnerem je pouze součástí celkového zdravého životního stylu, který by měl člověk dodržovat, aby kardiovaskulárním onemocněním efektivně předcházel.

Kacušika Hokusai, *Nahá dívka v objetí chobotnic*, dvoustrana z 1. dílu knihy *Kinoe no komacu*, 1814, barevně tónovaný dřevořez, 23 × 32 cm, British Library, Londýn, Anglie.

Velká chobotnice osmi pohyblivými rameny uchvátila potápějící se dívku a svým ústním otvorem provádí *cunnilingus*, zatímco malá chobotnice proniká mezi rty do dívčiných úst. Tato rafinovaná fantasmagorická scéna může být vyložena jako projekce ženské sexuální fantazie: „terorizující" chobotnice představují vysněného vášnivého milence. Hokusai ilustroval mezi lety 1814–1822 osm eroticky laděných příběhů, všechny s mistrovsky provedenými obrazy.

Když srdce v mezihrudí prudí…

(Mediastinum)

Lyrický mluvčí (školometsky):

„Mediastinum je název pro mezihrudí,
útvar, jehož ženský povrch u mužů nemalý zájem budí.

Ale pravé mediastinum je prostor uvnitř hrudi, jeho hranice jsou plíce,
začíst se do anatomie musí ten, kdo o něm chce zvědět více.

Napovím, že ve středním mediastinu se srdce uvelebilo,
bije si v průměru sedmdesátkrát za minutu, jako by se nechumelilo."

Potenciální klient / dříve pacient (úzkostlivě):

„A když bije za minutu jen třicekrát?
Už mám problém i tenis špičkově hrát!"

Lyrický mluvčí (mentorsky):

„Je třeba kardiologů v brněnském Cardiopulsu se po příčině ptát."

Docent MUDr. M.K., Ph.D., Cardiopuls (laskavě a povzbudivě):

„Máte srdce jak ZVON od Dytrychů z Brodku,
ale rozvodné dráty připomínají Přemyslovu zrezivělou otku,
kterou kulturní hrdina zapích' do brázdy u obce Stadice,
neb si ho za ženicha vyvolila jedna z té vyšehradské dívčí trojice.

Ale zpátky k vašemu srdci, milý pane kliente, vyměníme ten zrezivělý drát,
nasadíme kardiostimulátor a všechno bude zas akorát.
Zas uslyšíte od sudího na umpiru – love game,
nebo při nejhorším deuce, pak advantage a celý game."

Klient (v jásavém vivace):

„Takže, když má srdeční převodní systém poruchu,
není třeba hned klesat ni na těle, ni na duchu?!
Kardiostimulátor jej svými impulzy zase oživí,
znovu budu běhat na kurtu i za ženskými jak divý…

(Na okamžik se zamyslí, načež pokračuje v tónu Ódy na radost.)

Pane docente, budu teď vlastně kyborg,
zvládnu Annu, Janu i Zuzanu, tenis budu hrát líp než Björn Borg.“

Borg, Björn (6. 6. 1956, Södertälje, Švédsko), švédský tenista; jeden z nejlepších hráčů tenisové historie. Techniku obouručného bekhendu přivedl k dokonalosti a učinil z ní svoji největší zbraň. Za svou kariéru vyhrál 64 turnajů ATP ve dvouhře, z toho 11 grandslamových. Na grandslamových turnajích začal vítězit od svých osmnácti let. Vynikal fyzickou i psychickou nezdolností, dokonale zautomatizovanými mechanickými pohyby, jimiž připomínal kyborga. Tyto vlastnosti osvědčil také v osobním životě. V roce 1980 se Borg oženil s rumunskou tenistkou Marianou Simionescu, v roce 1984 se však rozvedli. Jeho partnerkou pak byla švédská modelka Jannike Björling. V letech 1989 až 1993 byl ženat s italskou zpěvačkou Loredanou Berté. V roce 2002 se oženil potřetí s Patricií Östfeldt. V roce 1987 byl uveden do Mezinárodní tenisové síně slávy.

kyberprostor (anglicky *cyberspace*), virtuální prostor vytvářený prostřednictvím moderních informačních a počítačových technologií. Tento umělý svět, vytvořený počítači a telekomunikačními sítěmi, existuje paralelně ke světu reálnému. Pojem kyberprostor uvedl do literatury americký spisovatel William Ford Gibson (narozen 1948) ve své povídce *Burning Chrome* (1982, česky *Vypálit chrom*) a knize *Neuromancer* (1984, česky *Neuromancer*). Podle Gibsona kyberprostor představuje počítačový trojrozměrný svět, ve kterém se uživatelům sítí data jeví jako geometrické struktury a virtuální realita. Gibson se při psaní svých literárních děl inspiroval stylem a drsnou poetikou detektivek amerického spisovatele Raymonda Chandlera (1888–1959), kterou spojoval s žánrem science fiction. V současné době je fenomén kyberprostoru předmětem vědeckého výzkumu kyberantropologie, která se zabývá studiem člověka v kontextu virtuální reality, vytvářené prostřednictvím moderních počítačových, informačních a komunikačních technologií.

kyborg (složenina počátků slov *kybernetický organismus*), živá bytost obohacená o mechanické či elektronické systémy. Tyto součástky jsou obvykle nesnímatelné a jejich montáž nebo demontáž se provádí formou chirurgického zákroku. Kyborgové, u nichž elektronické či mechanické součástky tvoří významnou část těla (z živé bytosti může být použit pouze mozek), jsou fiktivními postavami žánru science fiction. V technickém slova smyslu je kyborgem i člověk s takzvaným kochleárním nebo retinálním implantátem nebo srdečním stimulátorem. Možnosti umělých náhrad orgánů, zejména smyslových, jsou však dosud velmi omezené.

mezihrudí (latinsky *mediastinum*), prostor v dutině hrudní mezi dvěma plícemi obalenými pleurou. Vpředu je mediastinum ohraničeno hrudní kostí, vzadu páteří, dole bránicí. Dělí se na přední a zadní mediastinum. Přední mezihrudí je obvykle ještě děleno na přední horní; obsahuje brzlík nebo jeho zbytky, pravou a levou *vena brachiocephalica*, horní dutou žílu *(vena cava superior)*, vzestupnou aortu (*aorta ascendens)* a část oblouku aorty *(arcus aortae)* s tepnami, jež z něj vystupují, průdušnici a průdušky; přední dolní mediastinum obsahuje srdce v osrdečníku, *nervi phrenici* pro inervaci bránice a mízní uzliny. Zadním mediastinem *(mediastinum posterius)* procházejí bloudivé nervy *(nervi vagi)*, hrudní aorta, hrudní mízovod *(ductus thoracicus)*, žíly (*vena azygos, hemiazygos* a *hemiazygos accessoria*), kmeny sympatiku a mízní uzliny.

Jiří Eliška, *Adam a Eva Kyborgovi_vyhnání z ráje 2.0*, kresba, komentář, zadní strana obálky metodické příručky, 2022, 21 x 30 cm.

Bytí srdce

Řeší soudní lékař ontologické otázky dívčina bytí?
Není filozof, musí říci, proč přestalo její srdce bíti!

Z patologovy pitevní zprávy pak lékař (i medik) vidí,
jakou „medicínou“ měl správně léčit nemocné lidi.

*

Dnes se pitvá už jen pár procent nebožtíků,
na pitvu občané myslí spíš ze zvyku.

Však chceš-li mít skutečně svou pitvu jistou,
plánuj smrt násilnou, třeba s teroristou.

---

bytí, život, existence; nejširší společné označení pro všechno, co jest. Filozofie podle Platóna začíná údivem nad tím, že něco jest, nad zázrakem bytí. Nejstarší filozofové se pokoušeli vyzkoumat původ bytí a pokládali za něj některý z živlů, případně boj anebo zásah demiurga. Křesťanská filozofie ztotožnila bytí se stvořením a pokládala je za dílo Boží. V novověku otázku bytí zastínila otázka jistého poznání (René Descartes), později historického dění a vznikání (Georg W. F. Hegel). Ve 20. století otázku bytí – včetně rozdílu mezi „být“ a „být nějaký“ nebo „být něčím“ – obnovil Martin Heidegger, který rozlišil zejména různé způsoby bytí. Na rozdíl od předmětů, které jsou nám po ruce a slouží k něčemu, a od těch, které se v našem světě pouze vyskytují a které nezaujatě pozorujeme, je člověk bytím na světě, jemuž o toto jeho bytí neustále jde, jemuž na něm záleží. Problematikou bytí se zabývá filozofický obor ontologie.

medik (z latinského *medicus*, „lékař“), 1. studující medicíny; 2. lékařský technik, zdravotnický záchranář vyškolený v pre-medicínské péči.

ontologie (z řeckého *oús* [čteno: ús], *ontos*, „jsoucí“, *logos*, „nauka, věda“), filozofické učení o bytí, o jeho nejobecnějších určeních a pojmech, pojímané někdy jako náhrada, jindy jako součást metafyziky.

patologie (z řeckého *páthos*, „nemoc, útrapa; vášeň a *lógos*, „rozum, mysl; slovo; věda, nauka“), 1. vědní obor zabývající se chorobnými pochody a změnami v těle organismů; 2. (hovorově) patologický ústav.

pitva (též *sectio*, odvozeno z latinského *secare*, „řezati“), základní anatomická metoda užívaná ke studiu lidského těla. Otevření a prozkoumání těla zemřelého člověka nebo zvířete za účelem poznání a studia jeho stavby se nazývá anatomická pitva. Provádí se převážně na anatomických ústavech lékařských fakult pro výuku mediků a další vzdělávání lékařů. Pro anatomickou pitvu slouží těla lidí, kteří se rozhodli věnovat je pro tyto účely, případně těla zemřelých, o něž nejeví zájem pozůstalí.

pitva patologická (**soudní**), otevření a prozkoumání těla zemřelého za účelem zjištění příčiny smrti, chorobných změn a známek případných předchozích léčebných zákroků. Soudní pitva se provádí při náhlých úmrtích s podezřením na nepřirozenou smrt; nařizují ji orgány činné v trestním řízení. Kromě příčiny smrti zkoumá i další okolnosti (například posmrtnou manipulaci s tělem, stopy tělních tekutin apod.).

soudní lékařství, multidisciplinární lékařský obor pohybující se na hranici mezi medicínou a právem. Jeho náplní je zejména provádění takzvaných „zdravotních“ pitev, které odhalují bezprostřední příčiny smrti, a to jak chorobných, tak násilných. Informací o okolnostech, hlavně však o mechanismu vzniku zranění, využívá však hlavně právo. Jedná se o jeden z nejstarších medicínských oborů, ustavených už za antického Říma. Známý je například rozbor třiadvaceti bodných ran při vraždě Gaia Iulia Caesara (100–44 př. n. l.). *Constitutio Bambergensis Criminalis* (vydané v roce 1507) poprvé specifikuje činnost a povinnosti soudního lékaře, a to včetně nařízení písemného vypracování znaleckých závěrů pro potřeby soudu. *Constitutio Criminalis Carolina* císaře Karla V. z roku 1532, které zůstalo v platnosti až do roku 1871, nařizovalo, aby byl odborník (lékař) slyšen ve všech případech úmrtí způsobených druhou osobou.

Enrique Simonet, *Anatomie srdce; A měla srdce!; Pitva,* 1890, olej, plátno, 177 × 291 cm, Museo del Prado v Madridu, současné umístění: Museo de Málaga, Málaga, Španělsko.

V roce 1887 získal Simonet grant na studium malby v Římě, kde namaloval obraz *Anatomía del corazón* (Anatomie srdce), který mu přinesl mezinárodní uznání a řadu ocenění. Jiným jeho proslulým dílem je *Decapitación de San Pablo* (Stětí svatého Pavla, 1887), které je umístěno v katedrále v Málaze.

Koronární tepny
(Arteriae coronariae cordis)

Koronární tepny se o srdce starají,
takže ve dne v noci pokoje nemají.

Jak milenci se k srdeční stěně vinou,
nikdy by nebyly nevěrné s jinou.

Všechno jen pro srdce, to je jejich pohled,
na ostatní orgány neberou ohled.

---

koronární tepny (latinsky *arteriae coronariae cordis*), věnčité tepny (pravá a levá) vyživující srdce, zejména jeho svalovinu (srdeční myokard). Vystupují ze začátku vzestupné srdečnice *(aorta ascendens)*, na srdci jsou většinou obaleny vrstvou tukové tkáně. Jedná se o tepny konečné (terminální), mezi nimiž neexistují funkčně významné spojky a kolaterální oběh. Náhle vzniklá neprůchodnost některé z nich má proto za následek infarkt myokardu.

Široké žilní splavy
(Sinus durae matris)

Splavy žilní prý trápení splaví z hlavy,
možná tak napraví i špatné mravy.

Na krku pak mohutné žíle krev předají,
přerušení cirkulace šanci nedají.

široké žilní splavy (latinsky: *sinus durae matris*), žilní splavy uložené v dutině lební mezi okosticí (periostem) a tvrdou mozkovou plenou *(dura mater encephali)*. Odvádějí krev z mozku i ostatních struktur v dutině lební a jsou hlavními kmenovými přítoky krční žíly *(vena jugularis interna)*.

Vrátnicová žíla
(Vena portae)

Vrátnicová žíla pyká,
za to, že ze žil břicha vzniká.

Do jater přináší od břišních orgánů lahůdky,
s jaterní tepnou však bývá na půtky.

Obě cévy se předhánějí, která že má na játra větší vliv,
každá hájí své, což není žádný div.

Jaterní tepna říká: „Já játra vyživuji!“
Portální žíla: „Já je zas energií zásobuji!“

Nakonec v předstíraném přátelském objetí,
vlastní krví příměří zpečetí.

---

vrátnicová žíla (latinsky *vena portae*), žíla zajišťující funkční jaterní oběh. Přivádí krev se vstřebanými látkami z trávicí trubice do jater, kde jsou jaterními buňkami dále metabolizovány. *Vena portae* vzniká soutokem *vena mesenterica superior* a *vena lienalis* za hlavou slinivky břišní *(pankreas)* ve výši těla druhého bederního obratle. Je dlouhá 6–8 cm a při horním okraji pankreatu vstupuje do malé předstěry *(omentum minus)*, kde probíhá společně s žlučovodem *(ductus choledochus)* a jaterní tepnou *(arteria hepatica propria)*. V jaterní brance se rozdělí a vstupuje do pravého a levého jaterního laloku. Přítoky vrátnicové žíly přicházejí z nepárových orgánů břišní dutiny (ze žaludku, tenkého střeva a ze sleziny).

Slezina
(Lien)

Slezina si v podloubí bránice připravila obranný kryt,
který měl celou imunitu organismu dostatečně krýt.

Ale Češi svolali tajnou misi
a na té se chovali jako kdysi…
Když se slezina nechtěla vzdát vlastního názoru,
vykopli ji do nové funkce nahoru.

---

bránice (latinsky *diaphragma*), nejvýznamnější vdechový sval oddělující hrudní a břišní dutinu.
mise (z latinského *missiō* od *mittere*, „poslat“), 1. sbor osob, kterým je svěřeno nějaké poslání, úřad, instituce pověřené nějakým posláním; 2. poslání, úkol, zpravidla diplomatický, politický nebo obchodní.
slezina (slangově), schůze, schůzka; setkání přátel, spolužáků (po letech) apod.
slezina (latinsky *lien*, řecky *splen*), orgán cévního systému. Slezina má šedofialovou barvu a měkkou konzistenci, tvarem se podobá kávovému zrnu o délce asi 12 cm a proměnlivé váze (v závislosti na momentálním obsahu krve). V břišní dutině je uložena pod levou klenbou bráničí, její podélná osa je rovnoběžná s 10. žebrem. Přední pól sleziny směřuje k žeberním chrupavkám, zadní pól je orientovaný k páteři. Konvexní plocha sleziny je přivrácená k bránici, na nerovné konkávní viscerální ploše je příčná štěrbina, *hilus lienis*, kudy do sleziny vstupují cévy a nervy. Nad hilem je mělká jamka, která je podmíněná ža-

ludkem, pod hilem leží otisk levé ledviny. Slezina je na povrchu kryta peritoneem, pod nímž naléhá vlastní tenké vazivové pouzdro *(capsula lienis)*. Od pouzdra odstupují do nitra sleziny vazivové trámce, které rozdělují slezinu na jednotlivé laloky. Prostory mezi trámci vyplňuje červená dřeň *(pulpa lienis)*. V trámcích sleziny probíhají četné tepny, na jejichž terminální úseky jsou vázány uzlíky mízní tkáně, které ve svém souboru tvoří bílou dřeň sleziny. Ve fetálním období je slezina významným krvetvorným orgánem. V červené dřeni sleziny jsou vychytávány a destruovány poškozené erytrocyty (hemolýza), bílá dřeň je součástí obranného lymfoepiteliálního systému organismu. V širokých sinusoidách sleziny je uložena rezerva krve, která je vypuzována při zvýšených nárocích organismu na zásobování kyslíkem (například při sportu).

Jiří Eliška, *Nemocná…*, 2017, kresba, Ps, papír, 30 × 15 cm.

Mízní soustava (Systema lymphaticum)

Hlavní mízovod

(Ductus thoracicus)

Hlavní mízovod je vášnivý mízy sběratel,
pak ji prodává za směšný pakatel
v levém žilním úhlu do žilní krve,
až o tom celý krevní oběh veřejně drbe…

---

hrudní mízovod (latinsky *ductus thoracicus*), nejsilnější mízní kmen v těle. Sbírá mízu z obou dolních končetin, pánve, břicha, z levé části hrudníku, z levé horní končetiny a z levé části krku a hlavy. Vzniká v dutině břišní ve výši prvního až druhého bederního obratle soutokem tří menších mízních kmenů, přivádějících mízu z dutiny břišní a pánevní a z obou dolních končetin. V místě vzniku může být *ductus thoracicus* vřetenovitě rozšířen v *cisterna chyli*. V počátečním úseku probíhá na pravé straně páteře za aortou a společně s ní prochází skrze bránici do hrudníku a dále do oblasti krku. Terminální úsek *ductus thoracicus* se pak otevírá na krku do levého žilního úhlu *(angulus venosus sinister)*. Těsně před vyústěním se do konečného úseku *ductus thoracicus* otevírají tři významné přítoky, které přivádějí mízu z uzlin levé horní 1/4 těla (z levé poloviny hlavy, krku, levé horní končetiny, z levé strany mediastina a levé plíce). Mízu ze zbývající pravé horní 1/4 těla odvádí do pravého žilního úhlu *truncus lymphaticus dexter*.

Mízní uzliny

(Nodi lymphatici)

Mízní uzlinky jak skromné hrdinky!
S infekcí se vždy poperou rády,
jejich zásah mívá grády.

I když to moc dobře nezní,
mikroby beztrestně vězní.

---

míza (latinsky *lympha*), je tekutina, která vzniká ve většině orgánů a je z nich odváděna mízními cévami zpět do krve. Tvoří se z tkáňového moku, který vzniká z krve, obklopuje buňky a zabezpečuje jejich výživu. Většina tkáňového moku se vstřebává zpět do krve přímo ve tkáni, nevstřebaná část obsahující vodu, bílkoviny a některé další látky je základem mízy. Při průtoku mízními uzlinami se míza filtruje a obohacuje se o lymfocyty.

mízní uzliny *(*latinsky *nodi lymphatici)*, součást mízního systému. Jejich tvar je rozmanitý (kulový, fazolovitý), velikost kolísá od 2 do 30 mm. Normální uzliny jsou šedorůžové barvy, na pohmat tuhé. Na jejich povrchu se nachází vazivové pouzdro, uvnitř uzliny je vazivové stroma, jehož základem jsou trámce *(trabeculae)*. Z trabekul odstupuje jemné retikulum (soustava kanálků) prostoupené lymfocyty (takzvaná lymfoidní tkáň). Tato lymfoidní tkáň má tvar kulových uzlíků, na nichž lze rozlišit povrchově uloženou kompaktnější kůru a centrálně dřeň. Mezi pouzdrem a trámci a lymfoidní tkání jsou štěrbinovité prostory – sinusy. Do sinusů se otevírají přívodné mízní cévy *(vasa afferentia)*. V místě, které je označováno jako *hilus*, vstupují do uzliny drobné tepny, vystupují drobné žíly a vychází odvodná mízní céva *(vas efferens)*. Mízní uzliny jsou vloženy do průběhu mízních cév, bývají uspořádány do skupin a filtrují mízu z určité oblasti (regionální uzliny). Při průtoku mízními uzlinami se míza zároveň obohacuje o bílé krvinky lymfocyty. Při zvětšení uzlin (zachycením bakterií, nádorových částic apod.) je možné odhadnout, která část těla je postižena chorobným procesem. Mízní uzliny jsou tedy důležitou součástí imunitního systému.

Brzlík

(Thymus)

Brzlík lakomý je skrblík; v dětství naslibuje, že imunitu bude chránit,
po pubertě nás nechá samotné chorobám se bránit.

Kdyby byl *thymus* co k čemu,
odmítl by shora nařízenou involuční změnu.

---

brzlík (latinsky *thymus*), měkký lymfatický (mízní) orgán. Velikost i váha brzlíku se během života mění. Po narození se váha pohybuje kolem 12 až 15 g, během dalších dvou let se zvětšuje na 30 až 40 g. Po pubertě se začne zmenšovat, ve stáří postupně atrofuje a mění se na vazivové těleso se zbytky původní tkáně. Za plného rozvoje leží horní část brzlíku před průdušnicí a dosahuje až k dolním okrajům laloků žlázy štítné, dolní část sahá k srdci. Brzlík se skládá ze dvou protáhlých laloků *(lobus dexter et sinister)*. Na povrchu je tenké vazivové pouzdro *(capsula thymi)*, z něhož odstupují do hloubky jemná septa, rozdělující brzlík na lalůčky *(lobuli thymi)*. Povrch lalůčku tvoří kůra *(cortex)*, centrálně je umístěna řidší dřeň *(medulla thymi)*. Základem parenchymu brzlíku je reticulum thymi, jehož oka jsou naplněna T lymfocyty. Brzlík se významně podílí na imunitních reakcích organismu.

involuce (z latiského *in-*, „v, do“ a *volvō*, „obracím“, *involūtiō*, „chátrání, zanikání, znehodnocování“), 1. omezování, zanikání, upadání, znehodnocování; 2. (biologie, medicína), fyziologické zmenšení určitého orgánu, jeho návrat do původního stavu po splnění jeho funkce, zpětný vývoj; 3. věkové období prvních nastupujících známek stáří; nepřesně určený věk „kolem padesátky“ a výše; 4. (geologie, pedologie), druh zvířených půd; 5. (matematika), zobrazení, jehož dvojí provedení je identita.

Žlázy s vnitřní sekrecí (Glandulae endocrinae)

Podvěsek mozkový

(Hypophysis cerebri)

Hypofýza, co má třešňové pecky velikost,
v tureckém sedle se natřásá, ostatní žlázy mají zlost.

Holedbá se, že svými hormony všem rozkazovat dovede,
ale že plní rozkazy shora a dostává už hotové hormony, to říci nesvede.

Leč tělo je moudré, to malé „chlubivé tele“,
uzavře navždy v tureckém sedle pod *diaphragma sellae*.

Boží dopuštění by však nastalo,
kdyby to drobné žlaznaté zrnko v produkci hormonů volnou ruku dostalo.

Mementem budiž smutný osud obra Josefa Drásala,
jemuž hypofýza růstového hormonu lehkomyslně přehršli nandala.

---

diaphragma sellae (latinsky), část tvrdé pleny mozkové, jež překrývá a téměř úplně uzavírá *fossa hypofysialis* nad tureckým sedlem *(sella turcica)*. Uprostřed je v ní otvor, jímž prostupuje stopka hypofýzy.
Drásal, Josef (4. 7.1841, Chromeč na Šumpersku – 15. 12. 1886, Holešov), „moravský obr“, ve své době jeden z nejvyšších mužů na světě, předpokládá se, že dosáhl výšky asi 240 cm, vážil 186 kg. Příčinou nadměrného Drásalova vzrůstu byla hormonální porucha zvaná gigantismus, kterou zapříčiňuje zvýšená produkce růstového hormonu předního laloku podvěsku mozkového *(hypophysis cerebri)* v dětském věku. Díky předvádění své obrovské postavy na veřejnosti navštívil Josef Drásal řadu zemí, kde proslul jako „moravský obr“. Již ve svých pětačtyřiceti letech však zemřel na tuberkulózu. O tělo „moravského obra“ projevilo zájem Britské muzeum a Londýnská akademie, podle svého přání byl však Josef Drásal pohřben v Holešově. Kopie Drásalovy kostry je vystavena v Anatomickém muzeu profesora Karla Žlábka

na Anatomickém ústavu Lékařské fakulty Masarykovy univerzity.
hypofýza (z novolatinského *hypophysis* a to k řeckému *hypó*, „pod, dole“ a řeckému *fýsis*, „vzrůst, přírodní síla“), podvěsek mozkový, vytváří nebo distribuuje hormony, které řídí činnost dalších žláz s vnitřní sekrecí.
podvěsek mozkový (latinsky *hypophysis cerebri*), drobný orgán na spodní straně mezimozku *(diencephalon)*, řadí se k žlázám s vnitřní sekrecí. Dělí se na přední lalok (adenohypofýzu) a na zadní lalok (neurohypofýzu). Adenohypofýzu řídí působky z hypothalamu (statiny a liberiny), sama produkcí vlastních hormonů pak ovlivňuje další žlázy (například štítnou či pohlavní). Neurohypofýza vylučuje hormony, které byly do ní transportovány z hypothalamu (oxytocin a antidiuretický hormon).
turecké sedlo (latinsky *sella turcica*), prohlubeň (tvarem připomínající jezdecké sedlo) na těle klínové kosti lidské lebky; je v něm uložena hypofýza.

Šišinka

(Corpus pineale)

Šišinka, třebaže je malinká,
se sexem si u puberťáků poradí,
že se klackovitě chovají, jí vůbec nevadí.

Zdržuje jejich pohlavní dospělost,
na pohlavní život mají prý času víc než dost.

A když už je zdržováním unavena,
povolí a s dětmi se stane prudká změna.
Chlapecká touha je v mužskou proměněna
a z dívky se konečně stane pravá žena.

A jaké působky u transsexuálů produkuje?
Asi žádné, jen bezmocně exploduje…

šišinka (latinsky *corpus pineale)*, zadní část mezimozku (epithalamu). Její funkce je nejasná. U nižších živočichů má charakter fotosenzorické ploténky (parietální oko). U člověka se pravděpodobně jedná o rudimentální žlázu s vnitřní sekrecí, která svými hormony tlumí činnost pohlavních žláz.
transsexuál (z latinského *trāns*, „přes, za [tj. určitou hranicí]“ a *sexus*, „pohlaví“), jedinec, který má psychosexualitu druhého pohlaví – jeho somatické pohlaví je v rozporu s jeho pohlavní identitou, takže chce ve všech ohledech (na rozdíl od transvestity) žít jako příslušník druhého pohlaví.

Štítná žláza

(Glandula thyroidea)

Když štítná žláza hormony produkuje,
ráda se pořádně jódem nadopuje.

Když ale jód v potravě chybí,
narodí se kreténi u mnoha lidí.

Tak tomu bylo i na Valašsku, než začali sůl jódovat,
dnes už mohou tamní ogaři zas vesele jódlovat.

štítná žláza (latinsky *glandula thyroidea*), jedna ze žláz s vnitřní sekrecí, umístěná po stranách hrtanu *(larynx)*. Má načervenalou barvu, je měkká, váží kolem 30 až 40 g. Skládá se ze dvou laloků *(lobus dexter et lobus sinister)*, které jsou spojeny pomocí napříč uloženého můstku *(isthmus glandulae thyroideae)*. Laloky štítné žlázy mají tvar zaoblené trojboké pyramidy, horní pól laloku dosahuje ke štítné chrupavce, dolní pól se obvykle u nezvětšené štítné žlázy nachází na úrovni páté chrupavky průdušnice. K zadní ploše žlázy se přikládají příštítná tělíska, celá štítná žláza je zavzata do vazivového pouzdra *(capsula fibrosa)* s rozsáhlou cévní pletení. Z pouzdra odstupují do nitra žlázy jemná vazivová septa, která rozdělují žlázový parenchym na jednotlivé lalůčky *(lobuli)*. Lalůčky štítné žlázy se skládají z drobných váčků *(folliculi)*, jejichž buňky produkují koloid, jenž obsahuje hormony štítné žlázy, které ovlivňují metabolismus (tyroxin, trijodtyronin atd.) a rozvoj mozku v dětství. Buňky štítné žlázy produkují také kalcitonin, jež ovlivňuje hospodaření s vápníkem v těle. Na povrchu folikulů jsou bohaté kapilární sítě, do nichž jsou hormony předávány.

Nadledvina

(Glandula suprarenalis)

Nadledviny měli bychom oslavovat jako hrdiny. Ač mrňavé velikosti,
produkují hormony výborné jakosti.

Adrenalin jako součást poplachových reakcí vždycky fungoval,
člověk před nebezpečím mohl snadněji utéct, hazardně se nechoval.

Poté co vznikl adrenalinový sport, jež zvlášť mladé fascinuje, ba přímo vzrušuje, je však adrenalin módní záležitostí a velmi zvláštně funguje…

adrenalin (uměle z latinského *ad*, „k, při“ a *rēnālis*, „ledvinový“ od *rēn*, „ledvina“), hormon dřeně nadledvin, který zrychluje a posiluje srdeční činnost, zvyšuje tlak, štěpí zásoby energie apod. V těle se čas-

to uvolňuje při stresu, jeho vlastností se využívá i léčebně (například při resuscitaci).

nadledvina (latinsky *glandula suprarenalis*), žláza s vnitřní sekrecí. Nadledvina je párový orgán, vysoký 3 až 5 cm, široký 3 cm a jeho váha se pohybuje kolem 6 až 15 g. Nadledviny jsou uloženy nad horními póly obou ledvin. Levá nadledvina má poloměsíčitý tvar, pravá nadledvina má tvar trojúhelníkový. Na přední ploše je mělká rýha *(hilus)*, ze které vystupuje žíla *(vena suprarenalis)* a mízní cévy, po celém jejím povrchu vstupují do nadledviny tepenné větve. Na povrchu nadledviny je tenké vazivové pouzdro *(capsula)*, z něhož odstupují do parenchymu žlázy septa, kterými probíhají cévy. Nadledvina je složena ze dvou částí – kůry a dřeně. Kůra nadledviny *(cortex)* má nažloutlou barvu, neboť její buňky obsahují lipochromy, a představuje téměř 90 % celkového objemu nadledviny. Její buňky produkují několik desítek hormonů nazývaných kortikoidy, které jsou nezbytné k životu, neboť se podílejí na hospodaření s vodou a solemi, mají vliv na krevní tlak, zvyšují hladinu cukru v krvi, jsou důležité pro zvládnutí stresu, tlumí některé zánětlivé a alergické reakce a pod. Dřeň nadledviny *(medulla)* má našedlou barvu, skládá se z trámců chromafinních buněk, mezi nimiž jsou četné široké krevní sinusoidy a nervová vlákna. Dřeňová vrstva produkuje katecholaminy adrenalin a noradrenalin, hormony poplachových reakcí.

Michal Halva, *Limonádový Joe*, 2022,
kombinovaná technika, sololit, 98 × 78 cm.

Film *Limonádový Joe aneb Koňská opera*, který na motivy knihy Jiřího Brdečky natočil v roce 1964 režisér Oldřich Lipský, je prosycen adrenalinem stejně jako Halvův obraz.

Nervový systém (Systema nervosum)

Periferní nervový systém

(Systema nervosum periphericum)

Nervová soustava periferní
funguje jako telefonní síť pofiderní.

Povely ke svalům běží po přímé dráze,
takže informace z ústředí se k nim dostane snáze.

Potíže jsou se soustavou sympatiku,
od té se nikdo nedočká uznání, neřku-li díků.

Je nedůvěřivá, svá tajemství si pečlivě střeží,
vybudovala kvůli tomu systém ganglií, jakýchsi strážních věží.

---

ganglia, nervové uzliny, drobné uzlíky na periferních nervech. Ganglia jsou tvořena nakupením těl neuronů. Podle typu neuronů lze nervová ganglia rozdělit na ganglia senzorická (ganglia spinální a ganglia hlavových nervů), senzorická v užším slova smyslu (například u zrakové, sluchové a vestibulární dráhy) a ganglia autonomní (sympatická a parasympatická).

periferní nervový systém (latinsky *systema nervosum periphericum*), vodivý aparát, který převádí nervové vzruchy mezi nejrůznějšími částmi těla a centrálním nervovým systémem (CNS) v obou směrech. Zahrnuje nervová vlákna aferentních a eferentních neuronů (somatosenzorických, viscerosenzorických, somatomotorických, branchiomotorických a visceromotorických), většina nervů je smíšená. Periferní nervy probíhají, obvykle spolu s cévami, na flexní straně kloubů v nervově-cévním svazku obaleném vazivovou pochvou. Makroskopicky je periferní nerv patrný jako provazec bělavého zbarvení, lesklý a tuhý. Na některých místech jsou nervy ztluštělé a vytvářejí uzliny *(ganglia)*, které obsahují nakupení těl nervových buněk. Na mnoha místech se periferní nervy spojují a vytvářejí pleteně. K periferním nervovému systému řadíme hlavové nervy, nervy míšní a autonomní nervy.

sympatikus (latinsky *sympathicus*), útrobní, *pars sympathica* autonomního nervového systému. Podílí se na řízení činnosti vnitřních orgánů, jejichž funkci ovlivňuje zejména ve smyslu katabolických reakcí spojených s uvolňováním energie (rozšiřuje koronární tepny a zrychluje srdeční činnost, rozšiřuje průdušky, zpomaluje střevní peristaltiku). Sympatikus vychází z visceromotorického jádra v míše – *nucleus intermediolateralis*, které sahá od C8 po L2–3 míšních segmentů.

Axony neuronů tohoto jádra vystupují z míchy jako součást předního kořene míšního nervu. Po krátkém průběhu se z míšního nervu oddělují jako *rami communicantes albi* a vstupují do nervového provazce uloženého po stranách páteře – *truncus sympathicus.* Část vláken se přepojuje v gangliích uložených v *truncus sympathicus*, odkud pak vycházejí postgangliová vlákna a jako *rami communicantes grisei* se vracejí do spinálního nervu. Část nervových vláken probíhá bez přepojení až do ganglií uložených v prevertebrálních pleteních.

Centrální nervový systém

(Systema nervosum centrale)

Mozkové buňky ve své neuronové síti
veškeré informace z těla lehce chytí.
Analyzují pak zprávy špatné i kladné,
ale nemají to s nimi vůbec snadné.

Pomocí nervových drah naši činnost řídí,
běda tomu, kdo se jim včas nepodřídí.
Bohužel každý den jich zahynou tisíce
a jako první ty, jež trénovali jsme měsíce.

Zbylé buňky se tváří zcela nevinně,
údajně jen náš věk je tomu na vině,
že se někdy cítíme jak „ohlodaná kost“;
za to prý ony nenesou odpovědnost.

Nevěřme jim, jsou jako mozkomoři,
nedají si pokoj, dokud nás neumoří,
a až umoří, bez výčitek nás k ledu uloží…

---

centrální nervová soustava (zkratka: CNS; latinsky: *systema nervosum centrale*), nejvyšší koordinační a integrační centrum nervové činnosti. Zahrnuje hřbetní a prodlouženou míchu *(medulla spinalis et medulla oblongata),* Varolův most *(pons Varoli),* mozeček (*cerebellum)*, střední mozek *(mesencephalon),* mezimozek *(diencephalon)* a koncový mozek *(telencephalon).*

mozek (latinsky: *encephalon*), kraniální oddíl centrální nervové soustavy uložený v dutině lební. Průměrná váha mozku je 1 350–1 500 g, celkový objem kolem 1 200 cm^3. Mozek se rozděluje na několik oddílů: *medulla oblongata, pons Varoli, mesencephalon, cerebellum, diencephalon, telencephalon.*

mozkomor (v anglickém originále: *dementor*), tvorové z románů *Harry Potter* britské spisovatelky J. K. Rowlingové (narozena 1965). Živí se šťastnými pocity a vzpomínkami, které vysávají z lidí. Mozkomorové jsou jedněmi z nejobávanějších nestvůr kouzelnického světa. K „špinavé práci“ byli využíváni zloduchem Lordem Voldemortem a po jeho pádu se stali zaměstnanci ministerstva kouzel a působili jako nelítostní strážní v azkabanské věznici.

Mozek

(Cerebrum)

Můj trénovaný mozek
vzepře se občas jako mezek.

Cerebrum nōn habēre…
Domlouvám mu, ale to nezabere.

Není pak opravdu lepší mít mozek slepičí?
Stejně jako můj má standardně výkon jepičí…
*
Máloco se tak zvorá
jako akce mozkem shora,
nezabráníš pádu
ani myšlením ve stádu.
Možná intuice prospívá více,
takže mravenec je efektivní,
neboť je intuitivní.
Lépe velet takto i státu,
zejména v protektorátu,
někteří nás viní,
že se tak děje právě nyní.

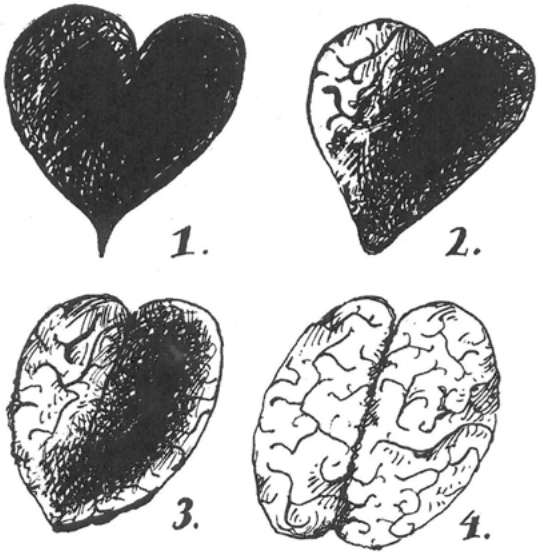
---

cerebrum nōn habēre (z latiny), mít slepičí mozek.

mezek, kříženec menšího vzrůstu mezi hřebcem a oslicí; úspěšnost jejich oplození činí zhruba 50 %. Podobně jako u muly i u mezka došlo ke křížení v oblasti západní Asie, odkud se tito menší kříženci šířili dále do Evropy. Oproti mule není výskyt mezka tak početný, ovšem doklady o jeho využití pro dopravu pochází například z Persie nebo z Číny. V hovorovém jazyce pak má termín mezek obecně žertovný nebo pejorativní význam i v souvislosti s lidskými bytostmi: „dře se jako mezek“ (těžce pracuje), „vzpírá se jak mezek“ (ustrne, nepohne se z místa) apod.

mozek 1. (latinsky: *encephalon; cerebrum* – starý termín pro mozek jako celek nebo pro jednu z jeho částí, koncový mozek), kraniální od-

díl centrální nervové soustavy uložený v dutině lební. Průměrná váha mozku je 1 350–1 500 g, celkový objem kolem 1 200 cm^3; 2. rozumové schopnosti, rozum (například: uvažovat spíš rozumem než srdcem).

Jiří Hiršl, *Spor citu s rozumem*, 2025, tuš, papír, 15 × 15 cm.

Hippocampus

Hippocampus, útvar v podobě mořského koníka,
vskutku výtečnými schopnostmi vyniká,
většině z nás však vůbec nic neříká.

Ale pozor na něj! Ukládají se v něm paměťové stopy,
co v životě mnohé příjemné i nepříjemné ztropí.

S pamětí zachází selektivně,
něco vytěsní, něco vyhodnotí chybně.

Na vzpomínky založil i pořadač,
někdy z něj bývá bezskrupulózní vyděrač!

---

hippocampus, součást mozkového závitu *(gyrus parahippocampalis)*, útvar podobný mořskému koníkovi v dolním rohu laterální komory mozkové *(ventriculus lateralis encephali);* slouží limbickému systému.

Mozeček

(Cerebellum)

Když si dá dáma slivovice stopečku,
nápoj dostane se záhy k jejímu mozečku.

Bdělost cerebella pak začne pomalu upadat,
dáma za stolem zase rychle „uvadat“.

S těžkým jazykem se těžko hovoří,
nalitým dámám, těm se už nikdo nedvoří!

I když…

I když má žena, třebaže mírně podroušená, s kadeří padající do čela,
přes narušení vestibulocerebella stále zůstává mia bella,
co s jemnou motorikou vláčně se ke mně vine,
nedal bych nikdy přednost žádné jiné.

---

mia bella (z italštiny), moje milá.

mozeček, 1. (anatomie, latinsky: *cerebellum*) část mozku uložená na dorzální straně kmene mozkového, je zapojený do systémů řídících koordinaci pohybů, regulaci svalového tonu a udržení rovnováhy. Jeho funkci je snadné narušit požitím alkoholu („těžký jazyk“, obtížně udržitelná rovnováha apod.); 2. (zdrobnělina) dětský mozeček; 3. (hanlivě) omezený mozeček; 4. jídlo ze zvířecího mozku nebo upravené na tento způsob z jiných „surovin“ (například květákový mozeček). V některých kulturách minulosti byl konzumován i lidský mozek. Pojídání lidského masa, a zvláště některých vnitřních orgánů (například srdce, jater, mozku aj.), bylo praktikováno zřejmě už v paleolitu i v zemědělských kulturách počínaje neolitem. Jako jeden z nejstarších dokladů antropofagie bývají uváděny nálezy z prostředí *Homo antecessor* v Atapuerce ve Španělsku, *Homo erectus* v Čou-kchou-tien v Číně a *Homo neanderthalensis* v Krapině v Chorvatsku; nálezy fragmentace kosterních pozůstatků, které zde antropologie registruje, ještě nemusí být dokladem konzumace. Kanibalismus byl součástí celého souboru sociálních a rituálních zvyklostí. Často se pojil s představou přenosu oceňovaných vlastností pojídané osoby (statečnosti, síly, obratnosti apod.). Zvláštní formu představuje endokanibalismus, obřadní pojídání zesnulých jedinců z vlastního společenství; v minulosti byl patrně rozšířen – například u mnoha etnik Ameriky. Nejúplnější dokumentace rituálního kanibalismu pochází z aztéckého prostředí. Z těstové hmoty zvané *tzoalli*, uhnětené z rozdrceného amarantu, medu, lidské krve a případně i mozku, modelovali Aztékové figury bohů, například Huitzilopochtliho nebo horských duchů. Při obřadech měsíce

Panquetzaliztli věšeli tyto figury vysoko do větví stromů *xocolli* nebo je rituálně „zastřelili“ a pak je pojídali (obřad se příznačně nazýval *tecualo*, „pozření božstva“). Misionáři dokonce zpočátku tento rituál přirovnávali ke křesťanskému přijímání Kristova těla. Jednalo se však o magický úkon, jehož smyslem byla představa, že se obřadníci takto stávají spolustolovníky bohů, s nimiž mohou rozmlouvat.

Čtvrtá mozková komora

(Ventriculus quartus encephali)

Určitě skrývá nějaké velké tajemství,
vždyť je to čistě neurochirurgické hájemství.

Na svém dně totiž uvěznila
reflexy, co za celý život naškudlila.

Tam nám laikům nikdy vstoupit nedovolí,
můžeme brouzdat virtuálně jenom po okolí.

Taková „třináctá komnata“ nedostupná?
Jenže je pro život naprosto nutná!

čtvrtá mozková komora (latinsky *ventriculus quartus encephali*), nepárová dutina v centrálním nervovém systému (CNS) mezi kmenem mozkovým a mozečkem vyplněná mozkomíšním mokem. Spodinu čtvrté komory mozkové tvoří *fossa rhomboidea,* kde se nacházejí důležitá centra základních životních reflexů (obranné reflexy – mrkací, slzivý, kašlací, dále reflex sací a polykací, dýchací a vasomotorické centrum apod.). Stropem IV. komory mozkové je v horní části plachetka *(velum medullare superius),* která je rozepjata mezi horními stopkami mozečku *(pedunculi cerebellares superiores).* Ve střední části vybíhá strop ve *fastigium* mozečku. V dolním úseku vytváří strop *velum medullare inferius*, které je nataženo mezi oběma dolními stopkami mozečku. K němu se přikládá omozečnice *(pia mater encephali)* a spojením obou vrstev vzniká *tela choroidea ventriculi quarti.* Otvory v *tela choroidea ventriculi quarti* pak komunikuje čtvrtá komora mozková se subarachnoidálním prostorem.

Mozkomíšní mok

(Liquor cerebrospinalis)

V postranních komorách vzniká,
do všech prostor pak vniká;
přes třetí a čtvrtou komoru
do subarachnoideálního prostoru.

Tenhle mozkomíšní mok
je, věru, pěkný cvok.
Nic mu totiž nebrání
v komorovém courání.

Už však nemá co nadlehčovat, můj „ami de cœur“,
a tak jsem *liquor cerebrospinalis* onehdy prodal za pár eur,
abych měl na chartreuse – francouzský liqueur.

---

ami de cœur (z francouzštiny, výslovnost: ami dę kö:r), nejmilejší přítel.

chartreuse (lidově *šartrezka*), francouzský bylinný likér se silně kořeněnou chutí. Obsahuje 55 % alkoholu a přezdívá se mu „zelený oheň“; má zaručit dlouhý život. Vyrábí se z více než sta bylin a vínovice.

liqueur (z francouzštiny, výslovnost: likö:r), 1. likér (lihovina s vyšším obsahem cukru a výraznou aromatickou složkou); 2. kapalina; 3. (chemicky) roztok.

liquor (z latiny), tekutina, mok, šťáva; voda, moře; víno, vinný mok; kapalina; tekutý lék.

mozkomíšní mok (latinsky *liquor cerebrospinalis*), čirá tekutina (100–150 cm^3), která vyplňuje komory mozkové a subarachnoidální prostor. Nadlehčuje mozek a chrání ho před nárazy. Mozkomíšní mok vzniká v žilních pleteních mozkových komor, zejména v postranní komoře, odkud se dostává do třetí komory mozkové a posléze do komory čtvrté. Ze čtvrté komory mozkové odtéká mozkomíšní mok malými otvory do subarachnoidálního prostoru, kde je vstřebáván do žil a dostává se do žilních splavů.

Limbický systém

Limbický systém prý sdělí bezpečně,
ladím-li emočně k vhodné slečně.

Žalobu k soudu do Štrasburku dám,
že limbický systém as v limbu mám.

Když jsem totiž přilnul k jisté slečně,
limbický systém choval se netečně.

Nechť soud posoudí jeho chování,
které bezohledným nezájmem zavání.

---

limbický systém, soubor struktur mozku, který má vztah k reakcím sloužícím zachování jedince i rodu (vyhledávání potravy, rozmnožování, péče o potomstvo), citové a náladové složce osobnosti (radost, vztek, strach) a paměti. Patří k vývojově starším oblastem mozku, má četné vztahy k ostatním částem nervové soustavy, zejména k čichovým oblastem mozku a k hypothalamu, jehož prostřednictvím pak ovlivňuje řadu důležitých tělesných funkcí.
limbus (z latinského *limbus*, „hranice, okraj, lem“), 1. (anatomie) okraj, lem (například okraj rohovky – *limbus corneae*); 2. (geodézie) dělený vodorovný kruh úhloměrných přístrojů; 3. předpeklí; 4. přeneseně v úsloví „být v limbu“ – o osobě, která moc nevnímá nebo spí či je v bezvědomí apod.; o věci, která se pokazila, špatně funguje apod.

Lícní nerv

(Nervus facialis)

Nerv lícní oživuje svaly mimické,
což někdy může býti velmi kritické!

Nemáš-li jej pod kontrolou přísnou,
za nevhodný škleb šéfové tě „křísnou“.

Mívají totiž v oku lìcemjery,
jež snadno odhalí tvé záměry.

---

licoměrník (staroslovansky: *liceměrъ*, chorvatsky: *lìcemjer*, rusky: *лицемер*, srbsky: *licèmer*; složenina snad vznikla z původního *lice-měnъ*, „kdo mění obličej“ a někteří jazykovědci přisuzují autorství věrozvěstu Cyrilovi), (hanlivě) pokrytec, neupřímný člověk.
nerv lícní (latinsky: *nervus facialis*), VII. hlavový nerv. Nerv vystupuje z mozkového kmene v rýze mezi *pons Varoli* a prodlouženou míchou, vniká v pyramidě spánkové kosti do vnitřního zvukovodu a na jeho konci do kanálku pro tento nerv. Z lebky vystupuje lícní nerv skrze *foramen stylomastoideum*, poté vstupuje do příušní žlázy a vytváří v ní pleteň, jejíž větve inervují mimické svaly. Při centrálních obrnách nervu bývá postiženo kontralaterálně uložené svalstvo okolo štěrbiny ústní, k poruše pohybů v okolí oční štěrbiny však nedochází, neboť část motorického jádra nervu zásobujícího mimické svaly horní části obličeje dostává korová vlákna z obou mozkových hemisfér. Příznaky periferního postižení nervu závisejí na místě poškození: buď jednostrannou obrnou všech zásobených svalů, nebo dochází ke ztrátě chuťového čití z předních dvou třetin jazyka, případně zesílenému a nepříjemnému vnímání zvuků.

Trojklaný nerv

(Nervus trigeminus)

Obličej zásobuje nervus trigeminus,
co má větve dvě a ještě jednu plus.

Vstupuje do žvýkacích svalů, očnice i do čelistí, kde se činí,
dodává nervy k zubům, někteří jej i z neuralgie viní.

Ano, v tom není trojklaný nerv tak zcela nevinně,
k bolestem postižených totiž přihlíží s radostí a ne nečinně...

---

neuralgie, krutá bolest pociťovaná v průběhu nervu, nejznámější je v oblasti trojklaného nervu.
trojklaný nerv (latinsky *nervus trigeminus*), V. hlavový nerv. Branchiomotorické jádro nervu je uloženo v *pons Varoli*, senzorická jádra jsou obsažena v *ganglion trigeminale* na hrotu pyramidy kosti spánkové a ve středním mozku. Nerv se dělí na tři základní větve: *nervus ophtalmicus, nervus maxillaris* a *nervus mandibularis.* Tyto větve (s výjimkou *nervus mandibularis*, který obsahuje i motorická nervová vlákna pro skupinu žvýkacích svalů, pro *musculus mylohyoideus* a přední bříško *musculus digastricus*, pro sval středního ucha – *musculus tensor tympani* a sval měkkého patra – *musculus tensor veli palatini*) jsou senzorické a inervují převážně útvary na hlavě.

Ústrojí smyslová (Organa sensuum)

Oko

(Oculus)

Oční a zubní lékařství –
pro lidstvo tak důležité obory, opatruje pouze slabá žena –
v prvním případě svatá Lucie a ve druhém snad ještě svatější Apolena.

ŽE JE ŽENA SLABÁ?

Už skoro devadesát let zdobí ženské nožky
eroticky přitažlivé nylonové punčošky.
I když se někdy očko v nevhodnou dobu spustí,
pravá žena jejich nošení nikdy neopustí.

Ženská očka totiž velmi ráda prohlíží
ve všem, co jim na do(od)střel muže přiblíží.
Ať dívka mladá či žena pokročilejšího věku,
od každé se vynálezce nylonek dočká vděku.

A čím jsou pro muže ta vlákna průsvitná a jemná?
Fetišem, neb se v nich „skrývá“ žena tajemná.
Když však zatoužíš proniknout do jejího ezoterismu,
záhy se ocitneš na poli zrádného okultismu.

Třeba ti pak hermeticky napoví,
abys nevěřil básníku Propertiovi,
že *Oculi sunt in amore duces,*
jinak si přivodíš doživotní exces.

A možná poopraví
i známé čínské přísloví:
„Oko
do duše okno.“

Muži, ty věčně nepoučitelný studente,
pozdě zjistíš, že *Oculum pro oculo et dentem pro dente,*
že totiž i něžné očko chová se někdy jak sup:
„Oko za oko, zub za zub!“

Lucie (z latinského *lux*, „světlo“; význam jména „světlá, zářící), ženské rodné jméno.

Lucie (284(?)–304), katolická svatá (oslavována 13. prosince) i pravoslavná svatá. Pocházela z dobře situované syrakuské rodiny, ale rozdala svůj majetek i plánované věno chudým. Byla udána jako křesťanka. V době velkého pronásledování křesťanů se odmítla provdat za pohanského aristokrata, neboť si chtěla zachovat mravní čistotu pro Ducha svatého. Byla proto pohnána před místní úřady v Syrakusách na Sicílii. Od správce města se dozvěděla, že její nápadník na ní nejvíce miluje oči. Proto si je vyloupla a podala je úředníkovi se žádostí, aby je tedy šlechtici předal. Do druhého dne se jí však zázrakem opět vrátil zrak – Panna Maria ji obdařila ještě krásnějšíma očima. Když pobouřený správce zjistil, že je prostoupena Duchem svatým, rozhodl se ji nechat zneuctít. Rozkázal, aby byla poslána do nevěstince. Přišli vojáci, aby Lucii odvedli, nedokázali s ní však pohnout, stejně tak neúspěšný byl i pár volů. Zlomit její vůli nedokázala ani žhavá pryskyřice, kterou jí lili na kůži. Než jí nakonec prokláli krk mečem, předpověděla pád císaře Diokleciána a povolení křesťanské víry. Její poselství shrnuje výrok „Ti, kdo žijí cudný život, jsou chrámem Ducha svatého.“ Je patronkou slepců, optiků, kajících se nevěstek, pomáhá při očních nemocech, při epidemiích nebo pandemiích.

nylon, název prvního amerického syntetického polyamidového vlákna užívaného k výrobě pletenin, punčoch aj. Nylon vynalezl v polovině 30. let 20. století americký chemik Wallace Hume Carothers (1896–1937); prvních 5 milionů nylonových punčoch bylo v květnu 1940 rozprodáno během několika hodin a nylonky se staly jedním ze symbolů sexuální revoluce 40. a 50. let.

Oculi sunt in amore duces (z latiny), Oči mají v lásce vůdčí úlohu (Sextus Propertius [50 př.n. l. – 16 př. n. l.], *Elegie*).

Oculum pro oculo et dentem pro dente (z latiny), Oko za oko, zub za zub (*Starý zákon*, Ex 21,24).

oko (latinsky *oculus*), párový orgán zraku uložený v očnici; skládá se z oční koule, přídatných orgánů a zrakového nervu. Stěna oční koule se skládá ze tří vrstev: zevně se nachází rohovka a bělima, ve střední vrstvě duhovka, řasnaté těleso a cévnatka, v nejvnitřnější vrstvě pak sítnice se světločivými elementy, jimiž jsou tyčinky a čípky. Obsahem oční koule je čočka, sklivec a oční komory s komorovým mokem. Přídatnými orgány zrakového ústrojí jsou okohybné svaly, oční víčka, spojivka, slzná žláza se svými vývodnými cestami a příslušné cévy a nervy. Zrakový analyzátor je uložen v týlním laloku mozku.

okultismus (z latinského *occultus*, „skrytý, tajný, schovaný“), soubor „tajných nauk“ vycházejících z tradic ezoterismu; je založen na analogii mikrokosmu a makrokosmu a na souvztažnosti jevů a dějů. Pojetí světa je hylozoistické (vše jsoucí je živé). Původně vznikl ve starověku (Babylonie, Čína, Egypt, Indie aj.) a zahrnuje zejména alchymii, astrologii, theurgii a magii. Okultismus je v protikladu s akademickými (kauzálními) vědami. Jako lidovější podoba hermetismu zahrnuje též spiritismus a jiné okultní praktiky.

Domenico di Pace Beccafumi, *Svatá Lucie*, 1521,
olej, dřevěná deska, Pinacoteca Nazionale, Siena, Itálie.

Vagina bulbi

Vagina bulbi
(nemá co do činění s vaginou)
pilně se činila v oku Tarase Bulby.

A díky Nikolaji V. Gogolovi
ujala se též v oku Leoši Janáčkovi.

To zase do mého očka
padla Krásnoočka u beskydské studánky Těšínočka.

Gogol, Nikolaj Vasiljevič (1. 4. 1809, Bolšije Soročincy, Ukrajina – 4. 3. 1852, Moskva, Rusko), ruský prozaik, dramatik a publicista ukrajinského původu. Po Puškinovi první slavný ruský spisovatel světového renomé, autor povídkových sbírek materiálově čerpajících z Ukrajiny (*Večera na chutore bliz Dikan'ki* [Večery na samotě u Dikaňky], 1831, *Mirgorod* [Mirhorod], 1835; tato sbírka obsahuje historickou novelu *Taras Bulba*), fantasmagorických povídek s tématem Petrohradu, románu *Mjortvyje duši* (Mrtvé duše, 1842) a hořké komedie *Revizor* (1836). Gogolovo dílo je pokládáno za počátek nové ruské literatury, takzvané reálné poezie, který dovede poetizovat banální prozaickou šeď.

Janáček, Leoš (3. 7. 1854, Hukvaldy – 12. 8. 1928, Ostrava), český skladatel, folklorista a hudební pedagog. Inspirován tzv. nápěvky mluvy vytvořil vlastní hudebně dramatickou koncepci, jejímž východiskem je řeč, její dramatický spád, emocionální a psychologický účinek. Je autorem oper *(Její pastorkyňa, Příhody lišky Bystroušky, Šárka* aj.*)*, kantát *(Glagolská mše, Věčné evangelium* aj.*)*, sborů *(Kantor Halfar, Maryčka Magdonova* aj.*),* skladeb symfonických (rapsódie *Taras Bulba*, *Symfonieta* aj.) a dalších hudebních děl. Vydal řadu muzikologických spisů *(O skladbě souzvukův a jejich spojův, Úplná nauka o harmonii* aj.*).*

vagina (z latiny), pochva, jeden z orgánů ženské pohlavní soustavy.

vagina bulbi (z latiny), vazivová blána, která tvoří pouzdro kolem celého bulbu s výjimkou rohovky, je součástí vazivového aparátu oka, jde o jedno z jeho fixačních zařízení. Sestává z vazivového pouzdra oční koule, z očnicového tuku, z fascií okohybných svalů a z periorbity (zesílená okostice kostí očnice, vystýlající celou očnicovou dutinu).

Řasa

(Cilium)

Dlouhá ženská řasa
obměkčí i nelítostného rasa.
Taky popelář firmy ASA
tvrdí, že je to erste klasa.

Když se ještě přibarví to cilium,
může připravit chlapa i o rozum.

řasa (latinsky: *cilium*), zrohovatělý derivát *epidermis*, náleží do skupiny sekundárního ochlupení, patří k ochranným zařízením oka. Řasy vyrůstají na okrajích očních víček ve třech nebo čtyřech řadách, ale jejich konce jsou seřazeny v jediné řadě. Řasy jsou zpravidla nejtmavší chloupky na těle, šedivějí vzácně a velmi pozdě. Na horním víčku jsou delší, počet 150–200, na dolním jsou kratší v počtu 70–100.

Ucho
(Auris)

Tři malé kosti kladívko, kovadlinka a třmínek
účastní se tvorby zvuku, s nimi i tenký bubínek.

Zvuk se přenáší do hlemýždě, který je součástí labyrintu,
zvuková vlna v něm někdy zbloudí, zná na to fintu.

Někdy to ale už hodně přehání,
to když jen z plezíru kmitočty uchem prohání.

Člověk pak nemá žádný hudební sluch,
nýbrž je k hudbě totálně hluch…

Takovému i Mozartovy božské tóny vyznějí,
jako když se „perly sviním házejí“…

---

ucho (latinsky *auris*), orgán sluchu. U člověka se skládá z ucha zevního, středního a vnitřního.
ucho střední (latinsky: *auris media*), část statoakustického ústrojí uloženého v pyramidě spánkové kosti. Tvoří je středoušní dutina, sluchové kůstky (kladívko *(malleus)*, kovadlinka *(incus)* a třmínek *(stapes)*, sluchová trubice (*tuba auditiva* – Eustachova), dutiny v bradavčitém výběžku *(processus mastoideus)*.
ucho vnitřní (latinsky: *auris interna*), část statoakustického ústrojí uloženého v pyramidě spánkové kosti. Tvoří je kostěný a blanitý labyrint *(labyrinthus osseus et membranaceus)*.
ucho zevní (latinsky: *auris externa)*, součást statoakustického ústrojí. Tvoří je ušní boltec *(auricula)*, zevní zvukovod *(meatus acusticus externus)* a bubínek *(membrana tympani)*.

Barbara Krafftová, *Portrét Wolfganga Amadea Mozarta*, 1819, olej, plátno, 42 × 54 cm, Gesellschaft der Musikfreunde in Wien, Vídeň, Rakousko.

Geniální hudební skladatel WAM vynikal absolutním sluchem a eidetickou pamětí.

Soustava kožní (Integumentum commune)

Vlas
(Capillus)

Jak připomínka na tropické časy
ve vývoji Země
nás příroda vybavila vlasy,
chrání to, co je v hlavě, zevně.
Rostly, rostly a tak se stříhaly,
moc peněz klienti bradýřům nedali.
Čípak je to tedy vina,
že dnes je situace zcela jiná?
Účesy na patku, mikáda, případně tupé,
zdobívají hlavy, i pohříchu duté.
A výběr barev! Jen nezůstat pozadu!
Závistí bledne i papoušek kakadu.

Lidská plemena se liší i typem vlasu,
vlnité, rovné, blond či délkou k pasu,
sloužily lidem vždy hlavně pro okrasu.

S věkem vlas slábne, šediví a počet ubývá,
zejména mnohý muž to umně zakrývá.

Zůstávají symbolem po libosti:
tu svobody a nespoutanosti,
tu vznešenosti či marnivosti.

Vlasy dlouhé, rozum krátký, děli už staří Čechové,
takto nabrat moudro chtěli by i dnes někteří pánové.

Jak toho cestou vlasů dosíci?
Nic těžkého – vyholit si palici.

Nihil novi sub sole:

Jak velká je ve vlasech síla,
věděla už proradná Delíla.

Delíla (Dalila), židovská žena, kterou miloval Samson. Podplacena Pelištejci (Filištínskými), vylákala ze Samsona, že tajemství jeho síly a nezdolnosti je v dlouhých vlasech; dala mu je ostříhat a vydala ho nepřátelům.
nihil novi sub sole (z latiny), nic nového pod sluncem; pod sluncem nic nového není (*Starý zákon*, Kaz 1,9).

vlas (latinsky *capillus*), zrohovatělý derivát pokožky, náleží do skupiny sekundárního ochlupení. Vlasy (stejně jako chlupy) se skládají z vlasového kořene *(radix pili)*, který je vsazen do vlasové pochvy. Kořen, z něhož vlas stále dorůstá, je cibulkovitě rozšířen. Do „cibulky“ *(bulbus pili)* se vsouvá výběžek škáry, který přivádí k vlasu cévy a nervy. Z kůže vyčnívá vlasový kmen *(scapus pili)*. Tloušťka vlasu je 60–110 µm, celkový počet 80 000–140 000. Na řezu se vlas skládá z dřeně, korové vrstvy a na povrchu jej povléká kutikula. Barva vlasů závisí na množství pigmentu. Příčinou šedivění vlasů je útlum tvorby pigmentu, stříbřitý lesk vlasů je podmíněn drobnými bublinkami vzduchu ve vlasu. Vlasy kryjí hlavu od ostré hranice na čele dozadu až do krajiny týlní, kde se pomalu vytrácejí. Podle tvaru se rozeznává rovný vlas, zvlněný a kudrnatý vlas. Rovné nebo zvlněné vlasy jsou zasazeny do rovných vlasových pochev, kdežto vlasy kudrnaté do pochev šavlovitě ohnutých. Tvar vlasu souvisí s tvarem vlasového průřezu, který je oválný až kruhový.

Nehet
(Unguis)

Mít špínu za nehty? To snad nikdo nechce.
Je nutné vyhledat příslušného vědce
v Nail studiu, tam jsou ti praví,
co nehtu zajistí fyzické i duševní zdraví.
Zvednou mu ego artefakty a barevnými laky,
přeleští, upraví délku. A bizarní tvar taky.
Konečně je žena „in“– a kdo je víc!?
Před sebou má nyní svět bez hranic,
vždyť s takovými nehty nemusí dělat už vůbec nic.

nehet (latinsky *unguis*), zrohovatělá ploténka epidermis na zadní straně posledních článků prstů. Kořen nehtu *(radix unguis)* je svým okrajem ukryt v nehtové rýze. Viditelná část nehtu se nazývá nehtové tělo *(corpus unguis)*, distální okraj nehtu je volný a přerůstá přes konce prstů. Pod zrohovatělou destičkou je měkká epidermální část nehtu, která odpovídá zárodečné vrstvě pokožky *(stratum germinativum)*. Jedna její část se nazývá *matrix unguis*, což je útvar, kde se dělením a rohověním buněk tvoří nehet a odtud se distálním směrem posunuje. V rozsahu *matrix* je při kořeni nehtu bělavá poloměsíčitá ploška – *lunula unguis*. Její bílá barva je způsobena tím, že ve zrohovatělých buňkách nehtové ploténky se nacházejí vzduchové bublinky. Distálně od lunuly pokračuje pod nehtem vrstva vysokých buněk, takzvané *hyponychium* (sterilní *matrix unguis*, kde se netvoří nehet), které při volném okraji prstů přechází v pokožku bříška prstů. Pod hyponychiem je nehtové lůžko *lectulus unguis* složené z vaziva a části koriální. Vybíhá v podélně orientované lišty, v nichž jsou kličky kapilár prosvítající nehtovou ploténkou a podmiňující růžový vzhled nehtu.

Potní žlázy
(Glandulae sudoriferae)

I když se notně zapotím,
na téma potních žláz málo vypotím.

K čemu tedy vlastně jsou?
Kdybych to věděl, budu už za vodou.

Možná mě z vody vytáhne Edisonovo učení,
že vynález je z 1 % inspirace a z 99 % pocení…

Edison, Thomas Alva (11. 2. 1847, Milan, Ohio, USA – 18. 10. 1931, West Orange, New Jersey, USA), americký vynálezce a podnikatel; zakladatel prestižního časopisu *Science*. Zaměřil se především na využití elektřiny. Získal asi 1 300 patentů za své úspěšné realizace, z nichž je patrně nejvýznamnější vynález žárovky (1879). O výzkumné práci, objevování a vynalézání se vyjádřil: „Největší chybou většiny vynálezců je, že zkusí několik cest a pak se dají odradit. Já nikdy nepřestanu, dokud nedosáhnu toho, co chci!“ Své zkušenosti shrnul do výroku: „Vynález představuje 1 % inspirace a 99 % transpirace (pocení).“ Edisonovi tak docela nevěřme, byl sice neobyčejně pracovitý, dokonce prý i svatební noc strávil v laboratoři (nu, třeba o nic nepřišel), ale za každým velkým činem (ve vědě, v umění a v dalších oblastech lidského konání) stojí velké nadání.

potní žlázy (latinsky *glandulae sudoriferae*); vylučují pot, čirou bezbarvou tekutinu charakteristického kyselého zápachu. Rozdělují se na malé potní žlázy *glandulae sudoriferae minores* a velké apokrinní potní žlázy *(glandulae sudoriferae apocrinae)*, mezi něž patří potní žlázy v podpaží, kolem genitálu a konečníku, v zevním zvukovodu a také žlázy prsního dvorce.

Ženský prs
(Mamma feminina)

Ženský prs – Mamma feminina –
podle sochařů prý jeden z nejkrásnějších výtvorů Hospodina?!

Advocatus diaboli:

„Mamma Mia!?
Vždyť je to jen různě vyčnívající až převislá zaoblina!“

Kontr boha bohů Dia:

„Bradavky a prsní dvorce ženy
byly MNOU stvořeny
ke kojení a k laskání, ne k mučení!“

Sebastiano del Piombo, *Mučení svaté Agáty,* 1520,
olej, dřevěná deska, 127 × 178 cm, Palazzo Pitti, Florencie, Itálie.

Agáta (z řeckého *ἀγαθός* [*agathós*], „dobrá, zdatná, ušlechtilá“), ženské rodné jméno; do češtiny se někdy převádí jako *Dobruše* nebo *Háta*.

Agáta (svatá Agáta, asi 225–251), sicilská panna a křesťanská mučednice; jedna ze sedmi žen (vyjma Panny Marie), které jsou jmenovány v římském kánonu při mši svaté. Je hlavní patronkou sicilského města Katánie, ochránkyní před zemětřesením a erupcemi sopky Etny, od 20. století se uctívá také jako patronka chránící před nemocemi prsu. Pocházela z bohaté křesťanské rodiny, vynikala duševními ctnostmi i tělesnou krásou. Ucházelo se o ni mnoho nápadníků, ona však odmítala pozemskou lásku, poněvadž své srdce zadala Spasiteli, jemuž chtěla oddaně sloužit. Když odmítla obětovat pohanským božstvům, byla odvlečena do nevěstince; i tam si zachovala panenskou čistotu. Když se pokus o její zlomení nezdařil a ona znovu odmítla zřeknout se Krista, byla natažena na skřipec, bičována, drásána železnými hřebeny a pálena pochodněmi; nakonec hlavní inkvizitor poručil, aby jí uřízli nebo kleštěmi utrhli obě ňadra, protože je ke kojení již nebude potřebovat. Agáta mu řekla: „Nelidský ukrutníku, nestydíš se řezat moje prsy? Což jsi nepožíval v dětství prsu mateřského? Či kojila tě ohyzdná hyena? Však Bůh všemohoucí vzkřísí a oslaví moje zohavené tělo.“ Katané vykonali krutý rozkaz a pak uvrhli Agátu do žaláře. V noci byly její rány zázračně vyhojeny; zemřela až po dalším nelidském mučení.

Mamma Mia! (z italštiny), Pro kristapána!; Je to možné?; 2. název muzikálu s písněmi skupiny ABBA.

ženský prs (latinsky *mamma feminina*), různě vyčnívající až převislá vyvýšenina na přední straně hrudníku v rozsahu 2.–5. žebra (někdy 3.–6. žebra). Tvar prsu je ovlivněn věkem, vyvíjející se prs je malý, nejprve se zvedá prsní dvorec *(areola mammae)* s bradavkou *(areolomamma)*, poté nabývá prs na objemu a mění se v plochou *mamma areolata*, později se prs vyklenuje a bradavka se zřetelně rýsuje *(mamma papillata)*. Ve stáří, kdy dochází k vymizení tuku a involuci mléčné žlázy, bývají prsy převislé *(mamma pendula)*. Tvar prsu je ovlivněn také těhotenstvím a počtem porodů, individuálně rozdílným množstvím tukové tkáně a projevují se zde i rozdíly plemenné (miskovitý – *mamma disciformis* až polokulový typ prsu Evropanek – *mamma hemispheroidea*, hruškovitý typ prsu Afričanek – *mamma piriformis*). Levý prs bývá zpravidla větší než pravý a sahá níž, poloha prsní bradavky je proto rozmanitá. V antropometrii se měří obvod hrudníku u mužů těsně nad prsními bradavkami, u žen přes střed sterna. Kůže prsu je tenká, prosvítají přes ni podkožní žíly (zvláště v těhotenství a po prodělaných porodech). Na vrcholu prsu je pigmentovaný kruhový terč o průměru 3–5 cm, jehož velikost individuálně kolísá – prsní dvorec *(areola mammae)*. V barvě jsou značné rozdíly (růžové dvorce u blondýnek, tmavé u brunetek). V období těhotenství se pigmentace i celý dvorec zvětšuje. Uprostřed dvorce je bradavka, na níž vyúsťují drobnými otvůrky vývody mléčné žlázy – *ductuli lactiferi*. Prsní dvorec a bradavky představují pozměněnou kůži, která se liší větším množstvím pigmentu a vrstvou hladké svaloviny. Při chladovém, mechanickém a psychickém podráždění dochází k svraštění dvorce a k erekci bradavky (při kojení slouží erekce bradavky k lepšímu uchopení prsu

kojencem, mazové žlázky brání maceraci). Podkladem prsu je *corpus mammae* (terčovité těleso z tuhého vaziva se silně rozbrázděným povrchem, které směrem k podpažní jamce vybíhá v *processus axillaris*), a tuková tkáň (podstatně ovlivňuje velikost prsu, premammární tuk vyrovnává jamky mezi žlázovými lalůčky, tuk chybí v oblasti prsního dvorce). Ve vazivu *corpus mammae* je obsažena mléčná žláza *(glandula mammaria).*

Římská a osvícenská charita
Římská charita

Stařec v úctyhodném věku
holduje nikoli vínu, ale mléku.
Vždyť víno je prý mlékem starců!
On saje mateřské mléko, to je nasnadě,
i když mu už dávno „nestéká po bradě“.
Proč má ale ruce vzadu
a nepodpírá si jimi bradu,
nebo spíš životodárné prameny
té mladé „obdařené“ charitativní ženy?

Římský anonym, *Kimón a Péró: Caritas Romana*, IV. pompejský styl (62–79), freska, Pompeje, Itálie.

Gaspar de Crayer, *Caritas Romana*, 1645,
olej plátno, 162 × 205 cm, Epiarte Collection.

Gaspar de Crayer, *Římská charita*, mezi 1620–1630, olej, plátno,
198 × 144 cm, Museo Nacional del Prado, Madrid, Španělsko.

Na rozdíl od veršotepce asi každý pozná, že kojený stařec nemůže ruce použít, jak je naznačováno v říkance, protože je má spoutány a ve skutečnosti je vězněm; svou domněnku může pozorný divák podpořit variantou téhož námětu na malířově obraze z roku 1645, která je ještě výmluvnější.

Peter Paul Rubens, *Kimón a Péró: Caritas Romana*, kolem 1630,
olej, plátno, 155 × 190 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, Nizozemsko.

Osvícenská charita

Také osvícence
osvítila antická mléčná invence.
Dnes, kdy se na čas Me too blýská,
nám, starcům, se nostalgicky stýská.
Je třeba se krásného snu opravdu vzdát
a místo ženského mléka jen víno sát?
*
Člověk tiše přemítá,
je-li kojit starce rarita,
nebo spíše charita?
Jistě lze je kojit i zprávami,
mimo zákon také fámami.
Avšak co výživy se týká,
nechť hovoří dietetika.
Nemysleme po staru,
pokrok není jen v Sunaru,
vše pro zdraví pevnější
a je to taky levnější!

Barbara Krafftová, *František de Paula hrabě Hartig s kojnou*, 1797, olej, plátno, 117 × 101 cm, Národní galerie v Praze.

Obraz vyhledávané portrétistky Barbary Krafftové (1764–1825), která proslula zejména posmrtným portrétem Wolfganga Amadea Mozarta, lze žánrově přiřadit k dílům *Caritas Romana*, i když zde nejde o odsouzence k smrti a kojnou není jeho dcera. Nemocný muž spočívající bezmocně v křesle je hrabě František de Paula Hartig (1758–1797), významná postava evropského osvícenství. Od mládí byl sužován chorobami, v době vzniku obrazu, kdy devětatřicetiletému šlechtici vážná nemoc již nedovolovala přijímat pevnou stravu, mu jeho lékař doporučil výživu ženským mlékem, jehož účinek byl podle názoru mnohých soudobých lékařů nejsilnější, pokud byl přijímán přímo z prsu; hraběcí kojnou byla údajně šafářka jednoho z hartigovských panských dvorů.

Římská charita (latinsky *Caritas Romana*), řecký a římský exemplární příběh *(exemplum)* lásky k bližnímu, v němž dcera Péró tajně kojí svého otce Kimóna (popřípadě matku) uvězněného a odsouzeného k smrti vyhladověním. Poté co je Péró odhalena, projevená oddanost pohne soudce natolik, že je jí odpuštěno, a rodič je obvykle osvobozen. Příběh, který literárně zpracoval římský historik Valerius Maximus (1. století) ve svém díle *Factorum ac Dictorum Memorabilium Libri IX* (Devět knih pamětihodných činů a výroků, 31 nebo 32 n. l.) a po něm další autoři, se stal námětem výtvarného umění od antiky až do novověku. Také léčivé vlastnosti ženského mléka byly známy již antickým autorům, například římskému filozofovi a encyklopedistovi Pliniovi Staršímu (23–79) nebo řeckému lékaři a nejslavnějšímu farmakologovi starověku Dioskúridovi (40–90). Blahodárné účinky této tekutiny, popsané například v devátém svazku Diderotovy a D'Alembertovy *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* (Racionální slovník věd, umění a řemesel, 1751–1772), byly běžně využívány při léčbě nemocných i v 18. století, jak dosvědčuje i příběh hraběte Hartiga.
Víno je mlékem starých, italské úsloví, možná římského původu.

Mužský prs

(Mamma masculina)

V tom se evoluce hrubě pomýlila,
když i mužům hrudníky prsy ozdobila.

Ženská prsa, objekt obdivu, mohou být i nástrojem zkázy.
Buďme rádi, že my máme jen rudimentární mléčné žlázy!

Když se k nám přivine vyvinutá kráska,
naše ruka podvědomě její prsa laská.

Muže vlastní prsa nelákají k ohmatání,
kdo včas zjistí hmatný útvar, katastrofě zabrání.

---

mužský prs; u mužů se také, podobně jako u žen, vyvíjí základ mléčné žlázy, ale zůstává rudimentární a jen zcela výjimečně se může dále vyvíjet (tzv. gynekomastie).

Úpra vy~ ~ těla

III. ÚPRAVY TĚLA

Nikdo není dokonalý, ani Tvůrce Nejvyšší,
až teprve člověk jeho dílo dovrší:
amputováním,
deformováním,
malováním,
prodlužováním,
tetováním,
zjizvováním,
zkracováním,
zmenšováním,
zvětšováním,
vycpáváním,
atakdál…

úpravy lidského těla, úpravy a změny různých částí lidského těla související s kulturními pojetími a představami o podstatě reprodukce, příbuzenství, dětství, dospělosti a pohlavní, genderové a skupinové identity, které jsou významově propojeny s představami estetickými, hygienickými, etickými, náboženskými i s pojetím sexuality, erotiky a manželství v daném sociokulturním systému. Zdobení a úpravy lidského těla zaznamenáváme u všech kultur ve všech geografických oblastech a časových obdobích. Archeologické nálezy indikují používání barviv ke zdobení těla již v paleolitu, tetování je doloženo u mumií z období eneolitu (naleziště v Evropě, v Jižní Americe i v centrální Asii). Velká pozornost je u mnoha kultur soustředěna na úpravy mužských a ženských genitálií. Škála dalších úprav v různých kulturách po celém světě sahá od zbavování se tělesných zápachů (například užívání deodorantů a antiperspirantů v západní kultuře), nanášení vonných substancí (například velbloudí moči u Beduínů či parfémů u Evropanů), stříhání a barvení vlasů a nehtů, úpravy vousů, propichování ušních lalůčků a ušního boltce, propichování nosní přepážky, nosních křidélek, rtů, jazyka, tváří i jiných částí těla, barvení kůže, tetování nebo usekávání prstů (například na znamení žalu u Daniů z Nové Guineje nebo na znamení loajality k nadřízenému u japonských zločineckých subkultur), liposukce (odsávání tukové tkáně), zjizvování (skarifikace) těla i tváří (kupříkladu rozsáhlé oblasti Afriky, například Balové ze Zairu či Masajové; Němci v období imperiálního Pruska), úpravy zubů – vyrážení zubů či jejich zabrušování, pilování a provrtávání (například některé bantuské skupiny si zabrušují zuby do špičky, obdobně si počínají Bogobogové na Filipínách, některé

skupiny nilotských etnik z východní Afriky vyrážejí mladíkům obvykle v období puberty dva či více dolních řezáků), deformace lebky (například Aymarové, Kwakiutlové nebo Mayové), chirurgické odstraňování vrásek, deformace končetin, deformace chodidel nohou (například v tradiční Číně), deformování a prodlužování krku (například Padaungové z Myanmaru), zvětšování či zmenšování prsou (například Američané, Evropané) a mnohé další. Příčiny kulturních úprav lidského těla jsou různorodé. Většinou se však jedná o vymezení statusu či identity jedince nebo skupiny vůči okolnímu přírodnímu a sociálnímu prostředí. Mnoho nativních kultur praktikujících rozmanité úpravy těla věřilo, že bytost, u níž tyto úpravy neproběhly, není plnohodnotným člověkem. Modifikace lidského těla zde sloužila k odlišení lidské bytosti od zvířat. Proti tomuto v minulosti převládajícímu trendu se však dnes můžeme setkat i s opačným postojem, tedy že se někteří lidé snaží pomocí úprav těla co nejvíce podobat zvířatům. V této souvislosti je často zmiňován pojem animality. Většina kulturních úprav lidského těla však souvisí s rozlišením vlastní identity a statusu v rámci lidské společnosti či přiblížení se ideálu krásy vnímanému danou kulturou. Ve škále mnohých technik úpravy těla můžeme rozlišit úpravy dočasné (malování těla, úprava vlasů atd.) a trvalé (skarifikace, amputace, deformace lebek atd.). Dočasné úpravy těla jsou vratné a většinou slouží k označení určitého přechodného statusu jedince (zařazení do určité věkové skupiny, použití zdobení pouze při rituálech apod.) nebo představují pouze projev určité krátkodobé módní vlny ve vnímání krásy. Trvalé úpravy těla jsou nevratné a jsou častěji znamením stálé příslušnosti k určité sociální skupině či snahou přiblížit se dlouhodobějšímu ideálu krásy v dané společnosti. U tradičních přírodních národů, kde početnost příslušníků jednoho etnika či skupiny často nebyla příliš vysoká, se setkáváme s mnoha různými způsoby kulturních úprav těla, jejichž důvodem je snaha odlišit členy vlastní komunity od „cizinců“. Tato vysoká variabilita kulturních úprav těla související s roztříštěností rané lidské společnosti se postupně vytrácela spolu se vznikem prvních států a civilizací. Byla však nahrazena variabilitou související se zvyšováním hierarchizace společnosti. Se vznikem různých společenských vrstev se ve větší míře setkáváme s projevy úprav těla, které měly příslušníky těchto skupin navzájem odlišit. To se projevuje zejména u společenských elit, které se mnohdy až bizarními způsoby zdobení a úprav těla snažily vyčlenit od zbytku společnosti a demonstrovat tak svůj nadřazený společenský status. V souvislosti s prosazováním moci elit se také setkáváme s nucenými úpravami těla, které mají ze společnosti vyčleňovat určité, z různých příčin negativně vnímané jedince či skupiny (označování zločinců vypalováním cejchu, usekávání prstů či celé ruky zlodějům,

různé způsoby označování otroků, zajatců, tetování u vězňů v koncentračních táborech apod.). V současné západní civilizaci se touha po zdokonalení vlastního těla prostřednictvím jeho zdobení a úprav oproti dřívějším obdobím nijak nezměnila. Také příčiny těchto úprav zůstávají zpravidla obdobné. Převažujícím důvodem k jejich provádění se stává snaha přiblížit se k západnímu ideálu krásy. Tím je dnes mladé, štíhlé, symetrické a zdravé tělo. Pro dosažení tohoto ideálu jsou miliony lidí ochotné podstupovat mnohdy nepříjemné a bolestivé zákroky a utrácet velké finanční částky. Spolu s rozvojem technologií a moderní medicíny narůstá škála technik umožňujících i velmi radikální změny vzhledu a tělesné stavby. Odvětví tzv. estetické medicíny, jejichž primárním cílem není zachování zdraví a života člověka, ale právě úprava tělesného vzhledu podle jeho potřeb a přání, zažívají v současné době nebývalý rozvoj. Vedle této převažující snahy po dosažení tělesné dokonalosti lze však také zaznamenat i jiné důvody a příčiny tělesných úprav. Ty jsou často dávány do souvislosti s nástupem hnutí tzv. moderního primitivismu, jehož členové se staví do opozice vůči západnímu technokratickému způsobu života a jimž jako vzor slouží „primitivní“ přírodní společnosti. Zastánci tohoto hnutí přejímají techniky zdobení a úpravy těla těchto kultur. Zatímco v původním kontextu označovaly mnohé z těchto úprav příslušnost k určité společnosti a měly ji vymezit vůči ostatním kulturám, dnes plní funkci opačnou. Jedinci či skupiny se jejich prostřednictvím vymezují vůči majoritní společnosti. Často pak dochází k paradoxní situaci, kdy mnohé tradiční způsoby a techniky tělesných úprav, které již vymizely ze společností, kde byly původně praktikovány, přežívají pouze v převzaté podobě mezi zastánci moderního primitivismu. Dalším zdrojem rozmanitosti kulturních úprav v západní společnosti jsou členové různých alternativních subkultur, jako jsou motorkáři, členové různých gangů či zločineckých organizací, příslušníci skupin zastávajících alternativní způsoby sexuality a další. V souvislosti se zvyšujícím se důrazem kladeným v západní společnosti na individualitu jedince se dnes setkáváme s mnoha kulturními úpravami těla, jejichž prostřednictvím si mnozí lidé vytvářejí svou vlastní „image“ ve snaze vyčlenit se od všech ostatních.

Amputace

Kosma a Damián, podivuhodní patroni…
Amputací a následnou smělou transplantací
pozdvihli multikulturalismus a medicíně reputaci,
příklad mučedníků, kteří se před nátlakem neskloní.

Kosma a Damián, lékaři a starokřesťanští mučedníci (údajně dvojčata), patroni lékařských fakult; byli popraveni stětím za vlády římského císaře Diokleciána (vládl 284–305). Mezi jejich „zázračnými" lékařskými zákroky se uvádí amputace dolní končetiny jistému Etiopanovi a její zdařilá transplantace bělochovi. Kult obou svatých je silně rozšířen, vyniká zvláště v Čechách (kostel a kolegiátní kapitula ve Staré Boleslavi, klášter slovanských benediktinů Na Slovanech v Praze, univerzitní kaple v pražském Karolinu jako výraz jejich patronace nad Lékařskou fakultou Univerzity Karlovy aj.).

Jan Oldřich Mayer, *Sv. Kosma a Damián se Salvátorem*, 1709, pískovec, Karlův most v Praze.

Objednatelem díla byla Lékařská fakulta Univerzity Karlovy.

Augmentace prsními implantáty racionálně

Dostala jsem od táty
prachy na implantáty.
Nápadníka tím zmatu
a udělám z něj tátu.

Jiří Hiršl, *Kecal v postmoderní Prodané nevěstě*, 2025, tuš, papír, 7 × 15 cm.

Člověčí zkrášlování čili beautifikace

Co vše si způsobí člověk jen pro krásu?
Třeba tetování ve tvaru pestrých pavích ocasů.
I jiného rádoby zdobení dosti
a to hlavně z blbosti.

Deformace lebky

V minulosti si bolestivými metodami deformovaly lebku elity, vyjadřovaly tím symbol krásy a své výjimečné kvality.

Dnešní elity si zato rády dopřávají bezbolestné deformace, jež cílené jsou na jiné – metodou zkreslené informace.

deformace lebky, záměrné úpravy tvaru lebky nejčastěji za účelem estetickým (přiblížení se ideálu krásy vnímaném danou kulturou) či v rámci snahy vymezit sociální status jedince. Praktiky umělého deformování lebek byly zaznamenány téměř ve všech geografických oblastech světa v různých časových obdobích. Archeologické nálezy potvrzují, že umělé deformace lebek prováděli Egypťané již více než 3000 let př. n. l. Tento zvyk byl velmi rozšířený u amerických předkolumbovských kultur (Olmékové, Mayové, Aymarové, Inkové a další etnika). Příklady umělého deformování lebek existují i v Evropě. První

písemné záznamy o provádění těchto praktik pocházejí ze 7. století př. n. l. od Hésioda a především z 5. století př. n. l. od Hérodota a Hippokrata. Kriticky se proti umělé lebeční deformaci postavil slavný římský lékař Galénos (2. století n. l.). K největšímu rozšíření tvarových úprav lebek v Evropě došlo v době stěhování národů (4.–6. století n. l.). Z tohoto období existují četné archeologické nálezy deformovaných lebek zejména ze střední Evropy, ojediněle i v našich zemích. V Asii bylo zaznamenáno deformování lebek u některých kmenů na Celebesu a Borneu. Také v Africe bylo upravování tvaru lebek rozšířeným zvykem především u kmenů v oblasti horního toku Nilu. Techniky umělého deformování lebek lze rozdělit do dvou základních typů. Prvním typem je deformace fronto-okcipitální, tedy úmyslné oplošťování hlav v předozadním směru. Dochází k ní většinou uvazováním hlavy mezi plochá dřevěná prkna či kameny. Hlava byla přidržována k rovné podložce střechovitou deskou, která šla od temene přes čelo. Tímto způsobem se šikmo oploštilo čelo a vyrovnala se týlní oblast lebky. Druhý typ představovala deformace cirkulární, při níž se požadovaného tvaru dosahovalo těsným obvazováním mozkové části lebky pomocí obvazů z různých materiálů. Tímto způsobem se dosáhlo značného protažení mozkovny do délky a výšky. Mezi oběma typy existovaly četné přechody a další drobné odchylky způsobené používáním rozdílných technik deformace. U většiny kultur byly kulturní deformace lebky zpravidla symbolem krásy nebo známkou vysokého či výjimečného sociálního statusu. V některých společnostech byly také spojovány se zvýšenou spiritualitou a mentálními schopnostmi.

Liposukce

Mužská obezita viscerální
není jen záležitost cereální.

Výše testosteronu ukazuje mez,
kde nic nezmůže ani sama bohyně Ceres.

Na břiše mužů důsledky užívání soft Ceres
už zastřelo, že bývali kdysi esa všech es.

Nelze však obezitu viscerální podoby
odložit do kanopy aneb viscerální nádoby.

Démétro, ale o tom strádajícím Římanům ani muk,
dnes nemáme hladomory, zato odsáváme tuk.

Ceres, římská bohyně plodnosti a úrody. Kolem roku 500 př. n. l. byl v Itálii hladomor; Římané se uchýlili o radu k Sibylliným knihám a převzali kult Démétřin a řeckou bohyni ztotožnili s Cererou.

Ceres soft, název pokrmového tuku na českém trhu.
kanopa (podle lokality *Kanóbos* v egyptské deltě), označení jedné ze čtyř nádob, do nichž se ve starověkém Egyptě při mumifikaci ukládaly vnitřnosti zemřelého. Kanopy jsou doloženy od 4. (běžně od 5.) dynastie v různých podobách a materiálech (alabastr, fajáns, keramika, vápenec, později i bronz, vždy s víkem ze stejného materiálu nebo méně často ze dřeva). Od 1. přechodné doby měla víka někdy podobu lidské hlavy, od Nové říše často čtyř synů Horových, pod jejichž ochranu kanopy patřily. Název je odvozen od boha Usira, uctívaného v podobě baňaté vázy s lidskými rysy ve městě Kanopu.
liposukce, odsávání tuku; chirurgický zákrok, při kterém je z různých míst lidského těla odsávána rozrušená nadbytečná tuková tkáň (obvykle pomocí speciální liposukční kanyly).
nádoba viscerální (z latinského *viscera*, „vnitřnosti, útroby“), též kanopa; nádoba, v níž je uloženo srdce zemřelého, někdy i mozek (zejména u vysoce postavených a privilegovaných osob). Od 16. století byly na území Evropy tyto nádoby (též kanopy) pohřbívány spolu s tělem zemřelého, mohly však skončit i na jiném místě; například těla příslušníků rodu Habsburků jsou pohřbena v Rakousku v kryptě kapucínského kostela ve Vídni a v kostele sv. Štěpána ve vídeňském Hofkirche, jejich srdce a mozky jsou uloženy jednak v Hofkirche a jednak v chrámu sv. Víta v Praze.
obezita viscerální, typická distribuce tuku u obézních stárnoucích mužů, kdy tuková tkáň je zmnožena v břišní krajině. Je to jeden z příznaků možného úbytku tvorby testosteronu („mužské klimakterium“).

Jiří Hiršl, *Liposukce*, 2025, kolorovaná kresba, papír, 12 × 15 cm.

Plastika

Plastikou bývávala míněna socha,
teď se do živého už v krvi sochá,
neboť kdo tě lepší udělá,
stěží na tom nějak prodělá.
Pro modely užívali hlínu,
teď do modelek nacpou botulinu.
Rty děvám hezky zduří
a estét už jenom zuří.

Propichování těla

Moderní trend propichování prsních bradavek z důvodů vdavek?
Ale kdeže! Už za Isabely Bavorské sahaly hluboké výstřihy až po pupek a ženy, aby mohly aplikovat kdejaký šperk, daly se i do propichování bradavek.

---

propichování těla (piercing), úprava lidského těla propichováním pomocí jehel či jiných zahrocených nástrojů většinou za účelem zdobení šperky, ale také jako součást rituálů nebo sexuálních praktik. Zahrnuje celou škálu technik a způsobů od propichování uší, rtů, nosu a obočí až po propichování genitálií a prsních bradavek. Tyto praktiky lze v rozmanitých obměnách sledovat od pravěku a starověku až do současné doby. V současné západní civilizaci je propichování uší běžné zejména u žen, kde je vnímáno jako norma. Často se s ním však setkáváme také u mužů. Běžné je dnes zdobení uší také mezi hudebníky a jinými umělci. Spolu s rozvojem moderních piercingových studií se zvyšuje také obliba propichování a zdobení chrupavčitých částí ušního boltce a roztahování otvorů, do nichž se vkládají rozmanité ozdoby. Propichování a zdobení se nesoustřeďuje pouze na oblast obličeje a uší, třebaže zde se s ním setkáváme nejčastěji a v největším počtu různých technik. Mezi další oblasti, které bývají propichovány a zdobeny, patří zejména genitálie, prsní bradavky a v poslední době i pupek a oblast rukou. Propichování a zdobení genitálií je rozšířeno zejména mezi členy BDSM komunit, kde tyto úpravy zvyšují sexuální uspokojení nositelů i jejich sexuálních partnerů. I mimo tyto skupiny ovšem vzrůstá počet lidí, kteří si genitálie propichují a zdobí z estetických i sexuálních důvodů. Z podobných příčin jsou často propichovány a zdobeny prsní bradavky, kdy nošení ozdob způsobuje jejich trvalou erekci a bradavky se tak jeví větší. Způsobuje také dráždění bradavek, což přináší mnoha jejich nositelům uspokojení. Propichování a zdobení prsních bradavek nebylo tak časté a rozšířené jako jiné úpravy těla. Zaznamenáno bylo u indiánských Karankavů žijících na pobřeží Mexického zálivu, kteří si do otvorů v prsních bradavkách vkládali kousky cukrové třtiny. Také mezi námořníky kolují četné legendy o propichování bradavek jako součásti rituálů při překonávání určité zeměpisné šířky či délky. Ve skutečnosti jsou ovšem doložené případy vzácné a jednalo se patrně o velmi řídký jev. U žen se s ním setkáváme v souvislosti s módními trendy. Na dvoře královny Isabely Bavorské (1370–1435) se rozšířila móda hlubokých výstřihů, které sahaly až pod pupek a odhalovaly tak ňadra natolik, že si ženy začaly propichovat bradavky a zdobit je šperky. Krátká módní vlna propichování a zdobení bradavek proběhla také na konci 19. století v některých evropských metropolích (zejména v Londýně a Paříži). V nabídce klenotnictví se objevovaly speciální šperky určené právě k nošení v prsních bradavkách. Po roce 1890 tato módní vlna končí a propichování prsních bradavek se rozšiřuje až v 60. letech 20. století v souvislosti s rozvojem BDSM komunit. Velmi rozšířený je v současné západní civilizaci také piercing pupku. Většinou je propichován jeho horní okraj a do otvoru jsou vkládány různé typy šperků. Popularitu si získal v 90. letech 20. století, kdy se rozšířil mezi modelkami a popovými hvězdami. Dnes je běžnou formou zdobení těla zejména mezi dívkami a mladými ženami. Rozmach tohoto typu zdobení souvisí s módou krátkých triček a nízce nošených kalhot, kdy je pupek zcela odhalen a jeho ozdoby tak mohou být veřejně vystavovány na odiv. Na rozdíl od jiných forem propichování těla nebyla tato technika historicky zaznamenána u žádné „nezápadní“ kultury. Méně časté je také propichování a zdobení v oblasti nohou a rukou. Šperky jsou vkládány do kožních řas mezi prsty, nejčastěji mezi palec a ukazovák. Poměrně novou technikou propichování těla je tzv. povrchový piercing (surface piercing), kdy je část šperku vložena pod kůži a jeho ozdobný konec vystupuje na povrch. Tyto ozdoby je možné umístit kdekoliv na těle (často například na hrudi). Nevýhodou této techniky bývá časté vypuzení šperku z těla při procesu hojení.

Redukce vrásek – obnova krásek

Získáme staronové krásky,
když jim povytáhneme vrásky.
Z tváří až kamsi za uši,
dál už jim to potom nesluší.

Skarifikace

Skarifikace byla vždy doménou negroidního plemene,
dnes si na ni už ale jen málokdo vzpomene.
Bílý teenager, ten nepotřeboval nikdy skarifikovat,
za něj stihlo jizvy obyčejné akné udělat.

---

akné (latinsky: *Acne vulgaris*), trudovitost, kožní onemocnění charakterizované zánětem mazových žláz, které vzniká nejčastěji v pubertálním věku vlivem hormonálních změn i určitých rodových dispozic. Vyskytuje se ve formě komedonů (tzv. černé tečky) až po rozsáhlejší hnisavé a jizvící projevy (hovorově *jebáky, beďary*). Nejvíce bývá postižen obličej, hrudník a horní část zad; s dospělostí akné obvykle vymizí.

skarifikace (z anglického *scar*, „jizva, šrám"), forma zdobení těla rozšířená zejména v nativní Africe, Austrálii a na Nové Guineji. Tato praktika spočívá v poškozování kůže za účelem vzniku jizev, které obvykle vytvářejí různé ozdobné obrazce a motivy. Nejčastějšími technikami vytváření jizev jsou řezání kůže pomocí různých nástrojů *(cutting)*, vypalování *(branding)*, obrušování a škrábání kůže či její leptání pomocí agresivních látek. Aby byl docílen co nejvyšší jizvový reliéf, vtíral se do čerstvých kožních zářezů písek, popel a různé leptavé rostlinné šťávy, které zpomalovaly hojení a dávaly tak vznik vysokým keloidním jizvám. Skarifikace je rozšířena zejména mezi etniky s tmavou barvou kůže, protože vzory a obrazce vzniklé barevným tetováním jsou na tmavé kůži špatně viditelné. U některých etnik se používají oba druhy zdobících technik, jak tetování, tak skarifikace. Například u afrických kmenů Takuanů a Mesenů, žijících v oblasti řeky Zambezi, se vyskytuje na čele obojí způsob zdobení. Ženy kmene Bakviri v rovníkové Africe si nahrazují vytrhané obočí tetováním nebo jizvením. Také u některých severoamerických indiánských etnik se vyskytovala společně skarifikace i barevné tetování, které ovšem převládalo. Skarifikace je nejvíce rozšířena v Africe. Mnoho afrických etnik používá své specifické vzory; častější je zdobení u žen, kde je obvykle vnímáno také jako symbol krásy. Jizvy jsou často vytvářeny v období puberty, kdy vyjadřují připravenost ženy k manželství a rození dětí. Muži jsou zjizvováni často v průběhu iniciačních obřadů a u některých kmenů po zabití zvěře či nepřítele. Jizvy tak slouží jako odznak dospělosti a odvahy. Ozdobné jizvy se vyskytují nejčastěji na obličeji, na tvářích, kolem úst, okolo uší, na prsou, na břichu, na ramenou a pažích. Skarifikace na nohou je prováděna jen vzácně. V Austrálii byla skarifikace (označovaná výrazem *manka*) velmi rozšířena mezi mnoha skupinami původních obyvatel. Skarifikace byla prováděna u mužů i žen obvykle ve věku 16–17 let. Jizvy byly vytvářeny nejčastěji ostrým kamenným nožem a byly vypalovány žhavým dřevem, aby se zastavilo krvácení a zvýraznily jizvy. Dnes se však tento druh zdobení vyskytuje jen zřídka. Dříve vyjadřovaly jizvy sociální status, byly odznaky odvahy a síly u mužů a krásy u žen. Muži a ženy bez zdobných jizev byli považováni za méněcenné. Také na Nové Guineji byla skarifikace součástí iniciačních rituálů mnoha kmenů. Mladí muži byli řezáni pomocí zahroceného bambusu na prsou a zádech, aby prokázali svou sílu a sebekontrolu. V západní civilizaci nebyla skarifikace rozšířena, omezovala se zejména na vypalování značek a cejchů zločincům a otrokům. Na počátku 20. století se staly jizvy populární mezi muži vyšších vrstev v Německu a Rakousku. Tyto jizvy vznikaly při vzájemných soubojích chladnými zbraněmi a muži je považovali za znamení svého sociálního postavení a odvahy. Někteří z nich si dokonce zjizvovali obličej úmyslně, aby se mohli vzniklými jizvami honosit. V současnosti není již skarifikace na Západě příliš rozšířena. Tento typ zdobení je více používán jen mezi příslušníky hnutí moderního primitivismu a různých minoritních skupin provádějících modifikace lidského těla. Pro vytváření jizev jsou dnes používány nejčastěji sterilizované skalpely a různá oxidační činidla, která slouží k jejich zvýraznění.

Tetování

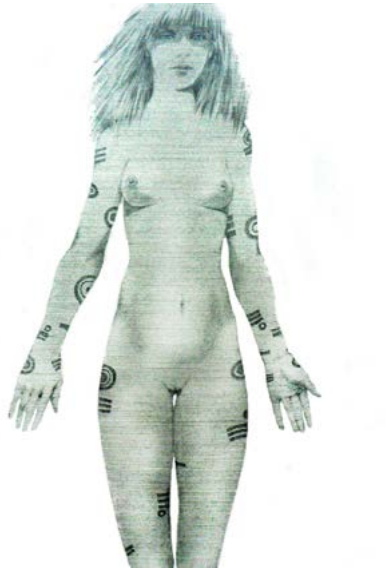
Lidé po těle tetovaní
vypadají jako duševně zbědovaní.
Chtějí se snad k něčemu hlásit, protestovat,
magické síly obrazci generovat?
A kdopak za to může, když se do tetované kůže,
dostane po takovém zákroku streptokoková růže?

---

streptokoková růže (erysipel), hluboké zánětlivé infekční onemocnění kůže a podkoží, které je způsobeno streptokoky. Choroba se projevuje výraznými celkovými příznaky (horečkou, bolestmi kloubů, nevolností) a místním zarudnutím kůže, které se šíří podél mízních cév. Nutná je léčba antibiotiky.

tetování (z tahitštiny: *tatau*, „označit, ťukat"), jedna z forem trvalého a bolestivého zdobení či modifikace lidského těla; vyskytuje se ve většině kultur od pravěku až do současnosti. Od roku 1769, kdy se s nativním pojmem pro tetování seznámil britský cestovatel James Cook (1728–1779), se výraz nebo jeho základ prosadil do světových jazyků. Původní tahitské slovo *tatau* znamenalo „označovat", spřízněné samojské *tautau* značilo „kreslit" a i malajské *tatu*, výraz pro „ránu", nebylo významově ani etymologicky příliš vzdáleno. Angličtina zprvu psané *tattow* přeměnila v *tattoo*, v němčině vzniklo *Tätowierung*, v ruštině *tatujrovka*, ve francouzštině *tatouage* a ve španělštině

tatuaje. V češtině se dříve užívalo termínů *tétování*, *tetovování* anebo *tatuování*, jak uvádí *Ottův slovník naučný* z roku 1906 i jiné dobové prameny. Vlastní výraz z původní tradice mají japonské *irezumi, horimono* nebo *šisei*, havajské *kakau*, maorské *moko*, ibanské *pantang*, grónské *kakiorneq* anebo haidské *ki-da*. Z hlediska etnolingvistiky je zajímavý příklad zairsko-zambijského etnika Tabwa, kde se skarifikaci říká *kulemba*, což znamená „psát a vepsat", „kreslit a malovat vzory", „očkovat rostlinnou medicínou", ale rovněž i „uspět a dosáhnout cíle". U konžského etnika Babwa zase značí výraz *lipomo limbesu* jak krásu, tak tetování. Tetování, rozlišitelné na tři hlavní typy: černé (respektive tmavé), polychromové a jizvové (cikatrizace, skarifikace), je v širším významu chápáno jako trvalé vytváření ornamentů na pokožce. Stálá kresba či ornament vznikají vnášením barviva do škáry pomocí jehel či jiných ostrých nástrojů. Vpravením pigmentu hluboko pod kůži již neexistuje mechanismus, který by jej vynesl zpět na povrch těla a tam se jej zbavil. Jako barvivo se používají inkoust, karmín, různé rostlinné pigmenty, ale také střelný nebo uhelný prach, saze aj. V západní civilizaci bylo tetování s rozvojem křesťanství potlačováno a považováno za pohanský zvyk. Jeho renesance nastala až s obdobím zámořských plaveb. Rozšířilo se nejprve mezi námořníky a později mezi dalšími skupinami, které byly většinovou společností vnímány negativně (vězňové, motorkáři, hippies, členové různých zločineckých organizací atd.). Od 80. let 20. století se začalo tetování ve větší míře objevovat mezi populárními a mediálně známými osobnostmi (zpěváci, herecké hvězdy, modelky atd.) a bylo poté převzato širokou veřejností. Prvotní tetování byla svou podstatou kolektivní, společným významem integrovala komunitu a brala na sebe řadu funkcí. Dnešní tetování má ve většině případů privátní významy, v zásadě jedince odlišuje, vyjadřuje odstup od ostatních a posunuje se blíže k primárně estetickému obsahu.

Jiří Eliška,
Geometricky tetovaná slečna, 2016,
kresba a akryl, 60 × 50 cm.

Transplantace

Kosma a Damián,
bratři a lékaři, nesnášeli šlendrián.

Na příkladu transplantace nohy,
(spíš celé končetiny) ukázat chtěli kolegům své vlohy.

Když se ale pacient probudil,
byl zděšen výsledkem operace – levá noha, jako by ji vyudil!

Jedna noha bílá, hnědá druhá!
Přišili mu totiž nohu mrtvého maurského druha.

Aby se to neopakovalo nikdy více,
byli vykopnuti výše – stali se patrony české nemocnice.

Léčili zdarma, střídmí, nepili ani lok,
za to je ze svých řad vyloučilo odborové sdružení s názvem LOK.

Členem tohoto klubu však ani Bohdan Pomahač není,
což je jedním z důkazů jeho erudice a skvělého působení.

Kosma a Damián, bratři-dvojčata; žili ve 3. století v Arábii. Matkou byli vychováváni v křesťanské víře. Stali se oblíbenými lékaři, protože svou praxi vykonávali bez nároků na mzdu. Kromě léčení tělesných potíží se starali i o duši nemocného, kterou chtěli přivést ke Kristovu učení. V době vlády císaře Diokleciána (284–305) byli zatčeni a nuceni se odříct křesťanské víry. Protože tento požadavek splnit odmítli, byli krutě mučeni a nakonec sťati. Jejich kult dosáhl velké obliby po celém tehdejším světě, zejména ve středověku. Také na našem území se těšili velké úctě, byl jim například zasvěcen kostel ve Staré Boleslavi (patří k nejstarším v Čechách), Karel IV. získal ostatky obou světců pro svatovítský chrám, v roce 1709 bylo vytvořeno jejich sousoší pro Karlův most… Kosma a Damián se stali patrony holičů, lékařů, lékárníků a lékařských fakult. V jedné z legend o činnosti obou bratří se vypravuje o tom, jak provedli amputaci dolní končetiny a nahradili ji dolní končetinou nějakého Maura. Pacient se sice uzdravil, ale jednu nohu měl bílou a druhou tmavě hnědou.

LOK-SČL (zkratka), Lékařský odborový klub – Svaz českých lékařů, odborové a profesní sdružení. Vzniklo sloučením odborové organizace Lékařský odborový klub a profesního sdružení Svaz českých lékařů. Cílem sdružení je obhajoba sociálních práv a ekonomických zájmů členů organizace a údajně též zájmů pacientů; zvýšení mezd lékařů dosáhlo akcemi, jejichž ústředním heslem bylo „Děkujeme, odcházíme".

Pomahač, Bohdan (8. 3. 1971, Ostrava), český plastický chirurg; významně přispívá k rozvoji transplantační medicíny ve světovém měřítku.

transplantace (přes moderní evropské jazyky koncem 19. století z pozdně latinského *trānsplantātiō*, „přesazení“), operativní přenesení tkáně nebo orgánů (kůže, ledviny, srdce aj.) na jiné místo téhož jedince, na jiné místo jedince téhož druhu nebo na jedince jiného druhu.

Jiří Hiršl, *Seznámení pánů P a V,* 2025, tuš, papír, 15 × 9 cm.

Transplantace vlasů

Zbytnělé ego spolehlivě zabije
strašák mnoha mužů – alopecie.

Může být difúzní či „hezčí“ – areata.
V podstatě je to ale z louže do bláta.

Nebere ohled na věk a společenské postavení,
i britskému princi Williamovi hlavu v koleno změní.
Co pak nešťastníkovi zbývá? Snad zastřelení?
Ale kdeže, postačí transplantace – vlasů nastřelení.

Latiníci však praví:
Calvitium non est vitium,
sed prudentiae indicium.

V moderním českém překladu:
Plešatost je velkou předností,
neboť jest znakem moudrosti.

Postskriptum:
Gaius Iulius Caesar byl také olysalý
a ti, co se jeho inteligence a cílevědomosti obávali,
o březnových Idách ho raději ubodali.

---

alopecia areata (z latiny), ložisková, ohraničená ztráta vlasů, pleš (například na hlavě, v obočí, ve vousech), příčina je nejasná.
alopecie, stav, při kterém vlasy na hlavě zcela chybějí nebo jsou v různém stupni prořídlé. Jde o onemocnění, jehož příčiny mohou být různé: dědičné, vliv mužských pohlavních hormonů, některá onemocnění, léky, jedy, stres nebo i nesprávné stravování.
transplantace vlasů, chirurgický zákrok prováděný za účelem obnovy porostu vlasů. Ze zbylých vlasů okolo pleši se odebírají vlasové kořínky s malými kousky kůže a ty se přenáší na holé oblasti hlavy, kde pak rostou díky přenesené dědičné informaci.

Úpravy zubů

Zubní lékař Jaroslav Pernica mi nevěří,
že lidé na mnoha místech světa se zubaři do péče raději nesvěří,
bílými rovnými zuby že opovrhují, sami si je barví, brousí nebo upilují.
I když ji všichni euroameričtí zubaři doporučují, zubní pastu Colgate nemilují.

úpravy zubů, záměrné manipulace na zubech zahrnující jejich vyražení a záměrné vytrhávání, pilování, provrtávání, barvení či vsazování ozdob. Kulturní úpravy chrupu a jednotlivých zubů byly rozšířeny u mnoha etnik zejména v Africe, Oceánii a Austrálii. Nejčastěji se prováděly ze zdravotních a estetických důvodů, ale i z důvodů rituálních nebo náboženských. Například na Bali byly zuby upravovány pilováním nikoliv z estetických důvodů, ale protože pro Balijce symbolizovaly negativní emoce, jako je strach, chamtivost či žárlivost. Prostřednictvím tvarových úprav zubů mohly být údajně tyto emoce kontrolovány a usměrňovány. Prosté zahrocení zubů broušením či pilováním bylo zaznamenáno u mnoha etnik v Africe (například Dinkové, Pygmejové), ale rozšířeno je i u Mentawajců na Sumatře nebo u indiánských etnik Střední a Jižní Ameriky. Australští domorodci (Austrálci) praktikovali jednoduché vyražení horních nebo dolních řezáků z estetických důvodů. Tento zvyk byl zaznamenán také u některých etnik na území Vietnamu. Jinde byly vyráženy pouze dolní řezáky a horní řezáky byly zabrušovány do špičky. U některých etnik v Polynésii bylo vylamování řezáků znamením hlubokého smutku. Jiným způsobem úpravy zubů bylo vypilování vrubů a štěrbin do zubů či jejich horizontální upilování. To bylo rozšířeno mezi obyvateli Malajsie a Jávy, kdy nebylo výjimkou opilování všech čtyř horních řezáků až na dáseň. Zvyk opilovávat si zuby převzali od Malajců i Číňané. Další častou kulturní úpravou zubů bylo barvení. Provádělo se buď

u nepozměněných zubů nebo u zubů chemicky či mechanicky upravených tak, aby bylo barvivo lépe vázáno. Někteří Austrálci si začerňovali zuby dehtem. Příslušníci určitých etnických skupin v Indii si několik hodin nechávali v ústech kousek citronu, čímž se odvápnil povrch skloviny. Trvalé červené zbarvení získávali z mladých výhonků fíkovníku posvátného *(Ficus religiosa)* a poté ještě barvivo fixovali odvarem z pupečníku asijského *(Rubia cordifolia)*. V Japonsku si černili zuby železitými sloučeninami. Na Nové Guineji užívali barviva z ořechů, zuby pak byly černé a lesklé. Na indonéském ostrově Alor si dospívající dívky i chlapci krášlili zuby černěním, zkracováním a zarovnáním do jedné linie. Tento proces byl poměrně zdlouhavý a zabýval se jím dokonce profesionální „začerňovač" zubů. Z černé zeminy a rostlinných příměsí se vyrobila pasta a ta se nanesla na pruh kůry vyříznutý tak, aby seděl na zubech dané dívky nebo chlapce. Kůru s nánosem vložili do úst, nasadili na zuby a připevnili pásky ohebné kůry. Po deset dní museli mít mladík či dívka ústa zavřená. Živili se malými kousky potravy a pít mohli jen dutým bambusovým stéblem. Když bylo začernění hotové, přikročilo se k velmi nepříjemné operaci, trvající kolem dvou až tří hodin. Operovanému dali do úst kukuřičný klas, aby je měl stále otevřená. Potom operatér šest horních a šest dolních zubů zpiloval do roviny a na poloviční délku. Začernění a zpilování zubů tvořilo součást přípravy mladých lidí k manželství. Mechanické vázání barviva na zub se dálo zářezy pronikajícími sklovinou, aby barvivo mohlo lépe vniknout do snadno se barvící zuboviny. Rýhy se provedly buď ve sklovině, nebo se sklovina vybrousila na celé labiální ploše zubu. Často se provádělo kombinované opilování korunky do špičky, popřípadě amputace korunky, a barvily se pouze zbývající pahýly. Nejznámější a také nejrozšířenější je zbarvení zubů betelem. Žvýkání betelu je rozšířeno po celé východní Indii, Cejlonu, Malajských ostrovech i v jižní Číně. K dalším kulturním úpravám zubů patří jejich zkrášlování pomocí ozdob z různých materiálů. K výzdobě byly používány různé kovy, nerosty, perleť či různé typy cementů a tmelů. Mezi nejjednodušší způsoby zdobení chrupu patřilo provlečení zlatého drátu mezi zuby. Na Borneu, Celebesu a Filipínách se do frontálních zubů vyhlubovaly otvory a do nich se vtloukaly kousky zlata nebo mosazi, případně se vkládala destička perleti. Vložka často kryla „kouzelný lék" proti otrávení, uložený na dně dutinky. U bohatších osob se vrývaly do zlaté destičky i ornamenty. Aby vložka lépe držela, zarazila se ve formě hřebu přímo do dutiny dřeňové. Zlatem zdobené zuby byly dříve u Japonců privilegiem aristokracie. Nálezy ze Střední Ameriky, pocházející z předkolumbovské doby, jsou zajímavé poměrně hojně se vyskytujícím zasazováním kamenů do horních frontálních zubů včetně premolárů. Zasazovány byly polodrahokamy i vzácné kameny mající v dané oblasti magické či rituální funkce, například hematit, jadeit, křišťál, obsidián nebo tyrkys, jež byly připevněny do uměle vyhloubených dutinek zvláštním tmelem. V současné západní civilizaci jsou ideálem krásy bílé, rovné a symetrické zuby. K bělení zubů se používá nejrůznějších prostředků od speciálních zubních past po nákladné vybělování zubů u dentisty. Také úpravy symetrie chrupu jsou rozmanité – od používání rovnátek až po výměnu zubů za keramické implantáty.

Usekávání prstů

Přijít na svět a hned přijít o článek prstu.
Rituál místo křesťanského krstu?
Ještěže nežijeme na Nové Guineji
a tyhle obřady nás tedy míjejí…
Být zločincem v Japonsku, tak bych se klepal strachy,
bez prstů nepřepočítáš ani uloupené prachy!

A co u nás, změnilo se něco od středověku po dobu sametové revoluce?
Snad jen to, že se zlodějům už nesekají prsty či celé ruce.
V dnešní době je situace o to pikantnější,
že jsou právníci ve věcech trestních mnohem šikovnější.
Takže nepřijde o své údy ani právník, ani zloději,
naopak na odškodnění za újmu na cti mají ještě reálnou naději…

---

usekávání prstů, oddělování celých prstů nebo jejich jednotlivých článků nejčastěji pomocí řezných nástrojů. Bylo často prováděno jako forma trestu zejména za krádeže, ale používalo se také pro označení kmenové příslušnosti či jako forma oběti. Usekávání článků prstů je dodnes rozšířeno mezi některými etniky na Nové Guineji. Tento zvyk se uplatňuje například u Daniů, kde jsou prsty usekávány na znamení žalu za zemřelé příbuzné či jako forma oběti za nemocné. U mužů nebývá nikdy takto poškozena pravá ruka. Důvodem je potřeba prstů při užívání luků a šípů. U žen není toto omezení nutné, takže jim často chybí celé horní končetiny, nebo mají zmrzačené obě ruce, případně mají odříznuty jeden i více prstů. Amputace jednoho článku prstu se také prováděla jako označení kmenové příslušnosti mezi některými africkými etniky z bantuské skupiny (například Xhosové). Operace byla prováděna ostrým nožem po podvázání prstu zpravidla v prvním týdnu života dítěte, ale také později. Vždy byl odstraněn pouze jeden článek prstu. Výběr prstu se lišil podle kmenové příslušnosti, nikdy se však nejednalo o palec. Zvyk usekávání článku prstu na malíku je rovněž rozšířen mezi členy zločineckých subkultur v Japonsku (jakuza), kde vyjadřuje loajalitu a poslušnost nadřízenému a je přijímán jako forma omluvy za chybné či nepatřičné jednání.

Zkrášlovací dilema

Moc by se mi chtělo
lépe upravit modelované to tělo.
Dodat nehezkému stvoření
jakési lepší koření.
Však díky své noční můře
vím, že to dopadne hůře.
Jinak je totiž pojal Stvořitel,
a tak to bude stejně na pytel.

Jiří Hiršl, *Zkrášlovací dilema*, 2025, tuš, papír, 13 × 14,5 cm.

Zlaté lotosy

Prý čínští muži přímo ódy pěli
na čas, kdy ženy zlaté lotosy měly.
Škoda, že nezůstaly na věčné časy.
Vždyť kolik rozdávaly božské krásy!

Ty malé nožky byly tak roztomilé,
slušely by všem ženám, nejen jejich milé.
Muž, byť ve starším věku, doma i venku,
snadno by uhnal zlatolotosovou no/ženku.

Proč si však deformují nohy emancipované euroamerické ženy,
i když nejsou, jako ty čínské, doma přidrženy?

---

deformace končetin, záměrné úpravy tvaru a velikosti končetin nejčastěji za účelem estetickým (přiblížení se ideálu krásy vnímaném danou kulturou) či v rámci snahy vymezit sociální status jedince. Častou technikou bylo používání ozdobných kovových kruhů za účelem zeštíhlení či prodloužení končetiny (Dajakové na Borneu, některé kmeny na území dnešního Myanmaru). Váha těchto ozdob mohla dosahovat až 30 kg. U kmene Ačoli bylo popsáno navlékání úzkých ozdobných kruhů na horní část paže již v dětství. V průběhu růstu potom často docházelo k zaškrcení končetiny a omezení jejího normálního vývoje. U některých indiánských kmenů na území Guayany bylo popsáno sešněrování nohou, jehož účelem bylo docílit silnějších lýtek. Nejznámější jsou deformace nohou v tradiční Číně, způsobené jejich ovazováním v útlém dětství (zlaté lotosy). Také v euroamerické civilizaci docházelo a dochází k častým deformacím končetin, zejména vlivem nošení nevhodné obuvi, jejíž tvar neustále podléhá aktuálním módním trendům (společenská obuv žen) a nerespektuje přirozený tvar lidského chodidla.

zlaté lotosy (čínsky *tin-lien*; v západní literatuře často nesprávně překládáno jako „zlaté lilie“), čínské poetické označení umělého zmenšení ženských nohou. Tato móda se začala šířit počínaje panováním dynastie Sung (960–1279). Celý bolestivý proces, který ženu nadosmrti zbavoval schopnosti přirozené chůze, začínal v dětství. Po pátém roce věku byly děvčatům podvazovány prsty na noze pod chodidlo tak, aby se docílilo co nejmenší nožky. Postupně docházelo k deformaci nártu a celého chodidla. Takto utvářené drobné nožky byly považovány za nezbytný atribut krásné ženy z vyšších společenských vrstev. Zvyk se postupně rozšířil i mimo privilegované vrstvy. Když se vlády v Číně roku 1644 zmocnili Mandžuové (dynastie Čching), zakázali svým ženám napodobovat tento obyčej. Mezi obyčejnými Číňany bylo podvazování nohou zakázáno po pádu dynastie Čching a vzniku Čínské republiky v roce 1911; navzdory zákazu se však udrželo, zejména v méně vzdělaných vrstvách a na venkově, až do konce 40. let 20. století. Někteří antropologové předpokládají, že se jedná o svého druhu institucionalizovaný fetišismus; zachovala se totiž řada svědectví o tom, že zmenšená nožka (za všech okolností obutá do vyšívaného střevíčku) dráždila mužskou představivost a vzbuzovala touhu. Zároveň zdůrazňují, že deformace nohou, která přirozeně omezovala také pohyb žen, tvořila součást snah patriarchální společnosti držet ženu doma a v područí muže.

Ženská obřízka

(Cirkumcize)

Takovým populacím je kultura cizí,
co ničí malá děvčátka špinavou, bolestivou cirkumcizí.

Zbavit je třeba pohlavní slasti ženu,
muži jsou v právu! Vždyť žena má zvířete menší cenu!

---

cirkumcize (z latinského *circumcisio*; též klitoridektomie), ženská obřízka; zastřešující termín pro celou řadu zákroků spočívajících v operativním odstranění či modelaci částí ženských zevních genitálií; Světová zdravotnická organizace (WHO, World Health Organization) rozlišuje podle míry invazivity typ I až IV, pod něž zahrnuje rozličné varianty tohoto zákroku; typ I se obvykle označuje jako klitoridektomie, a spočívá v odstranění klitorální předkožky a případně klitorisu (poštěváčku) či jeho části; typ II bývá obvykle označován jako excize, spočívá v odstranění klitorisu a malých stydkých pysků *(labia minora pudendis)* či jejich částí s případným sešitím či srůstem v místě odstranění; typ III se obvykle označuje jako infibulace, spočívá v odstranění klitorisu, malých i velkých stydkých pysků či jejich částí a následným zúžením poševního vchodu v důsledku sešití a srůstu; pod typ IV se řadí různé další varianty. K terminologické a konceptuální nejasnosti přispívá i fakt, že termín klitoridektomie, ač technicky striktně referuje pouze k extinkci klitorisu, je mnohdy užíván jako synonymum všech zmíněných variant; zastánci genitální integrity poukazující na invazivitu tohoto zvyku (zvláště v typu III, tedy u infibulace) a jeho genderový aspekt (zneužívání žen) či na to, že zákroku se ženy většinou podrobují jako děti (zneužívání dětí), preferují označení vaginální mutilace či mrzačení ženských pohlavních orgánů, FGM *(Female Genital Mutilation)*; méně expresivně a neutrálně bývá FGM užita jako zkratka pro *Female Genital Modification*, tedy modifikace ženských pohlavních orgánů, dalším neutrálním označením je *Female Genital Cutting* (FGC), operace či obřízka ženských genitálií; až na výjimky je možné se s touto praxí setkat pouze v subsaharské Africe.

Jiří Eliška, *Blondýnka po amputaci levé paže (odkaz na kresbu K. Lhotáka)*, 2017, kresba, 40 × 30 cm.

Zdra
vý~
~ne
moc~
ný

IV. ZDRAVÝ NEMOCNÝ

Ach, ty nemoce!

Z jara bují emoce,
na podzim zas nemoce.

Proto i v době jarních emocí
mysleme na výskyt podzimních nemocí.

Morbi autumnales aut longi aut mortales.

„Lékařka“ užívající kosu místo skalpelu
zbaví tě všech nemocí i veškerého sexappealu.

Morborum medicus omnium mors medicus.

Ač maličký stát, úrovní nemocnosti
konkurujeme leckteré mocnosti.

Buďme proto hrdi na nemoc,
aspoň trošku, však ne moc!
*

Když člověka nic nebolí
a stále má zrak sokolí,
může nadávat na vládu
anebo též na cokoli.

Morbi autumnales aut longi aut mortales (z latiny), Na smrt či bez konce jsou podzimní nemoce.
Morborum medicus omnium mors medicus (z latiny), Posledním lékařem všech nemocí je smrt.
nemoc (choroba), stav organismu vznikající působením zevních či vnitřních vlivů narušujících jeho správné fungování a rovnováhu. První identifikace nemoci jsou písemně zaznamenány v prostředí starověkého Předního východu.
nemocnost, 1. číselný údaj vztažený pro danou nemoc k určitému časovému úseku a počtu obyvatel; 2. počet nemocných za rok na 100 tisíc obyvatel.
zdraví, podle Světové zdravotnické organizace (WHO) stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, nikoli jen nepřítomnost nemoci nebo vady. Duševní zdraví (někdy se uvádí i termín „psychologické zdraví“) zahrnuje i emocionální zdraví, vztahuje se k intelektuálním schopnostem a k subjektivnímu hodnocení vlastního zdravotního stavu. Tělesné zdraví se obvykle dává do souvislosti s nepřítomností nemoci nebo vady. Znamená udržení fyziologických funkcí orgánů a biologic-

kou integritu jedince jako celku. Sociální zdraví se týká schopností navazovat sociální kontakty, rozvíjet uspokojivé mezilidské vztahy a zvládat sociální role. Mnoho okolností nasvědčuje tomu, že zdraví není prostým protipólem nemoci, že je ve své podstatě jinou kategorií než nemoc. Lze soudit, že zdraví je pojmem spíše obecně humánním a sociálním než jednostranně medicínským a že jeho determinanty a možnosti jeho ochrany, posílení a rozvoje široce přesahují tradiční doménu zdravotnických služeb. Zdraví je nespornou humánní hodnotou, a to jak individuální, tak i sociální.

Jiří Hiršl, *Z jara a na podzim*, 2025, akvarel, papír, 11 × 17 cm.

Achillova šlacha

(Tendo Achillis)

Až za mnou Charón zavře vrátka,
skončí pouť životem… Byla dlouhá, střední nebo krátká?

Solidnost byla moje Achillova šlacha i pata,
právě proto mi teď klepe chudoba na vrata!
*

Proč by pouhá pata zabila
bájného reka Achilla?
Zvládl kdejakou arénu,
však nepřežil zřejmě gangrénu.
Inu, i v pouhé patě ranka
může být k jisté smrti branka.

Achilleus, syn Pélea, krále Myrmidonů v Thessalii, podle Homérovy Íliady nejudatnější z řeckých hrdinů v trójské válce. Jeho osud byl předurčen věštbou – žít buď dlouho a bez slávy, nebo slavně, ale krátce. Od své matky, mořské bohyně Thetis, dostal do vínku nezranitelnost, s výjimkou jediného místa na svém těle – paty, za niž ho matka přidržovala, když ho jako novorozence natírala ambrózií a zakalovala v ohni (podle jiné verze mýtu ho po narození koupala v řece Styx). V trójské válce zabil Hektora a zhanobil jeho mrtvolu. Záhy sám zemřel, zasažen šípem Paridovým, jejž uražený bůh Apollón nasměroval přímo do zranitelné „Achillovy paty".

Achillova pata, přirovnání založené na mýtu o Achilleovi, který označuje zranitelné místo v různých oblastech (etice, morálce, psychice apod.). Vychází možná z reálné lékařské diagnózy závažného zranění „přetržení Achillovy šlachy" *(ruptura tendinis Achillis)*. Přetržení Achillovy šlachy v boji znamenalo zpravidla smrt, protože postižený nebyl schopen chůze. Dnes toto zranění souvisí nejen s vrcholovým sportem a extrémním zatížením, ale naopak i se sedavým způsobem života, který způsobuje degenerativní změny ve šlaše trojhlavého lýtkového svalu *(musculus triceps surae)*, který se upíná na patní hrbol.

Achillova šlacha (latinsky *tendo Achillis*), silná úponová šlacha trojhlavého lýtkového svalu – *musculus triceps surae*, upíná se na patní hrbol (*tuber calcanei*).

Charón, v řecké mytologii převozník zemřelých na řekách Styx a Acherón při cestě do podsvětní říše. Na úhradu převozného byla mrtvému vkládána do úst mince (*obolos*).

Alzheimerova choroba

Můj věrný přítel Alzheimer
hraje se mnou řadu her…
Občas mi schová nějakou věc,
ale tohle není hlavní přec…

Horší je, když mozkem mým proletí
a hraje si s mojí chabou pamětí.
Přeříkávám v duchu abecedu…,
jinak si vzpomenout nedovedu.

Byl to hlas Alenky… či Otylky,
jenž mě zval do její postýlky?

Jsou to ruce Žofinky… či Helenky,
jež mi nasazují ty pampers plenky?

A, A, A, A, A, A,… – nevzpomenu si mehr
– pomůže mi věrný přítel Alois Alzheimer?

Alzheimer, Alois (14. 6. 1864, Marktbreit, Německo – 19. 12. 1915, Wrocław, Polsko), německý psychiatr a neuropatolog; v roce 1907

popsal příznaky neurodegenerativního onemocnění mozku (ve věku nad 65 let jimi trpí zhruba každý dvacátý člověk), při kterém dochází k postupné demenci; pro toto onemocnění se vžil název Alzheimerova choroba.
mehr (z němčiny), více.
plenky pampers, jednorázové pleny. Pleny jsou známy „od nepaměti“; k jejich výrobě se používaly různé materiály. V roce 1942 švédská společnost Paulistrom poprvé vyrobila jednorázové pleny. V USA se takové pleny začaly používat v roce 1949 díky firmě Johnson & Johnson.

Anhedonie

Dávno pryč jsou časy nezralých malin,
kdy pouhý dívčí pohled tvořil dopamin.

Jako dědek marně nyje,
kde je má mladistvá euforie!?

Nezabírají ani Coolidgeovy efekty,
vyvolávají u něj jenom afekty.
Když si sáhne na maminu,
kdeže je konec dopaminu!

Ženuška se změnila v Harpyji,
on teď trpí těžkou anhedonií.

---

afekt (z latinského *affectus* od *afficere*, „působit, účinkovat“), 1. krátkodobé porušení duševní rovnováhy, prudké pohnutí mysli projevující se prchlivostí; 2. afektovanost, nepřirozenost, strojenost.
anhedonie (z řeckého *an-*, „bez, ne-“ a *hédoné*, „sladkost, slast“), neschopnost prožívat kladné emoce a city, těšit se z příjemností, neschopnost radovat se.
Coolidgeův efekt, zachování nebo obnova vysoké sexuální aktivity samců v důsledku kontaktu s neznámými receptivními samicemi. Tento jev je vysvětlován zvýšením hladiny hormonu dopaminu a jeho vlivem na limbický systém. V omezenější míře prokázán i u samic. Coolidgeův efekt souvisí i s jevem, kdy opakované prohlížení stejných pornografických obrázků postupně ztrácí svůj účinek; může také vysvětlit, proč pornoherci často používají služeb speciálních dívek, které je „připravují“ na záběr. Na rozdíl od jiných biologických jevů nebyl tento efekt pojmenován po svém objeviteli, ale po americkém prezidentovi Calvinu Coolidgeovi (1872–1933). Traduje se, že když jednou navštívil se svou manželkou jistou drůbeží farmu, udivilo první dámu množství na farmě vyprodukovaných oplozených vajec. Když se farmáře zeptala, jak toho dosáhl s tak malým počtem kohoutů, dostalo se jí odpovědi, že každý z nich kopuluje mnohokrát denně. Na to první dáma řekla významně nahlas: „Asi byste se o tom měl zmínit panu Coolidgeovi.“ Prezident reagoval otázkou, zda každý kohout opakovaně kopuluje se stejnou slepicí. Když se od farmáře dozvěděl, že pokaždé jde o jinou slípku, suše nahlas odvětil: „Asi byste se o tom měl zmínit paní Coolidgeové!“
dopamin, chemická látka ze skupiny katecholaminů, která vzniká v mozku obratlovců i většiny bezobratlých. Funguje jako neurotransmiter na synapsích v některých částech centrálního nervového systému, kde umožňuje přenos impulsů. Nedostatek dopaminu vede ke vzniku parkinsonismu, poškození dopaminových drah se dává do souvislosti také například se vznikem schizofrenie.
Harpyje (z řeckého *harpazein*, „rvát, uchvacovat“), 1. mytické bytosti, napůl ženy napůl ptáci, antické mytologie; ve starém Řecku byly zosobněním bouře a mračen, ve středověké Evropě se z nich staly zlovolné, lidem škodící bytosti: „Široká křídla, tváře lidských tvarů, / na nohou spáry, břicho opeřené / a k nářku užívají zpěvu darů“ (Dante Alighieri [1265–1321], *Božská komedie*, Peklo, XIII, 12–14); 2. Harpyje pralesní (*Harpia harpyja*, Linné 1758, třída *Aves*), největší dravec Jižní Ameriky; rozpětí křídel až 2 m, hmotnost až 9 kg, masivní zobák a mohutné silné nohy opatřené až 13 cm dlouhými drápy. Samec je výrazně menší než samice. Harpyje má široká zaoblená křídla a dlouhý ocas, což jí umožňuje manévrovat mezi stromy. Způsobem lovu připomíná jestřába. Létá nízko nad lesem, na vyhlédnutou oběť se vrhá střemhlav, obratně manévruje mezi stromy rychlostí až 80 km/h a strhává kořist z větví pomocí svých silných drápů. Dokáže ulovit až desetikilogramovou kořist a ve vzduchu unese až tři čtvrtiny vlastní hmotnosti. Loví vřešťany, malpy, lenochody, mravenečníky, vačice, papoušky aj.

Anorexie

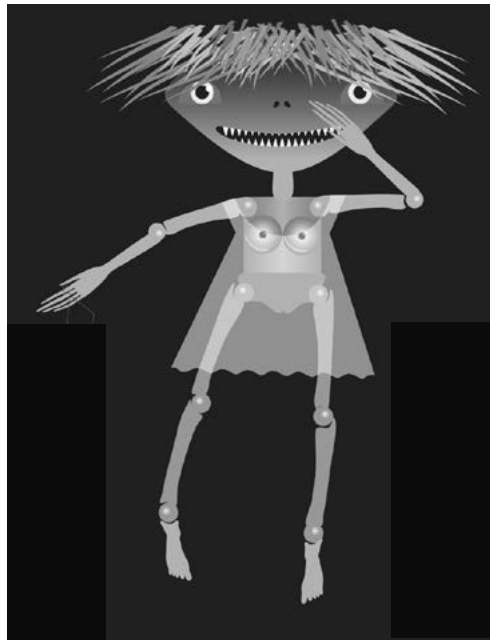
Rakouská císařovna Sissi trpěla anorexií mentální,
nepomohl jí ani náš Mattoni minerální vodou vitální.
I když neztratila své překrásné vlasy,
s císařem prožívala neblahé časy.
Až pilníkem ukončil její trápení
italský anarchista Lucheni.

Alžběta Amálie Evženie (německy *Elisabeth Amalie Eugenie*; známá pod přezdívkou Sissi, 1837–1898), bavorská princezna z rodu Wittelsbachů; po sňatku s císařem Františkem Josefem I. v roce 1854 rakouská císařovna a uherská královna. Její mimořádná péče o fyzický vzhled podporovaná sportem a drastickými dietami přerostla do mentální anorexie. Zvláště pyšná byla na své husté hnědé vlasy dlouhé až po zem; údajně jí každý den její osobní kadeřnice musela předkládat vyčesané vlasy na stříbrném podnose, když jich bylo „mnoho“, uštědřila jí císařovna políček. V roce 1898 Sissi zavraždil pilníkem italský anarchista Luigi Lucheni.

anorektik, osoba stižená anorexií.

anorexie mentální (latinsky: *anorexia nervosa*, termín pochází z řečtiny: *a* = negační prefix, *n* spojuje dvě samohlásky, *orexis*, „apetit, chuť, žádostivost“, tedy „nechuť k jídlu“), nemoc spočívající v odmítání potravy, ve zkreslené představě o vlastním těle a obsesním strachu z tloustnutí (obezita). Spolu s mentální bulimií se řadí mezi tzv. poruchy příjmu potravy. Anorexie se vyznačuje úmyslným snižováním hmotnosti v důsledku omezování příjmu tekutin a potravy, zvyšování energetického výdeje (cvičením), užívání anorektik, dietních prostředků a diuretik. Projevy anorexie jsou spojeny s těmito změnami: 1) fyziologické a neurobiologické změny: extrémní úbytek hmotnosti (u dospělých je Body Mass Index [BMI] menší než 18,5; děti dosahují méně než 85 % předpokládané váhy); endokrinní poruchy spojené u dívek a žen se zastavením menstruace, u mužů až s impotencí; symptomy hladovění (snížení metabolismu, hypotenze, bradykardie s frekvencí méně než 60 tepů za minutu, srdeční arytmie, hypotermie a anémie); abnormality v hladinách elektrolytů a minerálů; snížená tvorba bílých krvinek a dysfunkce imunitního systému; postižení plic a ventilace; kazivost zubů a vznik paradentózy; zvýšená lámavost kostí a nestabilita kloubů, osteoporóza a osteopenie; vypadávání vlasů a tělesného ochlupení, nárůst lanuga po celém těle. Všechny tyto změny mohou mít nezvratitelné následky, i přes odbornou péči umírá až 10 % nemocných; 2) psychické změny: deprese, nízké sebevědomí a sebehodnocení, pocity smutku, zoufalství, sklony k závislostem a sebepoškozování, poruchy soustředění a paměti apod. První definici mentální anorexie vytvořil v roce 1694 britský lékař Richard Morton. Mentální anorexie byla známá v minulých stoletích, kdy byla převážně nemocí dívek z bohatých a vznešených rodin. Onemocněla jí například rakouská císařovna Alžběta zvaná Sissi (1837–1898), ale trpěly jí i řádové sestry, které se nadměrně postily. Jako ideál krásy a životní styl je anorexie od 60. let 20. století spojována zejména s britskou modelkou Twiggy (vlastním jménem Lesley Hornbyová, narozena 1949), kterou se snažily mnohé ženy a dívky napodobit. Tento módní trend se udržel až do 90. let 20. století, kdy začal být kritizován a odsuzován. Z posledních studií vyplývá, že v západních zemích existuje 8–13 případů mentální anorexie na 100 000 dospívajících a dospělých jedinců. Anorexií trpí většinou ženy (40 % postižených žen je ve věku mezi 15.–19. rokem), jen 10 % z celkového množství nemocných tvoří muži.

Mattoni, Heinrich von (11. 8. 1830, Karlovy Vary – 14. 5. 1910, Karlovy Vary), rakouský podnikatel a průmyslník italského původu; majitel panství Gießhübl-Sauerbrun (nyní Stružná); jeho jméno dodnes nese karlovarská minerální voda Mattoni, kterou uvedl i na zahraniční trhy a které vděčil za své bohatství. Životní osudy Mattoniho zachytil český televizní seriál *Já, Mattoni* (2016), včetně přátelství mezi ním a rakouskou císařovnou Sissi.

Jiří Eliška, *Anorexie ti „sluší“*, agitační plakát, nerealizováno, počítačová grafika, 2003.

Arachnodaktylie

Marfanův syndrom měl Paganini, Lincoln a snad i Achnaton,
ale mohu jej vlastnit já, ty nebo i on –
prostě pán či kmán, ten či ten,
když zmutuje jistý gen…

Anomální gen s defekty fibrilinu
kóduje nešťastnou tu příčinu.
Pojivová tkáň je s tím vším na kordy,
což vede až k nešťastné ruptuře aorty.

Kostra postiženého nese řadu anomálií
postižený vyznačuje se též arachnodaktylií.
Vylíčené příznaky a nepříjemné „efekty“
nemají však za následek reprodukční ani jiné defekty.

Například Achnaton měl syna Tutanchamona a šest dcer,
Lincoln byl velký prezident a Paganini se hrou dotýkal nebeských sfér.
Další pozitivní věc na arachnodaktylii je,
že postižený se bleskového konce dožije.

Amenhotep IV. – Achnaton, egyptský panovník 18. dynastie; vládl v letech 1372–1354 př. n. l.

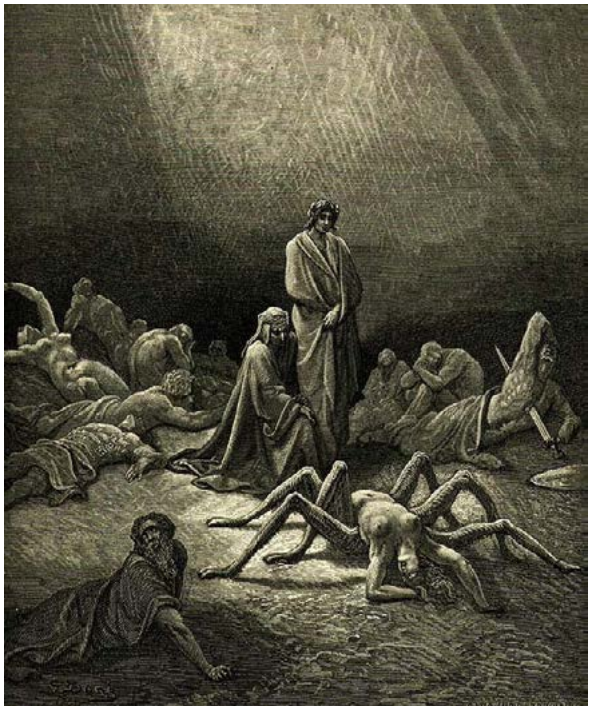
Arachné (genitiv *Arachny*), lydijská královská dcera (podle jiné báje dcera barvíře Idmona z Kolofónu), která se vyvyšovala v tkalcovském umění nad bohyni Pallas Athénu; dokonce ji vyzvala k soutěžení. Bohyně v podobě staré ženy Arachnu varovala, ta však na nic nedbala. V soutěži utkala Arachné podivuhodné dílo (zobrazila proměny bohů a jejich hříšná milostná vzplanutí), které se mohlo měřit s výtvorem samé bohyně (ta však naopak vyzdvihla božské ctnosti a porážky smrtelníků, kteří se odvážili poměřovat se s bohy). Athénu Arachnino dílo tak rozlítilo, že její tkaninu roztrhala. Arachné se z rozhořčení nad zpupností bohyně chtěla oběsit, ale bohyně ji vyprostila ze smyčky a nakonec proměnila v pavouka.

arachnodaktylie (z řeckého *arachné*, „pavouk“, *daktylos*, „prst“), protáhlé končetiny se štíhlými „pavoučími“ prsty na rukou i na nohou, jeden z typických symptomů Marfanova syndromu.

Lincoln, Abraham (1809–1865), americký republikánský politik a státník; v letech 1861–1865 prezident Spojených států amerických.

Marfanův syndrom, dědičné onemocnění postihující pojivovou tkáň, oko a kardiovaskulární systém. Dědí se jako autozomálně dominantní a vyskytuje se s četností 1/20 000. Postižení jedinci se, mimo jiné příznaky, vyznačují štíhlou postavou, gracilními kostmi, protáhlými končetinami se štíhlými „pavoučími“ prsty na rukou i na nohou – arachnodaktylií. Postižení je podmíněno mutacemi v genu pro fibrilin *(FBN1)* umístěném na dlouhém rameni chromozomu 15. Hlavní příčinou úmrtí pacientů s tímto syndromem je ruptura aorty, což přímo souvisí s defekty fibrilinu, který slouží jako substrát pro elastin v aortě. Předpokládá se, že touto nemocí trpěl například Achnaton, Niccolò Paganini nebo Abraham Lincoln.

Paganini, Niccolò (1782–1840), italský hudební skladatel, houslista a kytarista; bývá považován za největšího houslového virtuosa všech dob.

Gustave Doré, *Arachné*, 1867, rytina ilustrující 12. zpěv Očistce (druhou část epopeje *Božská komedie*) Danta Alighieriho (1265–1321).

Doré zachytil scénu, kdy ješitná Pallas Athéna proměnila Arachnu v pavouka; také další postavy dokládají osudovou nevyhnutelnost špatného konce lidí, pokud se odváží dotknout majestátu bohů.

Ješitnost Pallas Athény divoce vypění,
opovážlivce vmžiku třeba v pavouka promění,
ovládá-li lépe to, co ona považuje jen za své umění.
I prezident Lincoln a faraon Achnaton, velikáni minulých století,
na končetinách poznali, co obnáší její dědičné prokletí.

Asexualita

Sexuál vzplál
a Asexuál mu lál.

Sexuál:
Bez sexu je život smutný,
bez sexu toť úděl rmutný.
Bez sexu totiž nelze být,
bez sexu nelze vůbec žít.

Asexuál:
I bez sexu je život validní,
bez sexu žijí i lidé solidní.
Bez sexu lze totiž lehce být,
bez sexu jde tak snadno žít.

Kondicionál:
Chce se mi až vyletět z kůže,
když někdo nechce a přitom může.

Jiným ani afrodiziaka nepomohou,
chtěli by moc, ale už nemohou.

Asexuál:
Asexuál má prostě jiné priority,
nemíní řešit milostné kalamity.

Až asexualita převládne v celé populaci sexuolog Zvěřina *et alii,*
budou bez práce, a nakonec z toho nejspíš zešílí…

---

afrodiziaka (název podle jména řecké bohyně lásky *Afrodíté*), drogy či medikamenty, které zvyšují sexuální touhu a aktivitu. Afrodiakální účinek mají pohlavní hormony, alkaloid yohimbin nebo látky, které zvyšují prokrvení genitálu (sildenafil – populární medikament viagra).
asexualita, pohlavní orientace bez potřeby sexuálních a erotických vztahů (není celibátem, který představuje volbu). Asexuálové však mají stejné psychosociální a emoční potřeby jako každý jiný a jsou schopni navázat důvěrné vztahy. Asexualita byla dosud zkoumána hlavně u flóry a nižších živočichů, ale nyní se výzkum obrací i k lidskému druhu; podle předběžných průzkumů patří do této skupiny 3 % populace. (Upraveno podle textu na: www.asexuality.org)
sex (z latinského *sexus*, „pohlaví“), pohlaví, jako souhrn anatomických, morfologických a fyziologických znaků, které mají přímý nebo nepřímý vztah k rozmnožování, je často definováno jako: 1) „biologicky neměnné“ a 2) jako „duální“ (buď mužské, nebo ženské). Nicméně v dnešní „zpozdilé době“ mnoho euroamerických odborníků a odbornic (abychom byli genderově souměrní) v různých akademických oborech již poměrně dlouhou dobu poukazuje na to, že i „pohlaví“ je kulturní a historický „produkt“, jehož konstrukce je závislá na kontextu. Každé historické období a kulturní kontext vytváří jiné definice těla (a tudíž i pohlaví), na základě jiných biologických a lékařských znalostí a výzkumů, jež poukazují na historickou proměnlivost a závislost těchto definic. Sama medicína, biologie či psychologie operuje s mnohonásobnými definicemi pohlaví, které dokazují, že jednotná a jediná správná definice je nejen nemožná, ale zároveň slouží ekonomickým, politickým, kulturním a společenským požadavkům dané doby a místa. Tato fakta dokládá například práce Thomase Laqueura, *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud* (Rysy sexu: Tělo a gender od Řeků k Freudovi, 1990) či práce bioložky Anne Fausto-Sterling, *Myths of Gender: Biological Theories about Women and Men* (Mýty o genderu: Biologické teorie o ženách a mužích, 1985).
Zvěřina, Jaroslav (18. 12. 1942, Třebíč), český sexuolog a politik; docent a dlouholetý přednosta Sexuologického ústavu 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze. Publikoval více než 150 odborných prací, přispěl do několika monografií, skript a sborníků. Je autorem učebních textů a monografií: *Lékařská sexuologie* (Praha: H+H, 1992), *Lékařská sexuologie* (Praha: Schering AG, 1994), *O politice a sexualitě* (Praha: Medea, 1996), *Sexuologie (nejen) pro lékaře* (Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2003). Pro edici Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal (spolu s Jaroslavem Malinou) 5. svazek *Sexuologie pro antropology* (2002). Autorsky se podílel na projektu JM *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy, 1: „Celý svět“ kromě euroamerické civilizace* (2007).

Jiří Eliška, *Zlatý déšť,* perokresba, tuš, Ps kolorováno, 2005, 40 x 40 cm.

Asfyxiofilie

Prostřednictvím škrcení a dušení
zvyšuje se prý sexuální vzrušení.
Orgasmus při strangulaci zažil mnohý viselec,
k nápodobě odhodlal se též nejeden umělec.

Hudebníka Františka Kočvaru
erotická asfyxie uváděla do varu,
až se v bytě šlapky Susanny Hill
ve Westminsteru na klice orgiasticky oběsil.
Hillová pak u poroty taky měla kliku
šťavnatou výpovědí o zvrhlíku,
jenž již sonátou *Bitva u Prahy* zajistil si proslulost,
ale skladatelský věhlas mu ještě nebyl dost,
a proto se navíc zapsal do historie
úchylkou, jíž dal své jméno: kotzwarismus – hypoxifilie.

---

asfyxiofilie (z řeckého *asphyxía*, „dušení“ a *fília*, „láska, náklonnost“; též erotická asfyxie, erotická asfixace; hypoxifilie; kočvarismus či kotzwarismus, [podle jména Františka Kočvary, Kotzwary]), parafilie spočívající ve vyvolání sexuálního vzrušení, až uspokojení záměrným zamezením přívodu vzduchu do plic a krve do mozku škrcením a dušením (provazy, nasazením igelitového pytle či kukly nebo pomocí různých zařízení); provádí se zpravidla v páru nebo samostatně (autoerotická asfyxie). Tato sexuální praktika je mimořádně nebezpečná, neboť při ní může dojít k poškození mozku či zástavě srdce, a nakonec i k úmrtí. Jde o starou praktiku, vycházející z pozorování, že u delikventů při oběšení dochází k erekci, či dokonce k ejakulaci. Uvádí se, že asfyxii k zvýšení sexuálního prožitku užívali již příslušníci některých předkolumbovských kultur (Mayové aj.); popsal ji též markýz de Sade ve své knize *Justine, ou les malheurs de la vertu* (1791, česky: *Justina čili prokletí ctnosti*, 1931).

Kočvara, František (též Frantisek Kotzwara, 1730/1750?, Praha – 2. 9. 1791, Londýn, Anglie), český kontrabasista, violista a hudební skladatel. Převážnou část svého života strávil na koncertních turné po Evropě. Od roku 1775 působil v Londýně, kde též publikoval své dílo (smyčcové kvartety, smyčcová tria, serenády aj.), z něhož proslula skladba *The Battle of Prague* (Bitva u Prahy). Jeho smrt je považována za první zaznamenané úmrtí způsobené erotickou asfyxií. K tragické události došlo u prostitutky Susannah Hillové: nejprve Hillovou požádal, aby mu uřízla varlata, když to odmítla udělat, připevnil na kliku dveří provaz, druhý konec si uvázal kolem krku, a následně s Hillovou obcoval; v průběhu této procedury zemřel.

Ateroskleróza

Včera tekl proudem
cholesterol každým mým oudem.
Trsal akrobatický rokenrol,
zhrdl smírčím soudem o jednotce mol.
Byl bych bloudem, kdybych „in situ“
řešil molaritu, morbiditu či mortalitu…

Avšak:

V bůčku, ovaru, škvarcích, sádle číhá v těch skvostech české kuchyně
„zlý“ LDL cholesterol; chutná výtečně, ač tváří se nevinně,
podceňovat zlejše však není radno,
hodnota > 6,5 nmol/l k infarktu myokardu vede snadno.
Aterosklerotický plát cévu ucpává, pravachol pak hříchy stravy mírnit pomáhá,
která ač chutná a lákavá, je bohužel nezdravá.

Když aterosklerotický plát
přesto změní cévu v kámen, netřeba hned lkát,
v zásobě jsou cévy umělé, zkusím to s humorem brát,
a budu-li pilně užívat Staropramen,
nemusí být se mnou hned navěky ámen.

---

cholesterol (z řeckého *cholé*, „žluč“ a *stear*, „tuk“), látka tukové povahy, která se řadí mezi steroidy; je součástí buněk, pro organismus je nezbytný. V těle se váže na bílkoviny (proteiny) a tvoří s nimi tzv. lipoproteiny (LDL a HDL). LDL (anglicky: *Low Density Lipoprotein)*, bílkovina přenášející v krvi tuky, zejména cholesterol. LDL cholesterol, označovaný jako „zlý“, je přenášen z jater do periferních tkání, kde se za určitých podmínek usazuje na stěnách cév. Zde tvoří „aterosklerotické pláty“, a tím snižuje jejich vnitřní průměr (tento pochod se označuje jako ateroskleróza). HDL (anglicky: *High Density Lipoprotein*), bílkovina, která přenáší v krvi tuky, zejména cholesterol, a podílí se na jeho transportu z tkání do jater k dalšímu zpracování. Tím chrání organismus před vznikem aterosklerózy (nazývá se také „hodný cholesterol“).

mol (z latinského *moles*, „hmota; spousta“), značka pro základní jednotku SI látkového množství; hodnota cholesterolu se udává v nmol/l.

molarita (z latiny), počet molů látky v 1 kg roztoku.

morbidita (z latinského *morbidus*, „nemocný, chorý, chorobný“), nemocnost, počet nemocných určitou chorobou v poměru k počtu obyvatelstva.

mortalita (z latinského *mortalitas*, „smrtelnost, smrt“), úmrtnost, počet úmrtí v poměru k počtu obyvatel, demografický ukazatel, udá-

vající podíl zemřelých z určité skupiny za určité časové období. Uvádí se v promilích (‰), tedy v přepočtu na 1 000 jedinců. S rostoucím věkem sledované populace se významně zvyšuje. Nejběžnějším údajem je takzvaná hrubá míra úmrtnosti čili počet zemřelých na 1 000 osob středního stavu obyvatelstva za kalendářní rok. Společně s nemocností je úmrtnost podkladem pro sledování zdravotního stavu populace. Z úmrtnosti se také odvozuje naděje dožití, někdy nazývaná střední nebo průměrná délka života. Pro statistické účely se příčiny úmrtí třídí podle Mezinárodní klasifikace nemocí a příčin smrti (MKN).

infarkt myokardu, odumření části srdeční svaloviny v důsledku přerušení cévního zásobení. Příčinou bývá uzávěr věnčité tepny, nejčastěji při její ateroskleróze.

ateroskleróza (z řeckého *aer tereo*, „obsahovat vzduch“ nebo *artér*, „věšák“ a *skleros*, „tvrdý“), onemocnění tepen („kornatění“), při němž se v jejich stěnách ukládají tukové látky ve formě plátu, který druhotně kalcifikuje. Tepna je tak poškozována, ztrácí pružnost a dochází k jejímu postupnému zužování až uzávěru s následnou ischémií (nedokrevností) příslušné části organismu. Nejnápadnější jsou tyto změny na věnčitých tepnách srdce (ischemická choroba srdeční), tepnách dolních končetin (ischemická choroba dolních končetin) a mozkových tepnách (termínem „skleróza“ bývá označována porucha paměti ve vyšším věku, často způsobená právě aterosklerózou). Ateroskleróza je počítána k tzv. civilizačním chorobám. V rozvinutých zemích se toto onemocnění podílí na více než polovině všech úmrtí, je nejčastější příčinou infarktu myokardu a cévních mozkových příhod („mozkových mrtvic“). K rizikovým faktorům patří zejména vysoká hladina krevních tuků (cholesterolu), související mimo jiné se způsobem výživy, hypertenzí, kouřením, obezitou, cukrovkou, stresem, nedostatkem pohybu a zvýšenou hladinou homocysteinu v krvi. Nemoc je obtížně léčitelná, a proto je důležitá prevence.

Jiří Hiršl, *Cholesterol a finanční zdraví*, 2025,
kolorovaná kresba, papír, 12 × 18 cm.

Artróza

(Arthrosis)

Když artrotické změny incipientní
provázejí již věk adolescentní,
pak jsou považovány za onemocnění,
jehož prognóza zvlášť pro sportovce dobrá není.
Kdo se totiž jakémukoliv sportování intenzivně věnuje,
k trvalé invaliditě, možná až ke kolečkovému křeslu směřuje.

Malínský křen to však spraví,
ten uchová ti zdraví:
Žen-šen (人蔘) v konfucianismu znamená –
nechceš-li přijít o hlavu, užívej malínský křen
a hlavně se střez se žen!
Nedodržíš-li to, nepomůže ti ani onen věhlasný křen
a zbydou ti oči pro pláč jen.

Dlouhověkost byla zajištěna
díky bádání jednoho malínského křena,
jehož opustil přítel, milenka a pak i vlastní žena.

---

artróza (z latinského *arthrosis* k řeckému *arthron*, „kloub; tělesný úd; článek“), nezánětlivé, degenerativní onemocnění kloubů. Příčina artrózy je v mladším věku nejasná, u starších věkových skupin je pokládána za projev přirozeného stárnutí pojivových tkání, které je provázeno sníženým prokrvením kostí a jejich menší regenerační schopností. Ke vzniku choroby přispívá vedle vrozené dispozice i nadváha, nadměrná zátěž kloubů, prodělané záněty, metabolické poruchy a podobně. Artrotickým procesem bývá postiženo více kloubů najednou, především hodně zatěžované klouby (kyčelní a kolenní kloub). Deformační artróza má vleklý průběh, někdy celá desetiletí. V důsledku přetížení dochází k opotřebení kloubní chrupavky a k jejímu rozvolnění. V subchondrálně uložené kosti nastane vlivem tlaku synoviální tekutiny praskání kostních trámců a vytváří se dutinky (geody). Opotřebovávání odkrytých kloubních ploch je kompenzováno okrajovou enchondrální osifikací v podobě osteofytických lemů, případně velkých zobákovitách kostních výrůstků (osteofytů). Po kompletním zániku chrupavky mohou mít kloubní plochy místy zrcadlově lesklý povrch, který vznikl sklerotizací a obroušením subchondrálně uložené kosti (eburnace). V některých případech části odloučené kloubní chrupavky osifikují, v kloubu se pak nachází drobné kostěné útvary – takzvané „kloubní myšky“.

incipientní, začínající, počínající (například nemoc).

křen, 1. (botanika) bylina (latinsky *Armoracia rusticana*) s velkými podlouhlými listy, bílými květy a s kořenem (někdy se tvarově podobající ženšenu) palčivé chuti. U nás i ve světě proslul křen z Malína u Kutné Hory; pěstoval se zde od 12. století. Správný malínský křen měl mít říz, nesměl pálit či štípat, musel být nasládlý. Kdysi se u Malína pěstovala křenovka až na 80 hektarech a z každého se sklízelo kolem deseti tun křenu. Křen se ručně sázel i obdělával. Křenovka se sklízela speciální motykou podobnou krumpáči, nesměla se vyorávat, protože by radlice porušila matečné rostliny a porost by postupně odumřel. Při dobré péči vydržela matečná rostlina, jejíž výhonky se sklízely, až 80 let. Právě velký podíl ruční práce v dnešní „strojové době" vedl k zániku jeho pěstitelství. Křen má vysoký obsah vitamínu C, je bohatý na síru, draslík a železo. Křen má močopudné a antiseptické účinky a zlepšuje i odkašlávání. V lidovém léčitelství se křenové placky přikládají na pokožku pro zmírnění zánětlivých procesů. Křen se dále používá jako pikantní koření do jídel, na pomazánky apod.; 2. (hovorově hanlivě) naivní muž, trouba, tradiční označení muže vyhlédnutého k podvodu nebo jako zákazníka prostitutky.

BDSM

Z důvodů submisivní apetence
hledal na netu reference,
komu by předal kompetence
k vyléčení dočasné impotence…

Zkratka BDSM doporučila jistou dominu.
Má z toho teď tělo samou modřinu…

Přešla ho rázem všechna sexuální apetence,
pro slast se vrací do ledničky nebo do kredence.

---

apetence (z latinského *appetentia*, „dychtivost, chtivost, lačnost, žádostivost"), chuť, touha vykonat určitou povinnost.
BDSM, anglická zkratka, která je souhrnem tří dalších zkratek (*B&D – Bondage & Discipline*, „svazování a disciplína", *D&S – Domination & Submission*, „dominance a submisivita", *S&M – Sadism & Masochism*, „sadismus a masochismus") označující širokou škálu sexuálních preferencí, sexuálních praktik a orientací (sadismus, masochismus, fetišismus aj.), hraní rolí a představ, že jeden z partnerů je nadřazen druhému.
domina (z latiny), paní (čestný titul římských žen), hospodyně; vládkyně, královna; [přeneseně] dominantní žena.
dominance (z latinského *dominare*, „vládnout, ovládat, převládat, dominovat"), 1. (genetika) vztah alel jednoho genu. Dominantní alela se fenotypově projevuje i v heterozygotním stavu (heterozygot), na rozdíl od alely recesivní; 2. (etologie, primatologie) nadřízenost nebo nadřazenost určitých jedinců téhož druhu v sociální struktuře, což souvisí se schopností zvítězit ve střetech nad ostatními jedinci v societě: od nadprůměrné velikosti těla či rozhodnosti chování a rychlé reakce až po faktory hormonální a genetické. Dominance je dána typem hierarchie ve skupině, případně i charakterem vnějšího prostředí. Může mít dlouhodobý charakter, nebo se může měnit tak, jak se mění schopnost jedince vítězit v předpokládaných střetech a podle momentální situace ve skupině. Vysoce postavení, dominantní jedinci mají přednostní přístup ke zdrojům (například k potravě) a sexuálním partnerům; 3. (psychologie) osobnostní vlastnost charakterizovaná ovládáním druhých, sebeprosazováním, nepoddajností; opak: submisivnost.
submisivnost (z latinnského *submissio*, „poslušnost, poddajnost; snížení"), osobnostní vlastnost charakterizovaná ústupností, podrobováním se druhým; opak: dominance.

Bechtěrevova nemoc

Ohnutá záda, loupání v kříži,
to je teď všechno, co mne tak tíží.
Páteř bude brzy jak bambusová tyč,
ke stáří mám daleko a mládí je pryč.

Proč tahle tyčová kombinace
neposílí orgán v genitální jamce?
Na páteři příroda tuhost zbůhdarma vybíjí,
proč orgán kopulační tuto „výhodu" nesdílí?

Bechtěrevova nemoc (ankylozující spondylarthritida), zánětlivé onemocnění kloubů, zvláště meziobratlových a sakroiliakálních (křížokyčelních). Ve svých těžších formách se toto onemocnění vyskytuje převážně u mužů a neléčené vede ke ztuhnutí postižených kloubů (tzv. ankylóza). Takto ztuhlá páteř bývá přirovnávána k bambusové tyči.
kříž, oblast zad okolo křížové kosti; symbol tvořený dvěma úsečkami vzájemně se protínajícími v pravém úhlu; objekt připomínající svým tvarem kříž; (přeneseně) ustavičné starosti; (pomnožné) barva karet označovaná stylizovaným černým trojlístkem.

Bohémská léčba bohéma

„Když si všechna pro a proti spočítám,
počítám, že to dnes v barvách rozvířím,
a vůbec nepočítám, jestli na to mám.
Stačí, když vím, kam v Kutné Hoře na víno zamířím,
počítám s *plným* životem – živořit rozhodně nehodlám!“

Tak si to bohém bohovsky maloval,
přepočítal se však holedbavý umělec,
plný dluhů, pod *plnou* parou
přistál v Kanonii premonstrátů v Nové Říši,
kde jeho bolesti teď pálenkou, ba i vínem felčar a mastičkářka tiší.

---

bohém (z francouzského *bohème* [boem], „bohém, bohémka, bohémský, bohémství“), volně, nekonvenčně žijící, často nadaný člověk, zejména umělec; výraz se začal užívat od 19. století, kdy se mladí umělci hromadně usazovali v chudinských čtvrtích s převážně cikánskou (romskou) populací, s níž je spojoval kočovný způsob života; když první Romové přicházeli na počátku 15. století do Francie z Čech (Bohême), které uváděli jako zemi svého původu, ve francouzštině se pro ně ustálilo označení *Bohémien, Bohémienne*, které se používá i pro obyvatele Čech.

Brandl, Petr Jan (křtěn 24. 10. 1668, Praha – 24. 9. 1735, Kutná Hora), český malíř; přední představitel českého vrcholného baroka. Brandlova životní pouť byla klikatá: vedla po šlechtických rezidencích, bohatých klášterech, krčmách i vězeních; opustil manželku i tři děti. Měl mnoho zakázek, vydělával velké peníze, ty však dokázal rychle rozházet za lahůdky, víno, tabák a další věci a poté se topil v dluzích. Zemřel v hospodě U černého koníčka v Kutné Hoře. Brandlova tvorba jako by byla odrazem jeho bouřlivého života. Zobrazoval dramatické situace, kombinoval světelné zdroje, skvěle pracoval s temnosvitem (*Klanění tří králů, Křest Kristův, Marie Magdaléna, Návrat ztraceného syna, Smrt poustevníka Vintíře*). Tvořil dokonalé podobizny s živou, psychologicky pronikavou charakteristikou portrétovaných (*Jan Samuel František Wussin, František Antonín Špork*). Zanechal více než šedesát obrazů, které zdobí řadu českých lokalit (Hradec Králové, Chabařovice, Chýše, Kuks, Kutná Hora, Litoměřice, Lnáře, Manětín, Nová Paka, Praha, Sedlec u Kutné Hory, Zbraslav).

felčar (z německého *Feldscher*, „vojenský ranhojič“ z *Feld*, „pole“ a *scheren*, „stříhat [nůžkami]“ [holiči dříve ve vojsku sloužili i jako ranhojiči]), ranhojič, lékař; ve středověku praktický ošetřovatel a medik, který jako léčebnou metodu často užíval „pouštění žilou“; lékař (odvozeno zřejmě z všeslovanského slova *lek*), odborník oprávněný léčit lidi, doktor medicíny.

kanonie (z latinského *canōn*, „pravidlo, řád; církevní zákon“), označení nezávislého kláštera (církevní administrativně-správní jednotky) členů řádů řeholních kanovníků založených zpravidla na řeholi sv. Augustina; patří mezi ně kláštery augustiniánů-kanovníků a premonstrátů. V čele takového kláštera stojí obvykle opat, probošt nebo jej vede převor.

Petr Brandl, *Autoportrét s gestem počítání na prstech*, 1722–1725, olej, plátno, 68 × 54 cm, Národní galerie Praha. Malíř nepočítá dluhy, s nimiž po celý svůj život bohéma zápolil, ale gestem počítajících prstů (symbolika času) chce dát patrně najevo, že je mistrem, jehož dílo je nadčasové.

Petr Brandl, *U felčara*, 1719, olej plátno, 107,5 × 143,5 cm, Kanonie premonstrátů v Nové Říši, Nová Říše.

Petr Brandl, *U mastičkářky*, 1719, olej plátno, 107,5 × 140 cm, Kanonie premonstrátů v Nové Říši, Nová Říše.

Break aneb bolehlav

„Not tonight honey, I have a headache [hedeik],“
tak se v anglickém překladu *Románu o Růži* pokouší manžel o break [breik].

Asi každou ženu hned napadne,
jak to s takovým ťulpasem dopadne.

Poznámka:
Ve středoanglickém překladu „Romaunt of the Rose“, který zlomkovitě pořídil „noble Geffroy Chaucier“ (Geoffrey Chaucer, ca 1343–1400), se zmíněný ťulpas ještě trapně omlouvá:

„And, to that day that I be leyd in grave,
A trewer servaunt shulle ye never have;
And, though that I on yow have pleyned here,
Forgiveth it me, myn owne lady dere!“

A zde Chaucerovo čtyřverší, jak je do češtiny idiosynkraticky přebásnil anglický profesor Phillip Swallow z románu *Hostující profesoři* Davida Lodge:

„A do toho dne, kdy spočinu v hrob
nepředčí mě slouha oddanější Tob
a třebaže jsem ti tady štkal,
odpuštění své drahé paní jsem si ždál.“

---

break [breik] (z angličtiny), (sportovní žargón) rychlý protiútok s následným přečíslením bránícího soupeře.
Not tonight honey, I have a headache (z angličtiny), Této noci ne, cukroušku (drahoušku, miláčku, pusinko, zlatíčko), bolí mě hlava.
Román o růži, český název starofrancouzského díla *Le Roman de la Rose* (kolem roku 1230) básníka Guillauma de Lorris (asi 1200–1238). Román představuje jedno z umělecky nejvyspělejších, nejznámějších a nejvlivnějších literárních děl evropského středověku. Znal je Dante Alighieri, ovlivnilo Francesca Petrarcu i Pierra Ronsarda; Geoffrey Chaucer je zčásti přeložil do angličtiny. Jeho autor, mladý francouzský šlechtic, byl poučen antickou mytologií, dobovou literární tvorbou i Ovidiovým „ars amandi“. *Román o Růži* (výraz „román“ se v daném období užíval ve smyslu *příběh*, nikoli v dnešním významu *rozsáhlé prozaické dílo*) vyslovil ve více než čtyřech tisících verších, poprvé v rámci velkého příběhu to, co v krátkých lyrických básních nabízela kurtoazní (dvorská) – trubadúrská – milostná lyrika (například Guillaume de Poitiers nebo Jaufres Rudel de Blaia). Vytvořil tak alegorický příběh popisující vznik lásky i úskalí, která stojí v cestě jejímu naplnění. Dílo lze vykládat dvojím základním způsobem: jednak jako obraz strastiplné cesty zamilovaného, který se snaží uspokojit své tužby (psychologická interpretace), jednak jako obraz člověka směřujícího k Boží lásce (teologická interpretace). Tento příběh, vyprávěný autorem-mluvčím, získává v románu podobu snu, události, jež se mladíkovi zdá. Popisuje cestu mladíka do zahrady Lásky, obehnané zdí a hlídané nectnostmi, jako jsou Zášť, Chtivost, Lakota, Závist nebo Pokrytectví. Zvědavý mladík se dostane do zahrady Lásky, aniž tuší, že je tajně sledován bohem Lásky. Na cestě ho provází syn Dvornosti – Dobrovít. Mladík je Amorovými střelami zasažen ve chvíli, kdy se sklání ke studánce Lásky a kdy na její hladině spatří Růži (symbolizující krásnou dívku, popřípadě Boží lásku). Zamilovanému se přes varování Rozumu podaří Růži políbit, ale nikoli utrhnout. Jeho nepostradatelný rádce a pomocník Dobrovít je však jat a zazděn na hradě, který vybudovala Žárlivost. Mladík hořekuje nad svým neštěstím a vzývá Naději, ochránkyni milenců.

Středověký anonym, *Break; Le Roman de la Rose*; ca 1475, detail iluminace, MS. Douce 195, f. 118r, The Bodleian Library, University of Oxford, Oxford, Anglie.

Bulimie

Touha dívek po štíhlé linii
leckdy končí i klasickou bulimií.
Při „akci“ ztrácí bulimička veškerou noblesu,
o tom by mohla vyprávět i princezna z Walesu.

---

bulimie mentální (latinsky: *bulimia nervosa*, termín pochází z řeckého *bulimis*, doslova „býčí hlad“; *bous*, „býk“, *limos*, „hlad“), nemoc náležející (spolu s mentální anorexií) mezi tzv. poruchy příjmu potravy a spočívající v záchvatovitém přejídání s následným úmyslným vyvrhováním potravy, ale také vyvoláváním průjmu, užíváním anorektik či jiných látek k hubnutí. Bulimii popsal již řecký lékař Galénos z Pergamu (asi 129–asi 199); metaforicky ji nazval „vlčím hladem“. Lékařský termín *bulimia nervosa* poprvé užil anglický psychiatr Gerald Russell v roce 1979, kdy ji rozpoznal u několika svých anorektických pacientek, které trpěly občasnými záchvaty přejídání a ztrátou kontroly nad zkonzumovaným množstvím potravy. Pozdější studie ukázaly, že těmito stavy trpí až 40 % anorektiků (tzv. bulimický typ). Podobně jako u mentální anorexie se v průběhu této nemoci objevují kardiální obtíže, jakými jsou bradykardie (zpomalení srdeční činnosti), hypotenze (snížení krevního tlaku), srdeční arytmie, změny EKG, poruchy funkce mitrální chlopně, levé srdeční komory a zhoršení funkce srdečního svalu, kardiomyopatie a myokarditida. Dále to jsou postižení plic a ventilace, porucha metabolismu iontů, komplikace renální, endokrinní, hematologické, neurologické, metabolické a dermatologické. Při opakovaném zvracení se projevují účinky HCl na zubní sklovinu (bývá měkká, zažloutlé barvy), která je pak náchylná k mechanickému poškození. Pacienti mívají zvýšenou kazivost zubů a poškozené zubní krčky. Až 50 % bulimiků trpí paradentózou. V důsledku opakovaně vyvolávaného zvracení je často pozorován vznik žaludečních a duodenálních vředů. Závažnou komplikací způsobenou zvracením bývá také ruptura jícnu. Při epizodách přejídání dochází k nadměrné dilataci žaludku, která může vést až k jeho perforaci. Snižuje se také žaludeční tonus, což přispívá k poruše jeho vyprazdňování a vzniku nekrózy žaludeční sliznice. S častým přejídáním a zvracením souvisí i růst hladiny enzymu amylázy, jež v žaludku štěpí škrob. Tento hyperamylazemický stav vede k akutním pankreatitidám, zánětům slinivky břišní. Nemocní často mívají psychické a společenské problémy. Nejnáchylnější skupinou pro rozvoj bulimie jsou dívky ve věku 13–18 let. Mentální bulimií však mohou onemocnět i ženy ve vyšším věku nebo muži všech věkových kategorií.

bulimik, osoba stižená bulimií.

Diana, princezna z Walesu (rodným jménem Diana Frances Spencerová, 1. 7. 1961, Sandringham, Anglie – 31. 8. 1997, Paříž, Francie), manželka následníka britského trůnu prince Charlese a matka jeho dvou synů; trpěla mentální bulimií. Po svém rozvodu se soustředila na charitativní práci. Zahynula při automobilové nehodě.

Celibát

Povolání katolického kněze má určité meze:
Když poruší celibát, musí se celý život kát,
dokonce i v noci!, když jde s další ženou spát.
Dojde-li k početí a přijdou na svět děti,
se slzou v oku sleduje, jak ten čas letí –
od křtu do biřmování,
mezitím svaté přijímání
a nástup do semináře.
Po vysvěcení má aspoň kol sebe známé tváře.

Biskup v tajnosti vše posvětí,
neb sám hřeší a občas má dětí jak smetí…

Oba nacházejí alibi v duchovním panictví,
vždyť jen církev má nárok na jeho dědictví.

---

celibát (z latinského *coelibatus*, z *coelebs*, „dospělý člověk žijící dobrovolně či zaslíbením bez partnera opačného pohlaví; pohlavní zdrženlivost“), 1. bezmanželský stav, římskokatolickou církví nařízený svobodný stav duchovních a řeholních osob. Církevní Otcové (latinsky *Patres ecclesiastici*) pokládali ženu „od temene až po patu“ za nástrahu ďábla (církevní synoda v Macônu v roce 585 dokonce se vší vážností diskutovala, zda lze ženu považovat vůbec za člověka). Přirozeným důsledkem nenávisti k ženě byl celibát (požadavek celibátu pochází až z konce 10. století a od koncilu 1139 platí církevní zákon ukládající kněžím závazek celibátu) a hony na čarodějnice ve 14. století. Římskokatolická církev dodnes neustoupila ze svých dogmat v otázkách celibátu; 2. celibát vyžadují i jiná náboženství a etická učení, například pohlavní zdrženlivost jako nezbytná podmínka duchovního rozvoje je příznačná pro buddhistické mnichy a mnišky; v historii

museli dodržovat celibát kněžky (*vestálky*) v Římě, „Panny slunce“ (*accla cuna*) v incké říši, kněží manichejské církve. Naopak judaismus a islám instituci celibátu neuznávají; 3. svobodný stav vůbec, kdysi povinný pro některá povolání (například pro četníky nebo učitelky).

Harmenszoon van Rijn Rembrandt, *Mnich v pšenici*, 1645,
suchá jehla, 5,1 × 6,9 cm.
Rembrandt se touto kreací připojil k dobové kritice, která tepala přetvářku náboženských institucí. Jejím častým terčem byl mnich jako aktér smilstva nebo znásilnění.

Clérambaultův syndrom

Má mě rád, nemá mě rád…
Proč ty pochybnosti, u všech všudy!
Clérambault mě bude obletovat!
A ne že jsou to bludy!!!

Katynka z Heilbronnu mi na mysli tane,
že když je láska dost optimistická,
z mánie vykvete oddanost romantická –
a Kačka se zdráhavým hrabětem u oltáře stane.

Clérambaultův syndrom (erotomanická paranoia, erotomanický blud), syndrom, paranoidní choroba, která se vyznačuje bludným přesvědčením o intenzivní lásce, jíž chová objekt („oběť, kořist“) tohoto přesvědčení vůči subjektu („agresor, lovec“). Subjekt se domnívá, že objekt, obvykle vyššího sociálního a ekonomického statusu, se zamiloval jako první a zároveň se jako první pokusil navázat komunikaci na bázi otevřeného kontaktu, důmyslných úskoků (zkoušky) nebo tajných signálů (koketérie, svádění). Subjekt touží a neukojitelně usiluje přiblížit se objektu nebo s ním navázat kontakt. Do kontaktu se svým objektem však přichází v mnoha případech ojediněle, neboť se zpravidla jedná o populární nebo prominentní osobnost (herec, politik, moderátor, umělec, výjimečně i vědec). Mezi projevy subjektu patří namlouvání, dvoření, hlídání a střežení objektu (stadium pýchy). Podnětem k pronásledování může být buď předchozí reálná interakce mezi subjektem a objektem nebo zprostředkované poznání (nejčastěji z masových médií). Potenciální lhostejnost, již objekt může vykazovat, subjekt vnímá a interpretuje zkresleně nebo paradoxně jako výzvu nebo opětování. Postupně propukající obavy subjektu vedou k jeho zarmoucení a rozčarování (stadium zklamání). Z tohoto důvodu pronásleduje objekt výčitkami a falešným obviňováním. Snaha navázat kontakt a získat pozornost může vystupovat ve formě zasílaných dopisů, e-mailů, telefonátů, dárků nebo návštěv objektu (anglicky: *stalking*). Majetnické požadavky začíná prosazovat agresivně a k jeho užívaným prostředkům může náležet vydírání, vyhrožování nebo fyzické a sexuální napadení až usmrcení (stadium hněvu). Subjekt je navíc ujištěn o nemožnosti šťastné existence objektu bez osobní přítomnosti v jeho životě. Vzhledem k chronickému charakteru choroby se vytrvalost subjektu nejenom stupňuje, ale také přetrvává (někdy celoživotně). V mnoha případech nejsou projevy subjektu jeho okolí nápadné nebo podezřelé. Popis jednotlivých projevů a modelových stadií průběhu tohoto chování uvedl ve stati *Les Psychoses passionelles* (Vášnivé psychózy, in: *Oeuvre psychiatrique,* 1921) francouzský psychiatr, etnolog a fotograf Gaëtan Henri Alfred Edouard Léon Marie Gatian de Clérambault (1872–1934), jehož jméno syndrom nese. Clérambault vyčlenil dvě základní formy syndromu: 1. čistá neboli prodromální forma, jež existuje solitérně, propuká nenadále a zůstává rezistentní. 2. sekundární neboli přidaná forma, která vystupuje společně s psychotickými stavy, nejčastěji paranoidní schizofrenií nebo bipolární afektivní poruchou, propuká postupně a je doprovázena halucinacemi. Za motiv vzniku syndromu Clérambault označil pýchu, domýšlivost a pocit vlastní mimořádnosti. Clérambaultův syndrom je obtížně léčitelný, protože postižený je zpravidla ke své bludné poruše zcela nekritický. Léčení psychoterapeutickými postupy bývá málo efektivní, léčba psychofarmaky však musí být zahajována nejčastěji v nedobrovolném režimu. Zvládnout se daří jen asi polovinu případů, druhá polovina přechází do nevyléčitelného chronického stadia. Britský spisovatel Ian McEwan (narozen 1948) beletristicky zpracoval formu Clérambaultova syndromu na základě skutečného případu v knize *Enduring Love* (Nezničitelná láska, 1997). Filmové zpracování Clérambaultova syndromu *A la folie, pas du tout* (Má mě rád, nemá mě rád, 2002) realizovala francouzská scenáristka a režisérka Laetitie Colombaniová (narozena 1976).

Katynka z Heilbronnu neboli Zkouška ohněm (*Käthchen von Heilbronn oder die Feuerprobe*, 1808), rytířská hra německého dramatika a básníka Heinricha von Kleista (1777–1811).

William-Adolphe Bouguereau, *Vosí hnízdo (Le Guêpier)*, 1892, olej, plátno, 212,7 × 152,4 cm, soukromá sbírka. V anglosaském světě je tento obraz uváděn pod názvem *The Invasion (Invaze; Nájezd; Napadnutí; Vpád).*

Dna

(Arthritis uratica)

Do malých kloubů se ukládají urátové soli,
způsobují otok a pekelně to bolí.
Je to nemoc z dobrého jídla a pití,
ale život s ní, ten není moc k žití.
Můj známý chtěl bolavý palec v zoufalství sekerou pohojit!
Pro bolest se však nemohl k špalku na dvoře ani doplazit.

dna (též pakostnice, podagra, latinsky *arthritis uratica*), chronické kloubní onemocnění způsobené poruchou metabolismu kyseliny močové, která vzniká v lidském organismu převážně jako konečný produkt odbourávání nukleových kyselin. Vysoký výskyt dny byl proto v minulosti zaznamenán zejména u dobře živených vrstev obyvatel, u nichž převažovala masitá potrava bohatá na bílkoviny. U nemocných dnou nebylo výjimkou, že bolestivým dnovým záchvatům předcházely hodovní slavnosti. Nadbytečná kyselina močová se u dny ukládá v podobě drobných krystalků urátů (dnových tofů) do kloubů (i dalších vnitřních orgánů), což vede k erozím kloubní chrupavky a opakovaným zánětům kloubů. V počátečním stadiu choroby je postižen pouze jeden kloub, později bývá napaden zánětlivým procesem větší počet kloubů. U primární formy dny jsou příčiny nejasné, byl zaznamenán její dědičný výskyt. Sekundární forma dny provází chronická onemocnění ledvin spojená s poruchou vylučování kyseliny močové.

Ebrieta

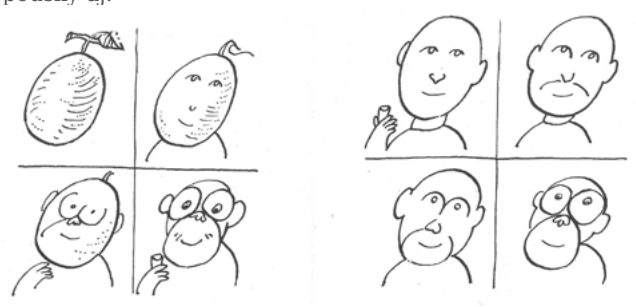
U své pratety Henriety
mám obavy z ebriety.
Rodné hnízdo Vizovice
ve skleničce slivovice.

Teta nic jiného nepije.
Přes den spí a v noci hýří,
ve snech myšky, hadi, štíři
i zlovolné Harpyje.
Nevyspaná, stále zívá,
paradoxem ale bývá,
že mne možná přežije.

ebrieta (z latinského *ebriositas*, „opilství“), opojení, opilost, různě těžký stupeň otravy alkoholem. Pro ebrietu je charakteristická povznesená nálada, zvýšené sebevědomí, hovornost až žvanivost, družnost, bezbřehá potenciální podnikavost. Snížené sociální a etické zábrany mohou vést až k agresivnímu chování. Při větší opilosti se snižuje pozornost a dochází k poruchám chůze, pádům aj.

Harpyje (z řečtiny: *harpazein*, „rvát, uchvacovat“), 1. mytické bytosti, napůl ženy napůl ptáci, antické mytologie; ve starém Řecku byly zosobněním bouře a mračen, ve středověké Evropě se z nich staly zlovolné, lidem škodící bytosti: „Široká křídla, tváře lidských tvarů, / na nohou spáry, břicho opeřené / a k nářku užívají zpěvu darů“ (Dante Alighieri [1265–1321], *Božská komedie*, Peklo, XIII, 12–14); 2. Harpyje pralesní (*Harpia harpyja*, Linné 1758, třída *Aves*), největší dravec Jižní Ameriky; rozpětí křídel až 2 m, hmotnost až 9 kg, masivní zobák a mohutné silné nohy opatřené až 13 cm dlouhými drápy. Samec je výrazně menší než samice. Harpyje má široká zaoblená křídla a dlouhý ocas, což jí umožňuje manévrovat mezi stromy. Způsobem lovu připomíná jestřába; létá nízko nad lesem, na vyhlédnutou oběť se

vrhá střemhlav, obratně manévruje mezi stromy rychlostí až 80 km/h a strhává kořist z větví pomocí svých silných drápů. Dokáže ulovit až desetikilogramovou kořist a ve vzduchu unese až tři čtvrtiny vlastní hmotnosti. Loví vřešťany, malpy, lenochody, mravenečníky, vačice, papoušky aj.

Jiří Hiršl, *Metamorfózy*, 2025, tuš, karton, 6 × 14 cm.
Švestka se mění ve slivovičku-opičku a její piják v opičku.

Epididymitida

Massinissa, mocný král numidského lidu,
dostal velmi bolestivou orchitidu.

Královská manželka ho hned viní:
„Důsledek styku s núbijskou otrokyní!“

Massinissa má však současně tak oteklé skráně,
že královna se děsí při pohledu na ně.

Zbytečně nad nechráněným sexem naříká,
na vině je totiž virová *parotitis epidemica*!

Epididymitida, tak se ten zánět řecky nazývá.
velice úpornou bolestí se permanentně ozývá.

Bolest se přestěhovala i do nadvarlete,
přece ho, záletníka, litovat nebudete!

Může se teď leda rýpat v záhoně,
protože týdny nevsedne na koně!

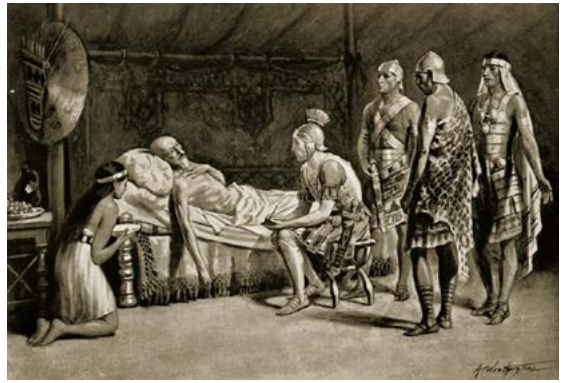
Manželka si za něj rychle našla náhradu,
ani núbijská otrokyně nezůstala pozadu.

Postscriptum:

Massinissa přináší množství zápalných obětí.
Už nekleje! Hrozí mu totiž, že zůstane zcela bez dětí.

---

epididymitida (z řečtiny), zánět nadvarlete, kanálkovitého útvaru, který se nachází na zadním obvodu varlete, kde jsou po určitou dobu procesu zrání uchovávány spermie, a dokončuje se zde jejich maturace. Každou hodinu se do nadvarlete dostává asi 1 milion spermií. Celý posun spermií nadvarletem trvá zhruba 14 dnů a spermie se postupně hromadí v jeho dolním úseku *(cauda epididymidis)* a na začátku chámovodu. Při déletrvající pohlavní abstinenci se spermie rozpadají a jsou fagocytovány tzv. spermatofágy. Zánět nadvarlete se může projevovat mírně až velmi bolestivě a šourek může být zarudlý, horký a oteklý; dalšími příznaky jsou horečka a nevolnost. Nejčastější příčinou je infekce; u sexuálně aktivních mužů to může být mikrob *Chlamydia trachomatis*, *Escherichia coli*, výjimečně *Neisseria gonorrhoeae*.
Massinissa (kolem 238–149 př. n. l.), vůdce východonumidského kmene Massylů a později král celé Numidie, starověkého severoafrického království, které se rozkládalo na území dnešního Alžírska a Libye. V letech 213–206 př. n. l. byl spojencem Kartága, poté přešel na stranu Říma.
orchitis testis (z latiny), orchitida, zánět varlete. Zánět postihující jen varle je výjimečný, častěji je varle postiženo přestupem infekce z nadvarlete. Projevuje se zarudnutím, otokem a značnými bolestmi. Orchitida může být způsobena patogenními bakteriemi šířícími se z ostatních částí močopohlavního ústrojí nebo viry, například při parotitidě.
parotitis epidemica (z latiny), parotitida, příušnice, akutní infekční onemocnění; zánět varlat je jednou z možných komplikací zánětu příušní žlázy, nebezpečnou zvláště v dospělém věku u mužů.

Alfred C. Weatherstone, *Římský vojevůdce Scipio Africanus (řečený římský Hannibal) u lože umírajícího Massinissy,* litografie.

Kdo odkázal více poučení lidu?
Římský Hannibal, nebo numidský král, jenž objevil epididymitidu?

Exibicionismus

Exibicionisté v tropech
mají pech…

Flashing nebo mooning vynikne nejvíce
v mírném zeměpásu za svitu měsíce…

exibicionismus (z latinského *exibere*, „dát najevo, ukázat; vydat, vypátrat“), parafilie projevující se obnažováním těla (zvláště erotogenních oblastí) na veřejnosti s cílem upoutat pozornost a obvykle uspokojit své sexuální potřeby. Existuje řada způsobů prezentace: odhalení prsou u žen nebo odhalení a hlazení genitálií u mužů (flashing), ukazování hýždí (mooning), odhalení genitálií zvednutím sukně, pod níž není spodní prádlo (anasyrma). Typický exhibicionista nemá agresivní tendence a neatakuje děti.

Jiří Eliška, *Domácí exhibionismus*, 2001, kresba tužkou, 80 x 60 cm.

Fetišismus

Příčí se *Snu lásky* (č. 3, As dur) a romantickému gustu,
amputovat geniálnímu autorovi mramorové články prstů.
S gustem ale pianistky za těžké prstoklady kují pomstu,
když ve Výmaru cvičí těžké Lisztovy etudy z notových listů.

fetišismus (z portugalského *feitiço* [fejtysu], „kouzlo, amulet“, případně *fetiche* [fetyše], „modla, fetiš“; přešlo do francouzštiny jako *fétiche*; souvisí s latinským *factitius*, „umělý, nepřirozený, kouzelný“), 1. uctívání fetišů jako sídla božství; přehnané, nekritické, slepé uctívání předmětů nebo jevů vůbec; 2. sexuální úchylka, při níž předmětem sexuálního uctívání je nikoli osoba, ale něco, co s ní může souviset (zpravidla součást oděvu, zvláště intimního rázu).

Liszt, Ferenc (22. 10. 1811, Raiding, Rakousko – 31. 7. 1886, Bayreuth, Německo), maďarský hudební skladatel, klavírní virtuóz, dirigent, pedagog, spisovatel a organizátor hudebního života; vrcholný představitel hudebního romantismu, charismatická osobnost. V letech 1820–1847 koncertoval v různých zemích Evropy, 1848–1861 působil ve Výmaru, od roku 1861 žil zejména v Římě. Byl stoupencem programní hudby (symfonie *Faustovská* a *Dantovská*, symfonické básně *Tasso, Preludia, Prométheus, Hungaria, Hamlet, Mazeppa, Ideály*). Zdokonalil techniku klavírní hry (*Sonáta h moll*, dva klavírní koncerty Es dur a A dur, *Uherské rapsodie*, *12 transcendentálních etud*, *Etudy podle Paganiniho Capriccií*, *Sen lásky* č. 3, As dur). Je autorem oratorií *(Kristus na hoře Olivetské, Legenda o svaté Alžbětě)*, mší *(Maďarská korunovační mše, Ostřihomská mše)*, žalmů a písní a také literárních děl (životopis Fryderyka Chopina, studie o cikánské hudbě aj.). Jeho dcera Cosima byla manželkou německého hudebního skladatele Richarda Wagnera.

Hermann Hahn, *Ferenc Liszt*, 1900,
carrarský mramor, Výmar, Německo.

Lisztově mramorové soše bývají ulamovány články prstů. Jedna z hypotéz, proč se tak děje, je pomsta klavíristek za technickou náročnost jeho skladeb. Možná však dodnes zůstává Lisztova magická osobnost idolem ženských srdcí a ulamování a vlastnictví Mistrova prstu je projevem fetišismu.

Frambézie

Yaws neboli frambézie
je jednou z treponematóz, nehodí se vůbec do poezie…
Treponema pallium, ta hrozí
bejelem či syfilidou, což se nehodí ani do prózy.

---

treponematózy, skupina chorob vyvolaná mikroorganismy řazenými do rodu Treponem. Patří k nim *Treponema pallidum* (původce bejelu a syfilis), *Treponema pertenue* (původce yaws) a *Treponema carateum* (původce pinty).
frambézie, pian, yaws. Jedna z treponematóz, způsobená mikrobem *Treponema pertenue*. Onemocnění postihuje obyvatelstvo v tropických krajinách, zejména skupiny žijící ve špatných hygienických podmínkách. Probíhá ve třech stadiích, stejně jako syfilis. Pro první stadium jsou charakteristické kožní a slizniční projevy, ve druhém stadiu se objevuje orgánové postižení a ve třetím stadiu mohou být zasaženy také kosti a klouby.
syfilis (onemocnění pojmenováno podle pasáka sviní jménem Syphilus v knize italského lékaře a básníka Girolama Fracastora [Fracastoria, 1478–1553] *Syphilis-sive-morbus-gallicus* [Syfilis aneb francouzská nemoc, 1530]), lues, příjice (obrozenecký termín vytvořený národním buditelem Václavem Hankou od fiktivního jména slovanské bohyně lásky *Příje*); chronicky probíhající infekční onemocnění způsobené bakterií *Treponema pallidum*. Onemocnění se přenáší zejména pohlavním stykem, krví i přímým kontaktem sliznic (získaná forma) nebo transplacentárně z matky na plod (vrozená forma).

Frigidita

U ženy stav frigidní
nemusí být konstantně rigidní.
Jen zkušený může říci,
jak zapálit onu zhaslou svíci…
Neuspěje-li však ani po několika hodinách,
jedná se o *rigor mortis*; měl by okamžitě! zanechat všech snah,
sic by se mohl dostat do hledáčku policie kvůli podezření z nekrofilie.

---

frigidita (z latinského *frīgidus*, „chladný, studený“ od *frīgēre*, „být chladný, mrznout“), pohlavní chladnost (u žen).
frigidka, (hovorově) frigidní žena.
frigidní, chladný, sexuálně nevzrušivý.

rigidita (z latinského *rigidus*, „tvrdý, ztuhlý; nelítostný“ od *rigēre*, „být tuhý“), 1. tuhost, nepružnost, strnulost; 2. (medicína, psychologie) strnulost psychických procesů, lidského chování, zejména ve stáří.
rigidní, nehybný, strnulý, ztuhlý.
rigor mortis (z latiny), posmrtná ztuhlost, která se objevuje do několika hodin po smrti a asi po 24 hodinách opět odeznívá. Jde o jeden ze znaků umožňujících stanovení doby smrti.

Pietro Pajetta, *Nenávist*, 1896, olej, plátno,160 × 270 cm, Museo del Cenedese, Vittorio Veneto, Itálie.

Frotérství

Žádný učený z nebe nepadá, ani frotér –
také on zpravidla začíná s froté ručníkem na vlastním těle
jako volontér,
teprve po tvrdém tréninku demonstruje svůj um veřejně jako
zručný eskamotér.

---

frotér (z francouzského *frotter*, „třít [se]“), (medicína, psychologie, sexuologie) muž dosahující sexuálního vzrušení pouhým tisknutím se na ženy.
frotérství, (medicína, psychologie, sexuologie) parafilie spočívající ve vyhledávání pohlavně dráždivých dotykových podnětů s druhým pohlavím; uskutečňuje se zejména při davových shromážděních (demonstrace, manifestace), v dopravních prostředcích, na koncertech apod.
volontér (z francouzského *volontaire*, „dobrovolník, dobrovolnice“), 1. pracovník vykonávající dobrovolně a bezplatně určitou práci, zvláště jako přípravu na honorované zaměstnání; 2. dobrovolný pracovník, funkcionář, ochotník.

Gangréna

Špatná zpráva, jde to od desíti k pěti,
sdělí-li lékař pacientovi diagnózu sněti.
Noční můra hlavně u válečných zranění,
puls je nehmatný, barva kůže se pozmění.
V odumřelé tkáni se poté bakterie čile množí,
zraněný úd býval kdys hojen jen pilkou a noži.
Dnes již sněť nemusí znamenat smrtelnou újmu,
ATB zachrání život jen za cenu přechodného průjmu.

ATB (zkratka v medicíně), antibiotika; některá ATB vybijí střevní flóru a přemnoží se *clostridium difficile* a to působí průjmy.
gangréna (z řečtiny a latiny *gangraina/gangraena*, „otrava, žíravý vřed"), sněť, odumření – nekróza tkáně, druhotně změněné působením zevních faktorů. Rozlišujeme gangrénu suchou (při níž nekrotické měkké tkáně vysychají – mumifikují), vlhkou (rozpad tkáně je provázený hnilobou) a plynatou (při tomto typu nekrózy dochází ke zmnožení anaerobních mikroorganismů produkujících metan). Gangréna bývá obávanou komplikací hlubokých znečištěných poranění (například válečných) a tento stav je jednou z nejčastějších indikací k amputacím.

Gerontofilie

Starých mužů milka
nazývá se gerontofilka.
Milí jí, bohužel, brzy odkvačí,
neb jsou to většinou již „rakváči"…

V zoufalé situaci, aspoň na chvíli,
útěchu je možno nalézt v nekrofilii…

---

gerontofilie (z řeckého *géron*, „stařec, kmet, starý člověk" a *fília*, „přátelství, náklonnost, láska"), pohlavní odchylka, při níž jsou mladší lidé přitahováni osobami mnohem staršími.
nekrofilie (z řeckého *nekros*, „mrtvý" a *fílein*, „milovat"), jedna ze (spíše vzácnějších) sexuálních perverzí, pohlavní atrakce, vzrušení, potěšení z kontaktu s mrtvolou či ukájení se na mrtvolách, v „ideálním dokonaném případě" sexuální obcování s mrtvolou. Většina kultur a společností světa považuje nekrofilii za nepřirozenou, patologickou, nebo přímo zločinnou a řadí ji mezi zákazy (tabu), jejichž porušení je velmi tvrdě sankcionováno – vyhoštěním viníka z komunity nebo jeho fyzickou likvidací.
rakev (snad přenosem z latinského *arca*, „rakev, truhla; skříň"), schránka na tělo zemřelého pro uložení do země, hrobky nebo mauzolea při pohřbu nespáleného těla. V pravěku byly zhotovovány jednoduché rakve sroubením fošen (při archeologickém výzkumu nesnadno identifikovatelné, protože skromné pozůstatky mohou představovat obložení zemřelého či hrobové jámy) nebo vydlabáním z kmene stromu (časté zejména v době bronzové). Ze starověku jsou známa i honosná provedení složená z vnitřní rakve obklopené jednou nebo několika dalšími vnějšími rakvemi, často bohatě zdobenými (*kuan-kuo*) nebo i rakve antropomorfní zhotovené ze zlatého plechu (například Tutanchamon) či z nefritových destiček (například Liou Šeng), určené pro příslušníky vládnoucí vrstvy.
rakváč (ze slova *rakev*), (slangově expresivně), člověk dlící „jednou nohou" v Hádově říši.

Graofilie

Mělo by být řečeno hned zkraje,
že ideálními partnerkami graofiliků jsou všechny tři Graie.
Výstraha – Monitiō – Warning: nikoli tři Grácie, ale opravdu
tři odkvetlé Graie!!!

---

graofilie (též *graeofilie*; z řeckého *graus* [genitiv *graos*] „stařena" a *fília*, „přátelství, náklonnost, láska"), varianta gerontofilie, náklonnost či reaktivita chlapců či mladých mužů vůči výrazně starším ženám, která se zpravidla projevuje citovostí, intenzivním prožíváním, schopností se zamilovat, obvykle i touhou po fyzické blízkosti a erotických aktivitách, které někdy vyústí až do pevného manželského svazku.
Graie (Graií, latinsky *Graeae*), vševědoucí dcery mořských božstev Forkyda a Ketó; Graie byly tři: Enýó (Hádavá), Pemfrédó (Vosa, Pichlavá) a Deinó (Hrozná). Hned po narození vypadaly jako staré, nehezké ženy (odtud název odvozený z řeckého *graus*, „stařena"). Jejich sestrami byly Gorgony, ošklivé nestvůry s hady místo vlasů. Graie měly všechny dohromady jediné oko a jediný zub, které si půjčovaly, aby mohly vidět a žvýkat. Hrdina Perseus toho využil, uloupil jim jejich „poklady" a nevydal jim je dřív, dokud mu neprozradily cestu k nymfám, od nichž pak získal pomoc proti Gorgonám.

Edward Burne-Jones, *Perseus a Graie*, 1892, z cyklu *Perseus*,
olej, plátno, Staatsgalerie Stuttgart, Stuttgart, Německo.

Gynofobie

Ženy jsou pro gynofoby
horší než patogenní mikroby:
vyvolávají u mužů smrtelné choroby
a zanechávají za sebou masové hroby!

---

gynofobie (z řeckého *gyné*, „žena“ a *fobos*, „strach, úděs, hrůza“), chorobný strach před ženami (u mužů).
masový hrob (antropologie, archeologie), hrob s více jedinci, jejichž pozůstatky bývají promíseny a často je není možno spolehlivě přiřadit k jednotlivým pohřbeným.

Gynoidka

Třeba není zas až tak vzdálená doba,
kdy se na trhu objeví dokonalá robotická roba,
jejíž program jí umožní muži sloužit,
za příplatek dokonce i eroticky toužit,
s operačním systémem Android,
a když ji uživatel vypne, bude mít klid.
Kdo ji však nazve androidka, tomu hrozí výtka,
módnější je gynoid či nakvadrát přechýlená gynoidka.

Už brzy však převezmou otěže androidi
a nahradí na planetě Zemi lidi,
zejména neschopné muže.
Milé ženy, android totiž v ž d y c k y může!

Mohou se mužští androidi zamilovat?
Podle malíře mohou, ale pak se celá genderová kalvárie bude opakovat…

---

android (z řeckého *andros*, „muž, člověk“, *-eidés*, „stejného druhu, podobný“), člověku podobný robot. V současné době experimentální prototyp, častěji pouze fiktivní bytost v dílech žánru science fiction. Stroj, jehož účelem je chovat se, pracovat, popřípadě myslet stejně jako člověk. První roboti vůbec, výrobky firmy *RUR* ze stejnojmenné divadelní hry (z roku 1920) Karla Čapka (1890–1938), nebyli podle dnešního chápání pojmů pouze roboti, ale také androidi.
gynoidka (z řeckého *gyné*, „žena“ a *-eidés*, „jsa, jsoucí podobný“), ženě podobný robot. V současné době experimentální prototyp, častěji pouze fiktivní bytost v dílech žánru science fiction. Stroj, jehož účelem je chovat se, pracovat, milovat, popřípadě i myslet stejně jako žena.

Jiří Hiršl,
Zamilovaní androidi, 2025,
tuš, papír, 20 × 20 cm.

Hallux valgus

Jehlové podpatky dělají sexy postavu a lýtka,
lovit takto muže je taktika však plytká.
Za pomíjivé radovánky ložní
zaplatí vbočeným palcem a zborcenou klenbou nožní.

Hallux se jednou už tak vytočil,
že ze své správné osy do strany vybočil.
Dáma ho totiž vůbec na podpatcích nešetřila,
vyosil se a celá noha se nechutně rozšířila.

Teď dáma marně slzy roní,
nejsou už žádné hezké botky pro ni.
Každé boty pociťuje jak palečnice na nohou,
tady jen erudovaní ortopedi od problému pomohou.

Hallux valgus je totiž ortopedická vada,
jež si mnohdy i operační zákrok žádá.
I když ji musí léčit na slovo vzatý odborník,
na její prevenci stačí někdy obyčejný obuvník.

---

hallux (z latiny), palec na noze.
Hallux valgus (z latiny), vbočený palec, ortopedická deformita palce nohy, při níž je palec stočený k ostatním prstům s vytvořením mnohdy značného vyklenutí v místě jeho metatarzofalangeálního skloubení. Vzniká v úzké souvislosti s poruchou nožní klenby, vliv na jeho vytvoření má i dědičnost a nošení nesprávné obuvi. Porucha se vyskytuje častěji u žen, léčba je buď konzervativní (ortopedická obuv, speciální cviky) nebo operativní.
palečnice, lis upravený pro použití při útrpném právu; palečnice se používaly k drcení prstů, přičemž nástroj mohl být nasazen na článku prstu nebo na kloub. Dnes jsou podobné nástroje jednou z pomůcek pro BDSM aktivity.

Hemofilie

Amišové žijí od hektického světa izolovaní v kolonii,
mají početné rodiny, blízké příbuzenské svazky,
proto tedy sklon k nemocem, třeba hemofilii,
jen genetika tu umí odpovědět na otázky.

Jinak Amiše neovládá žádná neřest,
křesťanského boha poslouchají
a ve zralejším, uvážlivém věku ctí křest.
Snaží se žít jak v pozemském ráji.

Však „drobná“ nepříjemnost kalí jejich žití,
potomci mají vrozených vad víc než ok v rybářské síti.
Vadný imunitní systém, znetvořené klouby či podivné zuby,
Amišové se svými zakrslými ratolestmi dobrovolně nepochlubí.

Amišové (název podle Jac[k]oba Ammana [1644–před 1730], švýcarského zakladatele), náboženská skupina mennonitů s konzervativním a přísným způsobem života. Relativně izolovaná populace čítá asi 150 000 až 200 000 členů. Žijí v USA (hlavně v Indianě, Ohiu a Pensylvánii) a v kanadském Ontariu. Jejich kořeny sahají do Nizozemska a Švýcarska 16. století. Základy jejich učení formuloval katolický kněz Menno Simons (odtud název mennonité). Odmítají křest novorozenců a propagují křest až v době, kdy člověk podle svého přesvědčení sám o křest požádá. Jsou striktními pacifisty a odmítají jakékoli násilí. Základem jejich světonázoru je víra v Boha a jednoduchý způsob života v souladu s přírodou. Základem společenství je domov a rodina. Amišové byli za svou víru pronásledováni a na přelomu 17. a 18. století emigrovali do Ameriky. Dodnes žijí komunity nejradikálnějších Amišů stejně jako před dvěma sty lety. Symbolem jejich života je pokora a skromnost ve všech oblastech života. Život v uzavřené komunitě, kde dochází často k příbuzenským sňatkům nebo k projevu genetického driftu, se odrazil i v genetické struktuře této subpopulace. Některé jinak vzácné dědičné recesivní choroby jsou u Amišů relativně časté. Jsou to konkrétně: určitý typ poruchy srážlivosti krve – hemofilie B, pletencová dystrofie projevující se slabostí a degenerací svalů pánevního a ramenního pletence, určitá forma zakrslosti spojená s poruchou imunitního systému, anémie způsobená nedostatkem pyruvátkinázy a Ellis-Van Creveldův syndrom – forma zakrslosti spojená s polydaktylií, poruchou vývoje nehtů, slabými vlasy a abnormalitami chrupu.
hemofilie (z řeckého *haima*, „krev“ a *fília*, „přátelství, náklonnost“), recesivně dědičné onemocnění způsobující defekt ve srážení krve.

První zjištěný znak u člověka, který vykazuje dědičnost vázanou na pohlaví. Hemofilie A (klasická hemofilie) je způsobena chyběním bílkoviny podílející se na srážení krve (faktor VIII). Hemofilie B (anglicky *Christmas disease* – poprvé zjištěná u pacienta jménem Stephen Christmas) nastává při nedostatečnosti jiné bílkoviny, komponenty plazmového tromboplastinu (faktor IX). Tyto faktory srážlivosti jsou kódovány geny na chromozomu X. Hemofilie postihuje muže, ženy ji pouze přenášejí, postižení žen je velmi vzácné.

Hikikomori

Kdysi samuraj, oddaný službě vlasti, dnes hikikomori,
oddaný svému PC, jenž žije ve zdech svojí komory.

Postrádá nindžó, proto jej nechá chladným i výjev svázaného samuraje,
jemuž si nindža se sadistickým gustem s manželkou sexuálně „hraje“.

Hikikomori se z troglodyta stává troglofilem,
svůj příbytek opouští zřídka, a to ještě asi jen omylem.

---

hikikomori (z japonštiny), onemocnění, porucha standardního chování diagnostikovaná v případě, že jedinec neopouští svůj příbytek po dlouhé měsíce (někdy i roky) a práci i obživu řeší převážně pomocí počítače; dlouhou dobu spí (většinou ve dne, zatímco aktivní bývá v noci: sledování televize, počítačové hry apod.). Autorem termínu a také předním odborníkem na tento problém je japonský psycholog Tamaki Saitó (narozen 1961); podle něho postihuje hikikomori asi jeden milion Japonců, tedy zhruba jedno procento populace. Tento typ chování se ovšem nevyskytuje jen v Japonsku, ale je zde nejvíce rozšířen, nejlépe odborně popsán a také se odráží v populární kultuře a literatuře.

nindža (z japonštiny), všestranný elitní bojovník využívaný ve feudálním Japonsku k zabíjení protivníků, záškodnictví a vyzvědačství.

nindžó (z japonského *nindžó*, „lidské city“), termín z japonské etiky, který zahrnuje všechny lidské city, lásku, lítost, sympatie, smutek, nenávist, spontaneitu.

samuraj (z japonského *samuraj*, „ten, kdo slouží“), původně japonské označení pro ozbrojený doprovodný personál císaře nebo šlechtice, později příslušník japonské vojenské šlechty; v Japonsku označován většinou termínem *buši*, což znamená „vojenský šlechtic“. Samurajové představovali nejvyšší třídu (zejména od 17. století), ze které se rekrutovali vojáci, úředníci, učitelé, lékaři a duchovní. Byli podřízeni zvláštním soudům a vázáni přísným kodexem cti a morálky (kodex *bušidó* definoval vztahy mezi vazaly a jejich pány, byl postaven na loajalitě vazala k pánovi). Posláním samurajů bylo udržovat se ve vysoké fyzické i morální kondici, aby mohli kdykoli dostát svým vazalským povinnostem.

troglodyt (z řeckého *trogle*, „otvor, jáma; myší díra“ a *dyein*, „jít dovnitř, ponořit se“), (pejorativně) zaostalý člověk žijící v jeskyních a podzemních příbytcích, jeskynní člověk; tímto termínem se ve starší antropologické a archeologické literatuře označovali *Homo neanderthalensis* nebo *Sinanthropus pekinensis*, kteří v některých oblastech užívali jeskyně jako obydlí.

troglofil (z řeckého *trogle*, „otvor, jáma; myší díra“ a *fília*, „láska, náklonnost, obliba“), organismus dávající přednost životu v jeskyních a temných prostorách, ale žijící i mimo ně.

Kacušika Hokusai, *Nindža znásilňující manželku svázaného samuraje*, ca 1802, dvě dvoustrany z erotického románu *Ehon futami-gata* (Ilustrovaná historie dvojčat), barevný dřevořez, 21,2 × 53 cm, Národní galerie v Praze.

Na obrazu, který byl publikován jako dvě následné ilustrační dvojstrany z erotického románu, vidíme černě oděného nindžu znásilňujícího manželku samuraje, který scéně přihlíží, jsa svázán, s roubíkem v ústech a navíc ohrožován ostrým mečem nindžy na nejcitlivějším místě. Dramatická scéna je podána v geniální kompozici i kresbě, až se sadistickým gustem.
Co si asi myslí ta nebohá žena,
když je za přihlížení svého muže znásilněna?
„Konečně ten můj vidí, oč mě celý život šidí!“

Histrionství

Na světě je pouze on,
nepřekonatelný histrion!
Rozehrává svůj part jak orchestrion,
na scéně života prý zní silně jako zvon.
Nevidí, jak malý je jeho význam, je jen klon,
obyčejný náfuka, ale cítí se být větší nežli slon.

---

histrionství (z latinského *histrio*, herec), přehnané upozorňování na vlastní osobu s nadměrnými projevy ve verbální komunikaci (zrychleným tempem řeči, zvýšenou hlasitostí aj.) doprovázené i neverbálními projevy (extrémní gestikulací, mimikou obličeje apod.); připomíná exaltované herecké vystoupení.
orchestrion, mechanický hudební hrací stroj napodobující zvuk celého orchestru, rozšířený zvláště v 19. století v zábavních podnicích.

Hypochondrie

Na hypochondra padla těžká chandra, byl víc zdravý než nemocný,
cítil se náhle naprosto bezmocný…

---

hypochondr (z řečtiny), osoba stižená hypochondrií; tento typ v postavě Argana geniálně ztvárnil v divadelní hře *Le Malade imaginaire* (1673; česky *Zdravý nemocný*) francouzský dramatik Molière (1622–1673).
hypochondrie (z řeckého *hypochóndria*, „těžkomyslnost, trudnomyslnost“), psychická porucha charakterizovaná přehnanou zaměřeností na vlastní zdravotní stav a zejména přesvědčením o vážném onemocnění, sklon zveličovat či sugerovat si fakticky neexistující nemoc.
chandra (z řečtiny přes ruštinu: *хандра*, „těžkomyslnost, zádumčivost, hypochondrie, splín, teskná nuda“), pocit omrzelosti, trudnomyslnosti, sklíčenosti, nudy, splínu; častý projev zejména v ruském prostředí v 19. století v reálném životě (zvláště v prostředí aristokracie a důstojnictva), který se bohatě zrcadlí i v ruské literatuře té doby (archetyp představuje postava Evžena Oněgina v Puškinově „románu ve verších“ *Jevgenij Oněgin*, 1825–1831, kompletní vydání 1833).

Hysterie

Hysterka dovede pěkně nervy pocuchat,
jeden pak přemýšlí, jak se urychleně pakovat…

Musí být vždy středem pozornosti,
její hlas je jednou plný medu, jindy zase zlosti.

Dovede udělat třeba příšernou scénu,
pak náhle obrátí a pochlebuje tvému jménu…

Často bývá vzdělaná, ale chová se jak slepice
a výstup končí jekotem čtyřčárkovaného c’’’’.

Kdo ale tyhle neustálé zvraty a nálady má vydržet?
Je třeba včas odejít a nehledě na výčitky, soucit v sobě zadržet.

---

hysterie (z řeckého *hystera*, „děloha“), choroba vyznačující se výraznou a nestabilní emotivní citlivostí (až přecitlivělostí). U postižených je zřetelná snaha předvádět své duševní stavy a rozpoložení okolí, nejvýrazněji se projevující jako hysterický záchvat spojený s křečemi, třesem, zrychleným dýcháním a zmítáním se. Někdy se mohou projevit i další poruchy, které sice připomínají jiná onemocnění (obrna, slepota), přesto se však neřídí pro ně typickými fyziologickými zákonitostmi (například slepota nevede ke srážkám s předměty). Toto onemocnění je velice často spojováno s ženami (i s celkem běžnými a oprávněnými reakcemi), přesto ve vypjatých situacích (například při velké katastrofě) může hystericky (panicky) reagovat větší skupina lidí najednou, včetně mužů. Jako první popsal hysterii řecký lékař Hippokratés z Kóu (kolem 460 př. n. l. – kolem 375 př. n. l.), který ji spojoval s nedostatečně sexuálně uspokojenými ženami. Děloha *(hystera)* těchto žen se tak podle něj stává příliš lehkou a vysušenou, až začne v těle putovat vzhůru a utlačovat srdce, plíce a bránici. V dnešní době se předpokládá, že se jedná o poruchy v určitých oblastech mozku (zejména v hypothalamu a limbickém systému).

Charakterové hlavy a frenologie

Psychiatři si dodnes lámou hlavu,
jakou autor nechal v úšklebcích těch soch zprávu.

A navíc – frenologie od Galla
punc bizarnosti jeho bustám přidala.

Pochybujete o sochařově duševním stavu?
Je přece důležité neztratit vlastní identitu!!
A zaregistrovaní mají výhodu – papíry na hlavu.

---

frenologie (z řeckého *frén*, „rozvaha, mysl, city, smysly, rozum“ [v antice tak byly označovány i orgány, které se pokládaly za centrum těchto funkcí, zejména bránice a srdce, a to proto, že mozek nebyl pokládán za centrum myšlení, ale soudilo se, že hlava ochlazuje tělo] a *logos*, „věda, nauka“), teorie a disciplína vzniklá na počátku 19. století, jejíž zakladatel rakouský lékař a psycholog Franz Joseph Gall (1758–1828) se pokusil jejím prostřednictvím ustavit materialistický výklad lidského myšlení. Byla založena na domněnce o vztahu mezi morfologií lebky a duševními schopnostmi, vycházející z předpokladu, že v kůře koncového mozku existují centra různých vlastností – například nadání pro matematiku nebo výtvarné umění, smysl pro spravedlnost apod., která se tvarově projevují na mozkovně. Přestože výzkumy a výsledky F. J. Galla a jeho stoupenců byly pochybné, stala se frenologie v průběhu 19. století (zvláště v jeho první polovině) módní záležitostí. Jistě k tomu přispěla její poměrně snadná sdělnost, každý jí bez námahy porozuměl, každý si mohl nahmatat na hlavě hrbolky ukazující vynikající vlastnosti a na druhého stačilo přitom jen pohlédnout a hned bylo zřejmé, s kým „máte tu čest“. Když například kapitán Beaglu Robert Fitzroy uviděl mladičkého Charlese Darwina s jeho kulatou lebkou a bambulkovitým nosem, rázem ho odmítl vzít na svou loď. Byl nadšeným zastáncem frenologické teorie, a tak okamžitě „ocenil“ Darwina jako neschopného člověka mdlého rozumu a Darwinovu strýci, který byl ve společnosti váženým člověkem, dalo hodně práce, než kapitána přiměl, aby své rozhodnutí změnil a Darwina na cestu kolem světa vzal. Podle stoupenců frenologie byly tedy intelektuální schopnosti a psychické a morální vlastnosti člověka spojeny s konkrétními anatomicky lokalizovatelnými oblastmi lidského mozku, jež lze identifikovat na vnějším povrchu lebky. Největšího rozšíření dosáhla frenologie mezi odbornou i laickou veřejností ve Francii, Velké Británii a Spojených státech amerických, kde vznikla řada frenologických společností. Od třicátých let 19. století byla frenologie podrobena stále sílící kritice a postupně byla vytlačena mimo rámec oficiální vědy. Původní Gallovu intuici potvrdil francouzský anatom a antropolog Paul Broca, který v roce 1861 objevil v mozku řečové centrum, základní frenologické teze však byly vyvráceny.

Messerschmidt, Franz Xaver (6. 2. 1736, Wiesensteig, Německo – 19. 8. 1783, Bratislava, Slovensko), rakouský sochař. Záhy po absolvování vídeňské Akademie výtvarných umění získal zakázky císařského dvora a vysoké aristokracie *(Císař František I.; Marie Terezie)*, které tvořil ještě v barokním stylu. V šedesátých letech, po studijních cestách do Říma, Paříže a Londýna, začal tvořit v duchu klasicismu (busta lékaře Franze Antona Mesmera). V sedmdesátých letech vytvořil originální soubor více než padesáti portrétních bust a expresivních studií takzvaných „charakterových hlav“. Toto dílo je údajně do určité míry reakcí na paranoidní myšlenky a halucinace, jimiž začal trpět. Později se jeho stav zhoršil natolik, že v roce 1774, když opětovně žádal o funkci vedoucího profesora na vídeňské Akademii výtvarných, kde vyučoval od roku 1769, byl odmítnut. Od roku 1777 žil osaměle v Bratislavě.

Franz Xaver Messerschmidt, *Satirik*, z cyklu *Charakterové hlavy,* Nr. 26, 70. léta 18. století, bronz, 45 × 21 × 24,5 cm, Germanisches Nationalmuseum, Norimberk, Německo.

Matthias Rudolph Toma, *Messerschmidtovy charakterové hlavy*, 1839, litografie, papír, Österreichische Nationalbibliothek, Vídeň, Rakousko.

Ve své době, také díky frenologii, byly Messerschmidtovy „charakterové hlavy“ populární: svědčí o tom například Tomova litografie i to, že si v roce 1816 nechal zhotovit soubor jejich odlitků Jan I. Josef, kníže z Lichtenštejna (1760–1836) pro svou sbírku na zámku ve Valticích. Jejich originalita je oceňována i dnes: v roce 2005 byla jedna z těchto hlav vydražena v newyorské aukční síni Sotheby’s za téměř pět milionů amerických dolarů.

Chondrodystrofie

Chondrodystrofie, ve svých důsledcích téměř tragická,
postihuje údy, vznikne pak postava malá, asymetrická.
Trpaslík Seneb ze starého Egypta ale nenesl žádný kříž,
je příkladem, že krátké údy nemusí být kariéře na obtíž.

Ve Staré říši si trpaslíků i faraoni považovali,
dokonce jimi často důležité funkce obsazovali.
Mohli si postavit hrobku blízko pyramidy panovníka…
Nebyl takový zdravotní stav vlastně jejich velká klika?

V populaci přibývá teď lidí s nemocí novou, snad trpasličí:
údy mají sic v pořádku, ale v hlavě jim podivné ideje klíčí…

Egyptský anonym, *Seneb a jeho rodina*, kolem roku 2500 př. n. l., 4. dynastie, malovaný vápenec, výška 34 cm, naleziště: Gíza, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 51 280), Káhira, Egypt.

Toto dílo představuje typickou ukázku rodinného sousoší Staré říše, plného vzájemné úcty a lásky. Seneb dosáhl v době vrcholné éry stavitelů pyramid významného společenského postavení; a podobně i Senebova manželka Senetites, která byla dvorní dámou a kněžkou bohyň Hathory a Neity.

chondrodystrofie, vrozené dědičné onemocnění, kdy dochází k porušení vývoje chrupavky a kostí, které na základě chrupavky vznikají. Toto onemocnění vede k disproporční poruše růstu postiženého jedince.

Seneb, egyptský kněz a správce palácové tkalcovny; byl postižen chondrodystrofií, takže měl trpasličí postavu; spolu se ženou a dětmi normálního vzrůstu byl zpodoben na vápencovém sousoší.

Chorobná trojkombinace

Neměl ochrannou vakcinaci,
trpí chorobnou trojkombinací:
Hansenův bacil přivezl si z cest, stihl ho boží trest,
i venerickou chorobu si vezme s sebou do hrobu.
Až do poslední chvíle věřil, že aspoň útok covida uhlídá.
Neuhlídal.
Hliněný, ztrápený, nemohoucí,
bez sexuálního orgánu už nemá čím dámy okouzlit,
čeká jen, aby ho vyslyšel a vzkřísil mochický Všemohoucí.

Varovný příslib na závěr:

Byli tu před námi a zbudou tu po nás,
gonokok, treponema i trichomonas!

mochická kultura (název podle údolí Moche, Peru), předincká archeologická kultura na severním pobřeží Peru v 1. až 7. století, původně v údolí Moche a Chicama. Mochikové vybudovali raný státní útvar klasické doby Peru, který prosperoval zejména díky vyspělému zemědělství spjatému s umělým zavlažováním. Tkali oděv z vlny a bavlny, rozvinuli metalurgii mědi, stříbra a zlata. Města nestavěli, ale budovali ceremoniální stavby, mezi nimiž vynikají dvě chrámové pyramidy Slunce a Měsíce z nepálených cihel. Příslušníci této kultury prosluli zejména jako tvůrci antropomorfní keramiky s tématy z náboženského i běžného života, včetně erotického a sexuálního a medicínského.

◂ Mochický anonym, *Muž trpící chorobnou trojkombinací*, 5. století, IV. fáze mochické kultury, antropomorfní nádoba s třmenovou hubicí, keramika, po vypálení malovaná krémovou a hnědou barvou, výška 15,5 cm, naleziště: Moche, Peru, uloženo: Museo Arqueológico Rafael Larco Herrera (č. 015–009), Lima, Peru.

Zobrazení zachycuje muže trpícího asi pohlavní chorobou nebo leprou či covidem-19 (popřípadě celou trojkombinací): leží na levém boku, pravou rukou si drží hýždě, chybí mu penis.

Chřipka

(Influensa)

Balí se do šálů, kožichů, děs se jim v očích zračí –
Evropou obchází strašidlo chřipky klasické, prasečí i ptačí.
Chce to jen klid a hlavu i nohy v teplíčku,
aspirin, vypotit, čaj s trochou medíčku.

Jsme příliš zhýčkaní, málo otužilí –
viry tu jsou, budou a vždycky byly(i);
pokud jde o muže, píšeme v přísudku „i“,
pokud jde o mikroorganismy, píšeme „y“.

---

chřipka (latinsky *influensa*), nakažlivé akutní onemocnění, většinou lehčího charakteru, přenášené převážně kapénkovou infekcí. Chřipka je vyvolána několika typy virů, postihuje dýchací cesty: typickým příznakem je horečka, suchý kašel, bolesti hlavy, kloubů, svalů, možné jsou i komplikace (záněty mozku, zápal plic aj.). Každoročně se vyskytuje ve formě rozsáhlých epidemií. K dispozici je sice očkovací látka, ale viry, jež jsou zřejmě inteligentní a učenliví(é), mění svoji genetickou strukturu, a proto očkování má omezenou účinnost na jednu variantu právě probíhající epidemie.
vir (latinsky), muž; choť, manžel.
vir (z latinského *virus*), 1. označení pro mikroorganismy, které jsou schopny procházet filtry zachycující bakterie a které se mohou rozmnožovat jen v živých buňkách; 2. jed, otravná látka.

Impotence

Yohimbin – sexuální stimulant,
chtěl by snad každý debutant,
když se jeho úd nechce
účastnit erotické lekce.

Zázračný Clavin doporučují teď,
prý dokonalým mužem jsi hned.

Ta tam je někdejší impotence,
nastane ďábelská erekce,
rozhostí se blažená omnipotence.

Kdo se ale stimulanty předávkuje,
jen stěží se ještě slastně pomiluje,
hrozí erekce priapická,

bolestná a navíc anorgastická,
a když se přidruží gangréna,
milovníka na eunucha čeká proměna.

*

Impotence není stav banální,
zejména je-li mentální.
Činitelů nepoznána
lepší to bývá jenom zrána.
Byť časně vstávat mnohé raní,
jsou jistě lepší schůze ranní.
Že lépe tak chápou, o co vlastně běží
poslanci, ministři, senátoři, nevyjímaje ani kněží.

---

debutant (z francouzského *début*, „první vystoupení, začátek, debut“), kdo debutuje, začátečník.
erekce (z latinského *erectio*, „vztyčení“), 1. (anatomie, sexuologie) ztopoření pohlavního údu, které je výrazem pohlavního vzrušení u muže, umožňuje zavedení penisu do pochvy a tím uskutečnění pohlavního aktu. Jde o nervově-cévní děj, při němž se plní krví topořivá tělesa penisu. V jejich kavernách se postupně hromadí krev a tak dochází ke zvětšení a ztužení topořivých těles. Současně se napínají obaly penisu, čímž dochází k ztíženému odtoku krve z penisu. V houbovitém tělese *(corpus spongiosum penis)* je erekce menší, aby zůstala močová trubice prostupná pro průchod semene. Při zvýšení tonusu hladké svaloviny ve stěně tepen dochází k snížení přítoku tepenné krve, zmenšuje se napětí obalů a dochází k vyprazdňování kaveren. Určitá cirkulace v kavernách je však zachována i při maximální erekci a zabezpečuje výživu tkání penisu. K erekci dochází často také ve spánku. Protože podobné nervově-cévní reakce probíhají také v jiných orgánech, můžeme hovořit o erekci prsních bradavek nebo o erekci stydkých pysků *(labia minora pudendi);* 2. (zoologie) ztopoření svalu vyplněním krevní lakuny (například u nohy mlžů, umožňující pohyb).
impotence (z latinského *impotentia*, „bezmocnost; divokost, prudkost, vášnivost; slabost“), 1. neschopnost muže k pohlavnímu styku a oplodnění; 2. přeneseně neschopnost, nemohoucnost v různých lidských aktivitách (impotence vědecká, umělecká apod.).
omnipotence (z latinského *omnis*, „každý, všechen“ a *potens*, „mocný, schopný“), 1. (obecně) všemohoucnost, neomezená moc; 2. (biologie) schopnost živé hmoty diferencovat se na různé typy specializovaných tkáňových buněk.
yohimbin (johimbin), (z afrických jazyků), alkaloid s afrodiziakálními účinky. Získává se z kůry stromu *Pausinystalia yohimba*, který roste

v tropických deštných lesích západní Afriky. Působením yohimbinu dochází k zvýšení přívodu krve do pánevní oblasti v důsledku rozšíření arterií orgánů trávicího a močopohlavního systému. Yohimbin působí současně také neurostimulačně a prohlubuje intenzitu sexuálních prožitků u mužů i žen. Ve farmaceutických přípravcích na bázi yohimbinu je hlavní účinnou látkou zpravidla yohimbinhydrochlorid. Používá se hlavně při léčbě neurastenické impotence a anorgasmie (neschopnosti dosáhnout orgasmu).

Infarkt myokardu

Infarkt myokardu
zkosil vilného Jardu.
Ač srdce kamenné měl,
hrobníkově lopatě neušel.
I u nebeské brány mlžit chtěl,
dokonce drsné kameňáky vyprávěl,
u svatého klíčníka ani trošku neuspěl.

Ten byl z nechutných vtipů vzteklý,
odeslal ho kráterem sopky Hekly
rovnou do tmavého předpeklí,
kde se ho i smaví čerti ulekli
a na kolena před ním poklekli.
A tak je z něho Ahasver,
specializace: voyeur.

Ahasver, věčný Žid; podle středověké legendy vrátný, který udeřil Ježíše Krista při odchodu z domu Pilátova. Za trest byl odsouzen bloudit světem až do druhého příchodu Ježíšova. Přeneseně nespokojený, toulavý člověk, „věčný tulák“.
infarkt myokardu, odumření části srdeční svaloviny v důsledku přerušení cévního zásobení. Příčinou bývá uzávěr věnčité tepny nejčastěji při její ateroskleróze.
Kameňák, název prvního filmu z filmové tetralogie, kterou v letech 2003–2013 natočil režisér Zdeněk Troška (narozen 1953); ve filmech dominují obhroublé vtipy – „kameňáky“.
kamenné srdce, úsloví, které má možná původ v určitém typu onemocnění osrdečníku (*pericardium*). Stav, kdy vzniknou v osrdečníku po prodělaném zánětu ve srůstech jeho listů zvápenatělé (kalcifikované) destičky nazýváme *pericardium petrosa*. Vzácně bývá srdce u tzv. *pericarditis calcarea* takovými destičkami dokonce obklopeno jako pancéřem (pancéřové srdce).

voyeur (z francouzštiny: *voyeur* [vuajö:r], „čumil, slídil“), člověk se sexuální úchylkou, který se uspokojuje sledováním intimního počínání jiných osob (svlékajících se žen nebo mužů, milujících se párů apod.).

Intersexualita

Chromozom X má Adam jenom jeden,
proto byl Evou XX tak snadno sveden.

Kdežto chromozom s natvrdlým Y
má pouze rádoby silné mužské pohlaví.

Každá žena to velmi dobře ví,
proto si s mužem hravě poradí.

Někdy je porušena tato standardní dualita,
to když se mezi XX a XY vklíní intersexualita.

---

chromozom (z řeckého *chróma*, „barva“ a *sóma*, „tělo“), struktura v jádře eukaryotické buňky, která je nositelem genetických informací. Je tvořena dvoušroubovicí DNA a proteiny. Počet a tvar chromozomů je druhově specifický. Člověk má dvě sady chromozomů (diploidní počet), celkem 46; 22 párů autozomů a jeden pár pohlavních chromozomů (X chromozom, Y chromozom), žena XX a muž XY.
intersexualita, mezipohlavnost; stav, kdy se jedinec narodí s neurčitým pohlavím. Patří sem celá řada geneticky i endokrinologicky definovaných vývojových poruch. Pojem zavedl v roce 1915 americký genetik německého původu Richard Benedict Goldschmidt (1878–1958), který zjistil existenci sexuálních mezistupňů. Pohlaví určené zděděnými chromozomy se může v průběhu embryonálního vývoje změnit – mezi jedním a druhým pohlavím se mohou vyskytnout všechny přechodové stupně. Pojem intersexualita použil německý lékař Paul Mathes i na lidskou typologii ve své práci *Die Konstitutionstypen des Weibes, insbesondere der intersexuelle Typus* (Konstituční typy ženy, zvláště intersexuální typ, in: *Biologie und Pathologie des Weibes,* díl třetí [Biologie a patologie ženy], 1924). Dnes jsou již známy geny, které se účastní v procesu diferenciace pohlaví a jejichž mutace vysvětlují odchylky v jednoznačném vývoji k jednomu nebo druhému pohlaví. Je to například syndrom testikulární feminizace (žena s pohlavními chromozomy XY, kde však na chromozomu Y chybí gen SRY, klíčový pro vývoj varlat) či syndrom androgenní insenzitivity (žena XY, s mutací v genu na chromozomu X, která způsobuje absenci receptorů pro mužský pohlavní hormon testosteron). Jindy dochází k mutaci genu pro syntézu testosteronu a u plodu s pohlavními chromozomy

XY se nevyvíjejí mužské pohlavní orgány. Dítě se narodí jako děvče, avšak v pubertě, kdy nadledviny a Leydigovy buňky ve varlatech začnou produkovat testosteron, dojde k maskulinizaci ve všech směrech, dokonce nastane prodloužení klitorisu do tvaru penisu. V dospělosti jsou to potom muži. Tento tzv. pseudohermafroditismus a jiné poruchy mohou být způsobeny mutacemi dalších genů zodpovědných za vývoj pohlaví.

X chromozom, jeden z pohlavních chromozomů zúčastněných na určení pohlaví. Žena má v somatických (tělních) buňkách dva chromozomy X, muž jen jeden.

Y chromozom, jeden z pohlavních chromozomů zúčastněných na určení pohlaví. V somatických buňkách muže je jeden chromozom Y, u žen není žádný.

Kala azar

Tři dny ležel v hrobě Lazar, bratr Marie a Marty.
Sklátila ho kala azar, do vínku dostal špatné karty.

Lazar na nemoc a celý osud žehral,
život měl neuspořádaný, nepracoval, jen po nárožích žebral.

Nakonec byl rád, že umřel, v hrobě si lebedil,
čímž Ježíšovi i svým přátelům brouka do hlavy nasadil.

---

kala azar (též viscerální leishmanióza nebo černá horečka), nejzávažnější forma leishmaniózy, infekce způsobené parazitem *Leishmania*, která postihuje kostní dřeň, slezinu a játra a je přenášena takzvanou „písečnou mouchou“. Neléčené onemocnění vede k smrti.

Lazar (z hebrejského *El'azar*, „Bůh pomohl“), mužské jméno dvou biblických postav. 1. žebrák Lazar v Podobenství o boháči a Lazarovi (Lk 16,19–31): i když na zemi je Lazar nejchudší z chudých, může být po smrti posazen ke stolu nebeské hostiny, zatímco pyšný boháč trpí žízní; Bůh totiž nesoudí podle měřítek pozemské úspěšnosti; 2. Lazar, Žid z Betanie, bratr Marie a Marty a přítel Ježíše. Onemocněl a zemřel; Ježíš ho po třech dnech po smrti zázračně vzkřísil z mrtvých. V Janově evangeliu představuje vzkříšení Lazara vrcholnou událost Ježíšova pozemského působení těsně před zatčením a popravou a má zřejmě připravit půdu pro Kristovo zmrtvýchvstání. Ježíš před zázrakem totiž vysvětluje Lazarově sestře Martě: „Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i kdyby umřel, bude žít. A každý, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky“ (Jan 11, 25n).

Mistr Třeboňského oltáře, *Zmrtvýchvstání Krista*, okolo 1380, tempera, smrková deska z obou stran potažená plátnem, 132,8 × 91,7 cm, Národní galerie v Praze.

Kandaulismus

Nyssia, Kandaulova čarokrásná žena
byla svým úchylným chotěm ponížena.

Aby byla taková pohana odčiněna,
byla jí jakákoliv pomsta dovolena.

Kandaulés, král v Lýdii na přelomu 8. a 7. století př. n. l., poslední z rodu Hérakleovců, zavražděný kolem roku 685 př. n. l. svou chotí a uzurpátorem Gýgem, zakladatelem nové dynastie. Kandaulés ukazoval svoji nic netušící nahou manželku Nyssii svému služebníkovi Gýgovi; když Kandaulova manželka spatřila Gýga, jak ji pozoruje nahou, nařídila mu vybrat si, zda zabije sebe nebo jejího muže, aby odčinil svůj odporný čin.

kandaulismus (podle Kandaula), sexuální praktika spočívající v ukazování nahé ženy/partnerky jiným mužům, případně sledování sexu své ženy/partnerky s jiným mužem. Někdy toto chování přeroste do extrému, kdy žena žije pravidelným sexuálním životem s jiným mužem (jinými muži) a manželovi/druhovi je odepřeno uspokojení. Domácí sex se redukuje na jednostranné orální praktiky, ve výjimečných případech nosí muž „pás cudnosti“, který zabraňuje i možnosti masturbace. V určitých případech vztah vyústí ve stabilní svazek tří lidí, známý jako triolismus (manžel-žena-milenec; milenci se říká Bull [Býk], manželce Sweet [Srdíčko] a manželovi Cuckold [Kukačka]).
Nyssia, ženské rodné jméno.

Eglon van der Neer, *Kandaulova žena objevila skrývajícího se Gýga*, mezi 1660 a 1662, olej, plátno, 82,3 × 100,3 cm, Museum Kunstpalast, Düsseldorf, Německo.

Kapavka
(Gonorrhoea)

Nemírný výtok nosního hlenu, rhinorrhoea,
nezbytně neznačí, že stihla nás kapavka či gonorrhoea;
to ví každý příslušník bohémy,
co dává si lajnu kokainu, aby řešil problémy,
ale místo aby v rauši zdolal překážky,
hrozí mu perforace nosní přepážky.

kapavka (řecky *gonórrhoia*, latinsky *gonorrhoea*, „výtok semene“; hovorově *tripl*; slangově *kapela*), jedna z nejrozšířenějších sexuálně přenosných nemocí na světě; způsobuje ji gramnegativní bakterie *Neisseria gonorrhoeae*, která je velmi citlivá na vnější prostředí, a proto se přenos děje téměř výhradně pohlavním stykem. U muže se onemocnění projevuje pálením a řezáním při močení a hnisavým výtokem z močové trubice. U ženy se objevuje navíc výtok z pochvy a zánět probíhá i v oblasti děložního hrdla. Infekcí může být postižen i hltan nebo konečník (při orálním či análním sexu). Neléčená infekce se šíří i na vnitřní orgány s výslednou neplodností. Závažný je přenos infekce na spojivky novorozence při porodu s následným poškozením zraku. Léčba vyžaduje podávání antibiotik, léčit se musí oba partneři.
rhinorrhoea, 1. silný výtok z nosu (například při těžké rýmě); 2. výtok mozkomíšního moku z nosu při zlomeninách lebeční spodiny.

Kleptomanie

Kleptoman je ten pán,
co si z cizích věcí může otevřít i krám.
Shromažďovat je u sebe, k tomu byl prý povolán.

kleptomanie (novotvar z řeckého *kléptō*, „kradu“ a *maníā*, „šílenost, zuřivost, nadšení“ od *maínomai*, „šílím, zuřím, jsem roznícen“), chorobné nutkání k drobným krádežím (bez zištného úmyslu).

Koprofilie

Můj přítel, profesor koprologie, „živí“ se čerstvými výkaly nebo koprolity,
je totiž na koprofagii, koprofilii či koprofobii odborník znamenitý.

Bývá svými oponenty, anonymy a nepřáteli přezdíván „Kopronymos“,
jako kdysi Konstantin V., za což je posílá do kopru či na Olympos
a má pro ně přiléhavé přízvisko „Olisbos“.

Konstantin V. Kopronymos („Konstantin V. Pokálený, Hovnojmenný“, 719–775), byzantský císař od roku 741. Pokračoval v obrazoborecké politice svého otce Lva II. Syrského. V roce 754 prosadil přes nesouhlas papeže i východních patriarchů zákony proti uctívání obrazů a konfiskoval majetek klášterů. Konstantin zemřel během jednoho tažení proti Bulharům, což ikonodulové („uctívači obrazů“) vykládali jako boží trest a začali používat přízvisko „Kopronymos“. V 9. století byly Konstantinovy pozůstatky vyzvednuty z hrobu a vhozeny do moře.
koprofagie (z řeckého *kopros*, „bláto, bahno, kal; hnůj; lejno, výkal, trus“ a *fagein*, „pojídat, jíst, živit se“), 1. (biologie) požívání výkalů; 2. (primatologie) chování primátů projevující se orální manipulací s vý-

kaly (například při průjmu jsou vybírány nestrávené zbytky; starší jedinci pojídají vlastní nebo cizí výkaly). V přírodě je poměrně málo pozorovaná, v zoologické zahradě je častější; 3. (medicína, psychologie) duševní porucha projevující se pojídáním vlastních výkalů.
koprofilie (z řeckého *kopros*, „bláto, bahno, kal; hnůj; lejno, výkal, trus“ a *fília*, „láska, náklonnost, přátelství“), (medicína, psychologie) duševní porucha projevující se zálibou ve výkalech cizích i vlastních.
koprofobie (z řeckého *kopros*, „bláto, bahno, kal; hnůj; lejno, výkal, trus“ a *fobos*, „strach, úděs, hrůza“), (medicína, psychologie) duševní porucha projevující se strachem z vlastních (i cizích) výkalů.

Kýly čili základy herniologie

Břišní kýla v třísle
zřejmá je v poloze svislé.
Méně už, když se sehneš,
a ještě méně, když si lehneš.
Pozná ji jedině lékař,
když ruku v tříslo vine,
málokdy diagnózu mine.
Zmítá-li tebou bolest lítá,
je kýla patrně uskřinutá.
Skrotální kýla neléčená
pošle šourek až po kolena.
Však pokud se neléčí,
skončíš v hrobníkově péči.

Lepra

Postrachem středověkého člověka byla nákaza leprou,
z veřejných prostor byli postižení vyháněni metlou.
Diagnózu stanovovali nejen felčaři, ale také kněží,
separovali i nemocné s vyrážkou, nevěděli, oč tu běží.

Život leprózního nebyl žádným rájem,
žili jen z žebroty a toulali se krajem.
Potupnou klepačku museli u sebe mít,
před setkáním s lidmi na sebe upozornit.

Navíc jim kousky masa odpadávaly z těla,
že jsou „nečistí“, zdravá populace děla.
Lepra hojně v populaci rozšířena byla,
až ještě horší tuberkulóza ji „plně“ nahradila.

lepra (malomocenství), chronické infekční onemocnění, jehož původcem je *Mycobacterium leprae*. Choroba se projevuje ve formě *lepromatózní* (uzlové), kdy postihuje především kůži, ale může zasáhnout i jiné orgány. Jejím charakteristickým znakem je existence uzlovitých útvarů *lepromů*, které mohou být příčinou těžkých deformací. *Tuberkuloidní* (nervová) forma se projevuje hlavně postižením terminálních úseků periferních nervů. Zasažení nervů má za následek kromě neuralgických bolestí a ztráty citlivosti různě velkých kožních okrsků také výrazné trofické poruchy. Není zcela jasné, zda hlavní příčinou vymizení lepry byla přísná izolační opatření, anebo byl její výskyt potlačen mnohem nakažlivější nemocí – tuberkulózou. Předpokládá se totiž, že mezi oběma původci nemocí existuje zkřížená imunita. Na světě však stále ohniska lepry ještě existují (zejména v Indii a v Africe).

Manželství se šicím strojem

Šicí stroj píchá do látky, v tom je jeho síla,
panenská švadlenka N. často při šití snila,
že by jednou také jeho ženou byla…

Uzavřít dnes manželství s tak šikovnou věcí je už skoro normální,
účastníci to berou vážně, akt není pouze formální…

manželství, (antropologie) formy i obsah manželství jsou kulturně vysoce variabilní; nejčastěji se jako znaky manželství uvádí regulace sexuálních vztahů mezi určitými muži a ženami, ekonomická kooperace partnerů, fyzická reprodukce nových členů komunity a jejich enkulturace, zajištění plného sociálního statusu potomkům a ustanovení sociálně signifikantních vztahů mezi skupinami příbuzných obou partnerů. Poněkud šířeji je možno manželství definovat jako sociální instituci, jejímž obsahem je kulturně akceptovaný typ svazku mezi dvěma či více partnery, u něhož se předpokládá dlouhodobé trvání a který transformuje sociální status partnerů, je výrazem jejich akceptace společenských norem; definuje či implikuje vzájemné nároky partnerů (a jejich příbuzných) na sebe, rodičovské povinnosti a práva k dětem vzešlým z této unie, práva a povinnosti těchto dětí k rodičům, definuje či implikuje sociální status dětí vzešlých z této unie a vytváří vazby mezi příbuznými partnerů… Takto zpozdile (sic!) ještě donedávna definovala euroamerická antropologie manželství. Pod tlakem reality konečně zareagovala a do výměru postmoderního manželství „milostivě“ včlenila nejen manželství se šicím strojem, ale i s mořskou pannou, vesmírným objektem, a dokonce s cizí galaxií nebo s mimozemšťany. (Pro manželství s pozemšťankami nebo pozemšťany

je dnes připraven i sympatický mimozemšťánek E.T. ze Spielbergova filmu *E.T.: The Extra Terrestrial* (1982), jde o mohovitou partii, která dodnes inkasuje tantiémy za svou filmovou roli.) NO KONEČNĚ, ALE ŽE TO TÉ RIGIDNÍ VĚDĚ TRVALO!

Michal Halva, *Švadlenčino snění*, 2021, kombinovaná technika, sololit, autorský rám, 49 × 44 cm.

Masochismus

Kdo je to? Co drží v rukou? Co tají v kapse ta socha?
To jsou mi otázky na tělo!
Jako byste neznali otce masochismu von Sacher-Masocha!
A co znamená masochismus? Kdo je masochista?
Ten, kdo chce okusit „sacherismus a Masochův dort“,
pročež si bez ohledu na sochu upraví na sedle rozsochu,
co nejostřeji, aby se s rozkoší potrápil,
a pak chlupatým kožichem teatrálně vystele Tatort.

---

masochismus (termín odvozen ze jména rakouského spisovatele Leopolda von Sacher-Masocha [1836–1895]), sexuální praktiky, při nichž je jedinec eroticky vzrušen bolestí, která je mu způsobována. Termín poprvé použil (v díle *Psychopathia sexualis,* 1886) a jako pojem protikladný k sadismu do psychiatrie zavedl vídeňský psychiatr svobodný pán Richard von Krafft-Ebing. Pojmenování se prosadilo, přestože se Sacher-Masoch a jeho přívrženci proti němu ohrazovali. V současné době se používá komplexního termínu BDSM.

Sacher-Masoch, Leopold von (27. 1. 1836, Lvov, Ukrajina – 9. 3. 1895, Lindheim, Německo), rakouský spisovatel a novinář. Publikoval realistické romány a povídky ze života haličských sedláků a Židů; jeho pozdějším prózám dominují témata masochismu. Z díla: *Venus im Pelz* (Venuše v kožichu, 1870), *Falscher Hermelion* (Falešný hermelín, 1873–1879), *Die Messalinen Wiens* (Vídeňské Messaliny, 1874), *Die Schlange im Paradies* (Had v ráji, 1890).

Sacherův dort (německy *Sacher-Torte*), originální druh čokoládového dortu s meruňkovou marmeládou a čokoládovou polevou (receptura je držena v tajnosti); jedna z nejproslulejších kulinářských specialit Vídně; v roce 1832 jej vytvořil šestnáctiletý učeň Franz Sacher, působící na dvoře knížete Metternicha.

Tatort, der (z němčiny), místo činu.

Vladimir Orestovič Cisarik, *Leopold von Sacher-Masoch*, 2008, bronz, Lvov, Ukrajina.

Památník je umístěn před vchodem do „Masochovy kavárny“ ve Lvově, rodišti Leopolda von Sacher-Masocha.

Mente captus

Mám tři báječné přátele –
lapsus calami, linguae a memoriae,
udržují mě fit na duchu i na těle.

Přidružil se ještě jakýsi fámulus,
tuším, že se jmenoval…,
žena mi napovídá: mente captus.

---

fámulus (z latinského *famulus*, „sluha“), pomocník, sluha.
lapsus calami (z latiny), chyba pera; přepsání.
lapsus linguae (z latiny), chyba řeči; přeřeknutí.
lapsus memoriae (z latiny), selhání paměti.
mente captus (z latiny), (termín užívaný v lékařství a v právu), nepříčetný; nesvéprávný.

Mizogynie

Na duši mi padá černý stín,
zjišťuji, že já, androidní mizogyn,
jsem ve skutečnosti androgyn!
Pouštím si třaskavý plyn…

---

androgynie (z řeckého *anér [andros]-gyné*, „muž-žena“), 1. (biologie) výskyt samčích i samičích pohlavních orgánů u téhož jedince, obojetnictví, obojpohlavnost; 2. (medicína) vzácná anomálie, kdy se u téhož jedince vyskytují jak mužské, tak ženské pohlavní žlázy, (pohlavní) obojetnost. Zaměnitelným pojmem je hermafroditismus. Například faraon Amenhotep IV. (Achnaton) (kolem 1359–1342 př. n. l.) se v souladu se svým učením, v němž sám sebe považoval současně za otce i matku všech lidí, nechával v prvních letech své vlády zobrazovat nahý, jakoby oboupohlavní bytost, s mužskou tváří a s širokými ženskými hýžděmi a plnými stehny a prsy, avšak bez mužských genitálií.
androidní, mající mužský charakter, připomínající muže; například androidní tvar těla při obezitě má typicky mužské rozložení tuku – především na břiše (tvar „jablka“).
mizogynie (z řeckého *miseó*, „nenávidím“ a *gyné*, „žena“), odpor, nenávist k ženám; porucha myšlení a emocí projevující se tímto pocitem a jednáním, projev některých neurotických a psychopatických stavů.

Nefrologie

Je to Grawitzův tumor,
potvrdil mi nefrolog.
Mne ale nepřešel humor:
Kdo mi napíše nekrolog?

Po ruce byl, bohudík,
veršotepný onkolog Jan Žaloudík:

„Tvé veršování je problematické,
odborně špatné a nadto neetické.
Dnešní medicína si s Grawitzovým nádorem poradí,
při včasné diagnóze jej operativně z ledviny vyřadí.

Pokud byl nález učiněn pozdě, nelze tě sice uzdravit,
ale při správné léčbě se tu můžeš ještě řadu let pobavit.“

Zatím tedy žádný nekrolog!
Pro uklidnění a ze žalu
aspoň jsem si něčeho ostřejšího lok’.

Naučení:

Kdo dbá na zdravotní prevenci,
oddálí pohřební tryznu i s věnci.

Grawitzův tumor (název podle jména německého patologa Paula Grawitze [1850–1932]), renální karcinom, adenokarcinom, rakovina ledviny – zhoubný nádor ledvin. Tento adenokarcinom představuje asi 3 % všech malignit.
nefrologie (z řeckého *nefro-*, v složeninách první část s významem „ledvina, ledvinový“ a *logos*, „věda, nauka; slovo“), obor medicíny zabývající se diagnostikou a léčbou ledvinových chorob.
nekrolog (z řeckého *nekros*, „mrtvý“ a *logos*, „slovo; věda, nauka“), ústní projev nebo stať hodnotící život zemřelého.

Nekrofilie

Lenin, Gottwald, Dimitrov,
svůdci a vůdci mas, nemohli mít přece prostý rov…

Svedená masa, jejich tesknící pohrobek,
zbudovala jim mauzoleum,
monumentální masivní náhrobek…

Byli to sice masoví vrazi,
však běda těm,
kteří pošpinit jejich památku razí.

V Egyptě prý však někdy docházelo i k nekrofilii,
kdy balzamovači mrtvoly krásných žen zneuctili.
Toho snad byli uchráněni generální tajemníci,
ledaže by se s nimi pomilovali partajnice či partajníci.

mauzoleum (z latinského *mausoleum*, „náhrobek [s monumentální stavbou]“), původně monumentální náhrobek karského krále Mausola a jeho manželky Artemisis v Halikarnássu na jihozápadním pobřeží Malé Asie (Kárie), jeden ze sedmi divů antického světa (postaven v roce 352 př. n. l.); hrobka je obklopena iónskými sloupy na vysoké hranolové podstavě se čtyřspřežím a sochami královského páru na vrcholu. Později mauzoleum označovalo monumentální architektonický náhrobek na vysokém podstavci obsahující kultovní prostor a bohatě sochařsky zdobenou pohřební komoru. Ve 20. století byla takto nazývána místa odpočinku komunistických vůdců (Vladimira Iljiče Lenina [1870–1924], Georgi Michajloviče Dimitrova [1882–1949], Klementa Gottwalda [1896–1953]).

mumifikace (z perského *mumia* a z arabského *múmija*, což znamená v obou případech „černá smola vyvěrající ze země“; případně „asfalt“), úprava těla zemřelého založená na odstranění snadno se rozkládajících jeho částí (zejména vnitřností) a vysušení zbývajících tkání. Mumifikace měla zpravidla zajistit věčné trvání těla a tím existenci zemřelého. Byla původně vyvinuta ve starém Egyptě v souvislosti s filozofií posmrtného života, jejímž účelem byla ochrana těla zesnulého před rozkladem a uchování jeho věrné podoby. (Nejnověji byla mumifikace aplikována ve 20. století při uchování těl komunistických vůdců – V. I. Lenin, J. V. Stalin nebo K. Gottwald.) Základem mumifikace – jež představovala složitý rituál, který měl napodobit mumifikaci boha Usira – bylo odstranění vnitřností (kromě srdce a ledvin), vysušení těla pomocí natronu, jeho potření vonnými mastmi a cedrovým olejem a konečně zavinutí do jemných lněných obinadel. Mumifikace trvala 70 dní a prováděli ji ve zvláštních dílnách na okrajích hřbitovů mumifikátoři, kteří tvořili samostatné společenství. Řecký historik Hérodotos, jenž navštívil Egypt kolem roku 450 př. n. l., popsal tři základní způsoby mumifikace, jež se lišily dokonalostí provedení a také cenou; rovněž se zmiňuje o výskytu nekrofilie, které se balzamovači údajně někdy dopouštěli na mrtvolách krásných žen: „Ženy význačných mužů nedávají hned balzamovat, jak zemrou, a také ne takové, které jsou velmi krásné nebo které něčím vynikaly. Ty odevzdávají balzamovačům teprve třetí nebo čtvrtý den. Dělají to proto, aby se balzamovači s těmi ženami nepouštěli do soulože. Byl totiž jeden přistižen, že souložil s čerstvou mrtvolou, a udal ho jeho druh v povolání.“

nekrofilie (z řeckého *nekros*, „mrtvý“ a *fílein*, „milovat“), jedna ze (spíše vzácnějších) sexuálních perverzí, pohlavní atrakce, vzrušení, potěšení z kontaktu s mrtvolou či ukájení se na mrtvolách, v „ideálním dokonaném případě“ sexuální obcování s mrtvolou. Většina kultur a společností světa považuje nekrofilii za nepřirozenou, patologickou, nebo přímo zločinnou a řadí ji mezi zákazy (tabu), jejichž porušení je velmi tvrdě sankcionováno – vyhoštěním viníka z komunity nebo jeho fyzickou likvidací.

O rakovině vždy jen vážně

O rakovině nežertuji,
byť se na ni koncentruji,
neb je to buněčná svoboda,
demokracie obdoba.
Ať zvyká si organismus
na buněčný liberalismus.

Držím se přitom odvážně vinných cest
neb
si vinum non est, mors immatura certa est
(chybí-li víno, je předčasná smrt jistá),
náš Žlutokopecký onkovinohrad je k tomu test.

Žlutokopecký onkovinohrad, vinohrad pod Bakešovým pavilonem Masarykova onkologického ústavu (MOÚ) nad jižním svahem Žlutého kopce, který za asistence Střední vinařské školy ve Valticích zřídili na jaře roku 2023 tamější lékaři. Prvotním hybatelem (*to próton kinún akínetón* v Aristotelově pojetí) je Jan Žaloudík. Podnik byl nazván *Žlutokopecký onkovinohrad Asklépiadés,* logem je Aeskulapova hůl nahoře opatřená číší s vínem. Název je sofistikovaně polyfunkční: Asklépiadés (1. století př. n. l.) byl řecký lékař, který správně odmítl Hippokratovo učení o tělesných šťávách a ve své terapii vyhradil významné místo vínu a koupelím. Také Aeskulapova hůl, znak lékařů a farmaceutů, má svůj původ ve starověkém Řecku. Pojmenování pochází od Asklépia (latinsky *Aesculapius*; počeštěně *Aeskulap*), boha lékařství, jenž léčil všechny nemoci a dovedl oživovat mrtvé. Aeskulapova hůl obtočená hadem je znamením životní síly a zdraví i symbolem očistné a samoléčivé síly v člověku. Pokud se v MOÚ vyskytnou nějaké léčebné neúspěchy či jiné kolize, lze je přísně vědecky vysvětlit odkazem na neblahé působení bludných duší občas nespravedlivě odsouzených a mylně popravovaných v minulosti na popravčím vrchu Žlutého kopce nad vinicemi jeho jižního svahu nad starým

Brnem, neboť i ta nejspravedlivější a nejkomplexnější justice (jakou se v podobě institucí Ústavního soudu, Nejvyššího soudu, Nejvyššího správního soudu, Veřejného ochránce práv, Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže nebo Státní zemědělské a potravinářské inspekce honosí právě Brno) se občas zmýlí. O vinici pečují onkologičtí pacienti/klienti radostně, bez nároků na odměnu, neboť přijali za svou jednu z maxim Žlutokopeckého onkovinohradu Asklépiadés, z.s.: PRÁCE NEJEN OSVOBOZUJE, ALE TAKÉ LÉČÍ! Tato komplexní lékařská péče je velmi úspěšná. Masarykův onkologický ústav funguje zřejmě podobně jako antická Asklépia, což byly svatyně s léčebným lázeňským zařízením, kde se léčilo inkubací, to je ve spánku: pacient vykoupaný v chrámové vodě se odebral s obětinami do chrámu, kde byli chováni hadi zasvěcení bohu, ulehl na rouno zvířete předtím obětovaného a vyčkával příchod Asklépia. Bůh se mu zjevil ve spánku a dal mu svou radu nebo na něm provedl léčebný zákrok. Uzdravení pacienti zavěšovali z vděčnosti v chrámu destičky s popisem choroby a jejího vyléčení nebo plastickou reprodukci uzdraveného orgánu. Velkým počtem nápisů hovořících o vyléčení (takzvaných *iámat*) jsou posety též interiéry a exteriéry Masarykova onkologického ústavu.

Logo Žlutokopeckého onkovinohradu Asklépiadés, z.s. Aeskulapova hůl ve spojení s číší vína vyjadřuje jednu ze Žaloudíkových maxim: „Zda víno prospívá či škodí? / Chyba lávky... / Prospěch či škoda / je věcí dávky“ (proto je sklenka nabádavě naplněna jen do poloviny).

Žlutokopecký onkovinohrad Asklépiadés, z.s. – vinohrad, 24. 6. 2024, fotografie. Vinohrad se nachází pod Bakešovým pavilonem Masarykova onkologického ústavu (MOÚ) nad jižním svahem Žlutého kopce v Brně. Z podnětu prof. MUDr. Jana Žaloudíka jej za asistence Střední vinařské školy ve Valticích zřídili na jaře roku 2023 tamější lékaři. Zřizovatelé a enologové (zejména ti, kteří jsou čas od času hospitalizovaní v MOÚ) soudí, že vinice bude produkovat vysoce ceněná vína ovlivněná specifickým mikroklimatem a minerálními látkami z podloží tvořeného siliciklastickými sedimenty spodního až středního devonu. Stanou se ozdobou připravovaného apelačního systému.

Obezita

Manifest (1848): „Evropou obchází strašidlo – strašidlo komunismu“.
Manifest (2015): „Evropou obchází strašidlo – strašidlo obezity“.
http://www.novinky.cz/zena/zdravi/368819-evropu-obchazi-strasak-obezity-problemy-maji-i-cesi.html

Můj Body Mass Index
místo aby pod pětadvacítku kles,
až ke čtyřicítce se vznes.

Jsem usedlý obézní poeta,
nepomáhá mi ani krabičková dieta.
Proto jsem se rozhodl na jídlo rezignovat,
na pražský Obezitologický kongres raději se registrovat.

Jak by tu dnešní potravní situaci komentoval paleolitický sběrač-lovec?
Nejspíš že přichází lidské evoluce prapodivný konec…
*
Civilizace v tom lítá,
problémem je obezita.
Doba má zjevnou vadu,
a to nedostatek hladu,
tak navyšuje péči
a obezitu léčí.
Otázku tedy kladu:
Léčit dostatkem hladu?
Možná poradí nám nejvíce
tam v subsaharské Africe.

Body Mass Index (z angličtiny, zkratka *BMI*), orientační index tělesné hmotnosti. Jde o poměr hmotnosti člověka (v kilogramech) a druhé mocniny jeho tělesné výšky (v metrech). BMI zavedl v 19. století belgický matematik, sociolog a antropolog Lambert Adolphe Jacques Quételet (1796–1874). Zdravý člověk má BMI mezi 18,5 a 25 kg/m^2, i když některé zdroje považují osobu s BMI nižší než 20 za osobu s podváhou. Osoba s BMI přes 25 kg/m^2 je chápána jako osoba s nadváhou, osoba s BMI přes 30 kg/m^2 je považována za obézní. BMI nad 40 kg/m^2 je považováno již za riziko vážného onemocnění. Podle sta-

tistických údajů v České republice zápasí 40 % obyvatel s obezitou. Podle jiných pramenů je však až 60–65 % Čechů obézních. Statistiky OSN hovoří o celosvětové epidemii obezity, ale v postoji k obezitě existují značné kulturní rozdíly. V kulturách, kde panuje obecně nedostatek potravy, může být obezita považována za projev dobré životní úrovně a za znak krásy. V moderní západní kultuře, kde je nadbytek potravy a bohatí a úspěšní lidé si mohou dovolit být štíhlí, je obezita vnímána spíše negativně. U zvířat v přírodních podmínkách je obezita vzácná, obvyklá je u domácích zvířat, jako je prase, pes nebo kočka, která mohou být v důsledku zacházení svých chovatelů překrmená a strádat nedostatkem pohybu.

lovecko-sběračská ekonomika, způsob ekonomiky (subsistenčních aktivit), který zahrnuje vyhledávání a zaopatřování vhodných planě rostoucích rostlin a divokých živočichů a jejich sběr a lov, bez významné opory v domestikovaných druzích živočichů a rostlin. Lovci-sběrači byli relativně mobilní, aby v daném přírodním prostředí zajistili dostatečné zdroje pro udržení populace. Populační hustota lovců-sběračů byla 60krát až 100krát menší než hustota zemědělských populací. Velikost skupiny se pohybovala mezi 10 a 30 jedinci, mohli však sezónně vytvářet dočasné větší skupiny nad 100 lidí, pokud byl v dané době dostatek zdrojů. Sídliště lovců-sběračů byla stálá, dočasná nebo nějaká jejich kombinace, často byla využívána přírodní útočiště, přičemž zpravidla platí, že čím byla sídliště stálejší, tím byly stabilnější a pevnější příbytky. Po více než dva miliony let evoluce člověka v paleolitu to byla pravděpodobně jediná ekonomika. Oblasti osídlené lovci-sběrači se od neolitu neustále zmenšovaly pod tlakem rostoucích zemědělských a pasteveckých komunit. Lovci-sběrači buď přijali nové ekonomické modely, nebo se posunuli dále. Oblasti dnes užívané lovci-sběrači jsou převážně v místech nevhodných pro zemědělské využití. Pro lovce-sběrače je typická rovnostářská sociální struktura, což platí především pro mobilnější skupiny. Mobilita a nutnost nést s sebou svoje věci nedovoluje kumulaci majetku, který by byl podkladem společenských nerovností. Obecně pro lovce-sběrače platí dělba práce podle pohlaví, kdy muži převážně loví a ženy především sbírají rostlinnou potravu, z této generalizace však existuje řada výjimek a míra uplatnění této dělby je také případ od případu jiná. Původní představa (Thomas Hobbes [1588–1679] aj.), že lovci-sběrači žijí život „osamělý, chudý, nepříjemný, brutální a krátký“, byla překonána. Antropologická data naznačují, že lovci-sběrači pracují mnohem méně a mají mnohem více volného času než běžný příslušník industriální společnosti.

krabičková dieta, jeden z druhů redukčních diet. Funguje na principu pravidelného dávkování dieteticky upraveného jídla, přičemž strávník nesmí jíst nic jiného. Cílem je přimět konzumenta, aby jedl v pravidelných intervalech (zpravidla pětkrát denně) malé množství „zdravého jídla“ místo toho, aby konzumoval jen třikrát denně velké porce. Výrobou a rozvozem krabičkových diet až k „ústům příjemce“ se v blahobytných zemích euroamerické civilizace zabývají specializované firmy; tento byznys roste přímo úměrně s rostoucí obezitou.

Jiří Hiršl, *Euroamerické pyramidy obezity*, 2025, tuš, papír, 8 × 18 cm.

Oidipský komplex

Těm, kteří chtějí zvědět, jak se to má s Oidipem,
v zájmu osvěty posloužím židovským vtipem:

Synek Finkelstein přichází od psychoanalytika s diagnózou
Oidipský komplex.
Sousedka paní Finkelsteinovou utěšuje:
„Oidipus-Schmoidipus, hlavně že je hodný chlapec
a svoji maminku adoruje.“

Kolónos, attická obec, kam je umístěn děj Sofokleovy tragédie *Oidipús na Kolóně*.

oidipský komplex (název podle jména Oidipa, postavy z řecké mytologie), erotický vztah dítěte k rodiči opačného pohlaví a nepřátelský vztah k rodiči stejného pohlaví; jádro psychoanalytického učení Sigmunda Freuda (1856–1939). Legenda o Oidipovi je podobenstvím vztahu mezi otcem – matkou – dítětem, v němž vzniká erotická vázanost na rodiče opačného pohlaví spojená se strachem z trestu, proto má rozdílné utváření u ženy a muže.

Oidipús, syn thébského krále Láia a jeho ženy Iokasty; snad nejtragičtější hrdina řeckých mýtů. Protože podle věštby měl zabít svého

otce a oženit se s matkou, byl pohozen a posléze vychován korintským králem Polybem. Když dospěl, opustil domnělé rodiče, aby se vyhnul věštbě, avšak cestou nevědomky zabil svého skutečného otce. Před branami Théb narazil na Sfingu. Ta dávala kolemjdoucím hádanku: „Kdo chodí ráno po čtyřech, ve dne po dvou a večer po třech nohou?“ Kdo neuhodl, toho zahubila. Oidipús záhadu rozluštil: „Je to člověk! Jako dítě leze po čtyřech, jako muž chodí po dvou a ve stáří si pomáhá holí.“ Tím Théby osvobodil, stal se vládcem města a získal ruku královny-vdovy, své nepoznané matky. Když zjistil pravdu, ze zoufalství se oslepil a byl poslán do vyhnanství. Jeho dcera Antigoné ho provázela na cestě do Athén, kde mohl nalézt klid v posvátném háji Eumenid, usmířených bohyň pomsty. Sigmund Freud z Oidipa vytvořil symbol pro pochopení podvědomých incestních závislostí a komplexů, jimiž je ohrožena lidská psychika. Příběh byl zpracován rovněž literárně: již v antických dramatech Sófokla (5. století př. n. l.) a Seneky (4 př. n. l. – 65 n. l.), později například v dramatické básni anglického romantika Percy Bysshe Shelleyho (1792–1822) a dalších autorů.

Jean-Antoine-Théodore Giroust, *Oidipús na Kolóně*, 1788,
olej, plátno, 164 × 194 cm, Dallas Museum of Art, Dallas, USA.

Onychofagie

Když se trichofag s onychofagem spojí,
užívají si podobojí –
od rána do večera, včera i dnes:
A capilis usque ad ungues.

A capilis usque ad ungues (z latiny), Od vlasů až k nehtům; Od hlavy až k patě (římský dramatik Titus Maccius Plautus [kolem 250–kolem 184 př. n. l.], *Epidicus* [Komedie o skříňce]).

nehet (latinsky: *unguis*, „nehet; dráp, pazour“), zrohovatělá ploténka epidermis na dorzální straně posledních článků prstů. Proximální část nehtu je svým okrajem ukryta v nehtové rýze. Viditelná část nehtu se nazývá *corpus unguis*, distální okraj nehtu je volný a přerůstá přes konce prstů. Pod zrohovatělou destičkou je měkká epidermální část nehtu, která odpovídá *stratum germinativum* pokožky. Její proximální část se nazývá *matrix unguis*, což je útvar, kde se dělením a rohověním buněk tvoří nehet a odtud se distálním směrem posunuje. V rozsahu *matrix* je při *radix unguis* bělavá poloměsíčitá ploška – *lunula unguis*. Její bílá barva je způsobena tím, že ve zrohovatělých buňkách nehtové ploténky se nacházejí vzduchové bublinky. Distálně od lunuly pokračuje pod nehtem vrstva vysokých buněk, takzvané *hyponychium* (sterilní *matrix unguis*, kde se netvoří nehet), které při volném okraji prstů přechází v pokožku bříška prstů. Pod hyponychiem je nehtové lůžko složené z vaziva a části koriální. Vybíhá v podélně orientované lišty, v nichž jsou kličky kapilár prosvítající nehtovou ploténkou a podmiňující růžový vzhled nehtu. Nehet je lemován proximálně a po stranách nehtovou rýhou, překrytou nehtovým valem. Tento lem zrohovatělé části epidermis se nazývá *eponychium*.

onychofagie (z řeckého *ónyx, ónychos*, „nehet, dráp“ a *fagein*, „jíst, stravovat“), (medicína, psychiatrie) okusování nehtů; u predisponovaných jedinců se zintenzivňuje při zvýšené zátěži, subjektivním prožívání stresu apod. Někdy je kombinováno s oškrabáváním kůže kolem nehtů. Okusování nebo oškrabávání nehtů či oblasti kůžičky kolem nehtů je často projevem vnitřního napětí a „pomáhá“ jedinci uvolnit stres, zmírnit vnitřní obavy apod.

podobojí (též pod obojí, nebo „pod obojí způsobou“; latinsky: *sub utraque species*), přijímání eucharistie (díkůvzdání; hlavní část křesťanské mše spjatá se symbolickou proměnou chleba a vína a jeho požitím; slaví se na památku Poslední večeře Ježíše Krista s apoštoly) jak v podobě hostie, těla Kristova, tak i v podobě mešního vína z kalicha, krve Kristovy. Přijímání pod obojí se stalo pro laiky jedním ze základních názorů husitství a celé české reformace.

Pandemie

Ani v době epidemie či pandemie koronaviru
neztrácejme sebedůvěru a víru.

Opět nastanou bez viróz, epidemií a pandemií dny pohodové,
až Covid 19 bude ochočen jako virus Epsteina a Barrové.

Kdo se toho úkolu ujme za zemřelého virologa Michaela Epsteina,
kdo jej zdolá?
Nespoléhejme na Apollóna, bude jím velký český vir profesor
Roman Prymula.

„Sílu svalům vrať a dlaním,
ať se každý díla chopí,
jak ty v hrdlo mlokům, saním
vrazí kopí.“

(Úryvek z básně „Modlitba na Řípu“ Jaroslava Vrchlického –
ze sbírky *Selské balady*, 1885.)

Apollón, v řecké mytologii bůh světla a slunce (měl epiteton *Foibos*, „zářící“); byl garantem harmonie a božského pořádku, ochráncem před nemocemi a epidemiemi a patronem tvůrčí, múzické činnosti.

epidemie (přes středolatinské *epidemia* z řeckého *epidēmía* od *epidēmios*, „v kraji [lidu] rozšířený“ a *dēmos*, „lid“), hromadný výskyt infekční nemoci z jednoho zdroje, tj. v určitém prostředí, území v určitých časových obdobích. Dochází k většímu nahromadění výskytů onemocnění v časových a místních souvislostech. Rozlišujeme 1) epidemie explozivní s náhlým prudkým nárůstem případů, krátkým trváním a rychlým odezněním, které jsou typické pro nemoci s krátkou inkubační dobou (například salmonelóza) a 2) epidemie protrahovaná s pomalým vzestupem případů, dlouhým průběhem nemoci a dlouhodobým přetrváváním epidemie, které jsou typické pro nemoci s dlouhou inkubační dobou (například hepatitida, AIDS). Zmíněné typy jsou ovšem pouze teoretické ideální modely, existují i epidemie, které se nacházejí „někde mezi“ a nedají se jednoznačně zařadit ani do jedné skupiny. Šíření infekčních nemocí v populaci má tři články – *zdroj nemoci* (osoba, osoba nosič, zvíře a zvíře nosič), *cestu přenosu* (kontakt, vzduch, fekálně orální, krev a její produkty + tělní tekutiny) a *vnímavého jedince nebo vnímavou populaci* (ne každý vnímavý je ohrožený) a dělí se dle osoby (sporadický výskyt – tedy bez souvislosti; epidemie – 3 a více dle osoby, místa a času), *místa* (epidemie, endemie, pandemie – s omezením času (chřipka) nebo ne (AIDS) a *času* (explozivní, protrahovaná).

koronavirus (latinsky *Coronavirus*; název odvozen od charakteristického uspořádání povrchových struktur lipidového obalu ve tvaru sluneční koróny), označení pro čtyři rody virů obsažených v podčeledi *Orthocoronavirinae* (obalené jednovláknové RNA viry s pozitivní polaritou). Dosahují velikosti kolem 120 nanometrů, jejich genom obsahuje 30 tisíc bází, což je nejvíce mezi známými RNA viry s nesegmentovaným genomem. Způsobují běžná onemocnění (nachlazení), ale i závažnější choroby (virózy) zvířat a lidí. Od prvních měsíců roku 2020 se celosvětově šíří pandemie respirační choroby COVID-19. Původcem je nový typ betakoronaviru – SARS-CoV-2, patřící do stejného druhu jako SARS-CoV.

pandemie (z řeckého *pan*, „celý, všechen, všeobecný“ a *epidēmía*, od *epidēmios*, „v kraji [lidu] rozšířený“ a *dēmos*, „lid“), hromadný výskyt infekční nemoci, který není prostorově omezen a vyskytuje se v určitých časových souvislostech. Shodnou vlastností všech pandemií je její rozšíření na území více světadílů a značný nárůst počtu nemocných během velmi krátké doby. Příčinou vzniku obvykle bývá nový typ patogenu, se kterým se organismus ještě nesetkal a proti němuž nemá vytvořeny žádné protilátky. Mezi základní postupy prevence pandemií patří hlavně omezení pohybu osob, důsledné znemožnění dalšího šíření infekce od nakažených, ochrana před vstupem infekce do organismu a posílení schopnosti organismu bránit se proti infekci. K lékařským způsobům prevence patří očkování a preventivní podání účinných léků. Ve středověku se nejčastěji vyskytovaly pandemie moru. Například v letech 1347–1351 způsobil mor pandemii, tzv. „černou smrt“, která prošla celým světem a postihla nejvíce Evropu a Čínu. V Evropě tehdy zemřelo asi pětadvacet milionů lidí, tedy asi třetina tehdejších obyvatel, v Číně více než 35 milionů.

Prymula, Roman (4. 2. 1964, Pardubice), lékař-epidemiolog a politik; nositel Řádu Bílého lva za souboj s koronavirovou hydrou. Možná se jeho zpodobení objeví na třetím nádvoří Pražského hradu vedle sochy svatého Jiří, která světce představuje jako jezdce na koni, rytíře v plátové zbroji a s kopím, zabíjejícím draka.

vir (latinsky), muž; choť, manžel; akuzativ plurálu: *viry* (česky), *viros* (latinsky).

virologie (z latinského *virus*, „jed“ a řeckého *logos*, „nauka, věda; slovo“), odvětví mikrobiologie zabývající se studiem virů a nemocí, které způsobují.

virus (z latinského *virus*, „jed“), 1. jed, otravná látka; 2. označení pro mikroorganismy, které jsou schopny procházet filtry zachycující bakterie a které se mohou rozmnožovat jen v živých buňkách. Jsou to drobné částice živé hmoty tvořené dědičnou informací v podobě nukleové kyseliny (DNA nebo RNA) a bílkovinným obalem. Vyvolávají onemocnění živočichů a rostlin – tzv. virózy.

virus Epsteina a Barrové (zkratka EBV), druh herpetického viru, který v organismu nejčastěji napadá buňky imunitního systému. Virus je všudypřítomný a většina populace se s ním setká již v dětství a vytvoří si proti němu protilátky. V období dospívání je tento virus odpovědný za vznik většiny případů infekční mononukleózy. Objeviteli viru jsou dva britští vědci – virolog a patolog sir Michael Anthony Epstein (1921–2024) a viroložka Yvonne Margaret Barr (1932–2016). Jejich výzkum potvrdil, že EBV je původcem infekční mononukleózy a že má podíl na vzniku nejméně dvou lidských zhoubných nádorů. Objev EBV a poznání jeho role v lidské patologii je jedním z mezníků medicínského výzkumu 20. století, neboť výrazně ovlivnily veškerou následující výzkumnou činnost týkající se role virů při vzniku nádorů. Epstein obdržel v roce 1998 také čestný doktorát na Univerzitě Karlově v Praze.

Jiří Hiršl, *Koronavirus mezi pandemiemi Primus*, 2025, tuš, papír, 15 × 11 cm.

Paradentóza

Je to výsledek bakteriálního běsnění
a ani žvýkačka Air wave nic na tom nezmění.
Viklavost zubů, krvácení dásní, *foetor ex ore*.
Ustup o dva metry, nešťastný tvore!

Koho ta úporná nemoc napadla,
dříve či později dostane „umělá kusadla“.

---

foetor ex ore (z latiny), zápach z dutiny ústní.
paradentóza, též *parodontóza* (nová složenina z řeckého *para-*, „podle, vedle, při“ a odvozeniny od latinského *dēns* [genitiv *dentis*], „zub“, respektive od řeckého *odoús* [genitiv *odontós*]), chronické onemocnění závěsného aparátu zubu, dásně a zubního lůžka (alveolu); zub se postupně uvolňuje a může dojít k jeho ztrátě.

Parafilie

Parafilik

rozumí
asfyxiofilii
exhibicionismu
fetišismu
frotérství
gerontofilii
intersexualitě
kandaulismu
nekrofilii
parafilním infantilismu
pedofilii
sadomasochismu
statuofilii
transvestitismu
voyeurismu
zoofilii

Je prostě profík.

---

parafilie (z řeckého *para*, „vedle“ a *fília*, „láska, náklonnost, obliba“), (psychiatrie, sexuologie) sexuální variace (varianty konstitučních, zpravidla vrozených vlastností sexuality), které jsou v příslušné kultuře považovány (obecně nebo rozhodujícími institucemi) za poruchu osobnosti nebo jejichž základní projevy jsou považovány za poruchu chování nebo za neobvyklé (nenormální). Jedinci s tímto sklonem bývají nazýváni parafilikové.

Parafilní infantilismus

Jako hrdý člen Diaper Pail Friends požaduji směle
sníženou sazbu DPH u plenek pro roztomile žvatlající dospělé!

---

diaper [daiəpə] (z americké angličtiny), 1. dětská plena, plenka; 2. vyměnit plenu (dítěti), převinout.
diaper pail (z angličtiny), odpadkový koš na pleny.
pail [peil] (z angličtiny), dížka, džber, kbelík, vědro; nádoba.
parafilní infantilismus, parafilie projevující se touhou dospělých hrát roli dítěte navozením regresivního stavu do kojeneckého nebo batolecího věku (pití z kojenecké láhve, navlékání plenek, kolébání, hýčkání v náručí apod.), z něhož pak plyne sexuální uspokojení. Parafilický infantilismus existuje jako jedna z forem alternativního životního stylu v řadě západních zemí (Austrálie, Německo, Velká Británie, USA aj.); v San Francisku byla dokonce založena společnost *Diaper Pail Friends*, která má několik tisíc členů (podobně zaměřené uskupení existuje i u nás).

Paralýza

Líza a Róza –
družky z nejvěrnějších,
jediné, které mi zbyly v časech dnešních,
příjmením Para…para…lýza a Skle…skle…róza?

---

paralýza (z řeckého *para*, „vedle“), ochrnutí, obrna z nejrůznějších příčin (onemocnění mozku, míchy, nervů, svalů). Progresivní paralýza – forma nervového poškození ve třetím stadiu syfilis. Projevuje se psychickými příznaky (poruchy paměti, změna povahy, megalomanie, deprese, demence).
skleróza (z řeckého *skléros*, „tvrdý“), chorobné tvrdnutí, ztvrdnutí tkáně zmnožením tuhého vaziva, které nahrazuje nebo prostupuje vlastní tkáň poškozenou nebo zničenou, často pozdní následek zánětlivého nebo degenerativního procesu; 2. laický název pro poruchu paměti až demenci (příčinou je často ateroskleróza – „ztvrdnutí“ stěn tepen).

Parkinsonova nemoc

Hlásí-li se příznaky Parkinsonovy nemoci,
komunikaci neurosignálů dopaminem je nutno pomoci.
Jinak nastane ztuhlost údů, porucha rovnováhy i psychiky,
nápadná je změna osobnosti postiženého, zejména jeho mimiky.
*

I bez strachu si nesem
možnost se trápit třesem.

Třes umožní Parkinson
nebo Harley Davidson.

V mozku sídlí mnohá lest
a též záleží na stavu cest.

Michal Halva, *Portrét pana Parkinsona*, 2008,
akryl, plátno na lepence, autorský rám, 38 × 44 cm.

James Parkinson se při objevu choroby se svým vlastním jménem nekontrolovaně roztřásl a rozechvěl; malíř objevně znázornil objevitelovo chvění vlnovkami na autorském rámu.

dopamin, chemická látka ze skupiny katecholaminů, která vzniká v mozku obratlovců i většiny bezobratlých. Funguje jako neurotransmiter na synapsích v některých částech centrálního nervového systému, kde umožňuje přenos impulsů. Nedostatek dopaminu vede ke vzniku parkinsonismu, poškození dopaminových drah se dává do souvislosti také například se vznikem schizofrenie.

Parkinsonova nemoc, neurodegenerativní onemocnění centrální nervové soustavy související s úbytkem nervových buněk v mozku – *substantia nigra*. Tyto buňky za normálního stavu produkují dopamin, neurotransmiter, který zajišťuje přenos signálů mezi neurony. Nedostatek dopaminu způsobuje, že pacient postupně není schopen ovládat nebo kontrolovat svůj pohyb: častým projevem je třes či pocity únavy a ztuhlosti v končetinách a zádech, křeče, častější zácpa a problémy se spaním, následuje zpomalení chůze a zhoršená mimika aj. Větší riziko výskytu Parkinsonovy choroby se vyskytuje u mužů a žen nad 50 let. Nemoc je známa od starověku, vědecky byla poprvé popsána roku 1817 anglickým lékařem Jamesem Parkinsonem (1755–1824).

Jiří Eliška, *Celá rozbitá* (detail), 1979, sítotisk, 40 x 30 cm.

Pedofilie a pederastie

Efébofilie,
hebefilie,
pedofilie:

Třikrát láska,
kterou stáří mládí něžně laská.

Čtvrtou byla v Řecku a jinde pederastie,
která navíc také jako vzdělávací metoda sluje…

efébofilie (z řeckého *eféb, efébos*, „jinoch“; v Athénách mladík ve věku 16–18 let, kdy se připravoval na úkoly, které bude plnit jako dospělý muž a *fília*, „přátelství, náklonnost, láska“), náklonnost či reaktivita s erotickým rozměrem vůči dospívajícím chlapcům. Jedinci s tímto sklonem jsou nazýváni efebofilové. Termín zavedl roku 1906 německý sexuolog Magnus Hirschfeld (1868–1935) jako označení jednoho z typů mužské homosexuality. Efébofilie není oficiální nozologickou jednotkou v lékařských klasifikacích a termín není v odborné literatuře příliš rozšířen. Význam slova není přesně ustálený, například český sexuolog Kurt Freund (1916–1996) rozlišoval dva typy efébofilie podle toho, zda jedinec reaguje více na starší dospívající nebo na mladší dospívající. Efébofilie se považuje za specifický typ nebo rys homosexuality. Někdy je považována za určitý typ nebo obvyklý projev pedofilie, jindy je naopak od pedofilie odlišována. Rozlišování a hranice pojmů jsou většinou umělé a arbitrární, protože ve skutečnosti „zájmová“ věková pásma jsou různě široká, nemají ostré hranice a navzájem se prolínají. Původní starořecké slovo pederastie (přibližné synonymum slova pedofilie) označovalo typ vztahu, k němuž byli nejlépe disponováni lidé, jež bychom dnes nazvali efébofily. Termín efébofilie se užívá spíše v kontextu sexuologickém nebo psychiatrickém, termín pederastie v kontextu antropologickém, kulturologickém a sociologickém. Zejména v minulosti se slovo pederast užívalo jak k označení homosexuála, tak i k označení pedofila zaměřeného na chlapce. K tradici řecké pederastie se obvykle hlásí jak homosexuální, tak pedofilní aktivisté.

hebefilie (z řeckého *hebephilia*, „náklonnost k dívkám“, *hébé*, „mládí, mladost“), náklonnost či reaktivita s erotickým rozměrem vůči dospívajícím dívkám (náklonnost k chlapcům – *efébofilie*). Jedinci s tímto sklonem jsou nazýváni *hebefilové* či *korofilové* (od řeckého slova *koré*, „dcera, mladá dosud neprovdaná dívka“). Odlišujícím znakem hebefilie od pedofilie je reaktivita k osobám s již vyvinutými druhotnými pohlavními znaky. Hebefilie je zařazována mezi sexuální úchylky, ale je považována za běžnou u velké části mužské populace.

pedofilie (z řeckého *paidofília*, „láska k dětem“; složeno ze slov: *pais*, „dítě, chlapec“ a *fília*, „přátelství, náklonnost, láska“), náklonnost či reaktivita s erotickým rozměrem převážně nebo výlučně vůči nedospělým chlapcům nebo dívkám. Jedinci s tímto sklonem bývají nazýváni pedofilové. Původně starořecký výraz zavedl jako součást psychiatrického termínu „paedophilia erotica“ v roce 1886 ve spise *Psychopathia Sexualis* rakouský psychiatr Richard von Krafft Ebing (1840–1902). V antickém Řecku termín pedofilie údajně užívali někteří básníci jako synonymum běžného výrazu pederastie, a to z důvodů spíše metrických nežli významových. (Pederastie neoznačovala ani trvalý osobnostní sklon, ani pouhou sexuální praktiku, ale typ meziosobního vztahu.)

Malíř Bríseovny, *Erastos líbající eromena*, ca 480 př. n. l., tondo na attickém červenofigurovém poháru, keramika, průměr nádoby 26,4 cm, Musée du Louvre, Paříž, Francie.

pederastie (z řeckého *pais*, „dítě, chlapec“, *erastés*, „milenec“), vztah mezi zralým mužem a pohlavně dospělým chlapcem. Liší se od pedofilie tím, že je zaměřen pouze na chlapce, nikoli na dívky, a od homosexuality tím, že láska k stejnému pohlaví nezahrnuje vzájemnou lásku žen či dívek (lesbismus). Ve starém Řecku patřil pederastický vztah k společenské normě. Řekové si představovali, že právě formou náklonnosti a lásky zralého muže k mladému chlapci lze nejúčinněji předat moudrost a zkušenost stáří další generaci. Vyplývala ze starobylých zvyklostí v dórském prostředí, kde muži měli mladistvé oblíbence, jimž byli vzorem a ochráncem. Pederastie se rozšířila se vznikem gymnasií, kde se scházeli pouze muži, a byla typická pro aristokratické prostředí. V demokratických Athénách byly její projevy stíhány, v dórském prostředí pro ni však nacházeli zdůvodnění, například v případě „svaté družiny“ tří set Thébanů, kteří padli v bitvě u Chairóneie roku 338 př. n. l. Pederastie se prostřednictvím helénistické kultury rozšířila i do Říma, doklady jsou zřejmé z literatury a toreutiky, například tzv. Warenova číše. Nejčastěji se projevy antické pederastie objevují na řeckých vázách z 6. a 5. století př. n. l. Je však známa i z řady dalších kultur. Novodobé projevy pederastie by bylo možno nalézt například v prušáckých důstojnických klubech.

Píštěl

Patologicko-anatomicky jde o útvar logický,
pro pacienta představuje problém chronický.
Kde roste tlak, hledá se cestou přirozenou,
jak drénovat orgán či tkáň zánětem postiženou.
Co všechno jí teče, čirý sekret i exudát zkalený…
Kleje a nadává pacient do fáčků balený.
Když lokální léčbu i celková zdvojí,
řízením osudu i píštěl se zhojí.

---

píštěl (podle německého *Fistel*, „píštěl“ z latinského *fistula*, „píšťala, rourka“), abnormální kanálek tvořící komunikaci mezi dutinou a povrchem těla. Dutinou může být patologický útvar (například absces) nebo dutý orgán (například střevo, močový měchýř). Píštěl vzniká nejčastěji jako následek zánětu, nádoru nebo úrazu a skrze ni odchází hnis nebo jiný obsah dutiny (stolice, moč), který může poškozovat jiné orgány a přispívat k šíření zánětu.

Plešatění

Postupné plešatění
není zkáza mysli,
jakési její zatmění.

Naopak: pleš
je v rozumu a moudrosti
totéž, co v šermu fleš.

Calvitium non est vitium,
sed prudentiae indicium

aneb

Pleš, jíž hlava blýská se,
není vadou na krásе,
naopak dnes nad ni není,
bere se co moudrosti ocenění.

Calvitium non est vitium, sed prudentiae indicium (z latiny), Pleš není vadou, nýbrž známkou moudrosti.
fleš, 1. (šerm), nejrychlejší útočný pohyb nohou ze střehu; 2. (slang) výbojkové bleskové zařízení; 3. (astronomie) bleskové spektrum sluneční chromosféry těsně po začátku nebo před koncem úplného zatmění Slunce.

Pohlavní infekce

Jak překonat pohlavní infekce?
Hlavně pomocí koncepce.
A jen takové s nejlepší pověstí,
tedy z Palackého náměstí.
Neboj se, že jsou v ní zvěrstva,
vždyť pochází přímo z ministerstva.

Prasečí chřipka

Jak opakovaně stvrdil sofistikovaný tester,
deset z devíti českých renomovaných vakcinologů
jednomyslně doporučuje užití vakcíny firmy Baxter.

---

prasečí chřipka, onemocnění způsobené chřipkovým virem A/H1N1/09, který byl v letech 2009–2010 původcem takzvané mexické prasečí chřipky; přenáší se pouze z člověka na člověka, ale obsahuje geny chřipkových virů, které postihují prasata, člověka i ptáky. Ve srovnání se sezónní chřipkou má „prasečí chřipka“ mírnější průběh. Podle šéfa zdravotní sekce Rady Evropy Wolfganga Wodarga bylo vyhlášení pandemie prasečí chřipky Světovou zdravotnickou organizací falešné; údajně za ním stály farmaceutické firmy, které díky tomu vydělaly velké sumy na prodeji léků a vakcín. Jen naše starostlivá vláda objednala v roce 2009 700 000 vakcín, z toho zhruba 600 000 vakcín za 110 milionů korun zůstalo nepoužito a bez jakéhokoli užitku bylo zlikvidováno. Jako dodavatel byla jednomyslně vybrána farmaceutická firma Baxter, která zabodovala již dříve, když do Česka poslala testovací vakcíny kontaminované virem ptačí chřipky.

Jiří Hiršl, *Diagnóza*, 2025, tuš, papír, 12 × 11 cm.

Priapismus

Kdyby mu v tom nebránil přirozený stud,
zvolil by asi do svého erbu ztopořený úd,
tak jako v Indii ztělesnění plodotvorné síly Šiva
ve svých chrámech falické znamení lingam mívá,
anebo známý prostopášný řecký bůh plodnosti Priápos,
před jehož chtíčem zachránila nymfu Lotis jen změna na lotos.

Při dnešním užívání cizorodých látek
topořivá tělesa penisu stíhá velký zmatek,
výsledkem je někdy až bolestivý priapismus.
Důsledek to hormonů, jež žádá si kulturismus!

---

priapismus (podle Priápa), chorobná dlouhodobá bolestivá erekce pyje, obvykle bez předchozích erotických podnětů; existuje i klitorismus – ženská obdoba, při které dochází k erekci klitorisu.

Priápos (latinsky: *Priapus*), původně maloasijské, v Řecku a v Římě zdomácnělé božstvo plodnosti. V řecké mytologii byl považován za syna Herma a Afrodíty. Byl patronem nejen pudové lásky, ale i ochráncem úrody, hlavně vinic a sadů, kam se také umísťovaly jeho sošky s červeně natřeným vztyčeným falem. Priápos měl přívlastek *trifallos* („s trojnásobně velkým falem“). Kolem změny letopočtu vznikla sbírka latinsky psaných žertovných a lascivních básní na jeho počest, takzvaná *Priapea*; skládali je i slavní básníci. Priápos byl populárním božstvem, jeho kult se udržel až do doby křesťanské. Ze zachovaných zobrazení patří k nejznámějším freska zachovaná v Pompejích, která se nachází ve vstupní chodbě domu Vettiů. Priápos zde vyvažuje svůj předimenzovaný úd plným měšcem na druhé misce vah. Majitelé, bratři Vettiové, byli bohatí propuštěnci, kteří si po zemětřesení v roce 62 koupili velký patricijský dům v pompejské zástavbě, opravili jej a nechali nákladně vyzdobit ve 4. pompejském slohu (62–79, tj. do zničení Pompejí výbuchem Vesuvu). Motiv ithyfalického Priápa je vlastně emblémem jejich společenského vzestupu – propaguje spojení plodnosti a prosperity, které generuje bohatství. Dalo by se říci, že jeho prvoplánové zdůraznění je odrazem přízemního vkusu zbohatlíků z řad bývalých otroků, jaké v případě Trimalchiona popsal Petronius (1. století n. l.) ve svém románu *Satirikon*.

Šiva („příznivý“), jeden z nejmocnějších a nejuctívanějších bohů hinduistického panteonu, ztělesnění zhoubných a ničivých kosmických sil, ale zároveň bůh plodnosti a obrody, jejíž symbol tvoří jeho „vždy vztyčený, vždy ztopořený“ úd (*lingam*).

Římský anonym, *Priápos*, mezi 62–79, freska, Casa dei Vettii, Pompeje, Itálie.

Prostata

O sancta simplicitas – Svatá prostoto:
prý jako „ochránce v přední linii“
slouží nám, mužům, prostata.

O fallacem hominum spem!
To je žádoucí vědět, nejde o spam!
Obest nihil bis dici, quod bene dicis!

Jak dlouho musíme u pisoáru prostát
kvůli špatnému stavu svých zbytnělých prostat,
a jaká obrovská ekonomická ztráta je to pro stát!

O fallacem hominum spem! (z latiny), Ó, klamná lidská naději! (římský politik, právník, řečník a spisovatel Marcus Tullius Cicero [106–43 př. n. l.], *De oratore* [O řečníku]).
O sancta simplicitas (z latiny), Svatá prostoto! (úsloví o projevu naivity; užil je prý i Jan Hus [asi 1371 – 6. 7. 1415], když komentoval čin stařenky, která přiložila polínko na jeho hranici, asi v úmyslu, že koná dobro a pomáhá zahubit kacíře).
Obest nihil bis dici, quod bene dicis (z latiny), Nikdy neškodí říci dvakrát to, co říkáš správně.
prostata (přes německé die *Prostata* z francouzského *prostate*, a to v 16. století z řeckého *prostátēs*, „představený, ochránce“, vlastně „kdo stojí vpředu“), 1. (anatomie) předstojná žláza, je největší přídatnou pohlavní mužskou žlázou. Její výška je asi 3 cm, váha 20–30 g. Prostata má tvar mírně předozadně oploštělého komolého kužele, jehož základna srůstá s měchýřem močovým a vrchol směřuje kaudálně. Přední plocha prostaty je obrácena k symfýze, zadní plocha je uložena proti konečníku. Sekret prostatických žlázek tvoří 15–30 % ejakulátu. Složení sekretu ovlivňuje životaschopnost a pohyblivost spermií; 2. (medicínský slang) onemocnění této žlázy. Protože skrze prostatu prochází prostatická část močové trubice, časté zvětšování prostaty (nezhoubná hypertrofie, benigní adenom) vede k postupnému zužování močové trubice a k obtížnému až bolestivému močení. Jde o velmi časté onemocnění u mužů starších 50 let, příčinou je snížená schopnost prostaty odbourávat mužský pohlavní hormon testosteron. Relativní „nadbytek“ neodbourávaného testosteronu vyvolá růst této žlázy – tzv. hypertrofii prostaty. Další, závažnější onemocnění, je karcinom prostaty, který představuje jeden z poměrně častých zhoubných nádorů u mužů. Postihuje muže staršího věku (nejčastěji kolem sedmdesáti let) a často probíhá bezpříznakově nebo jsou jeho projevy zpočátku mírné a postižený jim nevěnuje pozornost (potíže při močení

apod.). Je-li objeven včas, má dobrou prognózu, v pokročilých stadiích metastazuje, zvláště do kostí.

spam (z anglického *spam* [spæm], 1. „drobně sekané maso [v konzervě], masová konzerva, luncheon meat“; 2. „americká konzerva“; 3. [přeneseně] „náhražka“; 4. [přeneseně] „nuda“), nevyžádaná elektronická zpráva; zpráva komerčního obsahu, která je adresátovi zasílána bez jeho vyžádání a souhlasu. První zaznamenaná nevyžádaná elektronická zpráva byla rozeslána v roce 1978 na 600 adres, neměla však komerční obsah, a vymyká se proto současné definici. Dnes je rozesílání spamů v řadě zemí postihováno zákonem. Podle některých odhadů představuje spam více než 90 % všech odeslaných elektronických zpráv. Alternativní označení spam pochází z názvu populární konzervy lunchmeatu Spam, kterou od roku 1937 vyráběla americká firma *Hormel Foods Corporation*. Do souvislosti s nevyžádanou elektronickou zprávou se Spam dostal díky 25. dílu seriálu *Monty Python's Flying Circus* (Monty Pythonův létající cirkus), kde se jako hlavní ingredience téměř všech položek na jídelním lístku objevoval Spam. Kromě paní Bunové, která chce jídlo bez Spamu, všichni v restauraci dokola skandují Spam…; spam se pak stal označením pro opakující se a nevyžádané zprávy.

Prostrace

Prostrace není žádná legrace,
zpravidla ji totiž provází frustrace.
Také v manželství se exhausce dostavuje,
což možnou souvislost se sexem naznačuje.
Často zpravidla nastává i velké psychické vyčerpání
kvůli ospale rigidnímu až stereotypnímu milování.

Skloň se, milý příteli, pokorně poklekni na obě kolena,
pomodli se, třeba se pánbůh ustrne, nastane proměna.
Bohužel, tvé modlitby neměly správný grunt:
Frustra habita sunt…

Nermuť se, příteli, třeba k tobě místo invence a potence
přilne nanejvýš milosrdná demence.

---

exhausce (z latinského *exhaurio*, „vyčerpávat, vyprázdnit; dokonat, přestát, vytrpět; odklidit, odnít, odstranit“), (medicína) vyčerpání, vyčerpanost.

frustra habita sunt (z latiny), zůstaly bez účinku, vyzněly naprázdno.

frustrace (z latinského *frustratio* od *frustrare*, „zklamat v očekávání“ od příslovce *frustra*, „marně, zbytečně, naprázdno“), rozčarování, nenaplnění očekávaného.

prostrace (z latinského *prosterno*, „porazit, povalit, skácet, zhubit; prostřít“), 1. (medicína) celková tělesná vyčerpanost, skleslost; naprosté vyčerpání; 2. (náboženství) klečení na obou kolenou při modlitbě nebo církevním obřadu.

Protahování

Pokud existuje univerzální pravda o protahování,
pak ta, že by mu měli propadnout všichni, páni i kmáni.

Halvovou krasavicí jsme ke strečinku srdečně zváni,
pružné jsou prý pak fascie i v starém těle k mání.

---

fascia (z latinského *fascia*, „stuha, stužka; tkanice; obvaz, obinadlo“), (anatomie) svalová povázka – většinou tenká vazivová membrána, která obaluje jednotlivé svaly nebo jejich skupiny a přechází až na šlachy. Vytváří pro svaly jakási pouzdra, jimiž se mohou snadno šířit patologické procesy, a to i na vzdálená místa (například podél fascie *musculus psoas major* z bederní krajiny až na stehno). Spolu s kostmi vytvářejí fascie septa, ohraničující osteofasciální prostory (*spatia*), v nichž jsou uloženy jednotlivé svaly nebo funkční skupiny svalů. Fascie se nacházejí také kolem tělních orgánů (v odlišných hustotách) a protkávají prakticky celé tělo jako souvislá síť.

▲ Michal Halva, *Ranní protahování I.*, 2024, kombinovaná technika sololit, autorský rám, 53 × 44 cm.

▲ Michal Halva, *Ranní protahování II.*, 2024, kombinovaná technika sololit, autorský rám, 55 × 46 cm.

Ten, kdo si pomyslí, že protahování (strečink) se k tématu naší knihy nevztahuje, velmi se mýlí. Pravidelné protahování má mnoho výhod, může nejen zvýšit naši flexibilitu (důležitý faktor fyzické, sexuální a duševní kondice), ale také zlepšit držení těla a snížit stres a bolesti, tedy prospět zdraví obecně. Malíř, který je znám jako velký propagátor tantrické jógy a strečinku, těmito zobrazeními didakticky ukazuje blahodárnost cvičení – táž krasavice při druhém protahovaní protáhla svou výšku i šířku o dva centimetry (55 × 46 cm).

Psychopatie

Psychopat často mění náladu,
někdy je vpředu, jindy pozadu.
Rozhodně se nějak od jiných liší,
že je narušený, ne vždy z něj ale čiší.

Psychopat
nepřipouští pat,
jeho krédem je –
dát všem mat.

Ani s maximální péčí,
se jeho mozek nevyléčí:
Animam debet,
má stálý debet.

A porta inferi erue, Domine, animam eius,
od pekla ho neodvrátí Bůh, natož Terentius.

A porta inferi erue, Domine, animam eius (z latiny), Od brány pekelné odvrať, Pane, duši jeho.
Animam debet (z latiny), Dluží duši (Je velice zadlužený) (římský dramatik Terentius [kolem roku 195 – po roce 159], *Formio*).
debet (z latinského *debitum*, „dluh; daň, závazek; vina“), označení pro levou stranu účtu, stranu má dáti; pohledávka, dluh (opak: kredit).
mat (z perského *šāh māt*, doslova „král je mrtev“ přes němčinu *Matt* a italšinu *matto*), 1. zakončení hry šachem, jemuž nelze čelit, šachmat; 2. (přeneseně) ocitnout se v bezvýchodné situaci.
pat (z italského *patta*, „remíza“ přes francouzštinu *pat* a němčinu *Patt*), 1. nerozhodné zakončení šachové hry, kdy hráč nemůže táhnout žádnou figurou a jeho král přitom není v šachu; 2. (přeneseně) být s někým ve stejném postavení, být kvit.
psychopatie (z řeckého *psýché*, „duše; motýl“ a *páthos*, „bolest, utrpení, vášeň“), duševní odchylka jako trvalá součást osobnosti. Projevuje se jako zvýraznění nebo porucha některé stránky osobnosti, zejména citové stránky, nálad, vůle, charakteru apod. Tyto osobnostní rysy jsou přítomny stále a zhoršují se například při stresu, v kritických věkových obdobích (puberta, stáří aj.). Na jejím vzniku se podílí dědičnost, společenské prostředí a výchova a zřejmě i řada dosud neznámých pochodů v mozku. Psychopati mohou být nadměrně přecitlivělí, nejistí, velcí pedanti, hysterické osobnosti, lidé chorobně zahloubaní do sebe, fanatici a podobně. Někdy se jako psychopatie v užším slova smyslu označuje porucha vývinu vyšších citů a morálky. Tito jedinci pak tvoří značné procento zločinců. Na rozdíl od psychózy však mají schopnost rozeznat své chování jako společensky nežádoucí. Psychopatii jako více méně trvalou součást osobnosti nelze vyléčit, je však možné ji do určité míry kompenzovat. Psychopatie v nejširším smyslu je poměrně častá, výskyt v populaci se odhaduje až na deset procent.

Jiří Eliška, Psýché, 1988, autorský plakát, lepenka, tempera, 80 × 60 cm.

Queer

Hlavu na prasknutí musí mít queerita,
když zjišťuje, jaká je vlastně jeho identita,
jen těch zkratek – BDSM, LGBT atd. je kvantum –
ad libitum, ale nám ostatním to jde sotva na rozum…

---

ad libitum (z latiny), podle libosti, libovolně; (hudba) v libovolném tempu.

BDSM, anglická zkratka jsoucí souhrnem tří dalších zkratek (*B&D – Bondage & Discipline*, „svazování a disciplína“, *D&S – Domination & Submission*, „dominance a submisivita“, *S&M – Sadism & Masochism*, „sadismus a masochismus“) označující širokou škálu sexuálních praktik a orientací (sadismus, masochismus, fetišismus aj.) založených na představě, že jeden z partnerů je nadřazen druhému.

LGBT, zkratka označující lesby, gaye, bisexuály a transgender osoby včetně transsexuálů. Jednotlivá písmena se v této zkratce mohou vyskytovat v různém pořadí, nejčastěji GLBT. Písmeno L se na první místo zkratky posunulo v průběhu času, zejména díky silnému vlivu homosexuálních feministek. V jiných variantách se připojují i další písmena: I označující intersexuály, Q značící queer, U pro lidi s dosud nevyjasněnou orientací (*unsure*), další T označující tzv. *„Two-spirit people“*, což je novější výraz pro berdache (třetí pohlaví), dále se může přidávat písmeno A odkazující na asexualitu, P značící lidi vyznávající pansexualitu či polyamorii, písmeno O pro lidi omnisexuální a další méně časté varianty. V přísnějším pojetí mnozí užívají pouze kratší verze LGB s tím, že transgenderové osoby (transgender) se vypořádávají především se svou pohlavní a gender identifikací na rozdíl od ostatních, kteří se vypořádávají jen se svou sexuální orientací. Někteří lidé toto označení stále neradi používají, poukazujíce na jeho diskriminační povahu, a tvrdí, že jde jen o další nepotřebnou, uměle vytvořenou kategorii, do které je možno přiřadit každého „nenormálního“ jedince. Pro jiné je ovšem takovéto označení vítanou variantou, která naopak upozorní, že do kategorie lidí s odlišnou orientací a identifikací nepatří jen homosexuální muži.

queer (anglicky „divný, zvláštní“; z němčiny: *quer*, „šikmo, napříč“), původně obecné označení něčeho podivného, netradičního; ve Spojených státech amerických koncem 19. a především v průběhu 20. století začalo být v pejorativním, posměšném smyslu používáno pro označení homosexuálních mužů a postupně se rozšiřovalo i na označení dalších jedinců s „podivným“ sexuálním chováním. Dnes je v nejširším významu užíváno jak pro homosexuální muže a ženy, tak pro bisexuály, transsexuály, lidi transgenderové a lidi vyznávající polyamorii či například BDSM. V nejužším smyslu je potom queer synonymem zkratky LGBT, jež označuje lesby, gaye, bisexuály a transgendery/transsexuály. Jelikož se mezi queer často sami řadí i heterosexuální lidé, kteří mají s LGBT pouze podobné názory, filozofii, pohled na politiku, kulturu apod., lze říci, že celá tato komunita není jen skupinou vyčleněnou čistě sexuálními mantinely, ale spíše širokou, mnohobarevnou subkulturou. Queer tak zastřešuje různé lidi, kteří se chtějí odpoutat od fixních (a hlavně duálních) kategorií a identit a snaží se přijmout sexualitu, která je proměnlivá a bez hranic. Jeho slangový rozměr je v českém jazyce těžko zachytitelný a často se tento termín v češtině vůbec nepřekládá (viz například *Queer parade*, první pochod hrdosti v České republice, který se konal 28. 6. 2008 v Brně, či queer teorie). V překladu se mu možná nejvíce blíží termín „teploušský“. Český termín „teplouš“, pokud není použit pozitivně v rámci LGBT komunity samé, je ale pejorativní a obsahuje negativní konotace. Oproti tomu současný angloamerický termín „queer“ vyjadřuje určitou hrdost a sounáležitost s vybranou komunitou, stejně jako názor, že rozdělení světa na „homosexuální“ a „heterosexuální“ je nedostačující s ohledem na rozmanitost sexuálních identit a komunit. Kromě volných názorů na lidskou sexualitu a gender se tato skupina prezentuje i uměleckou tvorbou v celé společensko-kulturní sféře, zejména v oblasti hudby, módy a literatury. Zatímco mnozí se k této skupině hrdě hlásí, někteří homosexuální lidé toto označení, zejména z důvodu jeho diskriminační povahy a vágní definice, nikdy nepřijali.

Rýma

(Rhinitis)

Kape-li někomu jen z nosní dutiny,
nejsou to pro dotyčného poslední hodiny.
To se jen podrážděná sliznice brání zánětu,
neb postižený podcenil zdravotnickou osvětu.
Pro muže ale i obyčejná rýma bývá těžkou nemocí,
vždy v boji s tou „hroznou chorobou“ potřebují pomoci.

Dokonce někdy sepisují i závěť: „Uložte mě v Rýmařově
někde při zdi na tamějším protestanském hřbitově…“

Ta běžná rýma, infekční, to je legrace,
s červeným nosem běháš dál „na place“.
A smrkáš hleny šedé, zelené, žluté i krvavé,
piješ grog, slivovici s čajem a jiné nápoje nezdravé.

Rýma však provází i závažnější stavy,
kde nejde o zánětlivé postižení hlavy.
To už by nám trochu zbledly líce –
u mononukleózy či u příjice.
*
Maje vlezlou rýmu
nejsem schopen rýmu,
svět komentuji pouze
s vazkým hlenem v próze.

---

rýma (řecky *rhinitis*; utvořeno v 19. století z řeckého *rhīs*, „nos“ a *-itis*, „zánět“), zánět sliznice horních cest dýchacích, zejména nosní sliznice. Neinfekční rýma vzniká mechanickým, chemickým nebo tepelným podrážděním nosní sliznice. Infekční rýma nastává jako reakce na infekční zárodek. Podle průběhu se rýma dělí jednak na akutní katarální (virová, alergického původu) a hnisavou (bakteriální) a jednak na chronickou (rýma prostá, hypertrofická, atrofická, ozéna). Rýma může být součástí celkového onemocnění nebo mu předcházet (například u infekční mononukleózy, vrozené syfilidy [příjice] a jiných chorob).

Sadismus

Sadista obvykle nezkrášluje sady,
naopak, má velmi drsné morální vady.
Při utrpení jiných nepociťuje ani kousek viny,
ve vymýšlení krutostí je aktivní, vůbec není líný.
Jeden francouzský markýz se této úchylce tak vášnivě věnoval,
že ji nakonec sbor psychiatrů po něm i jmenoval.

Ale i v běžném životě se najdou „sadisté“,
občas se tak projevují obyčejní dentisté…
Nedělají to bez důvodu,
jejich jméno je totiž francouzského původu.
Nevystudovali ale Sorbonnu a nemají nárok na francouzskou rentu,
proto si komplexy léčí skrze bolavé zuby pacientů.

---

dentista (z francouzštiny: *dentiste* [dătist], „dentista“), zdravotní pracovník (bez vysokoškolského vzdělání) provádějící běžnější ošetření chrupu; dříve zubní technik.
renta (z francouzštiny: *rente* [rã:t], „renta, důchod, příjem; dluhopis“), pravidelný bezpracný důchod (z vlastnictví půdy, cenných papírů, akcií apod.).

sadismus (termín odvozen ze jména francouzského spisovatele – markýz de Sade [1740–1814]), sexuální potěšení při způsobování bolesti jinému jedinci; v díle *Les 120 journées de Sodome ou l'école du libertinage* (120 dnů Sodomy aneb Škola libertáže, 1785, knižně 1904) popsal de Sade kolem šesti set různých typů sexuálních zvráceností.
sadista, člověk, u něhož se projevuje sadismus.

Sarkoidóza

Robespierre při pohledu do zrcadla zase ztratil hlavu.
Jak odpudivě zjizvená tvář!
Může ji takovou položit Francii na oltář?

Už dva roky ve Výboru veřejného blaha dře do úpadu,
tisícům napravuje hlavu,
však pro jeho vlastní hlavu
mu neschopný lékařský triumvirát,
Charlier, Froesch a Sarkozy,
není schopen dát jedinou relevantní radu.

Ten maďarský Francouz Sarkozy!
Prý jde o sarkoidózu a ta odezní po dvou letech sama.
Takové stanoví diagnózy!

Vidí teď znovu tu „slavnou diagnózu“ na vlastní oči.
Však se Sarkozymu kola káry už pod gilotinou točí!

Při slastné představě, jak do koše padá Sarkozyho hlava,
ho napadlo řešení velikosti kopernikovského obratu:
Po thermidorském převratu
konec paradigmatu
veřejného blaha! Pojede se podle opačného vzoru,
nastolí paradigma teroru!
Bude postupovat hlava nehlava,
i kdyby padnout měla jeho vlastní hlava!

---

hlava nehlava, (projevovat násilí) bez rozmyslu a na všechny strany.
kopernikovský obrat, označení zásadní změny náhledu na svět, jakou vyvolal objev heliocentrismu Mikulášem Koperníkem (1473–1543). Poté se úsloví kopernikovský obrat rozšířilo jako označení pro ty myšlenkové konstrukce, objevy nebo vynálezy, které se dějí změnou přístupu – zásadním obrácením výchozích předpokladů, myšlenek či teorií, které nezřídka vedou k popření starého a nastolení nového paradigmatu.

paradigma (z řeckého *paradeigma*, „příklad, vzor, model“), (filozofie vědy), souhrn všech pojetí vědní disciplíny v určitém časovém úseku; paradigma podléhá změnám a vývoji (příklad: v renesanci na místo Ptolemaiova paradigmatu geocentrického Vesmíru nastoupilo Koperníkovo paradigma heliocentrické; v antropologii byl evolucionismus nahrazen difuzionismem, funkcionalismem atd.).

sarkoidóza (z řečtiny), systémové onemocnění nejasného původu. Postihuje převážně nitrohrudní uzliny a plíce (sarkoidóza hrudní), ale i jiné orgány a tkáně (sarkoidóza mimohrudní). Infekční původ nebyl potvrzen. Probíhá ve třech po sobě následujících stadiích: symetrické zvětšení uzlin; změny v plících; plicní fibróza. Příznaky jsou různorodé (horečka, projevy kožní, oční, metabolické, plicní); někdy sarkoidóza probíhá bez příznaků. Průběh je akutní nebo chronický (onemocnění trvá déle než dva roky) a je provázen respirační insuficiencí. Onemocnění poprvé popsal až v roce 1877 významný anglický lékař sir Jonathan Hutchinson (1828–1913). Podle francouzských badatelů Philippa Charliera a Philippa Froeshe trpěl tímto onemocněním Maximilien Robespierre, což se projevilo též ve zjizvení jeho tváře.

Výbor pro veřejné blaho (francouzsky: *Comité de salut public*), orgán ustavený Národním konventem 6. dubna 1793 a fakticky disponující všemi složkami výkonné moci ve Francii v letech 1793–1794. Tvořil jej triumvirát – Maximilien Robespierre (1758–1794), Louis de Saint-Just (1767–1794) a Georges Couthon (1755–1794). Výbor inicioval tisíce hrdelních procesů a poprav, včetně poprav představitelů vysoké aristokracie a bývalých vládních činitelů, které poslal pod gilotinu. Nejčastějším důvodem pro popravu bylo obvinění z podporování monarchie a kontrarevoluce. Při thermidorském převratu proti jakobínům byli všichni tři v roce 1794 popraveni.

Jiří Eliška, *Mikuláš Koperník*, 2013, kresba, 20 × 15 cm.

Senilita

I ten belhající se senior,
ač je to možná k nevíře, býval kdysi hbitý junior.

Jeho srdce – cor –
už však není pro ostatní funkční vzor …

Orgány stávkují, nefungují, jak by měly,
ale oči a smyslné myšlenky, ty by ještě chtěly!
*
Nutně přijde senilita,
ne každý z nás ji ale vítá.
Není od ní pomoci,
je stavem, není nemocí.
Nejde zde o nemoc lidu,
jen o posun do poklidu.
Ať se blýská, větry dují,
senilní ať nekandidují.
A když se jim metál udělí,
tak už by zlobit neměli.

---

cor (z latinského *cor*, „srdce; duch, rozum, duše“), srdce; dutý, svalnatý orgán, červenohnědé barvy. Svojí činností udržuje jako pumpa krev v neustálém oběhu. U dospělého člověka váží srdce 270 až 320 g a je veliké asi jako jeho pěst.

senilita (z latinského *senilitas*, „stařeckost, stařecká slabost, sešlost věkem“), soubor projevů stáří, senilnost.

Souchotě

(Tuberkulóza)

Ženy bez chotě
uléhají samy na kutě,
častěji kašlou a trpí na souchotě.

Vzpomínají na lásku jedinou,
přestávají po životě toužit,
žijí pouze se svou vidinou…

Ženy s chotěmi
sní o mužích jiných,
užily by lepší radosti se všemi.

Muži bez choti
jsou jako ztracení piloti,
bez navigace musí životem plouti.

Vzpomínají na lásku jedinou,
přestávají po životě toužit,
žijí pouze se svou vidinou…

Muži s chotěmi,
touží po ženách jiných,
užívají si života krás s těmi i oněmi.

Nakonec „bez“ i „s“ život nás všechny umoří
a setkáme se s buzerací, ať jsme
v Cottbusu, Chotěbuzi, Chotěšově či v Chotěboři.

---

buzerace, **buzerování** (ze severoitalského *buzarada*, „sodomita“ přes německé *Buserant*), (vulgárně) týrání, pronásledování, trápení někoho nesmyslnými, často malichernými nebo zbytečnými požadavky, sekýrování.
Cottbus (Chotěbuz), město v Německu (v historické Dolní Lužici), ve spolkové zemi Braniborsko.
choť (knižně), manžel, manželka; 1. pád množného čísla: choti i choťové.
Chotěbuz (složenina z českého *choť* a italského *buz[arada]*), obec v okrese Karviná na historickém území Těšínská; je pozoruhodné, že nejvýraznější součástí znaku obce jsou dvě zkřížené kosy (k buzerování nevěrných chotí ženského pohlaví je určena kosa umístěná vlevo, pravá kosa slouží k sekýrování nevěrných chotů mužského pohlaví). Jedno ze tří katastrálních území obce má výmluvný název Zpupná Lhota; je určeno k převýchově „lehkých“ nevěrníků.
souchotě, starší český název plicního onemocnění, tuberkulózy.

Statuofilie

Pygmalionismus či statuofilie
není, kupodivu, žádná postmoderní -filie.

Plinius starší totiž už v *Naturalis historia* vypráví bez uzardění,
jaké socha slavné Práxitelovy Afrodíty Knidské vzbuzovala emoce,
až kdosi přilnul k soše a zanechal na mramoru skvrnu jako doklad
své mocné potence.

Plinius Starší, Gaius Plinius Secundus, zvaný Maior (23, Novum Comun, Itálie – 24. 8. 79, Stabiae, Itálie), římský úředník, admirál válečné flotily, spisovatel, mnohostranný vzdělanec. Jako učený diletant se zabýval mnoha vědními obory, do nichž antika rozšířila své poznání. Čerpal z četných pramenů a své poznatky shrnul po způsobu kompilace v rozsáhlém díle *Naturalis historia* (Přírodopis, 37 knih). Plinius byl bystrý pozorovatel, své informace však kriticky nehodnotil, přejímal je tak, jak byly zachyceny v předchozích pramenech. Některé z nich, jako například výklad o různých typech bytostí, údajně žijících v odlehlých krajích tehdejšího světa, patří sice mezi báchorky, ale informace přírodovědného charakteru jsou cenným pramenem pro historii těchto disciplín. Pliniův výklad o sochařství a malířství nám může připadat stručný, ale je nejdůležitějším pramenem informujícím o tvorbě významných umělců (včetně poutavého příběhu o Práxitelově slavné soše Afrodité z Knidu).
Práxitelés (4. století př. n. l.), řecký sochař; významný umělec pozdní klasiky 4. století př. n. l. Jeho tvorba spadá do let 360 až 330 př. n. l. Dával přednost sochařství v mramoru, protože mu dovolovalo subtilní, téměř malířsky jemnou a senzualistickou modelaci detailů. Proslul novým přístupem k znázornění bohyně Afrodíty, kterou zobrazil jako krásnou ženu poprvé v aktu. Její socha, pro niž mu byla modelem slavná milostnice Frýné, se nacházela v maloasijském Knidu a byla ve své době považována za nejkrásnější sochu vůbec. Práxitelovy sochy vynikaly jemným půvabem, volbou především mladistvých námětů a snahou o prostorovost. O Práxitelovi lze říci, že ze všech sochařů nejvíce ovlivnil vkus své doby a styl dalších generací svých nástupců.
Pygmalion, postava z Ovidiových *Proměn* – kyperský sochař, který se zamiloval do krásné sochy dívky ze slonoviny, jejíž sochu vytvořil. Afrodíté způsobila, že dívka obživla a stala se jeho manželkou. Obrazné označení pro někoho, kdo dokáže původní objekt přetvořit do nové vyšší kvality (viz divadelní hru *Pygmalion* [1912] Georga Bernarda Shawa).
statuofilie (z latinského *statua*, „socha“ a *fílein*, „milovat“), eroticko-sexuální afinita k sochám, též pygmalionismus (název podle Pygmaliona).

Jiří Eliška, *G. B. Shaw*, 2013, kresba, 20 × 15 cm.

Syfilis

Syfilis, lues, příjice či francouzská nemoc,
šířila se před Kolumbem i po něm jak lavina,
byla to epidemie, od níž nebyla pomoc.

Třeba v brněnských lázních za městskou branou
dostal svého času návštěvník syfilis,
aniž obcoval s pannou nebo s paní vdanou.

Na její léčbu používaly se rtuťové těrky,
syfilitik zkoušel všechno, mimo těrek měl i boom cinobr neb rumělky.

Chvilka rozkoše placena byla drasticky.
Krutá dieta a léčba rtutí dostala nakaženého do rakve prakticky.

I dnes je syfilis zase zpět,
u lehkonohých dívčin číhá, hlavně na pověstné silnici E 55.
*
Když uzliny zduří, něco se chystá,
a prásk hochu, je z tebe syfilista.
Skončili mnozí, a to i mužové vlivní
svůj život paralýzou progresivní.
Nyní však už syfilida
mnohem méně prý se vídá.
Neskončíš tak často s pláčem,
kdo obcuješ jen s počítačem.

---

syfilis (onemocnění pojmenováno podle pasáka sviní jménem Syphilus v knize italského lékaře a básníka Girolama Fracastora [Fracastoria, 1478–1553] *Syphilis-sive-morbus-gallicus* [Syfilis aneb francouzská nemoc, 1530]), lues, příjice (obrozenecký termín vytvořený národním buditelem Václavem Hankou od fiktivního jména slovanské bohyně lásky *Příje*); chronicky probíhající infekční onemocnění způsobené bakterií *Treponema pallidum*. Onemocnění se přenáší zejména pohlavním stykem, krví i přímým kontaktem sliznic (získaná forma) nebo transplacentárně z matky na plod (vrozená forma). Získaná syfilis probíhá ve třech stadiích. První stadium je charakterizováno vytvořením tvrdého vředu *(ulcus durum)* se zduřením regionálních lymfatických uzlin. Asi po pěti týdnech klidového období následuje druhé stadium, kdy se infekční proces šíří lymfatickou a krevní cestou po celém organismu a je provázen velmi pestrým obrazem nejrůznějších kožních a slizničních projevů. Po dlouhém období latence se objevuje třetí stadium, při němž se vedle gummat (specifických ložisek syfilitické nekrózy) mohou ukázat postižení různých orgánových soustav (například nervového systému v podobě *tabes dorsalis* nebo progresivní paralýzy, kardiovaskulárního systému jako syfilitické aortitidy). V tomto období může být syfilitickou infekcí zasažen také skelet. Kostní projevy mají charakter chronické *osteomyelitis* dlouhých kostí končetin (zejména tibie a fibuly). Lebka bývá zpravidla postižena gummaty, což může způsobit na splanchnokraniu destrukci palatonazální oblasti a na neurokraniu obraz „suchého kostižeru“ *(carries sicca)*. U vrozené formy syfilis první stadium nemoci chybí, ihned se rozvíjí generalizované a orgánové poškození. K typickým příznakům vrozené syfilis patří charakteristická hypoplázie zubní skloviny u první stoličky (Moonův molár) nebo u řezáků (Hutchinsonovy zuby). Syfilis se koncem 15. století a začátkem 16. století epidemicky šířila Evropou. Zpočátku měla charakter akutní, smrtící infekce. V průběhu následujících století se postupně zvyšovala odolnost vůči treponemové nákaze a nemoc přešla do chronických forem. Dosud však není objasněn původní zdroj nemoci. V současnosti existují tři základní teorie zaměřené na tuto problematiku (1. kolumbovská, 2. prekolumbovská, 3. unitární). Kolumbovská teorie předpokládá, že syfilis byla endemickým onemocněním obyvatel amerického kontinentu a do Starého světa byla přinesena Kolumbovými námořníky. Přívrženci prekolumbovské teorie nevylučují existenci syfilis v Evropě ještě před návratem Kolumba z Ameriky. Za hlavní příčinu jejího explozivního šíření koncem 15. století považují zhoršené životní podmínky a migraci obyvatel za francouzsko-italské války. Nejvíce zastánců má teorie unitární, která předpokládá existenci syfilis v podobě nepříliš závažného kožního onemocnění v předkolumbovké době jak v Novém světě, tak i ve Starém světě. Příčinu syfilitické pandemie v Evropě po Kolumbově návratu spojuje s přenosem jiného druhu treponemy na vnímavé evropské obyvatelstvo.

Syndrom spánkové apnoe

Usneš-li, tělo dodýchá,
není to úděl horší Sisyfa?

I Prométheovi, když čekal na orla,
chvilička spánku převelice pomohla.

Centrální syndrom spánkové apnoe,
neulehneš, neusneš, musíš žít ve stoje.

Takový trest na svého milého vložila Ondina,
když Odin jiné ženě skláněl svou hlavu do klína.

Odin si povolal věhlasného římského lékaře Celsa,
avšak Ondina kontrovala zneužitím proslulého Paracelsa.

A tak pro nejvyššího germánského boha bohů mocného Odina
kvůli jedinému záletu s překrásnou valkýrou odbila poslední hodina.

Poznámka

Fakt, že Ondina na Odina seslala centrální syndrom spánkové apnoe kvůli jeho jednomu jedinému (sic!) záletu s valkýrou, nu, prosím, měla to archetypálně předurčeno. Avšak to, že Odinovu léčbu paralyzovala svedením Paracelsa (cožpak nepřísahal na Hippokrata!?), je už jen její osobní iniciativa, volající snad až do Valhaly!

Appendix (přívěsek [rádoby slepého Homéra])

Veršotepec

Stačí, když si veršík odespíš,
tahat verše nemusíš.

Celsus, Aulus Cornelius (kolem 25 př. n. l. – kolem 50 n. l.), římský lékař a encyklopedista. Autor encyklopedie pojednávající o filozofii, právu, medicíně, rétorice, zemědělství, válečném umění a dalších oborech lidské činnosti, z níž se však dochovaly pouze zlomky o medicíně (*De medicina libri VIII* [VIII knih o medicíně]). Nevynikal vlastními objevy, ale v tehdejší době známé poznatky o medicíně přehledně shrnul, a tak je uchoval pro budoucí generace. Většina názvů, i dnes v medicíně používaná, pochází od Celsa, jeho jméno se však již v této souvislosti neužívá.

dát, přidat si verš, (úsloví) pospat si, přispat si.

Odin (též Wodan, Wotan), nejvyšší bůh germánské mytologie; otec Thora, Tyra a dalších bohů, stvořitel vesmíru a prvních lidí, bůh větru, bouře a později i války. Podle mýtů žil ve Valhale, kam mu valkýry přinášely duše hrdinů padlých v boji.

Ondinina kletba, volní a automatická kontrola dýchání jsou oddělené a automatická kontrola může být porušena bez ztráty kontroly volní; klinický stav, který tak vznikne, nazvali američtí lékaři John W. Severinghaus a R. A. Mitchell *Ondinina kletba* a v roce 1962 uvedli tento termín do medicíny. Termín je založen na motivu tragické lásky člověka a nadpřirozené bytosti (vodní víly, rusalky), rozšířeném v evropské mytologii a posléze i v literatuře, hudbě a výtvarném umění. V německé pověsti byla Ondina rusalka, která svého nevěrného milence potrestala tím, že na něho uvrhla kletbu, jež mu odňala všechny automatické funkce dýchání. V tomto stavu mohl zůstat na živu pouze tak, že ustavičně bděl, aby nezapomínal dýchat vědomě. Nakonec však z prostého vyčerpání usnul a jeho dýchání se zastavilo. Pacienti

s tímto záludným stavem obvykle mají patologické procesy, které stlačují prodlouženou míchu, nebo bulbární *poliomyelitis* (obrna svalů hlavy a krku, které jsou inervované hlavovými nervy).

Paracelsus (vlastním jménem Philippus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim, 11. 11. 1493, Einsiedeln, Švýcarsko – 24. 9. 1541, Salzburg, Rakousko), švýcarský lékař, filozof, alchymista a astrolog; svými objevy předznamenal vznik novodobého lékařství. Jméno Paracelsus přijal během života, aby vyjádřil své přesvědčení, že má větší schopnosti než uznávaný římský lékař Celsus. Paracelsus hojně cestoval a na cestách načerpal mnoho zkušeností od přírodních léčitelů, které pak využíval ve své lékařské praxi i jako vojenský lékař (chirurg). Paracelsus vycházel z předpokladu, že tělo a mysl se ovlivňují navzájem, zdroj mnoha nemocí hledal i vně člověka. Provozoval ranou formu homeopatie, protože léčil choroby léky, v nichž byly tyto choroby ve zředěné formě obsaženy. Jeho víra v astrologii se odrážela v hledání talismanů proti nemocem pro lidi narozené v různých znameních zvěrokruhu. Zavedl v Evropě různé, i dnes používané pojmy (alkohol, zinek), podrobně popsal příznaky různých nemocí, které se snažil léčit (*syphilis, struma*), a výrazně zasáhl i do oblasti, kterou se dnes zabývá toxikologie. Člověk je podle Paracelsa jako „mikrokosmos" částí přírody – „makrokosmu" a tyto dvě složky musí být v zájmu zachování zdraví v harmonii. Vše ve světě proniká tajemný duch *archeus* – „životadárná energie prostupující celý vesmír". V letech 1536 až 1538 pobýval Paracelsus také na Moravě, na zámku v Moravském Krumlově, kde léčil Jana z Lipé. Z díla: *Philosophiae et Medicinae utriusque compendium* (Souborné pojednání o obojí filozofii a medicíně, Basel 1568).

syndrom spánkové apnoe, chorobný stav, při němž dochází k opakovanému, nekontrolovanému zadržení dechu (apnoické pauze) po určitý časový interval tím, že ochablý jazyk je při vdechu za průvodního chrápání stále více vtahován do hrtanu. Až je vchod do hrtanu kořenem jazyka ucpán, inspirace je nemožná, spící osoba vdechuje marně proti odporu a začne se dusit. V průběhu dušení se částečně probouzí, uvolněný jazyk umožní opět plný nádech a vše se dokola opakuje. Výsledkem takového mnohočetného dušení je nevyspalost, únava a usínání během dne, třeba u jídla, při jízdě, poslechu atd.

tahat verše, (úsloví) chrápat.

Valhala (německy: *Walhall*, staronordicky: *valhöll*, „síň mrtvých"), v germánské mytologii síň bojovníků padlých v bitvě a sídlo bohů. Sága o síni mrtvých hrdinů, které k sobě povolal bůh Odin, o jejich společných hodokvasech a také o společném tažení do bitvy *ragnarök*, poslední před koncem světa, se vytvářela až od 8.–10. století. V původních představách byla Valhala nehostinným podsvětním mís-

tem v říši mrtvých, kam člověka zavedl osud určovaný nezvratným rozhodnutím bohů.
valkýry (německy: *Walküren*, staronordicky: *valkyrjar*, „obstarávající volbu mrtvých“), v germánské mytologii ženské bytosti démonického původu; ozbrojené pomocnice boha Odina. Létaly na okřídlených koních nad bojišti, aby pomohly k vítězství udatnějším, a duše padlých přenášely do Valhaly.
veršotepec (zpravidla hanlivě a posměšně), podřadný básník.

Tanatofilie

V duši tanatofila zní jásavé akordy,
zvlášť když v televizi hledí na mordy…
I vlastní smrti radostně hledí v ústrety,
přijď, má lásko, přijď, šeptají jeho rety.

---

tanatofilie (z řeckého *Thanatos*, „bůh smrti“ a *fília*, „láska, náklonnost, obliba“), afinita ke smrti, potěšení ze smrti jiných a těšení se na smrt vlastní.
Thanatos, v řecké mytologii bůh smrti; syn bohyně Noci, podle jiných pramenů byl spolu se svým bratrem Hypnem (bohem spánku) potomek bohyně Gáie a Tartara. S Hypnem sídlí Thanatos na začátku Tartaru. Umělci nejprve zobrazovali Thanata jako krásného mladíka, někdy s křídly, jindy bez křídel, který se opírá o mrtvolu a nese vyhaslou pochodeň. Později zpodobovali tohoto nepodplatitelného boha v černém rouše, jak neustále bloudí po zemi a vyhledává své oběti.

Jiří Eliška, *Hypnós*, 2017, kresba, 20 ×15 cm.

Tanatofobie

Mors servat legem:
tollit cum paupere regem.

Proč tedy mít z Thanata strach,
vždyť je to spravedlivý brach,
pána i kmána obrátí v prach.

Mors servat legem: tollit cum paupere regem (z latiny), Smrt zákon zachovává: bere si pána i kmána.
tanatofobie (z řeckého *Thanatos*, „bůh smrti“ a *fobos*, „strach, úděs, hrůza“), neodůvodněný, neurotický strach ze smrti, před smrtí.

Tenisové koleno I

(Patelární tendinopatie)

Na grandslamu Australian Open
byl jsem oloupen
o fotografický aparát,
v němž byl nasnímkován histologický preparát
mého kolena bolavého,
menisku svéhlavého…

Na soupeře jsem si totiž vyskakoval,
po kurtu jak klokan poskakoval,
až jsem si přivodil koleno skokanské;
bandáž mi nepomůže, ani kdyby ji smáčelo šampaňské.

A tak mohlo být u protinožců slavnostně vyhlášeno
nové onemocnění – po tenisovém loktu i tenisové koleno.

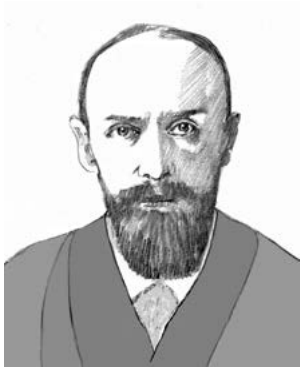
Mé koleno pak hvězdně proslavil sám Morgenstern! „Nie!?“
Ale veru, hej!, báseň sa volá česky Koleno a v originále „Das Knie“:

„Jde světem samotné koleno.
Je koleno, nic víc!
Není strom! Není poleno!
Je koleno, nic víc.

Ve válce sloužil jeden muž,
ustříleli ho za to.
Koleno nezranili už,
jak bylo by bývalo svato.

Teď chodí samotné, koleno.
Je koleno, nic víc.
Není strom. Není poleno.
Je koleno, nic víc.“

Knie, das (z němčiny), koleno, kolínko.
Morgenstern, Christian Otto Josef Wolfgang (6. 5. 1871, Mnichov, Německo – 31. 3. 1914, Merano, Itálie), německý básník, spisovatel, novinář a překladatel; zakladatel německé nonsensové poezie. Morgensternovy sbírky básní, například *Galgenlieder* (1905, česky *Šibeniční písně*, několik vydání v překladu Josefa Hiršala nebo Egona Bondyho), jsou založeny na groteskní lyrice, humoru, neologismech, slovních hříčkách, spojení náhodných hlásek a slabik, deformaci slov, absurdnu nebo abstrakci. Zmíněné parametry z velké části naplňuje zejména úvodní báseň sbírky nazvaná *Šibeničníkova píseň pro Žofii, katovu dívku*: autor vložil „milostnou báseň“ do úst lebce vystavené pro výstrahu na popravišti… Morgenstern svou tvorbou předjímal moderní básnické směry – dadaismus, surrealismus, poetismus a expresionismus.
patella (latinsky), čéška, plochá sesamoidní kost, která tvoří přední část kolena; je uložena v úponové šlaše čtyřhlavého stehenního svalu.
tenisové koleno (též skokanské koleno, patelární tendinopatie; anglicky *tennis knee*; německy Tennis – Knie, *ein kaputtes Knie*), obecně se tendinopatií nazývá bolestivé onemocnění úponové šlachy, které má někdy charakter zánětu. V případě „tenisového kolene“ jde o poškození úponové šlachy čtyřhlavého stehenního svalu u osob, které nadměrně namáhají kolenní kloub (například při sportování), u něhož dochází k častým změnám směru pohybu a ke skákání (házená, košíková, odbíjená, tenis atd.).

Jiří Eliška, *Ch. Morgenstern*, 2021, kresba 20 × 15 cm.

Tenisové koleno II

(Tennis knee, ein kaputtes Knie)

Všichni praví ortopedi
zvědaví jsou jak vojenští zvědi.

Do nitra kloubů se dívají,
pak se v nich „s láskou“ šťourají.

Artroskopie sice nepatří mezi příjemná vyšetření,
ale drobné prohřešky kloubů pod přísnou kuratelou změní…

Měl-li bych si proto vybírat mezi artroskopií a rektoskopií,
volím všemi svými artritickými klouby artroskopii…

Nemějte mi za zlé, že se k ortopedům chovám jak rektoskop,
čeká mě totiž operace „tenisového kolena“, a nechtěl bych zůstat trop…

---

artroskopie (z řeckého *arthros*, „kloub“ a *skopein*, „dívat se, hledět“), endoskopická diagnostická a současně terapeutická metoda používaná u onemocnění a úrazů kloubů (nejčastěji kloubu kolenního a ramenního).
rektoskop (z latinského *rectum*, „konečník“ a řeckého *skopein*, „dívat se, hledět“), 1. přístroj k vyšetření konečníku; 2. (přeneseně hanlivě) donašeč, vlezlý člověk, „vlezprdelka“.
rektoskopie, vyšetřování konečníku pomocí rektoskopu.
trop (z francouzského *trop*, „příliš [mnoho]“; do češtiny přešlo jako karetní výraz označující prohru přebráním karet), (obvykle expresivně) jsoucí v koncích, zničený.

Štreit, *Tenistovo*, 2020, foto, 15 × 20 cm.

Tenisový loket I

(Epicondylitis radialis humeri)

Nikdy nepustí soupeři (natož příteli) skóre:
Amicus cognoscitur amore, more, ore, re.

Záměrně napálí do soupeře prudkou smeč
a tetelí se blahem, když zraněný hlásí skreč!

Sám nikdy nepoznal křeč, při tenise s ním není řeč!
Ano takový je: typický tenisový Old Scratch!

Ironizuje *Cenu fair play* etickou,
holedbá se sbírkou *Cen unfair play* faktickou.

Kdykoli na každého ušije i ten nejhorší faul,
nezmění se, žel, k lepšímu, jako onen biblický Saul!

Nakonec však došlo i na něho, tenisového sketu,
kvůli tenisovému lokti musel vzdát zápas uprostřed setu.

Amicus cognoscitur amore, more, ore, re (z latiny), Přítele poznáš podle mravů, řeči, činů (středověká slovní hříčka).
Cena fair play, ocenění udělované sportovci za etické chování; například úmyslně ohrozí své umístění/bodování v závodě, aby pomohl jinému závodníkovi, kterého postihla nečekaná komplikace; v soutěži zápolí čestně a podle pravidel; férové chování je mu vlastní i v každodenních životních situacích apod. Cena byla založena na podnět legendárního sportovního reportéra a publicisty Karla Maliny (1931–2015); jeho jmenovec Jaroslav Malina (1945) založil *Cenu unfair play,* jejímž je též jediným doživotním držitelem.
Cena unfair play, ocenění udělované za nesportovní a neetické chování sportovci, který v soutěži nerespektuje daná pravidla; užívá fauly k deptání nebo zranění soupeře, neuzná, že soupeř byl lepší, a v cíli nebo po zápase mu nepodá ruku; poražený je pro něho terčem posměchu; chce vyhrát za každou cenu apod. JM je trojnásobným držitelem tuzemské Ceny unfair play; letos převzal její mezinárodní ekvivalent z „božské ruky“ fenomenálního argentinského fotbalisty Diego Maradony, svého chlapeckého idolu, jenž na mistrovství světa vsítil branku rukou (a nepřiznal to).
fair play [feə plei] (z angličtiny), čestné, férové jednání, chování, hra podle pravidel (zejména ve sportu).
faul (z anglického *foul* [faul], „odporný, hnusný; hanebný; mizerný; prohnilý, smrdutý; špinavý“ aj.), 1. nedovolený zákrok (v hokeji, kopané apod.); v košíkové osobní chyba; 2. (přeneseně) chování, jednání proti pravidlům v politice, v každodenním životě.
Old Scratch [əuld skræč] (anglicky hovorově), čert, satanáš.
Saul (Pavel z Tarsu, 3–67), svatý Pavel, apoštol národů. Narodil se jako Saul v židovské rodině v maloasijském městě Tarsu, ale těšil se právům římského občana. Dostalo se mu nejvyššího židovského vzdělání v Jeruzalémě. Na cestě do Damašku se obrátil na křesťanství (údajně následkem náboženského zjevení, při němž dočasně přišel o zrak, důvodem mohl být i epileptický záchvat; epilepsií totiž trpěl) a stal se jeho horlivým propagátorem – o to důvěryhodnějším, cennějším a schopnějším, že znal jak problematiku židovství, tak pohanství. V jeho interpretaci byla víra v Krista zpřístupňována židům i pohanům bez výjimky. Pavel podnikl apoštolské cesty do různých krajů a křesťanským obcím, které se na něho obracely, psal dopisy, jež byly zařazeny do kánonu Nového zákona. Zemřel v Římě, kde byl odsouzen císařským tribunálem.
sketa (staročesky i *cketa, stketa, tsketa*; etymologie je nejasná), (hanlivě) zlý, zákeřný, závistivý, podlý a falešný člověk; podlec, zbabělec; lakomec, skrblík.
skóre (z anglického *score* [sko:r], „vrub, vroubek; rýha, drážka; vryp; bod, branka, gól“ aj.), stav nebo výsledek sportovního utkání vyjádřený poměrem bodů nebo gólů (v tenise například výsledek setu 6:0).
skreč (z anglického *scratch* [skræč], „škrtnout; drápat“ aj.), vzdání zápasu bez boje; zrušení výsledku sportovního utkání pro porušení pravidel.
smeč (z anglického *smash* [smæš], „rozbít, roztříštit; zničit, zdemolovat; prudce udeřit“ aj.), (v tenisu, ping-pongu, odbíjené aj.) útočný úder záležící v prudkém sražení míče (míčku) do pole soupeře; záměrné nasměrování smeče do soupeře je považováno (zvláště v tenisu) za vrchol nesportovního chování (může vést i k zranění s trvalými následky).
tenisový loket (latinsky *epicondylitis radialis humeri*, anglicky *tennis elbow*), druh poškození úponových šlach svalů na zevním kondylu pažní kosti, jehož příčinou bývají drobná poranění při jednostranném chronickém přetěžování nebo i věkem pokračující degenerace svalových úponů. Nejčastěji se objevuje u sportovců (zejména tenistů – odtud název – při nataženém lokti nebo při bekhendu s nedostatečným ohnutím v lokti či nedostatečném tlumení úderu), těžce manuálně pracujících, ale také u vášnivých uživatelů počítačů, tabletů a mobilů.
unfair play [ˌanˈfeə plei] (z angličtiny), nečestné, nefér jednání, chování, nerespektování pravidel (zejména ve sportu).

Tenisový loket II

Máš tenisový loket
a u kurtu spoustu koket,
lépe řečeno fanynek,
než uhasne ti plamínek?
Tedy hraj, sportuj a plav,
a zkus i přesto zůstat zdráv!

Jiří Hiršl, *Lámání kolem*, 2025, akvarel, papír, 10,5 x 16,5 cm.

Toxikologie

Lucrezia Borgia získala pověst zákeřné travičky a zhýralé ženy.
Na vině však byla spíš divoká doba než borgiovské geny.

Vzdělaná žena své schopnosti zdárně rozvíjí,
chce se habilitovat (v Boloni) v přírodních vědách a zvláště v biochemii.

V tyglíku míchá a vaří s vínem různé látky a ingredience,
někdy jsou výsledkem jedy, jindy léky na zvýšení sexuální apetence.

Z čeho ji vinit, když opilec lék s jedem zamění
a místo duševního a fyzického souznění frigidní manželku
v ještě chladnější promění?

---

apetence (z latinského *appetentia*, „dychtivost, chtivost, lačnost, žádostivost“), chuť, touha vykonat určitou povinnost.
biochemie (z řeckého *bios*, „život“; původ slova chemie je hledán v egyptském slově *Kemet*, které znamená doslova „Černá [země]“ a označuje samotný Egypt, přes koptskou podobu *Kéme* se pak slovo dostalo i do arabštiny a evropských jazyků), interdisciplinární vědní obor studující chemické reakce v živých organismech se zaměřením na výzkum struktury a funkce jednotlivých komponent, zejména bílkovin (proteinů), nukleových kyselin, uhlovodíků, lipidů a dalších složek. Předmětem jejího studia je složení živých systémů, chemické přeměny a vztah mezi chemickými procesy a jejich fyziologickými projevy. Biochemie se začala rozvíjet počátkem 19. století. V roce 1828 se německému chemikovi Friedrichu Wöhlerovi (1800–1882) poprvé podařilo připravit močovinu a dokázat tak, že organické sloučeniny mohou být syntetizovány z anorganických látek, a nejsou tedy výhradním produktem živých organismů. Dnes patří biochemie k nejdynamičtěji se rozvíjejícím vědním oborům, s širokým přesahem zasahujícím biologii, medicínu, zemědělství a další obory věd o živé přírodě.
Borgia, Lucrezia ([bordža] 1480–1519), italská šlechtična; dcera papeže Alexandra VI., sestra Cesara Borgii (1475–1507). Její sňatky byly organizovány otcem a bratrem podle potřeby měnících se rodových zájmů. První sňatek s Giovannim Sforzou byl po pěti letech zrušen, zatímco druhý manžel Alfonso Aragonský byl za spoluúčasti Cesara Borgii zavražděn. Jako vévodkyně z Ferrary (1501 třetí sňatek s Alfonsem I. z rodu d’Este) soustředila na svém dvoře významné literáty, výtvarníky a vědce. S jejím jménem jsou spojovány sexuální, erotické a travičské aféry.
toxikologie (od novolatinského *toxicum*, „jed“ z řeckého *toxikón*, „jed na šípy“), vědní obor zabývající se složením a vlastnostmi jedů a jejich účinkem na živé organismy.

Transvestitismus

Transvestitu asi i v třeskuté zimě zahřeje chatrná ženská vesta,
neb sám sebe přesvědčí, že je vtělení ochránkyně krbu – Vesta.
*
Má-li být oním tvorem ten či ta,
ví asi jenom transvestita.
Zavedeno až na hranu,
je třeba změny orgánu.
A to v takový, o němž si sní,
až potom se otázka pohlaví vyjasní.
Doladí se to právně a vlídně
už jenom administrativně.

---

transvestitismus (z latinského *trāns-*, „přes, za [tj. určitou hranicí]“ a *vestis*, „oděv, šat“), sexuální chování projevující se nutkavou touhou žít podle způsobů druhého pohlaví – například oblékat se do šatů opačného pohlaví, líčit se; častěji se projevuje u mužů. Pocit příslušnosti k vlastnímu pohlaví však nebývá narušen: muž se i přes dámské

oblečení a vystupování cítí být nadále mužem; to je zásadní rozdíl, jímž se transvestitismus odlišuje od transsexualismu. Tyto sklony se manifestují především převlékáním, tj. výměnou rolí: kromě převlékání za muže, ženu či malé dítě, též za zvířata (psa, slepici, kohouta…), dokonce za věci. Některé projevy transvestitismu zacházejí k masochismu (převlékání za rohožku, klozet, zvířata v područí…), fetišismu (sbírání atributů druhého pohlaví) apod. U transvestitních sklonů převládá potřeba uplatnit se, předvést se před publikem, často tedy transvestité vyvolávají spíše mnoho rozruchu, aniž by byli pohlavně stimulováni. Sexuální život transvestitů se obvykle vybíjí v masturbaci před zrcadlem v oblečení druhého pohlaví. Běžným úkazem je rituální transvestitismus – představuje někdy směs mužského a ženského živlu, někdy třetí pohlaví (berdache), může být pokusem o sjednocení pohlaví nebo jen podnětem k uvolnění zábran. Transvestitismus patřil odedávna k divadlu. Herec se převtěluje do jiné osobnosti a převléká se. Ve starořeckých hrách k oslavě boha Dionýsa vystupovali herci-satyrové s komickými velkými faly, Dionýsovy obdivovatelky (bakchantky, mainady) nosily mužské šaty; v anglickém alžbětinském divadle byli v divadelních souborech jen muži a chlapci; k tradicím japonského divadla *kabuki* patří herci v ženských rolích zvaní *onnagata*. Obdobně tomu bylo u čínské opery. V 19. století a v první polovině století 20. přísluší zvláštní místo ve vizuálním ztvárnění eroticky přitažlivé ženy hercům takzvané pekingské opery. Tento syntetický divadelní žánr, v němž jsou ústrojně propojeny prvky zpěvu, recitace, tance a akrobacie, patřil od konce 18. století k nejoblíbenějšímu umění v hlavním městě. Císařský zákaz, aby na divadelní scéně vystupovaly ženy, motivovaný ohledem na dobré mravy, vyústil ve zvyk, že k ženským rolím byli od dětství cvičeni chlapci. Postupně byl vypracován celý soubor technik, s jejichž pomocí se mužští herci dokázali proměnit v rafinované ztělesnění ženské krásy, údajně „ženštější“, než by kdy dokázala kterákoli žena. Převrácení ženských a mužských rolí z jeviště nevymizelo, ať už je zdrojem komiky či jinak podmíněného ozvláštnění (za všechny příklad z brněnského Divadla na provázku – Miroslav Donutil jako stará Volrábka v *Profesionální ženě*, Jiří Pecha v roli Babičky).

Vesta (řecky Hestia), starořímská bohyně a ochránkyně rodinného krbu. Její chrám, v němž neustále hořel posvátný oheň udržovaný vestálkami, se nacházel na Foru Romanu v Římě.

Tuberkulóza a vlastenectví

Souchotě či tuberu –
takové názvy neberu.
Má-li být nemoc seriózní,
nutno nazvat ji tuberkulózní.
Skončilo nám na ni očkování,
už se v ordinaci nenabízí ani.
Cílevědomě a bez spěchu
jdeme od úspěchu k úspěchu!
Aby na tom nebylo dosti,
máme jiných virových starostí.
Nejsme sice národ poserů,
ale ani antivaxerů!

Úplavice

(Dyzenterie)

Sir Francis Drake na mořích pobýval,
a že byl anglický korzár, ani v nejmenším to neskrýval.

Dobýval zlato rapíry,
měl na to ovšem královské papíry.

Kdekoliv narazil na španělské seňory,
neváhal a využil své bojovné letory.

Alžběta I. se jen zálibně usmívala,
když podrobné svodky alžbětinské BISky přejímala.

Drake nepadl za oběť píce či dělu,
za to, že nežije, může dyzenterie v panamském Portobellu.

Dyzenterie je česky úplavice, nemoc, na niž se dnes už neumírá sice,
ale promluvy našich politiků mění na „slovní průjem“ často a převelice.

*

Když vojsko zaplaví úplavice,
boje nejsou hoši schopni více.
I ve válečném terénu
je třeba dbát na hygienu.
Jinde v zákopu se válet
a jinam chodit kálet.

A nekálet právě
ve válečné vřavě.
Běhá-li se z místa na místa,
pak kaliště jsou nejistá.

Alžběta I. (Elizabeth I., 7. 9. 1533, Greenwich, Anglie – 24. 3. 1603, Richmond, Londýn, Anglie), anglická královna od roku 1588. Za její vlády se Anglie stala prvořadou námořní velmocí, když byl poražen též díky pirátským akcím Francise Drakea a dalších korzárů hlavní rival – Španělsko. V alžbětinské době došlo rovněž k rozmachu renesančního umění a vědy.
BIS, Bezpečnostní informační služba; vnitřní zpravodajská služba České republiky.
dyzenterie (z řeckého *δυσεντερία, dysentería*, „úplavice“), úplavice; akutní a vysoce infekční průjmové onemocnění, způsobené nejčastěji baktérií z rodu Shigella. Projevuje se horečkou a zejména průjmy, provázenými bolestivým nucením na stolici, ve stolici může být přítomná krev. Dnes u nás úplavice probíhá poměrně lehce, ale u osob oslabených například podvýživou může mít těžký průběh. Zásadní význam v léčbě tohoto onemocnění má dostatek tekutin, dieta a chemoterapeutika určená k dezinfekci střev.
korzár (z francouzského *corsaire*, „korzár, námořní lupič; kapitán ozbrojené lodi; ozbrojená loď“), nájemce nebo majitel válečné, takzvané lapačské lodi, který dostává od svého panovníka korzárský patent, jenž mu umožňuje napadat nepřátelské (zejména obchodní) lodi; určitý podíl z kořisti musí odvádět svému pánovi. Korzáři ovšem nebyli nijak chráněni mezinárodním právem, neboť postižená strana je vcelku oprávněně považovala za námořní lupiče. A tak pokud byli dopadeni, končili obvykle v oprátkách na ráhnech nepřátelských lodí. Především francouzští korzáři (Jean Fleury [zemřel 1527]) a angličtí korzáři (Francis Drake [asi 1540–1596], Walter Raleigh [asi 1552–1618]) byli velmi platnými pomocníky svých pánů (Františka I., Alžběty I.) v bojích proti Španělům v 16. století. V Karibské oblasti se v tomto období vyvinuly dvě nezávislé formy námořních pirátů – bukanýři (zpočátku pouze Francouzi z ostrova Haiti) a flibustýři (nejdříve hlavně Holanďané).

Vaginismus

Znám křeče z horečky, tetanický trismus,
koho trápí jakýsi vaginismus?
To je as výmysl profesorů a docentů
a připisován je u žen nevýznamnému procentu.

Pche, my, muži zkušení a všehoznalí,
jsme se s ním ještě nesetkali.
A je-li přec nějaký „zákaz vstupu“ od/do dámy,
máme v rukávu záložní programy…!

---

tetanus (z latinského *tetanus* a to z řeckého *tétanos*, „napětí“, od *teínō*, „napínám“), akutní infekční onemocnění způsobené exotoxinem, který vytváří bakterie *Clostridium tetani*, přítomná například v půdě či v trávicím traktu dobytka. Při proniknutí do rány vytváří toxin, který se šíří do nervového systému a za různě dlouhou dobu způsobuje těžké svalové křeče. Průběh bývá velmi těžký a i přes intenzivní léčbu končí často smrtí. Důležitá je prevence onemocnění pravidelně se opakujícím očkováním.
trismus (z řeckého *trizein*, „skřípat, vrzat; sevřít“), pevné a nepřekonatelné sevření úst v důsledku křeče žvýkacích svalů, vyskytující se například u tetanu.
vaginismus (z latinského *vagina*, „pochva“; řecky: *kolpos*), podmíněně reflexní spasmus perineálních svalů při podráždění genitálu. Je projevem podvědomého odporu k penetraci penisu do vaginy, i když sexuální vzrušení, kongesce (zde překrvení) genitálu a schopnost orgasmu (klitorického) je zachována.

Vegetariánství

Vyšší forma vegetariána – vegan,
slyší-li slova špek, sádlo, tvarůžky,
pohoršen, vzal by do ruky snad i Sten Gun.

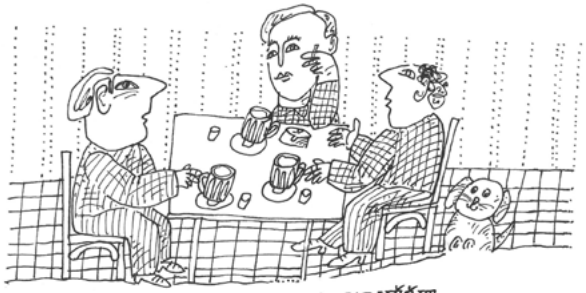
Jen proso, jáhly a naklíčené obilí
dokáží jej zklidnit aspoň na chvíli.

Sten Gun, samopal britské výroby; byl navržen v roce 1940 a používán v armádách spojenců během druhé světové války i v poválečném období (ve výzbroji jej měli i českoslovenští parašutisté, kteří operovali na území Protektorátu Čechy a Morava). Konstruktéry byli Harold Turpin a Reginald Shepherd. Název *Sten* je vlastně zkratkou slov Shepherd, Turpin a Enfield (město, kde samopaly vyráběla firma

Royal Small Arms Factory); *gun* (výslovnost: gan), střelná zbraň.

veganství, způsob života vylučující všechny formy využívaní zvířat a krutosti páchané na zvířatech kvůli jídlu, oblečení nebo jakémukoli jinému účelu.

vegetariánství (z latinského *vegetus*, „zdravý, svěží, vitální či plný života“), způsob stravování a životní styl lidí, kteří na základě vlastního rozhodnutí nebo v rámci náboženské, etické či rodinné tradice nekonzumují žádné poživatiny připravené ze zabitých živočichů. To se týká jak hospodářských zvířat, tak divoce žijících živočichů. Kromě savců a ptáků vegetariáni nejedí také ryby, obojživelníky, plazy, mořské plody (hlavonožce, mlže, kraby, ostnokožce – například sumýše), hmyz a plže (hlemýždě), případně další živočichy. Živí se obilím, zeleninou, luštěninami, ovocem, houbami, ořechy a semeny a buď konzumují, nebo nekonzumují poživatiny živočišného původu, při jejichž získávání nedochází k usmrcení zvířat. Takovými poživatinami jsou mléko, vejce a med. Podle toho, jestli je mají ve svém jídelníčku zastoupeny či nikoliv, se vegetariáni dále dělí do několika kategorií. Vegetariánům, kteří kromě pokrmů z rostlinných surovin konzumují také vejce, mléko a produkty z něj vyrobené, se říká *lakto-ovo-vegetariáni*. Těm, kteří jedí totéž s vyloučením vajec, se říká *lakto-vegetariáni*. Těm, kteří konzumují kromě surovin rostlinného původu také vejce, se říká *ovo-vegetariáni*. Vegetariánům, kteří nejedí žádné poživatiny živočišného původu, se říká *vegani*. Vegetariáni se také vyhýbají takovým pokrmům, při jejichž přípravě byly, byť třeba jen v malém množství, použity produkty ze zabitých živočichů. Takovými produkty mohou být například želatina (vyrábí se vařením kostí, šlach a kůží), syřidlo obsahující živočišný enzym renin (získává se z žaludků jatečních zvířat), karmínově červené potravinářské barvivo košenila (připravuje se z těl samiček rovnokřídlého hmyzu druhu červec nopálový, *Dactylopius coccus*) nebo třeba třtinový cukr bělený živočišným uhlím (vyrábí se pálením kostí hovězího dobytka). Mnoho vegetariánů také odmítá používat výrobky z kůže, kožešin, peří, hedvábí, slonoviny, perel a korálů, prostředky osobní hygieny a kosmetiku obsahující složky vyrobené ze zabitých zvířat (například mýdla vyráběná z živočišného tuku) či testovanou na zvířatech. Pokud jde o zdravotní hlediska, odborníci na výživu v druhé polovině 20. století zvažovali možná rizika nedostatku bílkovin, některých esenciálních aminokyselin, vitaminů, minerálních látek a stopových prvků ve výživě vegetariánů. Od 90. let však začíná u odborné veřejnosti na Západě pod vlivem nových vědeckých poznatků zřetelně převažovat názor, že správně rozvržená vegetariánská strava poskytuje vše potřebné pro správné fungování tělesných funkcí, je přínosná jako účinná prevence vzniku civilizačních onemocnění i jako metoda jejich léčení a je vhodná pro všechny fáze lidské ontogeneze. Ve srovnání s konvenční stravou obvyklou v západním světě snižuje vyvážená vegetariánská strava pravděpodobnost vzniku kardiovaskulárních chorob i rakoviny (obzvláště některých druhů) a při dlouhodobém praktikování (dvacet a více let) statisticky významně zvyšuje věk dožití. Tyto názory podpořila Americká dietologická asociace ve spolupráci s kanadskými dietology, když ve svém stanovisku k vegetariánské stravě, které bylo zveřejněno v roce 2003, shrnula aktuální vědecké poznatky o tomto způsobu výživy. Od té doby byla publikována řada dalších studií, které dosavadní poznatky o prospěšnosti vegetariánství potvrzují a upřesňují. V současnosti se na světě k vegetariánství hlásí odhadem 400 až 500 milionů lidí, z toho přibližně 350 milionů v Indii. Vzhledem k čím dál zřejmější environmentální a zdravotní racionalitě tohoto způsobu stravování a s ním spojeného stylu života lze důvodně předpokládat, že se vegetariánství bude obzvláště v západním světě dále šířit.

Jiří Hiršl, *Vegetarián*, 2025, tuš, papír, 10 × 16 cm.

Voyeurismus

Inspiraci získává A. V. z přírody,
a když pod dubem za dubem
ve spatném postoji chvíli postojí
a zrakem voyeura milence šmíruje,
lze, nebo nelze brát za dílo náhody,
že je pak ve vší počestnosti maluje?

Vojtek, Antonín (10. 1. 1934, Horní Bojanovice), malíř. Vystudoval Pedagogickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně. Vojtek je v podstatě „krajinář“. Jeho tvorba však osciluje od poetické reality až ke geometrické abstrakci. Obdiv k ženě a k erotice vyjadřuje snovými

krajinami těl, jež shrnul v knize *Já a moje modelky* (1998). Osobitá technika několika podmaleb a zejména tupování tvoří výsledný nezaměnitelný výtvarný výraz. Kresebný základ zúročuje v oblasti ilustrační. Svými kresbami doprovodil několik knih regionálního zaměření, ale také básnické sbírky a prózu autorů světových, například: Hanse Herbjornsruda, Hermanna Hesse nebo Stanisława Lema.
voyeurismus (z francouzského *voyeur*, „čumil"), slídičství, deviace záležící v perverzní snaze vidět různé intimnosti jiných lidí.

Antonín Vojtek, *Ve vší počestnosti*, 2015, olej, plátno, 45 × 56 cm.

Xantopsie

Mnoho let, i na univerzitě, jsem studoval,
však moudrosti jsem hojně nepobral.

Teprve „barvoprava" přivedla mě na myšlenku,
že modrá je sice dobrá, žlutá ovšem lepší,
a pořídil jsem si prima chronickou žloutenku.

Svět je teď povzbudivě žlutý, plavu si ve Žluté řece,
jsem moudrý jako Žlutý císař, a to stojí za to přece!

---

xantopsie (z řečtiny), přechodné žluté vidění (předmětů) například při předávkování některými léky.
žloutenka, hovorový a nepřesný název pro zánět jater (*hepatitis*). Chorobný stav může být způsobený řadou mikroorganismů, někdy je součástí celkových onemocnění (například některých krevních nemocí). Zánětem reagují játra i na toxické poškození některými léky, alkoholem). V naší populaci se nejčastěji vyskytuje virová hepatitida typu A (tzv. „infekční žloutenka"). Virus, který vstupuje do těla trávicím ústrojím, se přenáší zejména znečištěnými potravinami a špinavýma rukama. Další velmi známá hepatitida (typu B) je vyvolána virem B a přenáší se hlavně infikovanou krví (například při transfúzi), při pohlavním styku či z infikované matky na dítě. Existuje ještě celá řada dalších hepatitid, nazvaných podle virových původců. Hepatitidy se klasicky projevují zežloutnutím kůže a sliznic způsobené zvýšeným obsahem žlučového barviva (bilirubinu) v krvi, pobolíváním v pravém podžebří, trávicími obtížemi, „chřipkovými", kožními a jinými příznaky.
žlutá barva, nejjasnější teplá barva s povzbuzujícím a rozveselujícím účinkem. Je symbolem moudrosti a vysoké inteligence. Podporuje myšlení, povzbuzuje nervy a oživuje paměť. Napomáhá uvolnění, svobodnému vývoji a komunikaci při navazování kontaktů. (Žlutá a modrá barva jsou emblematickými barvami Ukrajiny.
Žlutá řeka (čínsky: *Chuang-che*), druhá největší čínská řeka (délka 5 464 km, povodí 750 000 km^2, průtok při ústí do Pochajského zálivu 2 500 m 3/s); od pravěkých dob je jakousi životodárnou osou čínské kultury a civilizace.
Žlutý císař (čínsky: *Chuang-ti,* 2696–2598 př. n. l.), podle čínské tradice legendární vládce, symbol moudrosti, později vydáván za zakladatele taoismu, medicíny a tvůrce první ucelené učebnice sexuálního života.

Zachycený penis

(Penis captivus)

V anatomii se kati vyznali s přehledem,
skřípnout nervy uměli, jak my dnes nesvedem.

Prvenství mezi ženskými katy drží Katyně,
a třebas jen literární, katovna byla její svatyně.
Vychovávaná katem Vlkem k přesnému seknutí,
bezcitná, lhostejná byla ke všem a ke všemu až k zalknutí.

Profesor Bedřich Vlk se s ní jednou vášnivě miloval,
ale bylo to, jako by Lízinku Tachecí na popravu hnal.
Ona se odvděčila stejnou měrou, ale pomalu a líně,
neb ho pevně uvěznila ve svém panenském klíně.

A ctihodný Vlk, jenž byl už lehce ovíněný,
nevěřícně zíral na svůj penis zaklíněný.
Jeho tvář získala barvu šedivého prachu,
ač ne panic, poddal se panickému strachu.

Jako *Canis lupus* svůj vlčí chrup vycenil,
že jde o penis captivus, až posléze docenil.
Namlouval si: „Jsou to dlouhé děje mistrovské,
jež překonají tajné erotické sny vlčí i katovské!“

Canis lupus (z latiny), vlk obecný.
Katyně, název tragikomického románu spisovatele Pavla Kohouta (20. 7. 1928, Praha). Osu příběhu tvoří události odehrávající se kolem půvabné, ale mentálně poněkud jednodušší Lízinky Tachecí. Lízinka se stala první studentkou na dosud vždy chlapecké střední škole vychovávající budoucí katy. Tuto školu vedl erudovaný profesor popravčích věd Bedřich Vlk, který katovské povolání pokládal nikoli za odpudivé řemeslo, ale za prestižní celostní obor založený na vědě i umění. Namísto tradiční středoškolské látky zde byly vyučovány dějiny trestu smrti a popravčí techniky. Hrdinka románu se stala produktem společensko-vzdělávacího systému, jehož cílem bylo vytvořit anonymní a lhostejné, totalitním státem placené nájemné „vrahy“. Děj získal spád v okamžiku, kdy se do Lízinky zamiloval Vlkův podřízený docent Pavel Šimsa, a nakonec i sám Vlk, jemuž již táhlo na šedesátku a jenž byl dosud starosvětsky věrný své manželce. Profesor Vlk nakonec neovládl pohlavní touhu a své žákyně se zmocnil v lůžkovém vlakovém vozu. Erotika je zde spjata s násilím, je exhibicionistickým aktem, nepříliš vzdáleným popravčímu úkonu:
„Lízinka měla trpitelsky zavřené oči, ale ve tváři známky zaujetí. Vrhl pohled níž a zděsil se. Jeho pohlaví připomínalo vražedný nástroj, trčící v krvavé ráně. Krev lpěla i na jeho a jejích stehnech, odkud v nesčetných pramíncích stékala na prostěradlo, budujíc rudé mosty i přes černé pramínky vlasů. (…) Pohnul se, aby z ní vyšel. Málem vykřikl. Úd byl uzavřen v dívce jako v kleštích. Opatrně to zkusil ještě jednou, ale nešlo to“ (Kohout 1990, 263).
penis captivus (z latiny), zachycený penis; křečovité stažení svalstva pochvy při již probíhající souloži s nemožností vysunutí pohlavního údu.

Zánět dásní
(Gingivitida)

Rudé rety a za nimi zuby s plakem –
to je jako rána prakem.
Zoubky snad nejsou součástí těla?
Je to úkol zubaře, ať se to tam bělá!
Okolo krčků zduřené dásně
nevypadají nikterak krásně.
A odporný zápach z úst
způsobil už nejeden sexuální půst.
V parodontálním chobotu to doslova hnije…
Chce snad někdo skončit jak svatá Apolónie?
*
Zanítí-li se ti dásně,
nežiješ si zrovna krásně,
ale můžeš psát třeba básně.

Až se paradentóza pořádně vyklube,
budou to básně bezzubé.

Apolónie (svatá Apolena z Alexandrie), panna mučednice zahynuvší při pronásledování křesťanů v polovině 3. století; bývá vzývána při bolestech zubů, je patronkou zubních lékařů, dentistů a zdravotních sester (jejími atributy jsou dláto, kleště, oheň a zub). Běsnící pohané se jí zmocnili, a když se nechtěla klanět modlám, tloukli ji do obličeje tak surově, až jí vyrazili všechny zuby. Potom Apolenu přivedli k hořící hranici a hrozili, že ji upálí, nebude-li se rouhat Ježíši Kristu. „Ale ona vyžádavši si trochu času, aby si to mohla rozmyslet, a zprostivši se jejich rukou, sama se vrhla do plamenů a dobrovolně se nechala upálit.“
zánět dásní (latinsky *gingivitida*), zánět sliznice vyvolaný bakteriemi zubního plaku, který se tvoří na zubech a dásních. Zánět se projevuje zčervenáním, podrážděním, otoky, bolestí, dáseň je zvětšená (oteklá), proto křehká a snadno krvácí. Zánět dásní vzniká z místních příčin (například dráždění zubním kamenem, vliv špatné ústní hygieny s nadměrným hromaděním plaku) nebo doprovází některé celkové choroby (diabetes, nedostatek vitaminu C, vliv některých léků). V prevenci je důležitá hygiena dutiny ústní a odstranění zubního povlaku a kamene. Zánět dásní se může stát počátečním stadiem parodontitidy.

Mistr Jacquese z Besançonu, *Mučení svaté Apoleny*, konec 15. století, miniatura, pergamen, *Livre d'heures de Charles VIII*, Biblioteca Nacional de España, Madrid, Španělsko.

Apolenu, zubů zbavenou pannu, oddanou jen Kristu pánu
vzývají zubní lékaři, zvláště když se jim práce nedaří,
strachují se, že trpící klienti rozhlásí, že jsou žabaři.

Zoofilie

Pásifaé, než se posvátnému býku oddala,
zřejmě si z kyliku vína na kuráž zavdala.
Dítě pak mělo povahu přímo dravou,
neboť se narodilo s býčí hlavou.
*
Ráno, v poledne i večer Apuleiova Fotis lituje
že se stala příčinou Luciovy zoofilie.

Za chyby a omyly se platí –
od pravěku podnes, milí zlatí…
*
Náš kozel bradatý, jak je v Čechách dobrým zvykem,
ať dělá, co dělá, stane se nanejvýš podezřelým zahradníkem.

Helénistickému světu smyslnost svědčí, jiné kraje, jiné mravy –
pro Pana s kozou, ty nemravy, mají záhonky kytek asi málo šťávy.

Malíř ze Settecamini, *Pásifaé a Mínótauros*, 340–320 př. n. l., tondo attického červenofigurového kyliku (mělká malovaná číše na víno, na nízké noze s mírně pozdviženými horizontálními uchy), průměr 30 cm, naleziště: Vulci, Itálie, uloženo: Cabinet des Médailles, Bibliothèque Nationale de France, Paříž, Francie.

Helénistický anonym, *Polozvířecí bůh Pan souložící s kozou*, 1. století př. n. l., mramor, 49 × 47 cm, naleziště: Herculaneum (Villa dei Pisoni), Itálie, uloženo: Museo Nazionale Archeologico, Neapol, Itálie.

Drobná dekorativní sochařská práce v mramoru, nalezená v Herculaneu, názorně dokládá, jak k tomuto tématu přistupovali helénističtí umělci, které lákal protiklad zvířecího a lidského v představě pastýřského bůžka Pana. Zvířecí prvek je vyjádřen Panovou částečně kozlí podobou, lidský prvek ve způsobu soulože – a oba se kombinují v intenzitě výrazu obličeje, v němž umělec dokázal mistrovsky vystihnout naléhavost pudu a extáze. Z obecně lascivního námětu tak sochař vytvořil skvělou psychologickou studii odlišnosti obou charakterů a zároveň ji vyjádřil virtuózní realistickou formou.

Eneolitický anonym, *Muž kopulující se zvířetem* (s oslem?), kolem roku 3000 př. n. l., eneolit, skalní rytina, naleziště: Val Camonica, údolí na jižním svahu Alp u vesnice Capo di Ponte asi 80 km severně od Brescie, Itálie.

Apuleius (120/125 až 180 n. l.), římský spisovatel. Vzdělání získal v Karthágu a Athénách, cestoval po Malé Asii, nějaký čas pobýval i v Římě, kde – patrně anonymně – vydal jedno z nejoblíbenějších děl pozdní antiky *Metamorphoses* (Proměny, 11 knih). Proměny jsou projevem dobového zájmu o Orient – okultismus, zázraky, magii a erotiku. Tento román, který je moderní literární teorií označován za „román zasvěcení", stojí na počátku vývoje evropského fantastického románu. Pro atraktivní námět, ale také pro humor a jemnou ironii, jimiž autor popisuje neuvěřitelné příběhy svých hrdinů, je dílo oblíbenou četbou také čtenářů 20. a 21. století. Základní, rámcovou osu románu *Proměny čili Zlatý osel* tvoří vyprávění požitkářského, zvídavého mladíka Lucia, kterého jeho milenka, služebná Fotis, omylem promění v osla. Do vyprávění, popisujícího útrapy, nebezpečí, ale také pozoruhodné zkušenosti, jichž nabyl jako užitkové domácí zvíře s lidmi, jsou vložena vyprávění dalších postav románu, dobrodružné, strašidelné i milostné příběhy, mimo jiné proslulá báje o Amorovi a Psyché. Jedna z kapitol zachycuje například milostnou scénu mezi eroticky zoofilně orientovanou bohatou dámou a hrdinou románu Luciem, proměněným v osla. Tuto scénu nepochybně antičtí čtenáři vnímali s větším pochopením než čtenáři na počátku třetího tisíciletí, kteří již ztratili živý kontakt s realitou antických mýtů i živé přírody. V starořeckých mýtech totiž nebyl ostře oddělen svět bohů, lidí a zvířat. Existovalo zde značné množství bytostí s tělem zčásti lidským a zčásti zvířecím, které byly potomky různých sexuálních mesaliancí. Na výtvarných vyobrazeních má například bůh arkadských pastýřů Pan kozí nohy a rohy a tělo démonů hor a lesů, Kentaurů, je v horní půli lidské, v dolní koňské. Běžné byly rovněž proměny bohů a lidí ve zvířata. Bohové i lidé praktikovali pohlavní styk také ve změněných podobách. Zeus přelstil manželku spartského krále Tyndarea, Lédu, tím, že ji oplodnil v podobě labutě; ke své milence Ió, dceři argejského krále Inacha, kterou Diova žárlivá manželka přeměnila v krávu, se mohl dostat v podobě býka…

kylix (genitiv kyliku), elegantní číše na nožce užívaná v antickém Řecku k pití vína.

Mínós, syn Dia a Európy, král v krétském Knóssu. Homér ho líčí jako spravedlivého vládce, který se po smrti stal soudcem v podsvětí. Pro nestvůrného Mínotaura nechal postavit labyrint. Za to, že jeho syn byl zabit v Attice, musely Athény platit tribut v podobě mladíků a dívek určených pro Mínotaura. Z této závislosti Athény osvobodil Théseus; tolik mytologická fabulace, v níž jsou skryta zrnka historické skutečnosti. Je pravděpodobné, že jako v případě Daidala se u Mínóa jedná nikoli o vlastní jméno, ale o původní označení hodnosti vladaře. Báje o Mínotaurovi v sobě skrývá skutečnost, že býk byl na Krétě a v Orientu uctíván jako symbol síly a plodnosti, protože se všude setkáváme s jeho symboly. Zápasy s divokými býky byly součástí kultovních slavností v Knóssu. Báje o labyrintu vděčí za svůj vznik nepřehledné a složité dispozici rozlehlého paláce a nakonec pověst o athénské mládeži obětované Mínotaurovi je pravděpodobně odrazem staré závislosti Athén na Knóssu. Další podrobnosti o její povaze však historie neuchovala.

Mínótauros, v řecké mytologii nestvůra zrozená z nepřirozeného spojení manželky krétského krále Mínóa Pásifaé s býkem; člověk s býčí hlavou. Mínós jej zavřel do labyrintu.

Pásifaé, dcera Héliova a Perseidina, žena krétského krále Mínóa. Zrodila Mínótaura; měla též dcery Ariadnu a Faidru.

zoofilie (z řeckého: *zóon*, „tvor; živočich" a *fília*, „láska, náklonnost, obliba"), 1. druh sexuálního chování, spočívající v genitálních aktivitách člověka ve vztahu k zvířeti a zpravidla považovaný za deviaci; 2. převažující erotická reaktivita vůči zvířeti nebo zvířatům, typ parafilie – sexuální variace, které jsou v příslušné kultuře považovány za poruchu osobnosti nebo jejichž základní projevy jsou považovány za poruchu chování či za neobvyklé (nenormální).

Jiří Eliška, *Ariadné a Mínótauros*, 2020, kresba, 20 × 15 cm.

Zoofobie

Od plenek byl zoofob, je proto k nevíře,
že na studiích a později v práci dřel jak zvíře,
po zásluze byl na ministerstvu vnitra a ne v nějaké „díře“,
všichni ho respektovali, neboť k podřízeným se choval jako zvíře,
dokonce si troufl i na samého ministra a ten, znaje jeho kádrové podklady,
„vykopl“ jej do dobře placené pozice generálního ředitele zoologické zahrady.

---

zoofobie (z řeckého *zóon*, „tvor; živočich“ a *fóbos*, „strach, úděs, hrůza“), panický strach ze zvířat – buď ze všech zvířat, nebo z konkrétního zvířete (had – ofidiofobie, mravenec – mymekofobie, myš – musofobie, pavouk – arachnofobie, slepice – alektorofobie, vlk – lupinofobie atd.).
zvíře, termín označující některé druhy nebo formy živočichů. Používá se zejména pro specifické skupiny savců: domácí, užitkové, hospodářské, kožešinové, divoké, dravé zvíře. V určitých spojeních se může vztahovat i na jiné skupiny obratlovců, například krmení zvířat (= těch druhů, které chová příslušná zoo, tedy i ptáků, plazů, obojživelníků), podobně mít rád zvířata (= obratlovce). V zoologii je označení živočicha názvem zvíře nesprávné, protože neumožňuje přesné vymezení taxonu. Odvozené slovo zvířena má širší náplň, používá se zejména v populární literatuře jako synonymum termínu fauna pro soubor živočišných druhů určité oblasti, ekosystému, časového úseku apod. Častá je metaforická aplikace slova zvíře na člověka: chová se jako zvíře (= surově, neukázněně), dřít jako zvíře, velké zvíře (= vlivný člověk), moc malé zvíře (= bezvýznamný).

Žlučové kameny

Když se kamínek ve žlučových cestách zaklíní,
ta příšerná bolest i potěšení z milování zastíní.

Operuje-li se cholelitiáza včas, zánět se zklidní,
a nenapadne jej, aby napadl i slinivku břišní…
*

Kolikou silně zmámen
v žlučovodu měl kámen

Však lék nedopřál mu klidu,
měl akutní pankreatitidu

Bolesti se mužně vzepřel,
však unikl jí tak, že zemřel.

---

slinivka břišní (latinsky *pancreas*), důležitá žláza trávicího i endokrinního systému. Je uložena sekundárně retroperitoneálně, transverzálně před zadní břišní stěnou ve výši obratle L2. Tato laločnatá žláza je dlouhá asi 12 až 16 cm. Rozšířená část pankreatu je označována jako hlava *(caput pancreatis)* a je uložena v konkavitě duodena. Na hlavu pankreatu navazuje tělo *(corpus pancreatis)*, které se nachází před břišní aortou a směřuje k levé ledvině. Tělo je předozadně oploštělé, směrem doleva ke slezině se zužuje a přechází v *cauda pancreatis*. Pankreas je žláza s dvojí sekrecí – exokrinní a endokrinní. Exokrinní částí je serózní tuboalveolární žláza, která tvoří převážnou většinu parenchymu pankreatu. Produkuje pankreatickou šťávu *(succus pancreaticus)*, která obsahuje důležité enzymy pro štěpení tuků, cukrů a bílkovin. Je odváděna systémem vývodů do sestupné části duodena. *Pars endocrina pancreatis* je tvořena Langerhansovými ostrůvky roztroušenými v parenchymu žlázy. Jejich velikost se pohybuje od 0,1 do 0,5 mm a jejich počet okolo 1 až 2 milionů. Tyto ostrůvky produkují pankreatické hormony (například inzulin a glukagon, které ovlivňují hladinu cukru v krvi).
žlučové kameny (*cholelitiáza*), onemocnění žlučových cest vznikající v důsledku nepoměru mezi koncentracemi jednotlivých základních složek žluči (cholesterolu, žlučových kyselin a fosfolipidů), kdy se vytvářejí malé kameny složené z bilirubinu, žlučových kyselina a vápníku; patří k častým onemocněním středního věku. Zpravidla se vyskytuje ve třech formách – asymptomatické, dyspeptické a kolikové. Během asymptomatické formy se kameny ve žlučníku nijak neprojevují a jejich přítomnost je často objevena až při pitvě. V dyspeptické formě žlučové kameny doprovázejí nespecifické příznaky, jakými jsou například nadýmání, plynatost, průjmy, bolesti břicha, říhání či pocit plnosti. Možná je citlivost v pravém podžebří, která již onemocnění přímo indikuje. Koliková bolest je typickým projevem cholelitiázy. Při cholelitiáze je přítomný zánět žlučových cest, který se může v horším případě rozšířit až na slinivku břišní; mají obvykle totiž společný vývod na *ductus pancreaticus major* v sestupné části dvanáctníku *(duodena)*.

V. ČLOVĚK – ZÁNIK

Smrt je jistá

Geneticky jsme prý vybaveni až do věku 130 let.
Jak budeme v tu dobu vypadat my a jak okolní svět?
Dosáhnout onen věk byl by pro lidstvo asi trest nejtěžší,
jedině smrt ten problém elegantně vyřeší…

Mors certa, hora incerta.

Hodinu neodhalí ani věda tanatologie,
z nejistoty si pak dobře žije třeba tafefobie.

Ignoramus et ignorabimus.

Pomni, člověče, že prach jsi a v prach se obrátíš,
i ty se *ad originem* ke svému počátku navrátíš…
*
Až se čas naplní mně, nechci být přítěží rodiny,
je lepší nevědět místa, data ni hodiny…

Jak pravil jeden, co věkem sešel:
Vědět, kde umřu, tak bych tam nešel.

---

ad originem (z latiny), k počátku, směrem k počátku, do začátku.
Ignoramus et ignorabimus (z latiny), Nevíme a nebudeme vědět; Neznáme a nepoznáme (význam: člověk má ohraničené a nepřekročitelné hranice poznání, například to, že nemůže poznat nic z toho, co přesahuje jeho zkušenost, co není přístupné jeho zkoumání: původ světa, poslední příčiny věcí, náboženské skutečnosti; jde o projev agnosticismu). Autorem výroku je (paradoxně? možná ano, možná nikoli) vynikající vědec Emil Heinrich du Bois-Reymond (1818–1896), německý lékař a fyziolog, objevitel akčního potenciálu (krátký okamžik, kdy se membránový potenciál buňky rychle zvýší a zase sníží) a zakladatel experimentální elektrofyziologie (studuje elektrické děje v organismu); od roku 1999 na jeho počest každoročně uděluje Německá společnost fyziologů Du Bois-Reymondovu cenu pro vynikající vědce z oboru fyziologie.
Mors certa, hora incerta (z latiny), Smrt je jistá, hodina nejistá.
Pomni, člověče, že prach jsi a v prach se obrátíš, závěr řeči, kterou pronesl Hospodin k Adamovi při vyhnání z ráje (*Starý zákon*, Gn 3,19).
smrt, 1. zánik, konec života tvorů, zvláště člověka; tradičně chápána jako rozchod životního principu (duše) s tělem. Jedna z několika definic smrti u člověka: Smrt nastává tehdy, je-li osoba postižena ire-

verzibilní ztrátou všech schopností integrovat a koordinovat fyzické a mentální funkce těla jako jednotky. Jde tedy o definitivní zástavu všech kardiopulmonálních funkcí, která vede k ireverzibilní zástavě funkcí mozku; 2. zosobněný zánik života (příklad: boj na život a na smrt).

tafefobie (z řeckého *tafos*, „hrob“, *fobos*, „strach, úděs, hrůza“), neodůvodněný, neurotický strach z pohřbení zaživa.

tanatologie (z řeckého *Thanatos*, „bůh smrti“ a *logos*, „nauka, věda“), interdisciplinární vědní obor o smrti a souvisejících fenoménech, zasahující do antropologie, filozofie, historie, medicíny, psychologie, práva, sociologie aj.

Giacomo Borlone de Buschis, *Triumf smrti (Smrt stojící na sarkofágu s mrtvým papežem a císařem)*, 70. léta? 15. století, freska na vnější stěně církevní budovy, Clusone, Lombardie, Itálie.

Smrt

Thanatos má srdce z chladného kovu,
nezná slitování, neušetří dítě ani vdovu.

Jakmile to osud nařídí,
únos do Hádovy říše hbitě zařídí.

Jeho bratr Hypnos je z těch dvou uznalejší,
oběť před poslední cestou aspoň k spánku ukonejší.

Chabou lidskou nápodobou Hypna je anestézie,
v umělém spánku leckdo schůzku s Thanatem občas i přežije.

Mors servat legem:
tollit cum paupere regem.

---

anestézie (z řeckého *anaisthēsíā*, „necitelnost“ z *an-*, „předpona označující zápor“ a *aísthēsis*, „pocit, vjem“), místní nebo celkové znecitlivění.

Hádés (nebo Plútos, latinsky: *Orcus*), řecký bůh podsvětí, bratr Diův a Poseidonův. Když se Kronovi synové dělili o vládu nad světem, připadla mu říše mrtvých, kam zemřelí přicházeli v podobě stínů. (V podsvětí vládne spolu s manželkou Persefonou nad stíny zemřelých; z jeho domu není návratu; v přeneseném smyslu je Hádés podsvětí samo.) Od 5. století př. n. l. byl Hádés ztotožňován s bohem bohatství Plútem. Podle tradované legendy Hádés unesl Démétřinu dceru Koré-Persefoné a oženil se s ní. Když nešťastná Démétér dceru hledala, nemohla ji dostat zpět, protože Koré-Persefoné již mezitím pojedla z granátového jablka, čímž se naplnil sňatek s Hádem. Zeus tedy rozhodl, že Persefoné bude trávit dvě třetiny roku s matkou na zemi a jednu třetinu v podzemí u svého manžela. V této pověsti se skrývá alegorie starého agrárního kultu reflektujícího střídání doby vegetace a zimního klidu. Jeho oslava byla součástí mystérií slavených v Eleusině u Athén. Ve výtvarném umění na vázách byl znázorňován únos Persefony Hádem.

Hypnos (řecky, genitiv: *Hypna*; latinsky: *Somnus*, „Spánek“), antický bůh spánku sesílající na lidi spánek i sny; syn bohyně Noci a bratr boha smrti Thanata. Hypnos byl obvykle zobrazován jako mladík s křídly na ramenou nebo s křidélky na spáncích, považovaných za sídla spánku.

kmotřička Smrt (Morana, Smrt, Smrtka), personifikace smrti, postava vystupující v legendách, písních a pohádkách. Smrt v tomto pojetí není beztvará a nekonečná, čímž do určité míry usnadňuje vyrovnání se s faktem lidské smrtelnosti. V pohádkách bývá mocná, hrozivá, neústupná a krutá, ale obvykle také spravedlivá a mnohdy ji lze obelstít, oddálit její příchod nebo se s ní spřátelit. Poslední varianta se u nás velmi často vyskytuje jako pohádka o „kmotřičce Smrti“, která člověku pomáhá a naučí ho léčit nemocné. Naše lidová tradice zobrazuje smrt jako stařenu, kostlivce, ženu či muže, kteří mohou být oblečeni do bílého nebo černého oděvu a jejich nejčastějším atributem bývá kosa. Smrt může ale vypadat i jako mladá dívka, žena sedící v bláte, žnec nebo skupina ženců, nevěsta v bílých šatech, střelec, lovec, stín nebo stvoření složené z lidských a zvířecích rysů. Lidové příběhy mnohdy přinášejí odůvodnění významu smrti pro fungování světa, vysvětlují lidskou neschopnost předpovědět vlastní smrt. V naší kultuře stojí za povšimnutí také personifikace smrti a zimy Morana (vynášení smrtky).

Mors servat legem: tollit cum paupere regem (z latiny), Smrt zákon zachovává: bere si pána i kmána.

osud, síly a vlivy, jež domněle spoluurčují běh událostí života člověka a které on sám ovlivnit ani předvídat nemůže. V antice byl osud pokládán dokonce za svrchovanou moc, jíž podléhali i sami bohové.

Thanatos, v řecké mytologii bůh smrti a sama smrt; syn bohyně Noci, podle jiných pramenů spolu se svým bratrem Hypnem (bohem spán-

ku) potomek bohyně Gáie a Tartara. Údajně měl srdce ze železa, černá křídla a neznal soucit ani slitování. Koho uchvátil, byl beznadějně ztracený. Ale měl jen „výkonnou moc“, protože o dni smrti rozhodoval pouze osud. Když ten den nadešel, měl povinnost vzít smrtelníkovi duši a odevzdat ji do podsvětí Hádovi. Umělci nejprve zobrazovali Thanata jako krásného mladíka, někdy s křídly, jindy bez křídel, který se opírá o mrtvolu a nese vyhaslou pochodeň. Později zpodobovali tohoto nepodplatitelného boha v černém rouše, jak neustále bloudí po zemi a vyhledává své oběti.

Pieter Bruegel starší, *Triumf smrti,* kolem 1562,
olej, dřevěná deska, 117 × 162 cm, Museo Nacional del Prado, Madrid Španělsko.

Smrt uchvacuje lidi mnoha rozličnými způsoby; ti se pokoušejí uniknout všeobecné zkáze na pozadí temné, pusté a ponuré krajiny. Podnětem k malbě byly patrně morové rány, které tehdy postihly Evropu.

Memento

Navštívil mě podomní obchodník, určitě to byl nějaký podvodník,
a když se představil: Memento mori, vyhodil jsem ho na chodník.
Nejspíš nějaký Taliján, však byl vychrtlý jak Aldo Moro, ten státník,
když dotančil s Brigate Rosse a vyhodili ho v kufru auta na patník.

Hodlal mi nabídnout hodnotné umění, jakési ars moriendi,
prostě byl vlezlý jak nějaký zchudlý šlechtic – turecký efendi.
Naučí mě prý bleskurychle tančit danse macabre – danza macabra,
choval se opravdu jako veš či eko-informační systémy ABRA.

A tak jsem se neudržel a řekl mu pěkně od plic a vis-à-vis:
„Memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris!“

Roztřásl se a upaloval, až z něj vypadly nějaké prachy a taky kosa,
a dokonce i mezinárodní embosovaná platební karta VISA.
Nu, mýlil jsem se, byl to velký pracháč, zřejmě však intelektuální prosťáček,
bylo snadné rozkrýt heslo – „Memento Mori“ –, a tak si žiju jak panáček.

---

ars moriendi (latinsky), umění umírat; křesťanská poučení o přípravě na smrt, často vydávaná tiskem, jež měla tradici již od konce středověku, ale užívala se i v 17. a 18. století. Obsahují obvykle znázornění zápasu mezi andělem a ďáblem o duši zemřelého. Typickými motivy jsou lebky, přesýpací hodiny, připomínající ubíhající život, kostry a kostlivci (smrtka s kosou) apod.

Brigate Rosse (italsky), „Rudé brigády“, italská levicová teroristická organizace založená v roce 1961 Renatem Curciem a jeho ženou; aktivní především v 70. letech 20. století. V době svých počátků byla podporována i československou Státní bezpečností (StB). Nejznámějším jejím zločinem byl únos a vražda předního italského křesťanskodemokratického politika a státníka Alda Mora v roce 1978.

Memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris! (z latiny), Pamatuj, člověče, že jsi prach a v prach se obrátíš!

memento mori (latinsky), „pamatuj na smrt; pamatuj, že zemřeš“; sousloví, kterým se zdraví někteří řeholníci; též modlitba za mrtvé při mši.

tance smrti (francouzsky *danse macabre*, italsky *danza macabra*), kulturní kategorie a téma uměleckých děl vyjadřující představu o příchodu a nevyhnutelnosti smrti prostřednictvím alegorického tance živých s mrtvými. Tance smrti nalezly své literární a výtvarné zpracování již v období pozdního středověku. Morové epidemie a lidová fantazie vedly ke vzniku děl, v nichž si mrtví symbolicky přicházejí pro živé a odvádějí je ze života.

Antický anonym, *Memento mori*, před rokem 30 př. n. l., mozaika, Pompeje, Itálie, Museo Archeologico Nazionale di Napoli, inv. č. 109982.

Nesmrtelnost

Co čekat od posmrtného života?
Jímá mne skepse, zase to bude nějaká levota…

Mám se stát buddhistou, křesťanem, muslimem či bráhmanem
a z nekonečných pokání, úliteb a modliteb odcházet až nad ránem?

Rozum mi velí, zapomeň na ně,
stejně tam budou zas ženy, složenky, poplatky a daně!

nesmrtelnost, jedna z myslitelných variant věčnosti jako nekončícího žití. Objevuje se už v nejstarších mýtech (například v babylonské skladbě „Epos o Gilgamešovi" – *Ša nagba imuru*, doslova „Toho, jenž vše zřel", kolem roku 2000 př. n. l.) jako nedosažitelný cíl člověka: člověk je bytostně smrtelník. Později byla nesmrtelnost spojována s představou nehmotné duše, případně i s duchovními výtvory člověka. Pojem nesmrtelnosti a posmrtného života je vlastní takřka všem legendám a mýtům přírodních a pravěkých společností na celém světě. Tvoří i ústřední ideu pozdějších propracovaných starověkých náboženských soustav a filozofií života. Je útěšnou odpovědí na strach ze smrti, který tolik traumatizuje snad každého člověka. Otázky spjaté s nesmrtelností, posmrtným životem nebo alespoň s dlouhověkostí lidské bytosti, duší a existencí na onom světě jsou předmětem úvah od počátků lidského rodu a mnozí z nás tuto představu sdílejí dosud. Zda oprávněně, nevíme: doposud se nikdo z onoho světa nevrátil a nepodal svědectví…

rozum, 1. schopnost člověka kriticky myslet a usuzovat, nahlížet smysl a řád, uvažovat i jednat „rozumně", tj. uvážlivě, s pochopením celkové situace, tedy v kontextu rozmanitých vztahů a vazeb, nezávisle na okamžitých potřebách, přáních atd., a to podle jistých, všem lidem více méně společných pravidel. V antice byl rozum pokládán za odlesk božství v člověku, ve středověku za princip spojující člověka s Bohem. Novověk zastává suverenitu lidského rozumu a jeho pojetí zúžil na důkazové postupy, jejichž výsledky musí každý uznat (racionalismus); 2. výsledek rozumové činnosti, mínění, názor, úsudek, nápad (příklad: tahat z někoho rozumy).

Epyllion o surrealistické márnici

Kdo dnes dává naší republice nejvíce?
Přece obyčejná márnice!

Nedělá žádné láryfáry –
šup s penzistou na máry…

Snižuje tak v rozpočtu mandatorní výdaje,
ještě než důchodce k odchodu nazraje…

Rovnalo by se asi vlastizradě,
kdyby nezodpovědný český důchodce
věkem napodobil německý Goethův dub v anglické zahradě.

epyllion (starořecky *ἐπύλλιον*, „malý epos; epůsek"), novodobé označení pro starověkou kratší epickou báseň většinou s mytologickým námětem.

Goethův dub, dub ve stohektarovém anglickém parku u barokního zámku Krásný Dvůr (okres Louny); věk dubu (dnes pouze torzo) se odhaduje na tisíc let, patřil by tudíž mezi nejstarší stromy v Čechách. Exkluzivní zámecký areál (od roku 2001 „národní kulturní památka") založil v letech 1783–1793 Jan Rudolf Černín. V té době se do kontinentální Evropy začal šířit z Anglie nový směr, podle kterého měla být přirozená krajina přivedena až k nejbližšímu okolí budov. Na principu přirozené, lidskou rukou uměle nemodelované krajiny je založena idea přírodně krajinářského parku, které se v dnešní době snaží přiblížit eurounijní projekt „zeleného údělu"; to byl pro vládu jeden z motivů, proč mimořádně hřadovat právě v této lokalitě a věnovat se zde otázce důchodové reformy (zvýšení věku odchodu do důchodu na sedmašedesát let). K objevu, že jejich „hostitel" hrabě Jan Rudolf Černín (1757–1845) se dožil osmaosmdesáti let, a že by tudíž pobíral

rentu jedenadvacet let, dospěl manažerský tým v době, kdy už byla vláda „on the road“, změnit trajektorii už nešlo.

láryfáry (z němčiny *Larifari*, „nesmysl, tlachání, žvanění, žvást“; asi podle solmizačních slabik *la re fa re*), plané mluvení, třesky plesky; povídali, že mu hráli.

márnice, prostora k ukládání mrtvol; původně místnost na hřbitově, kde se ukládaly máry a rakve se zemřelými.

máry (staročeské *páry* z německého *Bahre*; latinsky *feretrum*), pohřební nosítka.

Zámek se stohektarovým anglickým parkem v obci Krásný Dvůr (okres Louny), místo konání výjezdního zasedání vlády České republiky.

Krásný Dvůr – zámecký park s altánem.

Zhmotněný surrealistický sen ministra a místopředsedy koaliční vlády v noci před hlasováním o vládní reformě „zvýšení věku odchodu do důchodu“. Hlasování proběhlo 8. listopadu 2024 ve výroční den památné Bitvy na Bílé hoře (německy Schlacht am Weißen Berg) 8. listopadu 1620, kdy se střetly česká stavovská armáda a dvě koaliční armády katolické, armáda císaře Svaté říše římské Ferdinanda II. Štýrského a armáda německé Katolické ligy. Stejně jako tehdy drtivě zvítězila koalice (dokonce čtyřnásobná). Sen se tak naplnil; zbývá doplnit: ministrova snová představa uvažovala potenciálního důchodce, který se ocitne na márách těsně před dovršením sedmašedesáti let. Tento sen byl zřejmě podnícen zážitkem z výjezdního zasedání české vlády na zámku v Krásném Dvoře na okrese Louny. Ovíněný a zároveň ochmelený koaliční ministr a rovněž místopředseda vlády se o půlnoci vydal po stopách mecenáše a sběratele umění a rytíře Řádu Zlatého rouna hraběte Jana Rudolfa Černína z Chudenic do přilehlého anglického parku, aby polapil druhý dech, a když znaven přemírou pohybu měl už málem na kahánku, zahleděl se do altánku, spatřil scenérii zachycenou na fotografii, která mu připomněla Lautréamontovou surrealistickou vizi setkání deštníku a šicího stroje na operačním stole.

Útěcha ze zdravého rozumu

Neprojevuj paniku
ani v případě zániku,
při uložení do hrobu,
je v tobě dost živých mikrobů.
I jim však končí všechna legrace
v případě zpopelnění čili kremace.

~E~ pi log~

EPILOG
aneb XII zastavení mezi narozením a smrtí

I. ZAČÍLO SE VOD HADAMA

Začílo se vod Hadama

Velký stvořitelský čin připadl na šestý den,
když Hospodin stvořil Adama.
Že k trápení na zemi byl člověk při zrození odsouzen,
nikoli až hříchem s Evou za asistence hada,
to Blake napovídá symbolickým obrazem.

Rázovití Chodové vědí, jak se to s hadem vlastně má,
a tak si Adama po svém překřtili – na Hadama.

William Blake, *A Hospodin stvořil Adama*, 1795,
43 × 53,5 cm, lept kolorovaný akvarelem,
Tate Gallery, Londýn, Anglie.

Žebro Adamovo

Adamovo žebro prý Evě obětováno,
tak přesně to bylo v bibli popsáno.
Vrtá mi však hlavou nebeský ten kiks –
že muž má téměř vždy o pár žeber víc…

Michal Halva, *Žebro Adamovo aneb pravda o venuši z Předmostí*, 2021, kombinovaná technika, sololit, autorský rám, 50 × 76 cm.

Malíř se inspiroval rytinou ženy v mamutím klu (mladý paleolit, kolem roku 30 000 př. n. l., výška rytiny 10,2 cm, Předmostí u Přerova). Rytina ženské postavy je stylizována převážně geometrickými obrazci (tento způsob ztvárnění ženské postavy jako by předznamenává některé proudy moderního umění 20. a 21. století) – trojúhelník vyjadřuje hlavu, ovoidy nebo kružnice ostatní části těla. Celý předmět, který je vrcholkem mamutího klu, bývá interpretován i jako mužský falus. Z tohoto hlediska by mohl být metaforou vyjadřující sexuální polaritu ženského a mužského principu jako zdroje vzniku a uchování života.

Výklad umělcův: „Editor JM uvádí pouze polovinu inspirace, byť se jedná o lepší polovinu lidstva/lidství. Tou druhou je líčení zaznamenané v knize *Genesis* (Gn 2, 4a–25), takže mohli být zobrazeni oba aktéři ‚stvoření': Adam, vyčerpán a odpočívající po náročné operaci, kdy mu bylo Hospodinem chirurgicky vyňato žebro (viz zřetelnou jizvu na pravém Adamově boku a obraz samotného žebra, na které si Bůh ‚naskicoval' objekt, který se chystá vyřezat). Souvislost Hospodina s paleolitickým artefaktem ukazuje, že svět a člověk byli stvořeni mnohem dříve, než se traduje – o takřka pětadvacet tisíc let!"

Blake, William (28. 11. 1757, Londýn, Anglie – 12. 8. 1827, Londýn, Anglie), anglický malíř, grafik, básník; přední tvůrce a představitel romantismu. V Blakeově díle se organicky prolnula tvorba básníka, mystika a vizionáře s tvorbou malíře, kreslíře a grafika.

člověk, *Homo sapiens sapiens* (současný [recentní], respektive anatomicky moderní člověk), z hlediska biologické antropologie (přírodopisu člověka) je přirozeně zařazen v zoologickém systému jako živočich. „Recentní" možno chápat jako současný – buď v užším slova smyslu jako populace lidí žijících v současnosti, tj. v současné době existující, dosud žijící živočišný druh, nynější, moderní, nový, – ale i v širším slova smyslu jako nedávný, patřící do geologické přítomnosti, tj. do holocénu, který začal před zhruba 10 000 lety.

Halva, Michal (20. 4. 1964, Brno), český malíř, grafik a ilustrátor. Halvovy obrazy jsou prostoupeny stylizovanými figurami, šiframi a archetypálními symboly. Jeho dílo je zastoupeno v našich a zahraničních galeriích a sbírkách.

chodské nářečí, dodnes živý dialekt užívaný na území Chodska; vyznačuje se specifickou intonací a slovní zásobou, přezdívá se mu „bulačina", což je odvozeno od tvarů minulého času slovesa *být – bul, bula, bulo, buli*. Chodské nářečí našlo odezvu v literatuře, především v díle Jindřicha Šimona Baara (1869–1925).

stvoření, výklad o původu světa (kosmogonie) a vzniku života, který je součástí základních mýtů a legend všech kultur. V *bibli* není kosmogonie doplněna teogonií (původ bohů), protože Bůh je věčný, je stvořitel, a ne stvořený. V *Genesis* jsou dvě vyprávění o stvoření světa a člověka, která se místy od sebe podstatně liší. První příběh (Gn 1–2, 4a) popisuje stvoření, jež se odehrálo v šesti dnech: stvoření světla a dne, oddělení vodstva a země, stvoření rostlinstva, stvoření hvězd a velkých světel a stvoření živočichů, muže a ženy k obrazu Božímu. Druhý příběh (Gn 2, 4a–25) popisuje stvoření člověka Bohem z prachu země a stvoření ženy z mužova žebra (Adam, Eva, Eden, ráj) a Boží pověření, jímž dává člověku vládu nad zemí a ostatním stvořeným tvorstvem i Boží vizi o světě naplněném životem: „A Bůh jim požehnal a řekl jim: Ploďte a množte se …"

II. POČETÍ V DVOJÍM POJETÍ

Neposkvrněné početí

Charles Bonnet, jeden z tvůrců preformismu,
měl by být prohlášen patronem feminismu.

Jako biolog a filozof měl totiž pod čepicí,
ve vkusu jasné vytyčil si meze,
a když mu za ženu nutili jistou slepici,
vymyslel teorii partenogeneze:
Bez tatínka, bez spermie
rodí se mšicím potomci o překot,
třeba i ženám se bez sexu líp žije.

Později odhlédl od hmyzu Charles Bonnet:
Je to za jedny peníze, muž a žena spějí k remíze:
C'est bonnet blanc et blanc bonnet.

Středověký anonym, *Neposkvrněné početí,* kolem poloviny 15. století, iluminace v díle francouzského historika Jeana Mansela (kolem 1400–kolem 1473), *Vie de Nostre Seigneur Jésus Christ* (Život našeho Pána Ježíše Krista), tempera, pergamen, 11,1 × 15,8 cm, Bibliothèque Nationale de France, Paříž, Francie.

Oplodnění

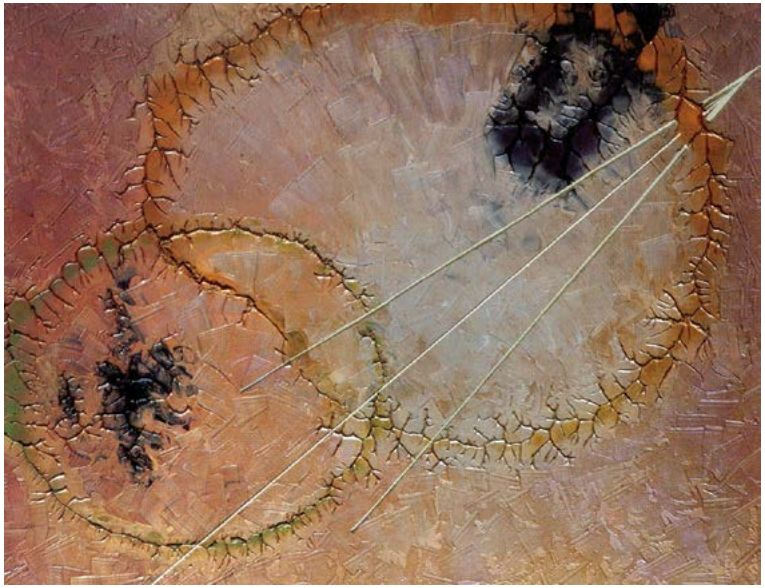
Neposkvrněné početí

Když dojde k setkání spermie a vajíčka,
zpečetí se tím početí…
Dvě pohlavní buňky vytvoří nového človíčka.

---

bonnet (z francouzštiny, výslovnost: bone), čepec (i zoologicky), čepice.

Bonnet, Charles (13. 3. 1720, Ženeva, Švýcarsko – 20. 5. 1793, Ženeva, Švýcarsko), švýcarský botanik, zoolog a filozof; objevitel partenogeneze u mšic. Teorii preformismu dovedl ke krajnosti založené na absurdní krabičkové teorii (německy *Einschachtelungstheorie*, francouzsky *emboîtement*), jejíž podstatou bylo tvrzení, že každý ženský organismus má ve svém ovariu (vaječníku) zárodky všech svých budoucích potomků. Konec lidstva prý nastane, až se tato zásoba vyčerpá. Základem těchto Bonnetových teorií byla právě pozorování

Vojtěch Preissig, *Oplodnění*, 1936–1938, kombinovaná olejová technika, masonit, 49 × 61 cm, soukromá sbírka.

Tato kompozice, podobně jako další Preissigovy abstraktní obrazy, nabízejí kosmogonický a mystický vhled do podstaty člověka, přírody a nadsmyslově duchovních světů, líčení vzniku či zrození světa a původu všech věcí, zejména z prazárodečného chaosu.

partenogeneze u mšic. V určitých směrech si však asi uvědomoval absurdnost této představy, což vyjádřil především tvrzením, že spíše než hmotnou mají tyto zárodky podstatu duchovní.

c'est bonnet blanc et blanc bonnet (z francouzštiny), to je pěšky jako za vozem.

oplodnění (oplození, koncepce, početí, fertilizace), proces, k němuž dochází splynutím dvou pohlavních buněk – vajíčka (*ovum*) a spermie ve vejcovodu. Savčí vajíčko se uvolňuje do vejcovodu z vaječníku po ovulaci a pohyblivá spermie do něj proniká po pohlavním styku. Lidské vajíčko je schopno oplození zhruba do čtyřiadvaceti hodin po ovulaci, spermie si zachovává tuto schopnost v ženských pohlavních orgánech ca dva dny.

početí, fáze lidského těhotenství shodující se časově s okamžikem oplodnění vajíčka spermií.

partenogeneze (z řeckého *parthenos*, „panna" a *genesis*, „zrození"), způsob pohlavního rozmnožování, při němž se nový organismus vyvíjí z neoplozeného vajíčka (například u včel nebo u mšic); objevitelem partenogeneze u mšic je Charles Bonnet.

preformisté, přírodovědci v 17. a 18. století (Charles Bonnet, Albrecht von Haller, Nicolas de Malebranche, Marcello Malpighi, Jan Schwammerdam, Lazzaro Spallanzani, Antonio Vallisneri aj.), kteří byli přesvědčeni, že uvnitř zárodku jsou již obsaženy základy všech orgánů budoucího jedince a ontogenetický vývoj se uskutečňuje jen prostým růstem – zvětšováním velikosti. Podle toho, zda budoucí jedinec byl ukryt ve vajíčku či v později objevených spermiích, rozdělili se preformisté na dva tábory – *ovulisté* (například Marcello Malpighi) a *animalkulisté* (například Antoni van Leeuwenhoek). Oba směry našly své extrémní polohy. V případě ovulismu to byla tzv. krabičková teorie, vycházející z představy do sebe navzájem zasunutých zárodků; jejím hlavním představitelem byl Charles Bonnet. V případě animalkulistů to pak byla mikroskopická pozorování spermií, v jejichž hlavičce jejich pozorovatelé „viděli" miniaturního člověka s hlavou, nohama a rukama (*homunculus*).

Preissig, Vojtěch (31. 7. 1873, Světec – 11. 6. 1944, Dachau, Německo), český malíř, grafik, typograf, ilustrátor, designér a fotograf; zakladatelská osobnost moderní české grafiky, přední představitel secese a průkopník abstraktního umění.

Středověký anonym, novodobé pojmenování neznámého tvůrce, jehož dílo odráží dobu a kulturní prostředí evropského středověku.

III. MADONNA MIA!

Marie s dítětem

Ježíšek v Mariině náručí tváří se netečně, lze říci, že až nevděčně, neboť nejen jemu, ale i rudým andílkům to *ostentatio* vadí, když jeho sněhobílá panenská maminka chová se tak dvojsečně – honosně samu sebe jako kojnou pro všechny lidi předvádí.

Jean Fouquet, *Panna Maria s dítětem a anděly* (detail), ca 1452–1455, pravé křídlo z Melunského diptychu, olej, dubová deska, 91,8 × 83,3 cm, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, Antverpy, Belgie.

Krumlovská madona

Neposkvrněné početí

Mistr Krumlovské madony
doložil dogma o neposkvrněnosti Marie Panny.
V krásném slohu ji prohnul a šat bohatě nařasil,
aby rozkošné dívčí proporce
zůstaly porodem Ježíška nepoznamenány.

Fouquet, Jean (mezi 1415 a 1420, Tours, Francie – kolem 1480, Tours, Francie), francouzský malíř a miniaturista; jeden z nejvýznamnějších malířů francouzské rané renesance. Maloval hlavně portréty a miniatury a obrazy s náboženskými a historickými náměty.

krásný sloh, sloh českého gotického umění z doby kolem roku 1400 (sochařské nebo malířské zobrazení madon a také piet); tzv. měkký sloh (varianta internacionální gotiky) založen na spojení senzuální a spirituální (smyslové a duchovní) stránky života. Projevoval se v typu izolované, štíhlé, esovitě prohnuté postavy (většinou ženské) s kultivovaným výrazem v tváři a v působivém souladu křivek bohatě řaseného roucha; vrcholu dosáhl v dílně Petra Parléře (1322/1323–1399) a v následné době Václava IV. (1361–1419).

madona (z italského *madonna* z *ma donna*, „moje paní“), 1. (výtvarné umění) obraz nebo socha Panny Marie (matky Kristovy) s Kristem (matky s dítětem); 2. (expresivně) krásná a ctnostná žena.

Maria, Marie, Panna Marie, matka Ježíše Krista. Křesťané jí přiznali titul Bohorodička, respektive Matka boží, která počala svého syna působením Ducha svatého. Svým svobodným souhlasem s Božím rozhodnutím, aby se z ní narodil Spasitel, přispěla k spáse lidí. Doprovázela Ježíše i po dobu jeho veřejného působení až po ukřižování, byla přítomna při seslání Ducha svatého, jímž začíná život církve. Učení o jejím trvalém panenství je přijímáno katolickou církví, protestantské církve předpokládají panenství pouze pro narození Ježíšovo. Pravoslavní, staré východní církve a katolíci (a v menší míře i někteří další křesťané) ji ctí a pokládají za přímluvkyni u Boha. Římskokatolická dogmata o nanebevzetí a o neposkvrněném početí Marie protestantské církve odmítají.

Mistr Krumlovské madony (činný kolem 1390–po 1400), český (pravděpodobně) sochař; představitel gotické kultury a jeden z nejvýznamnějších tvůrců takzvaného krásného slohu v českém gotickém kamenosochařství.

ostentatio (z latiny), vystavování na odiv, ukazování, vychloubání.

Mistr Krumlovské madony, *Krumlovská madona*, kolem roku 1393, vápenec (původní polychromie se dochovala jen zčásti), výška 112 cm, Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

Elegantně prohnutá socha panenské Panny Marie chovající Ježíška, spíše než světici připomíná rafinovaným postojem modelku, která vykročí vstříc přehlídkovému molu…

IV. JARNÍ ROZEVLÁNÍ

Vítání jara

Komu se vítání jara letos zadá?
F. T. Šimon vybral dvě děvčata mladá!
V modravém vzduchu poletuje mládí skotačivé,
když Morana konečně ukázala rašícímu jaru záda.
Bezstarostně časem plýtvají nespoutané prostovlásky,
dokořán otvírají prostor pro jarní krásy uhrančivé,
pro toulky rozvlněné a čarokrásné mladé lásky.

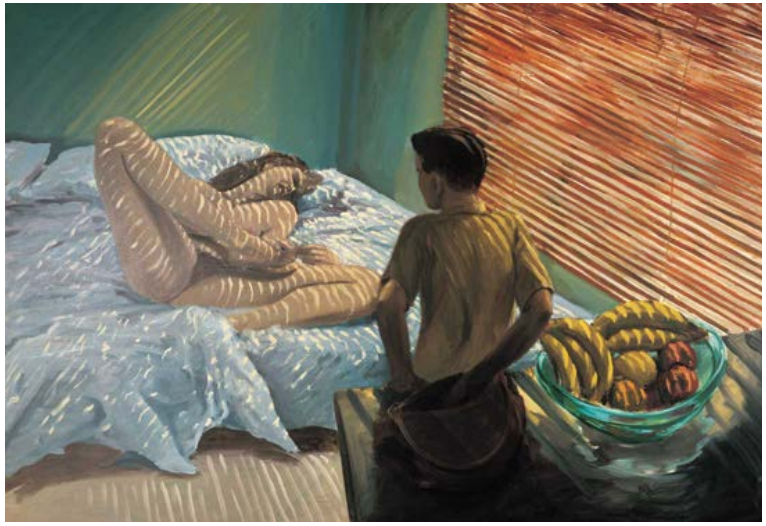
František Tavík Šimon, *Vítání jara,* kolem roku 1930,
olej, plátno, 100 × 130 cm.

Adolescence

V období adolescence
chlapce ještě nestraší impotence,
vždyť první sexuální „zkušenosti“
vznikají v blahém přesvědčení všemocnosti.

---

adolescence (z latinského *adolēscentia* od *adolēscere*, „dospívat“), věkové údobí od skončení puberty do úplné fyzické a psychické zralosti.
adolescent, dospívající chlapec nebo dívka.
bad boy, výraz „bad boy“ se v americké angličtině užívá ve významu „enfant terrible“ (z francouzštiny: „strašné dítě“), knižně pak ve významu „člověk nekonvenčního chování uvádějící do rozpaků své okolí“.
Fischl, Eric (9. 3. 1948, New York City, New York, USA), americký malíř, sochař, grafik a pedagog; představitel neoexpresionismu. Z malířského díla jsou oceňovány jeho obrazy zachycující tvářnost amerických předměstí, tedy témata, která byla předchozími generacemi opomíjena.

Eric Fischl, *Bad Boy,* 1981, olej, plátno, 170 × 240 cm.

Morana (kmotřička, smrtka, smrt), personifikace smrti, postava vystupující v legendách, písních a pohádkách. Smrt v tomto pojetí není beztvará a nekonečná, čímž do určité míry usnadňuje vyrovnání se s faktem lidské smrtelnosti. V pohádkách bývá mocná, hrozivá, neústupná a krutá, ale obvykle také spravedlivá a mnohdy ji lze obelstít,

oddálit její příchod nebo se s ní spřátelit. V našem kulturním okruhu souvisí vynášení smrtky (morany) – obchůzkový rituál spjatý s vegetačním cyklem roku. Morana symbolizuje smrt a zimu, její vynášení připadá na Smrtnou neděli (dva týdny před Božím hodem velikonočním). V původním významu je vynesení smrtky a přinesení léta (májíčku), zdobeného mladého stromku, zelených ratolestí nebo figuríny dítěte-léta) slavnostním zahájením nového cyklu přírodního roku.

Šimon, Tavík František (narozený jako František Šimon, 13. 5. 1877, Železnice – 19. 12. 1942, Praha), český malíř, grafik a pedagog; profesor na Akademii výtvarných umění v Praze. Vynikl zejména jako mistr leptu a mezzotinty. Jeho dílo, ovlivněné neoimpresionismem a japonskými grafickými technikami, tvoří z velké části pohledy na Prahu, Paříž a New York.

V. POEZII OTEVŘENO DOKOŘÁN

Intimní nálada

Vůně „květů intimních nálad“ stoupá vzhůru…
Alkáios lká, ale kdo ví? Vzývá lásku, víno či ideály nesmluvné?
Sapfó zasněně a zároveň lačně naslouchá.
Netřeba slov, i bez nich vyzradí kulisy výmluvné,
jak nakažlivé jsou tóny starořecké poezie tklivé.

Lawrence Alma-Tadema, *Sapfó a Alkáios,* 1881,
olej, dřevěná deska, 104,1 × 154,9 cm, Walters Art Museum, Baltimore, Maryland, USA. Alkáios se snaží zaujmout a okouzlit Sapfu něžně niternými verši, hrou na kitharu a mužností. Sapfó soustředěně naslouchá, Alkáiovo podání ocení, ale jeho milostné touhy oslyší.

Bílý kůň

To tvého bílého koně, Jane Preislere,
slyšel Jiří Wolker na stráni ržát.
To o něm básnil:
Tiše jej pohladím laskavou dlaní.
Řeknu mu: „Koníčku bílý,
vidíš, že přišel jsem. Neměl jsem stání,
jakmile louky se orosily.“

Alkáios (-ia) z Mytilény na Lesbu (narozen kolem roku 630/620 př. n. l.), řecký lyrický básník. Nejvíce byly oceňovány jeho skladby politické s výzvami k obraně vlasti a vzdoru proti tyranům. Ceněna byla i četná *skolia*, písně zpívané při hostině a oslavující víno.

Alma-Tadema, Lawrence (8. 1. 1836, Dronrijp, Nizozemsko – 25. 6. 1912, Wiesbaden Německo), nizozemský malíř; představitel klasicismu. Byl velkým znalcem archeologie, egyptologie a antické historie, o čemž svědčí i velká řada jeho obrazů.

Bílý kůň, báseň z juvenilií Jiřího Wolkra; jako mladičký básník nové nastupující generace byl ovlivněn hnutím poválečného vitalismu, literárního směru vyjadřujícího opojení smyslů, prosté radosti ze života jako základní hodnoty.

Květy intimních nálad (1891), lyrická sbírka Antonína Sovy (1864–1928); zachycuje niterné prožitky s jemností básnického impresionismu.

oslyšet, nedbat něčího přání, ignorovat, odmítnout.

Preisler, Jan (17. 2. 1872, Popovice u Berouna – 27. 4. 1918, Praha), český malíř, grafik a ilustrátor; jeden z nejvýznamnějších zakladatelů českého moderního umění. Obohatil monumentálně dekorativní tvorbu (Palackého salon v Obecním domě v Praze; mozaiky pro Zemskou banku v Praze, nástěnné obrazy divadla v Prostějově aj.) a významně ovlivnil i vývoj knižní a časopisecké grafiky a ilustrace.

Sapfó (-fy) (kolem roku 630 př. n. l. až začátek 6. století př. n. l.), řecká básnířka; hlavní představitelka řecké lyrické poezie. V Mytiléně na ostrově Lesbu založila *Múseion*, výchovné zařízení a společenství, kde se pěstoval kult Afrodíty a Múz. Dívkám aristokratického původu poskytovala tato škola múzické vzdělání (hudba, tanec, zpěv, poezie). V moderní době převládl názor, že Sapfó byla ženou lesbické, popřípadě bisexuální orientace, avšak neexistují dobové doklady ani tomu neodpovídá charakter její poezie.

Jan Preisler, *Kompozice s bílým koněm*, 1905–1906,
olej, lepenka, 40 × 44,5, Oblastní galerie v Jihlavě.

Scéna je založena na motivech a symbolech jiných Preislerových děl, které autor propojil do nové kompozice: mladík opřený o bělouše pochází z *Černého jezera – Melancholie*, skupina dívek okolo něj je ze *Svádění (Pokušení)*, milenecká dvojice je z obrazu *Milenci*, dívky u Černého jezera, na louce tančící a odpočívající ženy a jezdci na bílých koních se jako symboly také objevují na jiných Preislerových obrazech.

VI. NENÍ SVATBA JAKO SVATBA

Aldobrandinská svatba

Nevěsta v duchu druhého pompejského stylu chová o manželství iluze,
Venuše a zejména bůh Hymén vědí, že přijde o hymen…
Nečeká ji nádherná láska, jakou si vysnila, nýbrž hluboká deziluze.

Římský anonym, *Aldobrandinská svatba*, kolem 20 př. n. l.,
nástěnná freska, výška 92 cm, délka celého výjevu 205 cm, naleziště: římská villa v zahradách Aldobrandini, Řím, Itálie, uloženo: Musei Vaticani (Biblioteca Vaticana), Řím, Itálie.

Freska druhého pompejského slohu představuje tradiční výjev z novomanželské ložnice. Na kraji lůžka připravuje Venuše zahalenou vážnou nevěstu na její novou roli, mužská postava s věncem na hlavě sedící na zemi vedle lůžka je bůh sňatku Hymenaios.

Neobvyklá svatební scéna

Když žení se 4. Aligátor
a za ženu bere si 13. Opeřeného hada,
jak budou vypadat malí Mixtékové,
to i renomovaný genetik jen těžko hádá…

---

hymen (z latiny), panenská blána; u panny překrývá vchod poševní *(ostium vaginae)* a neúplně jej uzavírá. Po porodu pak z hymenu zbydou jen drobné hrbolkovité vyvýšeniny po obvodu *ostium vaginae*.

Hymenaios (též Hymén), podle řecké pověsti buď syn boha Apollóna a Músy Terpsichory, nebo Kalliopy; podle jiného podání syn Dionýsův a Afrodítin; bůh sňatku.

kodex (z latinského *cōdex*, „kmen, špalíček; dřevěné desky na psaní, tabulky, kniha, spis; seznam"), v amerikanistice běžné konvenční označení piktografických rukopisů, jež vytvářeli Aztékové a Mixtékové, nebo hieroglyfických rukopisů, jež vytvářeli Mayové. Jednotlivé listy se lepily k sobě ve formě leporela. Ve zhotovování kodexů vynikali zvláště Mixtékové, od nichž toto umění přejali Aztékové. Jako celek přinášejí mezoamerické kodexy množství informací, údajů o bozích a rituálech, mytologii a historii, flóře a fauně, a dokonce i o obchodu a poplatcích. Většina z nich se však nedochovala (velká část byla zničena za conquisty).

Mixtékové, indiánské etnikum na území dnešního státu Oaxaca v Mexiku. Kolem roku 700 obsadili oblast Puebla, v 10. století vytlačili Zapotéky z oblasti Oaxaca a Guerrero a sváděli s nimi boje o území až do 15. století. Podřídili se nadvládě Aztéků a s nimi dlouho vzdorovali španělským dobyvatelům. Jako pokračovatelé kultury Toltéků vytvořili tzv. mixtécko-pueblanskou kulturu, která se stala součástí mezoamerických vysokých kultur předkolumbovského období. Současní Mixtékové žijí ve středním Mexiku (asi 250 000 osob, odhad z roku 2000) ve státech Oaxaca, Puebla a Guerrero.

pompejské styly, klasifikace a chronologie římského nástěnného malířství; označena podle Pompejí, lokality s největším počtem dochovaných maleb.

Mixtécký anonym, *Svatební scéna*, ca 1500,
mixtécká kultura, malba na jelení kůži, *Codex Bodley*, str. 21, výška 28 cm, naleziště: Oaxaca, Mexiko, Bodleian Library, University of Oxford, Oxford, Velká Británie. Výjev zachycuje svatbu vladaře jménem „4. Aligátor", jednoho z nejslavnějších panovníků mixtécké dynastie Tilantongo s princeznou zvanou „13. had, Opeřený had".

VII. RODINA

Augustova gema

Bělostná svítivá scéna císaři Augustovi byla vyhrazena.
Poctám a komplimentům se sám vládce nebrání,
rozjasněné pochlebující zrcadlo však záhy zmatní,
nevydrží ten nápor do konce hrdinových dní.
Také jeho reforma k upevnění manželství a rodiny byla zmatněna
a nakonec hédonismem ovládanou římskou společností
docela zmarněna.

Dioskúridés, *Augustova gema (Gemma Augustea)*,
kolem roku 10, vrstevnatý sardonyx, 19 × 23 cm,
Kunsthistorisches Museum, Vídeň Rakousko.

Rodina

Že je rodina základem státu, to se už od Konfucia traduje,
dnes ovšem kdejaký mamánek se rodičovské povinnosti zbavuje.
Dříve tvořila rodina skutečně stabilní zázemí pro všechny její členy,
sex byl přirozenou součástí, o děti se starali rovným dílem muži i ženy.

Augustus, Octavianus A. (23. 9. 63 př. n. l., Řím, Itálie – 19. 8. 14 n. l., Nola u Neapole, Itálie), první římský císař, vládl od roku 27 př. n. l. Upevnil mír a prosperitu římské říše, pozornost věnoval literatuře a umění, které se staly důležitým a velmi účinným nástrojem jeho politické propagandy. Výtvarné umění Augustovy doby navázalo na vzor řecké klasiky 5. století př. n. l. Uvolnění mravů za pozdní republiky a císařství vyvolalo krizi rodiny a následně i výrazný pokles porodnosti a počtu římských občanů. Augustus tuto situaci řešil sérií zákonů, které měly upevnit rodinu, zvýšit populaci, zejména u příslušníků staré římské aristokracie, senátorů a jezdců, a zamezit cizoložství a nevěře. Občanskou morálku povýšil na věc veřejného zájmu a za cizoložství stanovil přísné tresty. Augustovy reformy vyvolávaly odpor římské společnosti a později musely být zmírněny.

Dioskúridés (2. polovina 1. století př. n. l. – 1. polovina 1. století n. l.), řecký glyptik; jeden z nejslavnějších starověkých řezbářů gem. Působil v době Augustově, rozšířil umění glyptiky v římské říši. V Augustově gemě Dioskúridés skvěle využil tmavé a bělavé vrstvy sardonyxu: z temného pozadí vystupuje jemně a plasticky propracovaná kamej s bohatě prokomponovaným množstvím postav, bělostně zářivých. Augustova gema patří k nejkrásnějším artefaktům tohoto druhu ve světovém umění.

gema (z latinského *gemma*, „drahokam, skvost; poupě, pupen“), drahý kámen (popřípadě i sklo) umělecky rytý buď do hloubky (intaglie), nebo s vypouklou řezbou (kamej). Užívá se jako šperk i jako pečetidlo; proslulé jsou antické gemy.

Gutfreund, Otto (3. 8. 1889, Dvůr Králové – 2. 6. 1927, Praha), český sochař a teoretik výtvarného umění; představitel kubismu světového významu a jeden z nejvýznamnějších zakladatelů českého moderního sochařství. Jeho životní prožitky z první světové války zapůsobily tak, že po návratu do vlasti avantgardní zaměření opustil. Jeho tvůrčí snažení ve 20. letech dostalo novou stylovou podobu označovanou jako sociální civilismus (*Rodina*, 1925, *Sedící*, 1927 aj.). Vytvořil též několik monumentálních realizací (například *Pomník Babičky* v Ratibořicích).

Otto Gutfreund, *Rodina*, 1925, bronz, 68 × 135 × 110 cm.
V plastice *Rodina* zachytil Gutfreund intimní chvíli v životě prosté, zřejmě proletářské rodiny. Dílo, reprezentující český výtvarný civilismus, vyzařuje klid, pohodu a pocit bezpečí. Statné, poloobnažené tělo kojící matky vyvolává erotické asociace.

VIII. ROZVOLNĚNÍ

Novinky z postele

Jak si kdo ustele, tak si lehne.
Sotva si lehne, sen se zvedne.
Neklidně spí, kdo parohy nosí,
okrasa neumí rotovat do osy.
Když někomu v kotrbě fučí,
z novin se novým kouskům nenaučí.

Pro další příměry a přísloví
sáhni do Moudrosti starých Čechů
či jiného Mudrosloví, snad tě osloví.

Lech Bator, *Bed News (Novinky z postele)*, 2010, olej, plátno, 100 × 150 cm, soukromá sbírka.

Bejvalka v dohledu

Nepanikařte, pokud se bejvalka objeví v dohledu,
s klidem Angličana zmizte z jejího pohledu…

Jak se má chovat žena, spatří-li „bejvalýho“?
Má-li v kabelce zbraň, tasí a – zastřelí ho!

---

bejvalka (hovorově), bývalá manželka nebo milenka (exmanželka, exmilenka). Označení existuje zatím jen pro ženský rod; „bejvalík“ pro mužský rod není doložený.

Bator, Lech (*1986), polský malíř a grafik. Inspiroval se metodami a projevy graffiti, komiksu a popkultury a vytvořil si osobitý styl. Tematicky je zaměřen zejména na satirické glosování nešvarů moderní společnosti a jejich projevů.
Moudrost starých Čechů, za zrcadlo vystavená potomkům, sbírka pořekadel a přísloví, kterou sestavil Jan Amos Komenský. Vznikla ve 20. letech 17. století a obsahuje kolem 2 000 přísloví, jež jsou rozdělena do okruhů věci přirozené, řemeslnické, příhody, fabule, různé.
Mudrosloví národu slovanského ve příslovích (1851) od Františka Ladislava Čelakovského (1799–1852).
Strýčková, Jiřina (8. 12. 1946, Brno), česká textilní výtvarnice, malířka, pedagožka. V rámci volné tvorby v sedmdesátých a osmdesátých letech tkala rozměrné autorské gobelíny, poté navrhovala oděvní modely z ručně tkaných látek. Celoživotně se věnuje figurální kresbě, která je charakteristická minimalismem a laskavou nadsázkou.

Jiřina Strýčková, *Bejvalka v dohledu*, 2021, tužka, papír, 29 × 21 cm.

IX. OSAMĚNÍ

Dofaunováno

Faunovu velmi pozdnímu odpoledni,
pokud můžeš, obloukem se vyhni,
raději si po obědě ještě zdřímni.

Ani Panova flétna nebo saturace kyslíkem totiž nezabrání,
ba ani rozšafná bohyně Fauna trapnosti té chvíle neuchrání.
Když onen „nástroj“ stárnoucímu Faunovi[2] už „nezvučí“,
marně se jej pokouší vzkřísit třeba i v lolitčině náruči.

„Nedělej to, vystavíš se jen posměškům a pohrdání,“
věděl už vezír Ptahhotep, leč seladon o tom nemá zdání.

Jiří Neuwirt, *Faun*, 2021, perokresba, papír, 22 × 20 cm.

Konec sezony

Pusto a ticho, den pohasíná,
jen podvečerní slunce ještě zachytí údiv mládí,
jenž ulpěl v nejtajnějších vzpomínkách
na velkolepou sezonu.

Nic se nevrátí do starých kolejí,
buďme však rádi,
že máme milníky vyryté, ukryté ve skulinkách
pro asketickou sezonu.

Faun, Faunus, 1. v římské mytologii bůh ochraňující polnosti a chov dobytka. Faunus byl uctíván jako nositel vzdělanosti a ušlechtilejších mravů, kterým naučil obyvatele Latia; 2. přeneseně se označením Faun míní člověk, který s nadhledem proplouvá životem a užívá si jeho radostí, zejména erotických, aniž by se sám citově příliš angažoval nebo namáhal.
Fauna, blahověstná bohyně plodnosti, sestra Faunova.
Chase, William Merritt (1. 11. 1849, Niniveh, Indiana, USA – 25. 10. 1916, New York, USA), americký malíř a pedagog; významný představitel amerického impresionismu. Ve své tvorbě vynikl technikou volné práce se štětcem a užitím pastelových barev; zasloužil se o rozvoj amerického impresionismu.

William Merritt Chase, *Konec sezony,* 1884,
olej, plátno, 34,92 × 45,09 cm, Mount Holyoke College Art Museum, South Hadley, Massachusetts, USA.

imprese (z latinského *impressiō*, vjem, vnímání, dojem; vtisknutí, vtlačení; vpád), 1. (knižně) silný dojem, vjem; ve filozofii Davida Huma (1711–1776) pramen všeho poznání; 2. (literatura, výtvarné umění) nálada, náladový obrázek; 3. (medicína) otisk, vmáčknutí, vpáčení kosti.
Neuwirt, Jiří (27. 2. 1948, Ostrava – 10. 1. 2024, Ostrava), český grafik, malíř, ilustrátor, pedagog. Jeho zájem se zaměřoval na grafiku (užitou i volnou). Aktivní zájem o literaturu ho přivedl k ilustracím a úpravám knih, souběžně rozvíjel i tvorbu ex libris.
Ptahhotep, egyptský vezír za panovníka 5. dynastie Dždedkarea Isesiho (24. století př. n. l.). Autor nejstaršího dochovaného etického naučení (egyptsky *sbajet*) o chování člověka, jednoho z nejvýznamnějších literárních děl starého Egypta. Jeho jméno znamená „(Bůh) Ptah je spokojen“.

X. ZDEPTANÉ TĚLO, ZDEPTANÉ SRDCE

Na konečné

Teskné stárnutí. Srdce rozpadlé se sotva zachvěje,
čas tyranský ho k strašlivé nehybnosti odsoudil.
Nekonečné je vyhlížení na konečné,
kdy nezbývá už ani kapička naděje.

Oswaldo Guayasamín, *Čekání (La espera),* bez data,
kuličkové pero, papír, 31 × 20 cm.

Zúčtování

Rozhodli se smíchat život s jedem,
a když za nimi přichází zelený host,
stmívá se smutkem za pohledem,
leskne se v něm jen osamělost.
Pro zbytek sil absint jim účet dávno vystavil.

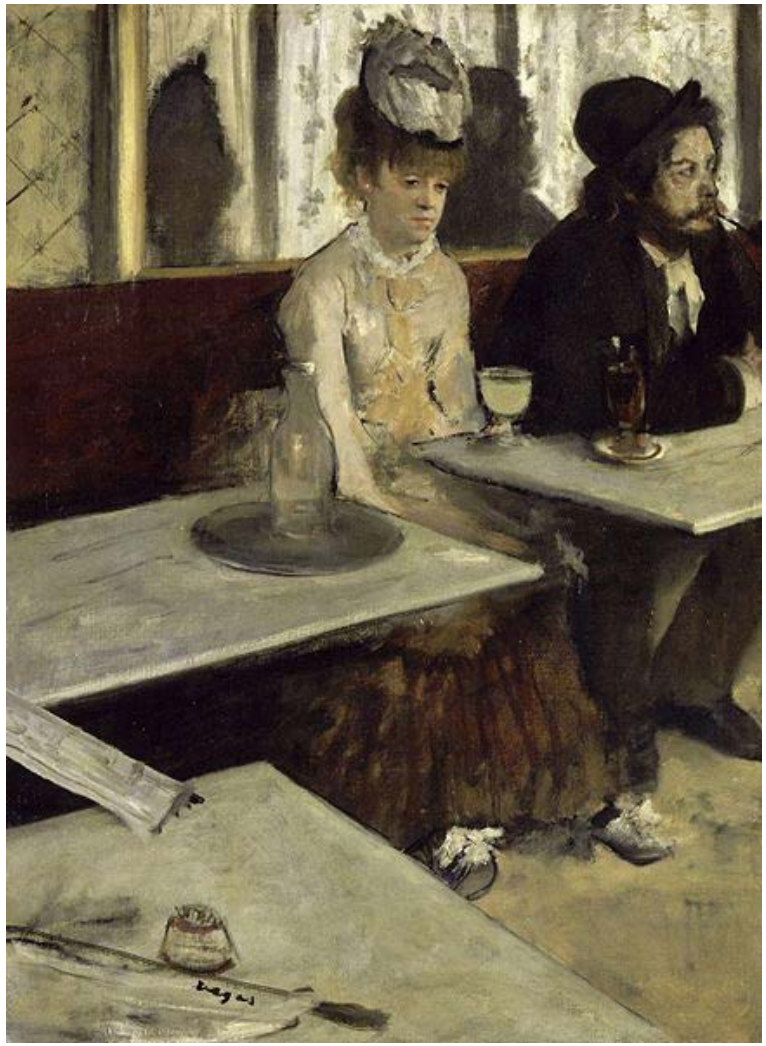
absint (z francouzského *absinthe*, „pelyněk; absint“), hořký aromatický destilát s mírně narkotickými a snad i afrodiziakálními účinky; připravuje se z extraktu pelyňku *(Artemisia absinthium)*. Obsahuje seskviterpenoidní hořčiny absinthin a anabsinthin a thujonové silice, které mohou být ve vyšších dávkách toxické. Ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století byl absint velmi oblíbený ve Francii, delší požívání však vedlo k závislosti a ničilo zdraví. U tehdejší generace „Prokletých básníků“ *(Les poètes maudits)* vyvolával halucinace, které podněcovaly jejich tvorbu, ale po delším užívání vedly k otravě a vážným nervovým poruchám.

Degas, Edgar (19. 7. 1834, Paříž, Francie – 27. 9. 1917, Paříž, Francie), francouzský malíř, grafik, sochař, básník; přední tvůrce na pomezí realismu a impresionismu. Degas vnesl moderní život do výtvarného umění. Byl nazýván „malířem tanečnic“, baletky, které často maloval, byly pro něj především významnou záminkou k zachycení pohybu, prchavých gest a postojů. Akty, pro něž umělec hojně užíval techniky pastelu, jsou cudné a diskrétní, i když předvádějí ženy v jejich hlubokém soukromí. Degasem zavedené „pohledy klíčovou dírkou“, které dnes považujeme za naprosto nevinné, byly ve své době vykládány jako obscénní, nechutný voyeurismus.

Guayasamín, Oswaldo (6. 7. 1919, Quito, Ekvádor – 10. 3. 1999, Baltimore, Maryland, USA), ekvádorský malíř a sochař; jeden z nejznámějších latinskoamerických umělců 20. století. Pocházel z indiánské populace Kečuů, hlavních tvůrců slavné incké civilizace, z jejíhož kulturního odkazu čerpal.

srdce, 1. svalový orgán zajišťující oběh krve; 2. (přeneseně) cit, duše, symbol lásky; 3. součást zvonu k jeho rozezvučení; 4. symbol srdce s příznačným tvarem.

život, 1. celek existence živočicha nebo člověka od narození do smrti; zrození a smrt jsou dvě stránky života vycházející z biologické danosti rozmanitě kulturně a společensky měněné v průběhu dějin; 2. (biologie) označení toho, čím se vyznačují živé systémy či organismy: charakteristický tvar, látková výměna s okolím, schopnost rozmnožování, jistá míra citlivosti a vnímavosti a schopnost vývoje. Obecně se život vyznačuje postupným budováním těla a dospíváním každého jedince (ontogeneze), lokálním snížením entropie na úkor okolí a pozvolným zvyšováním složitosti organismů v průběhu evoluce (fylogeneze).

Edgar Degas, *Absint*, 1873,
olej, plátno, 92 × 68,5 cm, Musée d’Orsay, Paříž, Francie.

XI. NA DOHLED

Žena a Smrt

Dívka se kochá svou mladou krásou,
v čase, kdy je daleko do malin,
a nevnímá ten zlověstný stín,
co po přesýpacích hodinách pomrkává.
Nikdo z nás nezná svůj čas,
tím méně žena,
kterou smrt nenápadně omotává,
aby ji odvedla včas.

Hans Baldung Grien, *Tři věky ženy a smrt*, 1510,
olej, lipové dřevo, 48 × 32,5 cm, Kunsthistorisches Museum,
Vídeň, Rakousko.

Agonie

Už ne mladý rozjímá na loži o svém životě,
nikoli v duchu psychiatra Junga,
nýbrž básníka Edwarda Younga.

Co se mu v agonii honí hlavou?
Jaké myšlenky mu v ní plavou?

Úporná žízeň polomrtvého po životě,
nebo jásavé vivace, že dá brzy vale
klopotnému potácení a vezdejší psotě?

---

agonie (z řeckého *agōníā*, „úzkost, zápasení“), stav před smrtí vyznačující se postupnou ztrátou vědomí a poklesem životních funkcí.
Baldung, Hans, zvaný Grien (1484 nebo 1485, Gmünd, Německo – září 1545, Štrasburk, Alsasko), německý malíř a grafik; jeden z předních představitelů rané německé renesance. Baldung vytvořil v malbě i grafice (portréty, církevní, mytologické i profánní náměty, alegorie) dílo plné vnitřního napětí a protikladů a připravil německé malířství na manýrismus 16. století.

Egon Schiele, *Agonie*, 1912,
olej, plátno, 70 × 80 cm, Neue Pinakothek, Mnichov, Německo.

Jung, Carl Gustav (26. 7. 1875, Kesswil, Švýcarsko – 6. 6. 1961, Küsnacht, Švýcarsko), švýcarský psychiatr, psycholog, filozof a kulturolog. Byl ovlivněn psychoanalýzou Sigmunda Freuda, avšak odmítl jeho hypotézu sexuální determinace libida. Rovněž, na rozdíl od Freuda, se soustřeďoval nikoli na pudovou stránku a determinaci v dětství, nýbrž na rozmanitost duševního života a vývoj v dospělosti.
Schiele, Egon (12. 6. 1890, Tulln an der Donau, Rakousko – 31. 10. 1918, Vídeň, Rakousko), rakouský malíř a grafik; významný představitel expresionismu a evropské avantgardy. Schiele věnoval pozornost tvorbě aktů, vyobrazení mileneckých dvojic, koitu a sexuálně vyhroceným a pudovým projevům. Jeho tvorba představuje originální syntézu secesní stylizace, expresivní nadsázky a naturalistické obnaženosti lidského těla.
Young, Edward (3. 7. 1683, Upham, Anglie – 5. 4. 1765, Welwyn, Anglie), anglický sentimentalistický básník světového věhlasu, předchůdce surrealismu.
Žízeň po životě, český název životopisného románu *Lust for Life* (1934) amerického spisovatele Irvinga Stonea (1903–1989) o nizozemském malíři Vincentu van Goghovi (1853–1890).

Jiří Eliška, *Egon Schiele*, 2016, kresba, akryl, 60 × 50 cm.

XII. IMORTALIZACE?

Znesmrtelnění

Tam, kde si plastická chirurgie a kosmetika neví rady
a kde nefunguje ani mlýn na staré báby,
doporučuje Alois Mikulka Macropulos drink.
Nesmrtelnost negarantuje, dodává však životu břink.
Života, kterého bychom si asi nevážili,
kdyby nám ho (bohové?) smrtí neničili.

Možná že jedině pravé umění
zaslouží si znesmrtelnění.

---

břink (citoslovce), náhlý, pronikavý ostře zvonivý zvuk; (v úslovích) dodat něčemu říz, spád.
Emílie Marty, jedna z hlavních postav divadelní hry *Věc Makropolus* (premiéra 1922) Karla Čapka (1890–1938); drama se zabývá otázkou nesmrtelnosti a práva člověka prodlužovat si uměle život.
imortalizace (z latinského *immortālitās*, „nesmrtelnost“), (knižně) znesmrtelnění, zvěčnění.

Jiří Eliška, *Soňa Č. v roli Emílie Marty*, 2021, kresba, Ps, 21 × 30 cm.

Mikulka, Alois (13. 8. 1933, Brno – 27. 6. 2024), český malíř, sochař, ilustrátor a spisovatel. Mikulkova tvorba malířská, grafická, sochařská i literární je osobitá… Formálně se pohybuje mezi dětským, naivním a lidovým výtvarným výrazem, originálně umocněným poetickou imaginací a svérázným humorem. Námětově těží zejména ze starověkých i novodobých mýtů, bible, dějinných událostí, westernu i současného života a science fiction. Vyznačuje se srozumitelností a technickou dokonalostí, je plná fantazie, poezie, hravosti, půvabu, zároveň laskavosti a humoru – za zdánlivou nezávazností lze však vytušit hluboký filozofický základ a etické poslání.

Mlýn na staré báby, stará legenda, která se v městysi Kolovči (nacházejícím se v okrese Domažlice Plzeňského kraje) traduje a připomíná při folklorních slavnostech dodnes. Městečko nemělo dostatečný vodní tok, na němž by mohl být mlýn, zatímco každá blízká osada měla mlýny i dva. Kolovečtí nelibě nesli, že musí vozit obilí do okolních vesnic. Až jeden místní podnikavec postavil v Kolovči parní mlýn, aby dokázal, že řemeslnická obec může mít i tento obor podnikání. Ale brzy se ukázalo, že parní mlýn nemůže konkurovat vodním mlýnům, neboť provoz byl dražší a mouka horší. Kolovečtí sedláci zase začali jezdit s obilím k vodním mlýnům a do místního parního mlýna se trousily s mletím jen staré babičky-výměnkářky se svými pytlíčky obilí. Mlynáři z okolí viděli, jací zákazníci kolovečskému mlynáři zbyli, a začali roztrušovat, že babky k němu chodí s tím, že je má semlít, aby opět omládly. Mlynář, beztoho již v úpadku, mlýn zrušil, ale místní mládenci na posměch udělali maketu mlýna, o masopustu s ní projížděli po obci a karikovali přemílání starých bab na mladé dívky. Tento masopustní zvyk se lety ustálil na lidovou hru, taškařici.

Alois Mikulka, *Mlýn na staré báby*, 2007, papír, lepenka, 30 × 57 × 17 cm.

Alois Mikulka, *Macropulos drink*, 2011, olej, lepenka, 36 × 43 cm.

Autoři

Malina, Jaroslav (11. 4. 1945, Dolní Bučice), antropolog, archeolog, spisovatel, básník, editor; spoluzakladatel, profesor a první ředitel Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, zakladatel a předseda správní rady Nadace Universitas. Vedle úctyhodné řádky vědeckých a vědecko-naučných prací má v jeho tvůrčích aktivitách významné místo tvorba beletristická. Jeho texty, zdařile dotvářející poetický komentář k naší realitě, propojují tvorbu vědeckou a básnickou. Výsledný celek snoubí funkci didaktickou, společenskou i estetickou, a tím autora právem pasuje na zakladatele originální „kognitivní poezie“ *(Světoví géniové v chajjámovských čtyřverších; Tenis humorně i vážně aneb z Česka do Wimbledonu a zase zpátky; Vinařské apokryfy a jiné grify* ad.*)*. Inspirativní je také jeho činnost encyklopedická (viz studenty i širší veřejností vydatně užívané elektronické encyklopedie: *Encyklopedie antropologie: První interaktivní mezinárodní encyklopedie antropologie; Člověk-Auto-Encyklopedie; Encyklopedie sexuality, erotiky a lásky všech kultur světa; Umění světa slovem a obrazem v antropologickém kontextu od paleolitu po současnost*. Vydal také vědecko-naučné a umělecko-naučné knihy obracející se k záhadám dávné minulosti a lidské tvořivosti *(Zasáhli mimozemšťané a katastrofy do vývoje lidstva?; První císař: Tvůrce Číny a osmého divu světa* ad.*)*. Zasahuje i za hranice vědecké a vědecko-naučné činnosti a projevuje se na poli beletrie: *Smrt profesora je Světová katastrofa a jiné příběhy s neblahým koncem; Mluvící prahrnec a jiné prapříběhy* ad.*)*. Dlouhodobě spolupracuje s významnými výtvarníky, jejichž díla reprodukuje ve svých knihách a na výstavách, a publikuje jejich životopisné monografie *(Adolf Born, Olbram Zoubek, Alois Mikulka* ad.*)*. Významné jsou též jeho aktivity editorské a organizační v oblasti vědy a umění. V rámci Nadace Universitas, jejímž je předsedou, založil knižnice Heureka, Miscellanea, Osobnosti, Scientia a Scintilla, kde bylo pod jeho editorským vedením publikováno na sto padesát svazků. V letech 1993 až 2005 vydával časopis *Univerzitní noviny – List Masarykovy univerzity a Nadace Universitas*. V roce 2010 založil oborový časopis *Anthropologia Integra – Časopis pro obecnou antropologii a příbuzné obory* a v návaznosti na zmíněné periodikum edici *Anthropologia Integra – Series Monographica;* oba tituly vycházejí dodnes. Malinovy vědecké, vědecko-naučné a beletristické knihy vyšly u nás i v zahraničí v počtu přesahujícím dva miliony výtisků a získaly řadu ocenění.

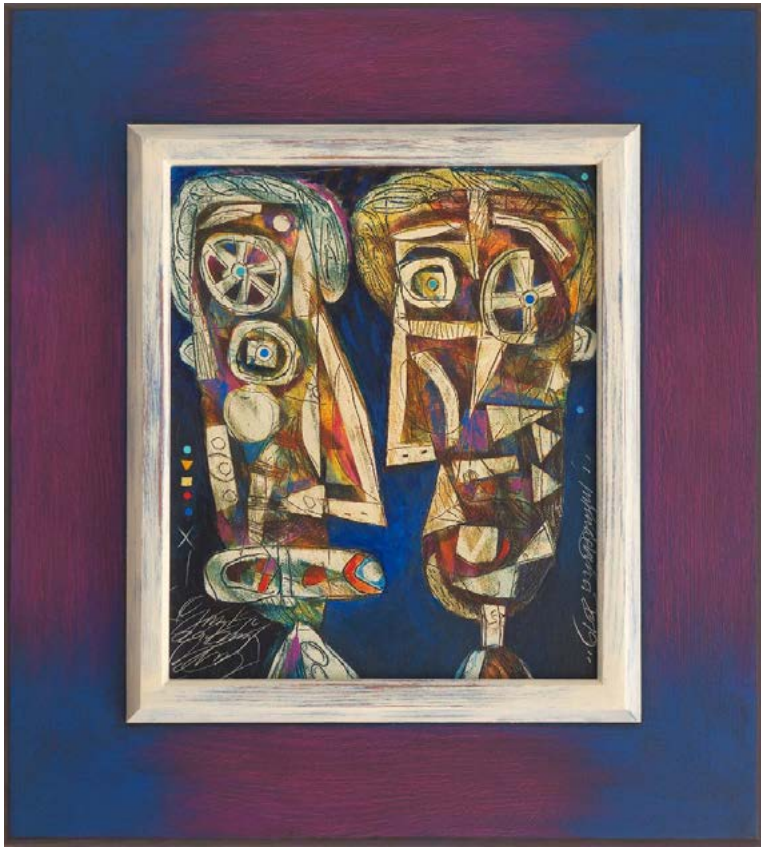
Žaloudík, Jan (7. 8. 1954, Ježkovice), lékař a politik. V roce 1979 absolvoval Lékařskou fakultu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně (1989 – CSc., 1998 – docent, 2003 – profesor). V letech 1979–2010 pracoval v Masarykově onkologickém ústavu (MOÚ) v Brně jako chirurg a onkolog, pár let rovněž v onkologickém výzkumu v USA a Velké Británii. V letech 2000–2001 tento ústav řídil a mezi lety 2002–2008 zde zastával funkci náměstka ředitele pro rozvoj, vědu a výuku. Poté co se stal ředitelem tohoto ústavu prof. MUDr. Jiří Vorlíček, CSc., byl nucen z ústavu odejít, prý pro nadbytečnost. Po Vorlíčkově rezignaci kvůli vysokému věku se Jan Žaloudík v roce 2014 z exilu vrátil a opět se stal ředitelem MOÚ. V této funkci pak na vlastní žádost pro nazrálost věku skončil k 1. červenci 2019, ale v ústavu nadále pracuje. V letech 1999–2002 působil jako proděkan pro vědu a výzkum Lékařské fakulty Masarykovy univerzity, v období 2003–2010 vykonával na této fakultě funkci děkana. V letech 2010–2022 byl senátorem za obvod číslo 55 – Brno-město, od roku 2020 je zastupitelem Jihomoravského kraje. V dlouhodobém projektu Masarykovy univerzity nazvaném „Univerzitní víno“ podnětně přednáší o zdravotních tématech věnovaných vínu. Pro veřejnost sepsal knížku *Vyhněte se rakovině aneb prevence nádorů pro každého*. Ve svém paraprofesním životě je Jan Žaloudík hrdý zejména na svůj objev triády příznaků počínajícího mužského stárnutí: – kandidátu stárnutí začnou zvolna růst prsa, někdy až do velikosti číslo 2; – kandidát stárnutí inklinuje k méně suchým vínům, polosuchým, polosladkým, v senilní demenci až sladkým; – kandidát stárnutí se stává plačtivým, zejména při zprávách. Také je hrdý na svou „vinnou maximu“: „Zda víno prospívá či škodí? / Chyba lávky… / Prospěch či škoda / je věcí dávky.“ V soukromém životě je pyšný na své dvě dcery a čtyři vnoučata.

Eliška, Jiří (19. 11. 1948, Bratislava), grafický designer, kreslíř, malíř a pedagog (Masarykova univerzita v Brně, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně); habiliace 1991. Věnuje se grafickému designu, prefabrikované a figurální kresbě a malbě, portrétům, dekorativnímu písmu, počítačové grafice a kaligrafii. Psal pro studenty edukativní texty (*Ornament a dekor* 1980, *Grafický design, Písmo, Osobnosti, Barva, Kaligrafie)*. Vytvořil metodickou příručku: *Grafický design v kulturních souvislostech,* 2024 (pouze 20 ks), *Obrazový slovník vizuální komunikace,* 2010–2018 v PDF, na webu FMK UTB Zlín. Všechny materiály po skončení pracovní smlouvy smazal. Ve volné tvorbě nikdy neopustil figurální téma, jen se časem měnila výtvarná forma a postupy. Kresba ve své proměnlivosti poskytuje autorovi (už od 70. let) vytvářet nečekané podoby ženského těla. V 80. letech používal radikálnější formu obrazového sdělení, kdy vrstvením lineárních rastrů a prefabrikátů spolu s agresivní barevností laků dosáhl intenzity streetartu. V dalších dvou dekádách stačily autorovi jen tužka a karton. Kresebně transformoval technologické danosti fotografie (rastr, zrno fotopapírů, vytvrzení polotónů, zastavený čas, gesto zachycené setinou vteřiny, difúzní proces Sabatiérova efektu). Jeho současná portrétní tvorba kombinuje charakteristiky fotografického obrazu s kresbou a grafickými stylizacemi a s lineárním řádkováním obrazovek a rastry monitorů. V poslední dekádě jsou portrétní kresby detailně zpracované. Prostorově iluzivní modelace tváří spolu s plošným ztvárněním postav odkazuje na kontrast používaný v grafickém designu. Je výtvarník – solitér. Téma se nemění, ale překvapivé je to, co vlastně na jeho obrazech vidíme. Kresbu kombinuje s malbou – ženy, dívky, slečny, madony, modelky, nevěsty, studentky pozvolna mění v kyborgy. (Všichni jsme tak trochu kyborgové… kardiostimulátory, endoprotézy, umělé zuby, prsní a jiné implantáty, tetování, piercing, kontaktní čočky, napojení na smartphony…). Třebaže si tváře žen vymýšlí, stává se, že některé z nich potká. Kolektivní a individuální výstavy jsou zdokumentovány na webu http://eliskajiri.myportfolio.com

Epi~ ~grama~ tici~

epigram (přes latinu z řeckého *epígramma*, „nápis, nadpis“ z předpony *epí-*, „na, nad, při“ a *gramma*, „písmeno, znak, nápis“), krátká (třebas jen dvouřádková), reflexivní, didaktická báseň s vtipnou, satirickou pointou, úsečně sděluje nápad či myšlenku, upozorňuje na nějaký problém, zlozvyk nebo zlořád. V řecké a římské antice existovaly nápisné epigramy a epigramy knižní, jejichž autory byli významní literáti. Epigramy byly velmi oblíbené, obsahovaly sentence nejrůznějšího obsahu. Podle jazyka, v němž byly napsány, jsou sebrány v řecké a latinské části sbírky *Anthologia Palatina*. V řecké literatuře se epigram objevuje od 6. století př. n. l. původně jako skutečný nápis, nejčastěji dedikační nebo náhrobní. Knižní epigram si zachoval stručnost vyjadřování, má však bohatší tematický repertoár (láska, chvála mládí, stesk nad stářím, politika, výsměch). Epigramy psali významní řečtí básníci a filozofové – Homér (asi 8. století př. n. l.), Sapfó (konec 7. a počátek 6. století př. n. l.), Pýthagorás (570/560 – kolem 480 př. n. l.) nebo Platón (427–347 př. n. l.). Římané převzali epigramy od Řeků již v první polovině 4. století př. n. l. Mezi nejstarší ze zachovaných náhrobních latinských epigramů náleží nápisy na hrobce Scipionů. Předmětem knižních epigramů byl často veřejný a politický život, v helénistické době přibyla témata erotická. Proslulými autory epigramů byli zejména Gaius Valerius Catullus (asi 84 – asi 54 př. n. l.) a Marcus Valerius Martialis (40–104), který psal posměšné epigramy. Martialovým vlivem je epigram v moderní době chápán jako druh satirické poezie. U nás tuto linii pěstoval a rozvinul Karel Havlíček Borovský (*Epigramy*, 1845); dnes se o to pokouší například Jaroslav Malina (*Nekorektní epigramy korektní doby, 1*, Didot, Brno 2022).

Michal Halva, *Epigramatici M & Ž*, 2019–2025,
kombinovaná technika, plátno, autorský rám, 44 × 49 cm.

Malíř oba autory a epigramatiky portrétoval v roce 2019; když se dozvěděl, že má být jeho dílo v roce 2025 knižně publikováno, rozhodl se, že portrét upraví, aby podoba obou aktérů byla „up-to-date“. S překvapením zjistil, že na obraze nemusí měnit ani čárku, neboť ve tvářích nezaznamenal žádnou novou vrásku; usoudil, že oba v duchu svých epigramů pěstují zdravý životní styl.

Epigramatici M & Ž originálně o zdraví ve víně

Antičtí klasikové Catullus nebo Martialis
jsou autory níže uvedených epigramů –
tak by asi vyzněl televizní kvíz,
kdo jiný by je vybrousil do takových drahokamů?

Nikoli, jsou jimi autoři knihy Malina a Žaloudík,
neprozradíme však, komu za latinu a komu za češtinu patří dík.

Si vinum non est,
mors immatura certa est.

Chybí-li víno, ta entita čistá,
předčasná smrt je jistá.

Osobněji,
naléhavěji:

Si vinum non biberis,
praemature morieris!

Nepiješ-li víno, pak už nic neřeš,
předčasně totiž zemřeš!